

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

Јелена С. Анђелковић

**ТЕРМИНОЛОГИЈА МЕНАџМЕНТА
– у прилог развоју терминолошке и
језичке политике и планирања**

докторска дисертација

Београд, 2017.

**UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY**

Jelena S. Andjelkovic

**TERMINOLOGY OF MANAGEMENT –
a Contribution to the Development
of Terminology and Language
Policy and Planning**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2017

**УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Елена С. Анђелкович

**ТЕРМИНОЛОГИЈА МЕНЕДЖМЕНТА
– в поддержку развития
терминологической
и языковой политики и планирования**

Докторская диссертация

Белград, 2017

Ментор: др Јелена Филиповић, редовна професорка
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

1. _____

2. _____

Датум одбране докторске дисертације: _____

Датум промоције докторске дисертације: _____

Током дугог процеса израде ове докторске дисертације више дивних људи пружио ми је несебичну помоћ и подршку.

Посебно се захваљујем својој менторки, проф. др Јелени Филиповић, на лепој сарадњи, разумевању, корисним саветима и сугестијама.

Огромну захвалност дугујем својој професорки, др Гордани Јакић, која је била уз мене, охрабривала ме, подстицала и усмеравала, не само током израде ове дисертације, већ и током свих година заједничког рада на ФОН-у.

Веома сам захвална проф. др Ранки Станковић и Даници Сеничић на великој стручној помоћи приликом припреме електронског корпуса и екстракције термина за централно истраживање у овој тези, као и колеги Тихомиру Новаковићу на стрљивом и пажљивом читању, коректури и техничкој припреми текста.

И најзад, највећу захвалност на неизмерном стрпљењу, подршци и љубави желим да изразим својој породици, ћерки Мили, сину Ивану и супругу Дејану, којима и посвећујем овај рад.

Јелена С. Анђелковић

ТЕРМИНОЛОГИЈА МЕНАЏМЕНТА – у прилог развоју термилошке и језичке политике и планирања

РЕЗИМЕ

Предмет истраживања ове докторске дисертације је терминологија научне и стручне области менаџмента на српском језику у контексту термилошке и језичке политике и планирања и менаџмента терминологије. У раду је извршена анализа и опис лингвистичких, прагматичких и социогнитивних аспеката терминологије менаџмента на српском језику ради постизања основног циља ове докторске дисертације, а то је пружање доприноса термилошком корпусном планирању и политици за ову област и ради потенцијалног доприноса теорији језичке политике и планирања уопште.

Рад се састоји од теоријског и емпиријског дела. Теоријски део рада обухвата првих шест поглавља у којима су представљени досадашњи развој теорије и праксе терминологије у свету, различити приступи у термилошком раду, а посебна пажња је посвећена месту термилошке политике и планирања у оквиру језичке политике и планирања, као и парадигми менаџмента терминологије и његовом доприносу термилошком и језичком планирању. У оквиру теоријског дела ове дисертације, представљена су и нека од досадашњих термилошких истраживања у српском језику, као и стање термилошког планирања, менаџмента терминологије и институционалног оквира за термилошки рад у српском језику. На крају теоријског дела ове дисертације, укратко је представљена и мултидисциплинарна научна и стручна област менаџмента чија терминологија је тема овог рада, и образложен је разлог за одабир терминологије баш ове области за анализу.

У емпиријском делу овог рада које се састоји од четири поглавља, представили смо два истраживања: корпусно истраживање и социолингвистички упитник. Током припреме за спровођење емпиријских истраживања, а у циљу детаљнијег упознавања са научном и стручном облашћу менаџмента, ишчитавањем основне уџбеничке литературе дошли смо до слике основне појмовне структуре и појмовних граница ове области. Ове припремне радње биле су од кључног значаја како за одабир корпуса, тако и за структурирање упитника.

Истраживање засновано на корпусу паралелизованих текстова (на енглеском и српском језику) који припадају жанру научног рада (укупна величина корпуса: око 1.000.000 токена) имало је два основна циља: (1) анализу основних лингвистичких (формалних, функционалних и семантичких) карактеристика како најфреквентнијих и најкључнијих термина научне и стручне области менаџмента на српском језику, тако и одабраних стручних термина ниже фреквентности, и (2) проналажење примера и одређивање врста термилошке варијације у

терминологији менаџмента на српском језику. Иако је фокус овог рада на стању терминологије менаџмента и термилошке варијације у српском језику, енглески део нашег паралелизованог корпуса представљао је неопходан извор информација о термилошкој еквиваленцији, варијацији и термилошким празнинама у српском језику, првенствено због чињенице да је енглески језик неприкосновени језик давалац терминологије у овој области.

Након анализе специјализованог паралелизованог корпуса који нам је дао слику терминологије и термилошке варијације у стварној језичкој употреби, односно у социокомуникативном контексту, друго емпиријско истраживање у овом раду спроведено путем социолингвистичког упитника за циљ је има да открије ставове корисника стручне терминологије менаџмента, односно припадника стручне делатне заједнице, према стању изграђености и варијације у овој стручној и научној терминологији, као и мишљење о странама и институцијама које су одговорне како за термилошко стање, тако и за термилошку политику, планирање и менаџмент у српском језику.

Сматрамо да су резултати наведених истраживања у потпуности потврдили хипотезе постављене на почетку рада, а то су:

1. Термилошки проблеми у научно-стручној области менаџмента на српском језику уочљиви су не само код нискофреквентних термина новијег датума који нису у потпуности лексикализовани, већ и код неких од најфреквентнијих и најкључнијих термина ове области;

2. Основни узрок термилошких проблема јесте доминантан утицај енглеског језика;

3. Иако постоји свест о значају термилошког планирања и менаџмента терминологије, не постоји довољно чврст институционални оквир нити довољан број координисаних практичних активности у овим пољима;

4. Паралелизовани специјализовани корпус пружа добар основ за термилошки и терминографски рад у контексту термилошке и језичке политике и планирања јер недвосмислено и експлицитно указује на подручја у којима је потребна систематска интервенција термилошких и језичких планера.

У закључку ове докторске дисертације изнет је став о значају представљеног описа терминологије менаџмента за различите кориснике терминологије. Посебно је истакнут њен значај за термилошке и језичке планере, будући да слика тренутног термилошког стања, термилошке изграђености, варијације и празнина, представља неопходну основу за наредне фазе у термилошком планирању које се тичу нормативног термилошког рада, односно даље систематизације, селекције и стандардизације стручне терминологије ове области. Поред закључних разматрања, у завршници овог рада изнето је и неколико идеја за даљи термилошки и терминографски рад који може бити заснован на овој докторској дисертацији, као што је: (1) надоградња паралелизованог специјализованог електронског корпуса радова из овог домена који би се користио у даљим термилошким истраживањима, као и (2) израда двојезичне електронске термилошке базе или речника за домен менаџмента, практичног терминографског производа од значаја за све кориснике терминологије, како за стручне преводиоце, тако и за језичке и термилошке планере и менаџере терминологије, али и чланове стручне делатне заједнице. Осим наведеног, у закључку рада изражена је и могућност да би истраживачки

део ове докторске дисертације могао да допринесе развоју модела за опис и приказ термилошких информација у другим научним и стручним областима.

Кључне речи: терминологија, менаџмент, менаџмент терминологије, термилошка језичка политика и планирање, термилошка варијација, трансфер терминологије, паралелизовани корпус за посебне намене.

Научна област: терминологија, корпусна лингвистика, социолингвистика, језичка политика и планирање.

Ужа научна област: менаџмент терминологије, термилошка политика и планирање.

УДК број:

TERMINOLOGY OF MANAGEMENT – a contribution to the development of terminology and language policy and planning

SUMMARY

The research topic of this doctoral dissertation is terminology of the scientific and professional subject-field of management in the Serbian language in the context of terminology and language policy and planning, and terminology management. The dissertation analyzes and describes linguistic, pragmatic and socio-cognitive aspects of management terminology in the Serbian language in order to achieve the basic goal of the thesis, i.e. to contribute to terminological corpus planning and policy for this subject-field, and potentially contribute to the theory of language policy and planning in general.

The thesis consists of a theoretical and an empirical part. The theoretical part encompasses the first six chapters and focuses on the current development of terminology theory and practice and on different approaches to terminology work in the world. Special attention was paid to the position of terminology policy and planning within language policy and planning, as well as to the terminology management paradigm and its contribution to terminology and language planning. Within the theoretical part of this dissertation, I also presented some contemporary terminological research in the Serbian language and analyzed the state of terminology planning, terminology management and institutional framework for terminological work in the Serbian language. The last chapter in the theoretical part of this dissertation was dedicated to a brief presentation of the multidisciplinary scientific and professional subject-field of management, as well as the reasons for selecting its terminology for the analysis.

The empirical part of this thesis consists of four chapters and presents two researches: a corpus research and a sociolinguistic questionnaire. During the preparation for the implementation of the empirical researches, I drafted the essential conceptual structure and delineated the conceptual boundaries of the subject-field in question by scanning the essential reference material and textbooks from the field. These preparatory actions were crucial both for the corpus selection and the structuring of the questionnaire.

The first research was based on a corpus consisting of parallelized texts (in English and Serbian) belonging to the genre of scientific paper (total corpus size: approximately 1,000,000 tokens) and had two basic goals: (1) the analysis of essential linguistic (formal, functional, and semantic) features of the most frequent and the key terms of the subject-field of management in the Serbian language, as well as the selected terms of lower frequency, and (2) finding examples and determining the types

of terminological variation in Serbian language management terminology. Although this paper is focusing on management terminology and its variation in the Serbian language, the English part of our parallelized corpus was a necessary source of information on terminological equivalence, variation and terminology gaps in the Serbian language, primarily due to the fact that English is the undisputed terminology donor for the subject-field in question.

Through the analysis of a specialized parallelized corpus I obtained an overview of terminology and its variations in actual language use, i.e. in a socio-communicative context. This was followed by the second empirical research conducted through a sociolinguistic questionnaire, with the aim of discovering the opinions that the users of management terminology, i.e. the members of professional community of practice, have towards the state of scientific and technical terminology and its variation. Additionally, opinions were sought from interested parties and institutions responsible both for its state, and for terminology policy, planning and management in the Serbian language.

I believe that the results of the research above have fully confirmed the hypotheses set at the beginning of the paper:

1. Terminological problems in the subject-field of management in the Serbian language can be observed not only within newer low-frequency terms that are not completely lexicalized, but the problems are also present within some of the most frequent key terms in this subject-field.

2. The main cause of terminological problems is the dominant influence of the English language,

3. Even though there is awareness of the importance of terminology planning and terminology management, there is not a sufficiently robust institutional framework, nor a sufficient number of coordinated practical activities in these fields.

4. A parallelized specialized corpus provides a good foundation for terminological and terminological work in the context of terminology and language policy and planning, as it unambiguously and explicitly points to areas where systematic intervention of terminological and language planners is needed.

In conclusion of this doctoral dissertation, I emphasized the importance of management terminology description for various terminology users. The particular emphasis was placed on its importance for terminology and language planners, having that the image of the current state of terminology, its variations and gaps, constitutes a necessary foundation for the phases of terminological planning that follow, i.e. the ones that are related to normative terminological work, further systematization, selection and standardization of terminology. In addition to the concluding observations, several more ideas for further terminological and terminological work that can be based on this doctoral dissertation were noted at the end of this paper: (1) the upgrade of the parallel specialized electronic corpus and its use in further terminological research, and (2) the development of a bilingual electronic terminological database or a dictionary for the subject-field of management, This would create a practical terminographic product of relevance to all terminology users, both for professional translators and for language and terminology planners and managers, and for members of the community of practice. Another possibility expressed at the very end of this thesis is that it may potentially serve as a model for describing and representing terminological information in other subject-fields.

Key words: terminology, management, terminology management, terminology language policy and planning, terminology variation, terminology transfer, parallel specialized corpus

Scientific field: terminology, corpus linguistics, sociolinguistics, language policy and planning

Specific scientific field: terminology management, terminology policy and planning

UDC number:

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
2. ТЕРМИНОЛОГИЈА: ОСНОВНА ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА	6
2.1. Терминологија	6
2.2. Језик за посебне намене и специјализовани дискурс	9
2.3. Термин	10
2.3.1. Термин као јединица језика.....	12
2.3.1.1. Формални аспект	12
2.3.1.2. Семантички аспект	14
2.3.1.3. Функционални аспект	15
2.3.2. Термин као јединица комуникације	15
2.3.3. Општи и стручни термин.....	16
2.4. Трансфер терминологије	18
2.4.1. Интердисциплинарни трансфер терминологије	18
2.4.2. Интерлингвални трансфер терминологије	19
2.4.2.1. Директно позајмљивање	20
2.4.2.2. Калкирање.....	21
2.4.2.3. Парафразирање.....	22
2.4.2.4. Ставови према страним елементима у терминологији	22
2.5. Термилошка варијација	23
2.5.1. Термилошка синонимија	25
2.6. Појам	26
2.6.1. Појмовне класе	28
2.6.2. Појмовне карактеристике	28
2.6.3. Појмовни односи	29
2.6.3.1. Хијерархијски појмовни односи	29
2.6.3.2. Нехијерархијски појмовни односи	31
2.6.4. Појмовни систем	32
2.6.4.1. Графички приказ појмовног система	33
2.6.5. Значај појмовне анализе за термилошки рад	35
3. ТЕРМИНОЛОГИЈА: ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ	38
3.1. Развој теоријске терминологије	38
3.1.1. Општа теорија терминологије: Еуген Вистер.....	39
3.1.1.1. Класичне школе терминологије.....	40
3.1.1.2. Критике Опште теорије и класичних школа терминологије	41
3.1.2. Савремене теорије терминологије	43
3.1.3.1. Социотермилошка теорија	44
3.1.3.2. Комуникативна теорија терминологије.....	44
3.1.3.3. Когнитивни приступи терминологији.....	45
4. ТЕРМИНОЛОГИЈА И ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ПЛАНИРАЊЕ	49
4.1. Језичка политика и планирање	49
4.1.2. Фазе развоја и модели језичке политике и планирања	51
4.1.2.1. Модел језичког менаџмента.....	53
4.1.2.2. Модел језичког лидерства	55
4.2. Термилошка политика и планирање	56
4.2.1. Појам термилошке политике и планирања	56

4.2.2. Термилошка политика и планирање у моделима ЈПП-а	57
4.2.3. Фазе термилошке политике и планирања	58
4.2.3.1. Припрема за термилошку политику и планирање	60
4.2.3.2. Формулација термилошке политике	61
4.2.3.3. Стандардизација термилологије	61
4.2.3.4. Ширење, примена и модернизација стандардизоване термилологије	63
4.3. Менаџмент термилологије	63
4.3.1. Термилошки ресурси и производи	65
4.3.2. Системи и алати за менаџмент термилологије.....	70
4.3.3. Термилошке услуге.....	70
4.3.4. Менаџмент термилологије и сродне дисциплине	71
4.3.4.1. Менаџмент термилологије и термилошка политика и планирање.....	71
4.3.4.2. Менаџмент термилологије и терминографија.....	72
4.3.4.3. Језички менаџмент и менаџмент термилологије.....	72
4.4. Институционални оквир за термилошко планирање и менаџмент термилологије.....	72
4.4.1. Националне термилошке институције	73
4.4.2. Међународне термилошке институције.....	74
4.4.3. Ванинституционално планирање и менаџмент термилологије.....	76
5. ТЕРМИНОЛОШКИ РАД У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	77
5.1. Термилошка истраживања српског језика.....	77
5.1.1. Критеријуми за вредновање термина	79
5.1.2. Термилошки научни скупови.....	80
5.2. Језичка и термилошка политика и планирање у Републици Србији.....	81
5.2.1. Место термилологије у српској језичкој политици и планирању	82
5.3. Термилошко планирање и менаџмент термилологије српског језика	84
5.3.1. Институционални оквир	84
5.3.2. Активности и производи менаџмента термилологије	86
5.3.2.1. Термилошки речници	87
5.3.2.2. Термилошке базе.....	88
5.3.2.3. Термилошки корпуси.....	89
5.3.3. Термилошко образовање и обуке	90
6. ТЕРМИНОЛОГИЈА МЕНАЏМЕНТА.....	91
6.1. Менаџмент: основна појмовна одређења	91
6.2. Истраживања термилологије менаџмента у српском језику	92
6.2.1. Термилологија менаџмента у међународним и домаћим стандардима	94
6.2.2. Термилологија менаџмента у лексикографским и терминографским ресурсима.....	95
7. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЧКИХ АКТИВНОСТИ.....	97
7.1. Образложење	97
7.2. Хипотезе истраживања	98
7.3. Редослед и поступак истраживачких активности	98
8. ПРЕЛИМИНАРНО ИСТРАЖИВАЊЕ.....	100
8.1. Почетни корак: стицање основног појмовног знања о менаџменту	100
8.1.1. Одабир литературе	101
8.2. Други корак: скицирање појмовне структуре менаџмента	103
8.2.1. Проблем одређивања појмовних граница.....	103
8.2.2. Графички приказ појмовне структуре.....	104
8.3. Трећи корак: анализа појмовних односа у области менаџмента	106
9. КОРПУСНО ИСТРАЖИВАЊЕ	108
9.1. Појам и врсте корпуса.....	108
9.2. Примена корпуса у термилошким истраживањима.....	110
9.3. Представљање корпуса	110

9.3.1. Садржај корпуса	111
9.3.2. Критеријуми за одабир текстова и формирање корпуса	112
9.3.2.1. Параметри екстерних критеријума	113
9.3.2.2. Параметри интерних критеријума	114
9.3.3. Компилација и процесуирање корпуса	115
9.3.3.1. Екстракција текста	115
9.3.3.2. Поравнање текстова	116
9.3.3.3. Креирање ХТМ документа	116
9.3.3.4. Креирање ТМХ документа	117
9.4. Анализа термина	117
9.4.1. Најфреквентнији термини	117
9.4.1.1. Најфреквентнији једночлани термини	117
9.4.1.2. Најфреквентнији вишечлани термини	120
9.4.2. Кључни термини	121
9.4.2. Термини ниске фреквентности	125
9.4.2.1. Трансфер метафоричне терминологије из енглеског језика	125
9.5. Анализа термилошке варијације	130
9.5.1. Лексичко-семантичка варијација	131
9.5.1.1. Менаџмент и управљање	131
9.5.2. Морфосинтаксичка варијација	134
9.5.2.1. Ред речи	135
9.5.2.2. Падеж	135
9.5.2.3. Личне склоности корисника терминологије	136
9.5.3. Ортографска варијација	136
9.6. Закључак корпусног истраживања	137
10. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНО ИСТРАЖИВАЊЕ	140
10.1. Инструмент истраживања: Упитник	140
10.2. Резултати експерименталног истраживања	141
10.2.1. Део А: Општи подаци о испитаницима	141
10.2.2. Део Б: Термилошка варијација у области менаџмента	145
10.2.3. Ставови о стању терминологије и менаџмента терминологије у области менаџмента на српском језику	162
10.3. Закључци експерименталног истраживања	173
10.3.1. Закључци истраживања – Део Б	173
10.3.2. Закључци истраживања – Део В	174
10.3.3. Општи закључци експерименталног истраживања	175
11. ЗАКЉУЧАК	176
11.1. Закључна разматрања	176
11.2. Ограничења	179
11.3. Преспективе	180
11.4. Научни допринос	180
БИБЛИОГРАФИЈА	182
ПРИЛОЗИ	191
Прилог 1: Листа метафоричних термина из домена менаџмента на енглеском језику	192
Прилог 2: Упитник о стању стручне терминологије у области менаџмента	195
Преглед слика	201
Преглед графикона	202
Преглед табела	203
Биографија аутора	205
Изјава о ауторству	206
Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	207
Изјава о коришћењу	208

1. УВОД



Научна и стручна терминологија постала је једна од веома актуелних тема научних истраживања у свету, не само у оквиру лингвистике, превођења, језичке и термилошке политике и планирања, већ (и све више) у контексту менаџмента знања, информатичких наука и многих других области. Имајући у виду да се терминологији данас приступа из различитих углова, не изненађује чињеница да терминологија у данашње време постепено гради (иако и даље често оспораван) статус засебне научне дисциплине изразито мултидисциплинарног карактера, са сопственим теоријским постулатима и методолошким приступима у практичном термилошком раду. Све је актуелнији и термин *менаџмент терминологије* (као део менаџмента знања¹), који обухвата низ практичних термилошких и терминографских активности на систематизацији терминологије (Wright, Budin 1997:2-3), посебно кроз примену информационо-технолозија у изради примарних и секундарних термилошких ресурса, односно електронских корпуса и речника, термилошких база, термилошких база знања (онтологија²) и других.

Актуелности терминологије и терминографије свакако су у тесној вези са социо-економском ситуацијом у савременом свету. Економска, финансијска и културна глобализација, потпомогнута брзим развојем информационо-комуникационих технолозија, праћена је глобалном доминацијом енглеског језика као међународне *lingua franca*-е и доминантног језика пословне, стручне и научне

¹ *Менаџмент знања* (енг. *Knowledge Management – KM*) је нови, интердисциплинарни пословни модел или научна дисциплина усмерена ка активностима којима се открива, осваја, дели и примењује знање у циљу побољшања свеопштег учинка неке организације (Becerra-Fernandez, et.al. 2004:31 у Becerra-Fernandez et al. 2015:6). Менаџмент знања подразумева коришћење доступног знања из спољашњих извора, примену знања у пословним процесима, производима и услугама, представљање знања у базама података и документима, промовисање увећања знања кроз подстицаје и организациону културу, дељење и трансфер знања унутар организације, као и редовну процену вредности ресурса знања и њиховог утицаја (Awad, Gaziri 2008:27).

² Термин *онтологија* потиче из филозофије и означава део метафизике који се бави бићем и његовим трансценденталним својствима (Bautista-Zambrana 2015:159). У области вештачке интелигенције, овај термин означава базу података која описује појмове у свету или неком домену, неке од особина тих појмова и односе између њих (Weigand, 1997:138 у Bautista-Zambrana 2015:160). У области терминологије, онтологија се односи на мапу знања, односно на појмовни и термилошки опис заједничког разумевања неког домена (Moreno Ortiz 2008:2 у Bautista-Zambrana 2015:160). За разлику од таксономије, која знање пресставља као хијерархијску класификацију појмова, онтологија појмовни систем представља у облику мреже или мапе, осликавајући на тај начин сложене односе међу појмовима.

комуникације у свету, а тиме главног језика-даваоца стручне терминологије, посебно у оним областима које доживљавају брз раст и развој. Као противтежа глобализацији и интернационализацији научне и стручне терминологије коју оправдава потреба за лако и ефикасном међународном комуникацијом, јавља се и потреба за *локализацијом*, односно превођењем, изградњом или адаптацијом терминологије ради очувања језичке разноликости и функционалности појединачних језика у ширењу специјализованог знања и информација. У развијеним земљама и институцијама Европске Уније, на пример, постоји изражена свест о значају терминологије, те је менаџмент терминологије на веома високом нивоу. Негује се преводилачки приступ у термилошком раду, те су термилошке активности усмерене ка изградњи инфраструктуре, капацитета и ресурса који представљају подршку превођењу научне и стручне терминологије.

Неразвијене земље и земље у развоју, посебно у којима се говоре мали језици (Пипер 1998), пасивни су примаоци научно-технолошких иновација из развијених земаља, те је у њима (г)локализација³ као противтежа глобализацији посебан изазов. Током трансфера знања и информација из економски и научно напредних земаља, прави је изазов очувати функционалност специјализованог дискурса малих језика. Не изненађује чињеница да се у оваквим условима тзв. мали језици суочавају са многобројним проблемима који се тичу термилошке неизграђености, неуређености и непостојања адекватних терминографских и лексикографских ресурса. Из ових разлога, а ради очувања функционалности специјализованог дискурса и несметане професионалне комуникације, изградња и хармонизација научне и стручне терминологије никако не сме да се спроводи стихијски, већ путем свесне и систематичне интервенције термилошке и језичке политике и планирања, уз подршку и помоћ активности које припадају парадигми менаџмента терминологије.

Када је српски језик у питању, стиче се утисак да, иако постоји свест о потреби за систематичким приступом терминологији, њеном планирању и менаџменту, научна и стручна терминологија не заузима место које заслужује у оквиру језичке политике и планирања. Осим тога, практичне активности на менаџменту терминологије малобројне су и органичене на појединачне иницијативе, уз недовољан надзор званичних институција. Све ово чини терминологију и менаџмент терминологије на српском језику потенцијално веома актуелном темом научних истраживања.

У циљу пружања подршке напорима за систематском термилошком политиком и планирањем и менаџментом терминологије у српском језику, ова докторска дисертација посвећена је анализи и опису лингвистичких, прагматичких и социокогнитивних аспеката терминологије научне и стручне области менаџмента у српском језику. Област менаџмента одабрана је због чињенице да се ради о релативно младој и мултидисциплинарној научној и стручној области која доживљава убрзан раст и развој, праћен експанзијом терминологије, али и многобројним термилошким проблемима у српском језику, попут термилошких празнина, синонимије, појмовних и термилошких непоклапања и слично. Будући да би предложено истраживање заправо било

³ Појам *глокализације* позајмљен је из економије, у којој означава прилагођавање карактеристика производа транснационалних компанија локалним тржиштима (Robertson 1995 у Филиповић 2009:74), док је у лингвистици повезан са језичком диференцијацијом и етницитетом, односно са јачањем етнојезичких заједница на глобалном нивоу (Филиповић 2009:74). Другим речима, глокализација се односи на глобалну локализацију као противтежу глобализацији.

документовање тренутног стања терминологије за научну и стручну област менаџмента, оно би се могло посматрати и као почетна фаза менаџмента терминологије у области менаџмента на српском језику и неопходна основа за термилошко планирање (прецизније, припрема за другу фазу термилошког планирања: нормирање и стандардизацију терминологије) у овој области. Овако представљен предмет истраживања припада парадигми коју Basseу Edem Antia (Antia 2000) назива *менаџмент терминологије оријентисан ка језичком планирању* (енг. *Language planning (LP) oriented terminology management*).

Поред основног циља, а то је документовање тренутног стања терминологије менаџмента на српском језику, још један од циљева овог рада јесте да допринесе развоју модела за опис и приказ термилошких информација у другим научним и стручним областима, као и за евентуалну систематизацију ових термилошких информација у форми електронског ресурса (термилошког речника или базе).

Рад се састоји од укупно 11 поглавља. Након уводног поглавља, следи пет поглавља теоријског типа, затим четири поглавља у којима су представљене истраживачке активности и једно закључно поглавље.

Друго поглавље посвећено је објашњењу основних термилошких појмова – појму терминологије, термина и појма. Представљене су три димензије термина: лингвистичка, когнитивна и комуникативна. Лингвистичка димензија тиче се лексичке и семантичке структуре термина, когнитивна димензија се тиче односа између термина и појма који дати термин именује, односно места које дати термин заузима у појмовној структури неке стручне и научне области. Информације о комуникативној димензији, најзад, тичу се улоге коју термин као јединица специјализованог знања има у специјализованом дискурсу: улоге у преносу знања.

У трећем поглављу дат је приказ развоја терминологије као научне дисциплине, са посебним освртом на прелаз са традиционалне ка модерним теоријама и одговарајућим променама у методологији термилошких истраживања. Укратко су представљене и контрастиране четири најзначајније термилошке теорије: општа теорија терминологије Еугена Вистера, Комуникативне теорије Терезе Кабре, Социокогнитивне теорије Рите Темерман и Теорије оквира Памеле Фабер Бенитез.

Наредно, четврто поглавље, бави се местом које терминологија заузима у оквиру језичке (прецизније корпусне језичке) политике и планирања. Представљене су и парадигма термилошке политике и планирања, са једне, и парадигма менаџмента терминологије, са друге стране, а дат је и преглед практичних (дескриптивних и прескриптивних) термилошких активности које припадају парадигми менаџмента терминологије. Укратко смо се осврнули и на савремене трендове у термилошким истраживањима, менаџменту терминологије и термилошкој политици, планирању и стандардизацији у Европи и свету, као и најзначајније термилошке институције, пројекте и ресурсе (електронске термилошке базе, базе знања, алате за менаџмент терминологије итд.).

У петом поглављу представљено је тренутно стање изграђености српске научне и стручне терминологије, оцењено је њено стање (посебно у односу на глобалну доминацију енглеског језика), и изнет преглед досадашњих термилошких истраживања, приступа терминологији и тренутно доступних терминографских и лексикографских ресурса. Посебну пажњу посветили смо

институцијама које су надлежне за менаџмент терминологије појединачних научних и стручних области, као и за спровођење термилошке политике, планирања и термилошке стандардизације.

Шесто поглавље посвећено је представљању мултидисциплинарне научне и стручне области менаџмента, прегледу досадашњих термилошких истраживања у овој области, као и оцени постојећих термилографских и лексикографских производа за ову област на српском језику.

У кратком седмом поглављу представили смо хипотезе, редослед и обухват истраживачких активности, као и методологију истраживања која следе.

У осмом поглављу приказане су прелиминарне истраживачке активности чији је циљ било скицавање основних појмовних односа и упрошћене појмовне структуре научно-стручне области менаџмента, одређивање граница овог домена и одређивање његових поддомена. До појмовне структуре за област менаџмента дошли смо ишчитавањем одабране стручне литературе (референтних радова о теоријским, методолошким и практичним аспектима менаџмента). Ови припремни кораци били су нам од изузетног значаја за одабир корпуса и дизајнирање социолингвистичког упитника који су представљени у наредним поглављима.

Девето поглавље представља централно истраживање у овој докторској дисертацији засновано на анализи паралелизованог специјализованог корпуса (жанр: научни рад) на српском (оригинални текстови) и енглеском језику (преводи) величине око 1.100.000 токена (око 500.000 речи по језику). У овом поглављу описани су сви кораци, почев од критеријума за одабир корпуса, процеса његове компилације, припреме, обележавања и процесуирања, алата коришћених како у припреми корпуса, процес и добијени резултати квалитативне и квантитативне анализе корпусног истраживања. Анализа корпуса као основна методологија предложеног истраживања изабрана је како би се, посматрајући термине у контексту научног рада (кроз комуникативну димензију термина), добиле детаљније информације о лингвистичким и социокогнитивним својствима термина до којих није увек могуће доћи анализом термина ван контекста, као и оних које нису доступне у постојећим термилографским ресурсима из области менаџмента на српском језику. Паралелизовани корпус радова на енглеском и српском језику одабран је из више разлога: пре свега, због чињенице да је енглески језик неприкосновени језик давалац терминологије у овој области и потенцијални разлог за појаву термилошке (синонимијске и друге) варијације у српском језику, а затим и због могућности да нам овакав поредбени термилошки рад пружи информације о појмовном непоклапању, термилошкој, лексичкој и текстуалној нееквиваленцији између два језика, као и појмовним и термилошким празнинама које српски, као пасивни прималац терминологије, има у односу на енглески језик.

У десетом поглављу представљено је испитивање стања и ставова у вези са стањем терминологије у области менаџмента на српском језику, спроведно путем упитника. Сам упитник састојао се од два дела, а испитаници су подељени у две групе – циљну и контролну.

Последње, једанаесто поглавље, обједињује закључке свих истраживачких активности, указује потенцијалне научне доприносе ове докторске дисертације, првенствено за термилошку политику и планирање и менаџмент терминологије у српском језику. У завршници рада изнето је и неколико импликација за даљи истраживачки рад, попут надоградње паралелизованог

копруса и његовог коришћења за аутоматско или полуаутоматско генерисање термилошког речника или базе за домен менаџмента на енглеском и српском језику, који би били од изузетног значаја за све кориснике терминологије менаџмента, како за стручне преводиоце, тако и за чланове стручне делатне заједнице, али и за језичке и термилошке планере. Поновљена је и нада да би ова докторска дисертација могла да допринесе развоју модела за опис и приказ термилошких информација у другим научним и стручним областима.

2. ТЕРМИНОЛОГИЈА – ОСНОВНА ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА

2.1. ТЕРМИНОЛОГИЈА

Термин терминологија је вишезначан, па се може тумачити на најмање три различита начина. Саже (Sager 1990:3), на пример (у Pearson 1996:10), под терминологијом подразумева:

1. вокабулар неке специјализоване области знања;
2. скуп практичних активности и метода које се користе за сакупљање, опис и представљање термина;
3. теорију, односно скуп премиса, тврдњи и закључака који су потребни да би се описао однос између појмова и термина, а који су од кључног значаја за кохерентну практичну активност (под 2.).

Бугарски (2007:75) наводи пет значења речи терминологија која се у највећој мери поклапају са Сажеовим тумачењима (Sager 1990:1-3). По овом аутору, терминологија се односи на:

1. скуп термина који представљају систем појмова неке области;
2. систематски опис настанка и употребе овог скупа термина;
3. публикацију у којој је систем појмова неке области представљен терминима;
4. специјалну теорију за поједине области или језике;
5. општу теорију терминологије⁴.

Прво значење речи терминологија, по Бугарском (2007), односи се на вокабулар неке научне и стручне области, такође познат под именима *номенклатура* или *називље*. Друго и треће значење односе се на Сажеове практичне активности и методе у термилошком раду, док се последња два значења које наводи Бугарски односе на теоријске основе термилошких проучавања (Бугарски 2007:75).

⁴ Чињеница да Бугарски наводи само општу теорију терминологије, а не и модерне теоријске приступе терминологији говори о његовој структуралистичкој оријентацији у изучавању терминологије.

Аутор Пихт (Picht 2011:6) говори о томе да се терминологија, као и многе друге области знања, састоји од теоријског и примењеног дела, док ауторка Грчић-Симеуновић (2014:4) терминологију дели на *терминологију у ужем значењу* (подразумевајући под њом скуп назива предметног подручја) и *терминологију у ширем значењу* (терминологија као релевантан теоријски оквир и методолошки принципи за проучавање терминологије).

Имајући у виду сва претходно наведена појма терминологија, у наставку рада говорићемо о три аспекта значења речи терминологија:

1. скуп термина,
2. термилошка теорија,
3. термилошка пракса.

Терминологија је, дакле, пре свега основни и кључни део језика за посебне намене. Терминологија као таква састоји се од термина, односно термилошких јединица, као јединица специјализованог знања које су носиоци значења специјализованих текстова. Другим речима, терминологија представља вокабулар одређене научне и стручне области без које се не може замислити професионална комуникација, размена и трансфер знања у датој области.

Затим, терминологијом се називају и практичне термилошке активности на прикупљању, именовању, селекцији, систематизацији и стандардизацији термилошких јединица, као и развоју глосара, стручних речника и термилошких ресурса ради подршке како члановима стручне и/или научне делатне заједнице у вођењу комуникације и трансферу знања, тако и стручним преводиоцима и осталим корисницима термилогије. Код појединих аутора, највећи број ових практичних активности назива се *примењеном терминологијом*, *терминографијом* или *методологијом терминографског рада* (Cabré 1999:32). Нешто шири појам новијег датума под који се могу подвести готово све наведене практичне термилошке активности јесте *менаџмент терминологије* (Wright, Budin 1997, 2001) или (што је за овај рад посебно значајно) парадигма *менаџмента терминологије оријентисаног ка језичком планирању* (Antia 2000).⁵

Аутор Оже идентификује три основна приступа у практичној обради терминологије: лингвистички, преводилачки и приступ језичког планирања (Auger 1988 у Cabré 1999: 12-14). Ова три приступа, по Ожеу, разликују се пре свега по циљу. Док је у лингвистичком приступу термилошка стандардизација ради прецизније и ефикасније професионалне комуникације и трансфера знања основни циљ, у преводилачком приступу циљ је очување и неговање језичког диверзитета, због чега је овај приступ углавном заступљен у земљама са израженим билингвизмом или мултилингвизмом, као и у институцијама Европске уније, Уједињених нација, Унеска итд. Термилошки приступ оријентисан ка језичком планирању, по ауторки Кабре (Cabré 1999: 12-14), најзаступљенији је у земљама које имају нестабилну језичку ситуацију или угрожене мањинске језике, а спроводи се са идејом да се систематском и стратегијском интервенцијом државних органа, уз одговарајући законодавни оквир и мере, може утицати на стварање и одржавање терминологије на угроженом језику и на тај начин сачувати функционалност и комуникативна моћ језика за посебне намене.

⁵ У наставку рада овим терминима, а посебно разграничењу њиховог значења, биће посвећена посебна пажња.

У сва три приступа терминологији изузетан допринос унела су достигнућа рачунарске лингвистике и обраде природних језика⁶ (*Natural Language Processing – NLP*), као и развој електронских алата и ресурса за терминологију. Долази до развоја области под називом рачунарска терминологија⁷, чији су најважнији представници, по ауторки Пирсон (Pearson 1998), Ахмад (Ahmad 1998), Хајд (Heid 1999), Буриго, Жакеман и Лом (Bourigault, Jacquemin и L'Homme 1998). Данашњи рад на терминологији не може се замислити без језичких и термилошких алата, система и ресурса које развијају рачунарска лингвисти и стручњаци за обраду природних језика. Терминологија, дакле, у савремено доба заиста постаје мулти – и трансдисциплинарна област за коју је, без обзира за који термилошки приступ се одредимо, неопходна сарадња стручњака различитих усмерења.

Из практичних термилошких активности (друго значење појма терминологија) временом су се развили и теоријски принципи на којима је засновано проучавање термина (Sabré 1999:32), чиме је појам терминологија добило и треће значење: терминологија као теорија, односно као сет премиса, тврдњи и закључака потребних за објашњење односа између термина и појма (Sager 1990:3) и неопходан корак ка обављању практичних термилошких активности из претходног пасуса. И поред неколико теорија терминологије, питање да ли терминологија заслужује статус независне научне дисциплине и даље је предмет многобројних спорења, па највећи број аутора не признаје терминологију као науку, већ само као практичну интердисциплинарну активност која је у служби појединачних научних и стручних области. Главни аргумент оваквог становишта јесте да терминологији недостаје сама научна основа, односно сопствена теорија и методологија и да терминологија своје основне теоријске појмове и методе позајмљује из других, граничних и сродних дисциплина, какве су лингвистика, логика, онтологија и информатика и друге специјализоване области науке (Packer 2009:8, Sabré 1999:25, 32).

У наставку овог поглавља бавићемо се терминологијом у њеном првом значењу, односно терминологијом у ужем смислу, те ћемо дефинисати основне јединице термилошког описа – *термин* (на лингвистичком) и *појам* (на екстралингвистичком нивоу), као и још неколико појмова од значаја за истраживање представљено у овом раду: појам трансфера терминологије и појам термилошке варијације.

Пре него што се посветимо објашњењу појмова наведених у претходном пасусу, сматрамо да је неопходно дефинисати шири комуникативни контекст у коме се научна и стручна терминологија јавља, односно укратко представити појам језика за посебне намене и појам специјализованог дискурса.

⁶ *Обрада природних језика* (енг. *Natural Language Processing – NLP*) представља интердисциплинарну област рачунарства и лингвистике која се бави интеракцијом између рачунарских и људских (природних) језика. Ради се о значајној области вештачке интелигенције која има извесна преклапања са облашћу рачунарске лингвистике (Kumar 2011:1-2).

⁷ Термин *рачунарска терминологија* (енг. *Computational Terminology*) овде се односи на примену метода и техника рачунарске лингвистике и обраде природних језика на термилошки и терминографски рад.

2.2. ЈЕЗИК ЗА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ И СПЕЦИЈАЛИЗОВАНИ ДИСКУРС

Под језиком за посебне намене или стручним језиком (енг. *language for specific purposes – LSP, special language, specialized language* – ови термини се код различитих аутора употребљавају као синоними) подразумевамо подсистем општег језика (енг. *general language, language for general purposes – LGP*) који се користи за пренос знања и информација у појединачним научним и стручним областима, као што су, на пример, менаџмент, грађевина, право, економија итд.

Кључни елемент језика за посебне намене су лексичке јединице које су носиоци знања и информација: термини. Термини појединих научних и стручних области, у комбинацији са конективним материјалом из општег језика чине *специјализовани дискурс* (енг. *specialized discourse*) датих стручних области. Аутор Маурицио Готи (Gotti 2008:17-32) користи термин специјализовани дискурс да означи подсистем општег језика чије се лексичке, морфосинтаксичке, стилистичке и прагматичке карактеристике у квантитативном смислу разликују од истих карактеристика у општем језику.

Сам специјализовани дискурс може се остварити у писаном и усменом облику, кроз различите врсте текста (усменог или писаног), који се, сходно функционално-стилистичкој подели, разликују на основу регистра, функционалног стила и жанра. Појам *регистар* представља најширу, социјално-психолошку и социјално-комуникативну поделу специјализованог текста (Мићић 2003:98), а односи се на лексичко-граматичке и семантичке схеме које се јављају у одређеним комуникативним ситуацијама (Faber 2009b:66). У различите врсте регистара можемо сврстати, на пример, научни, нормативни и технички текст. Са друге стране, одабир *функционалног стила* одређен је професионалним потребама и специфичностима, темом дискурса, комуникативном ситуацијом и другим факторима, па се стога може говорити о, на пример, научном, административном, публицистичком, разговорном и другим функционалним стиловима. Најзад, последњи степен у диференцијацији специјализованих текстова јесте *жанр*, који се тиче припадности текста некој конкретној категорији текстова (нпр. истраживачки рад, реферат, предавање, приручник) и може се остварити кроз један или више регистара и функционалних стилова (Viber, Conrad 2009:2). Осим жанрова, у литератури се помињу и поджанрови, па тако, на пример, жанру уводног чланка припадају *поджанрови* – уводни чланци из појединачних научних и стручних области, нпр. медицине или економије.

Лингвистичка и друга проучавања језика и дискурса уопште, а тиме и језика за посебне намене и специјализованог дискурса и њихове терминологије, можемо вршити уз помоћ различитих врста језичких корпуса. Имајући у виду да је главно истраживање у овој докторској дисертацији спроведено на специјализованом корпусу који представља језик и дискурс менаџмента и жанр научног и стручног рада, детаљније о улози корпуса у терминолошким истраживањима биће више речи у уводним одељцима корпусног истраживања.

У настаку поглавља пажњу ћемо посветити основној јединици терминологије као науке, односно основном елементу језика за посебне намене и специјализованог дискурса: термину.

2.3. ТЕРМИН

Разумевање термина као основне јединице еволуирало је са развојем терминологије као науке, те се стога у терминолошкој литератури сусреће више дефиниција термина.

У традиционалној терминолошкој литератури и међународним терминолошким стандардима, термин се посматра као лингвистички симбол појма (Н. Felber 1983:8 у Pearson 1996:14), односно као лингвистички израз који се додељује неком јасно дефинисаном појму. Термин као симбол појма може се састојати од једне или више речи (5.5.3.1) и садржавати симболе (5.3.1.1) (ISO 1087 Vocabulary of Terminology 1990:5).

Коментаришући овакве дефиниције термина, ауторка Грчић-Симеуновић (2014:12) констатује да су термини по њима заправо *етикете* додељене одређеним појмовима у међусобном односу *једнозначности* (једном термину одговара само један појам и обрнуто), а да је терминологија заправо номенклатура, стабилан и изолован попис термина који је независан од језичког, друштвеног и комуникацијског контекста. Овакве традиционалне дефиниције термина, дакле, по овој ауторки, не осликавају комплексну природу термина, односно мултидимензионалност терминолошке јединице.

Мултидимензионалношћу терминолошке јединице бави се ауторка Тереза Кабре (Cabr  1999:80-81), говорећи о *системској и прагматичкој страни термина*. Термин је, дакле, са једне стране, јединица неког језичког система која припада лексичком нивоу и која, као таква, ступа у односе са другим јединицама на истом (лексичком) или другим нивоима језичког система, градећи на тај начин дискурс. Термине као *системске јединице*, тврди ова ауторка, можемо проучавати из формалне, семантичке и функционалне перспективе. Из формалне перспективе, термин се проучава као конвенционални симбол појма, односно као његова графичка или фонетска ознака (енг. *designation*) чија се унутрашња структура састоји од морфема (Cabr  1999:83). Семантички гледано, проучава се значење термина, односно појам кога дати термин означава, као и појмовне карактеристике, односи и структуре, те (по традиционалном виђењу, непожељна) појава семантичке варијације у терминологији. И најзад, функционална перспектива подразумева проучавање лингвистичке функције термина у дискурсу. Сва три аспекта важна су за процесе формирања нових термина, па ћемо се у наставку поглавља осврнути на формалне, функционалне и семантичке критеријуме настанка и поделе термина.

Осим што је системска, термин је и прагматичка јединица комуникације, како тврди Кабре (Cabr  1999:112). На истицање значаја прагматичке димензије термина и његове друштвене и комуникацијске функције у дискурсу дошло је увођењем корпусне методологије и анализе дискурса у терминолошка проучавања и опис. Терминолошка јединица почиње да се посматра као динамична јединица специјализованог знања која је саставни део специјализованог дискурса, односно важан елемент реалне стручне комуникације, која се појављује у јасно дефинисаним комуникативним окружењима и има одређене дискурзивне карактеристике.

У каснијим радовима, Тереза Кабре (Cabr  Castellví 2003:183) разрађује своју идеју о мултидимензионалности терминолошких јединица у оквиру лингвистичког модела који назива *Теоријом врата* (енг. *Theory of Doors*) (Sageder

2010:130). По овој теорији, термилошкој јединици можемо приступити и проучавати је кроз следећа *врата*: кроз врата *појма*, *термина* и *комуникационе ситуације*. Другим речима, опис термилошке јединице, дакле, треба да садржи опис њене когнитивне, лингвистичке и социокомуникативне, односно прагматичке компоненте (Cabré 1999:39, 2003:183, Sageder 2010:129-130). О лингвистичкој (системској) и прагматичкој (социокомуникативној) димензији термина, односно о термину као *јединици језика* и термину као *јединици комуникације* ауторка Кабре говори и у ранијим радовима (Cabré 1999:80-112). Новина у односу на претходно виђење мултидимензионалности термилошке јединице јесте да она додаје још једну димензију опису термилошке јединице – *когнитивну димензију*, која се тиче проучавања термина као *јединице знања*, односно проучавања *појма* који се налази „иза“ термина који га именује. Проучавањем појма, односно когнитивне димензије термилошке јединице, стичемо увид у то како се формира знање, а проучавањем комуникативне стране термина, стичемо увид о улози термина у трансферу знања.

У складу са когнитивним преокретом које доживљавају термилошке теорије (о чему ће бити више речи у наредном поглављу), ауторка Памела Фабер Бенитез (Faber Benítez 2009a:108) такође истиче когнитивну страну термина, примећујући да је термин као јединица специјализованог знања тачка приступа ка сложенијим структурама знања. На површини специјализованог текста, дакле, налазе се термини, а испод површине пространи појмовни домени који представљају имплицитно знање које се налази испод информација у тексту. Другим речима, терминологија као дисциплина шири свој обухват у правцу менаџмента знања чији се саставним делом данас сматра (Temmerman, Kerremans 2003:1).

За дефинисање све три наведене димензије термина у некој научној и стручној области, когнитивне, лингвистичке и комуникативне, несумњива је (и више пута поменута) улога стручне и / или професионалне делатне заједнице⁸. Делатна заједница је, дакле, она група појединаца која именује одређену термилошку јединицу, користи је у специјализованим дискурсу, стиче знање о њој кроз процес учења, и одговорна је за дисеминацију значења дате термилошке јединице⁹.

У наставку овог поглавља, полазећи од тумачења мултидимензионалности термилошке јединице коју даје ауторка Кабре (Cabré 1999, Cabré Castellví 2003), детаљније ћемо представити термин као *јединицу језика* и као *јединицу комуникације*, односно бавићемо се карактеристикама које припадају системској и комуникативно-прагматичкој димензији термина. Когнитивном димензијом термилошке јединице, односно појмом као

⁸ Термин *делатна заједница* (енг. *community of practice*) користи се да означи групу појединаца који заједно делају у циљу постизања заједничких друштвених циљева (Eckert & McConnell-Ginet 1992 у Филиповић 2011:413). Као друштвени конструкт, делатна заједница се разликује од традиционалне језичке заједнице јер је истовремено дефинишу њени чланови, као и делатност којом се ти чланови баве“ (Eckert & McConnell-Ginet, 1992:464). Другим речима, док је у језичкој заједници релевантан било који контакт, у случају делатне заједнице битан је и квалитет интеракција. Појединци који припадају једној језичкој заједници могу активно учествовати у већем броју делатних заједница током свог живота.

⁹ У наредном поглављу посвећеном језичкој и термилошкој политици и планирању биће више говора о улози чланова стручне и професионалне делатне заједнице као језичких, односно термилошких лидера који својим деловањем *одоздо-на-горе* утичу на формирање и спровођење језичке и термилошке политике и планирања.

јединицом знања, детаљније ћемо се бавити у посебном делу овог поглавља. Сматрамо да је приказ мултидимензионалности термилошке јединице неопходна основа и увод у корпусно истраживање термилогије менаџмента на српском и енглеском језику које следи у Поглављу 9.

2.3.1. Термин као јединица језика

На основу претходно изнетог, под термином као јединицом језика подразумеваћемо лингвистички симбол појма, односно лексичко-семантичку јединицу којом је представљен неки појам. Термин је, дакле, део система неког језика, односно део његовог подсистема – језика за посебне намене.

У овом одељку, посматраћемо лингвистичку димензију термина из формалног, семантичког и функционалног угла и представићемо поделу термина на основу њихове форме, значења, функције и порекла (Cabré 1999:85). Формално и функционо, термини се не разликују у већој мери од осталих лексичких јединица неког језика (од речи општег језика), док се веће разлике примећују на семантичком нивоу, односно на нивоу значења.

2.3.1.1. Формални аспект

Кабре (Cabré 1999:85-87) класификује термине на основу следећих формалних критеријума:

1. на основу броја морфема које чине термин: на једночлане и вишечлане термилошке јединице, нпр. *менаџмент* (енг. *management*) и *менаџмент електронског пословања* (енг. *E-business management*);

а) на основу типа морфема које учествују у формирању сложених термина, на:

б) изведенице (изведене термине),

в) сложенице (сложене термине),

г) термилошке синтагме,

д) скраћене облике термина, у које спадају иницијализми, акроними, мерне скраћенице и други слични облици.

Изведени термини настају од лингвистичке основе и афикса у формалном процесу извођења, односно деривације. Деривација нових термина може се реализовати као:

а) префиксација: енг. *reopen, untie*;

б) суфиксација: енг. *processor, transmitter*; срп. *организација, управљање*,

в) комбинација префиксације и суфиксације: енг. *unconstitutional, disarmament*; срп. *реструктурирање, подпредседник*.

Сложени термини (сложенице) настају комбиновањем две или више лексичких основа или облика (са или без афикса) у нову сложену лексичку јединицу чије значење је, по Сажеу (Sager 1990 у Wright, Budin 1997:35), независно од значења сваког од појединачних конституената ове сложенице. Наводећи као примере термине на енглеском језику, Кабре (Cabré 1999:92) говори

о томе да сложенице најчешће настају комбинацијом домаћих савремених лексичких облика (енг. *greengrocer, roadsweeper*; срп. *послодавац, самоуправа*), а могу бити и комбинација неокласичних језичких облика (енг. *electrolyte, lysosome*; срп. *електролит, лизозом*), као и комбинација једног домаћег и једног неокласичног облика (енг. *bio-science, megacity*, срп. *био-наука, мегаград*).

Термилошке синтагме, по Терези Кабре (Cabré 1999:85) јесу вишечлане термилошке јединице које прате одређену синтаксичку структуру и јављају се чешће у термилогији него у општем лексикону (нпр. енг. *batch processing, optical character recognition*, срп. *управљање ризиком, менаџмент људских ресурса* итд). Најчешће термилошке синтагме су именичке, тј. оне чије језгро је именица. Бавећи се именичким термилошким синтагмама у енглеском језику, Саже (у Wright, Budin 1997:31) напомиње да је склоност ка већем броју модификатора уз језгро овакве синтагме потенцијални узрок двосмислености и нејасноћа, нпр. енг. *minimum safe distance*, може се тумачити као *минимално безбедно растојање, растојање минималне безбедности*, и на друге начине.

Склоност ка једночланом сложеницама или ка вишечланом синтагмама у термилогији зависи од самог језика. Како ауторка Рајт (Wright у Wright, Budin 1997:14) примећује, једночланом термину у једном језику некада може одговарати вишечлани термин на другом језику. На пример, у немачком језику чешће настају сложенице него у енглеском, француском језику или српском језику: енг. *sewing machine* – нем. *Nähmaschine* – франц. *machine à coudre* – срп. *шиваћа машина*.

У термилошкој литератури (Wright у Wright, Budin 1997:15) помињу се и *устаљене синтагме* (енг. *set phrases*), а под њима се подразумевају два или више једночлана термина који се често јављају заједно, и који се због тога могу сматрати термилошким синтагмом: енг. *assets and liabilities, stocks and bonds, business and industry*, срп. *актива и пасива, ефикасност и ефективност, квалитет и квантитет, наставни план и програм*¹⁰.

Различите врсте скраћених облика термина настају процесом који ауторка Кабре (Cabré 1999:92-93) назива скраћивањем (енг. *truncation*; сам термин позајмљује из математике и информатике), а Рајт компресијом (енг. *compression*, Wright у Wright, Budin 1997:16). Овај процес Кабре објашњава као формално средство којим се нека (термилошка, прим. *аут.*) јединица своди на један од својих делова, чиме настају иницијализми, акроними, мерне скраћенице, и други облици.

Иницијализми се састоје од иницијала неког дужег израза, и то најчешће назива неке организације (енг. *MIT – Massachusetts Institute of Technology, WHO – World Health Organization*, срп. *ВМА – Војно-медицинска академија*), документа или процеса. Сам иницијализам у енглеском језику може се изговарати као реч (енг. *RAM [pæm] – random-access memory*), као појединачна слова (енг. *UFO – unidentified flying object*), или у комбинацији једног и другог (*CD-ROM [si: di: rom] – compact disc read-only memory*). За разлику од иницијализама, *акроними* су речи које се састоје од сегмената већ постојеће језичке или термилошке синтагме (енг. *Amex: American stock exchange; ALGOL: algorithmic language, hazmat: hazardous material*).

¹⁰ Некада ове термилошке синтагме карактерише релативно логички недоследан интерни распоред лексема. Рецимо, у случају синтагме „наставни план и програм“ логичније би било да стоји „наставни програм и план“, јер да бисте направили план рада у учионици, морате прво припремити програм рада.

Најзад, *скраћени облици речи и термина* (енг. *clippings*) настају њиховим свођењем на (најчешће) први део дуже речи како би се дискурс учинио економичнијим: енг. *super: superintendent, hyper: hyperactive* итд. Ауторка Силашки (Силашки 2012:65) примећује да су синоними настали на овај начин карактеристични за енглески језик, али не и за српски језик.

У термилошком и термилографском раду сусрећу се и друге јединице за које се поставља питање да ли се у лингвистичком смислу могу сматрати терминима или не. У литератури се, на пример, поставља питање да ли су техничке колокације (речи које се у техничким текстовима јављају у низу, али не увек непосредно једна за другом) заправо термилошке јединице. Код ауторке Рајт (у Wright, Budin 1997:16), на пример, одбацује се могућност да се техничка колокација сматра термином, а као главни аргумент наводи се чињеница да се термин – чак и кад је у питању вишечлана термилошка јединица – увек односи на један појам, док се техничке колокације идентификују као ситуације које се најчешће састоје од неколико међусобно повезаних појмова. Сврха оба елемента у техничкој колокацији јесте да јасно одреде појмовни и лингвистички простор који заузима прецизно одређени појединачни или јасно повезани појмови и јединице знања (Wright у Wright, Budin 1997:16). Осим формалних критеријума, дакле, неопходно је укључити и семантичке и функционалне како би се одговорило на питање шта све заправо можемо сматрати термином.

2.3.1.2. Семантички аспект

Поред наведених формалних начина за формирање нових термина (деривације, скраћивања, стварања сложеница и термилошких синтагми итд.), нови термини могу настати и *семантичком променом*, односно проширењем или сужењем значења постојеће лексичке јединице из општег језика или термина који већ постоји у неком домену у нови домен. У енглеском језику, процес семантичке промене сматра се једном од најпродуктивнијих начина за формирање нових термина (Veisbergs 2001:95 in Пјинска et al. 2013:442). Саже (у Wright, Budin 1997:28) тврди да се на овај начин рециклирају постојећи језички ресурси, тј. постојеће лексичке јединице или термини којима се додељује ново значење. Другим речима, ради се о процесу *термилологизације*, односно претварања речи из општег језика у термилошку јединицу: нпр. *икона, мрежа, миш итд.* Процес супротан термилологизацији јесте *детермилологизација*, односно проширење значења термина тако да он постаје лексичка јединица у општем језику.

До семантичке промене, тј. до проширења и сужења значења неке речи или синтагме из општег језика у термилогији, веома често долази услед *преноса метафоричког значења*. Данас се сматра да је метафора најпродуктивнији начин за настанак нових термина у енглеском језику. Са друге стране, управо тако настали *метафорички термини* могу представљати проблем у процесу превођења термина са страног (најчешће енглеског) језика, будући да су они у највећем броју случајева језички и културолошки условљени. На пример, енглески термин *bootstrapping* води порекло од фразеологизма *to pull yourself up by your bootstraps*¹¹.

¹¹ Пример аутора. Термин се користи у области пословања и финансија да означи започињање предузетничког пословања уз минимална финансијска средства, а у српски језик пренет је као директна позајмљеница.

У вези са семантичком променом као начином настанка нових термина јесу и (непожељне) појаве термилошке варијације, односно појаве термилошке синонимије и хомонимије, о којима ће бити речи у одељку 2.5.

2.3.1.3. Функционални аспект

Са становишта лингвистичке функције термина у дискурсу (Cabré 1999:111), термини су представљени следећим граматичким категоријама: именицама, глаголима, придевима, прилозима, као и именичким, глаголским, придевским или прилошким структурама. За разлику од општег језика у коме су граматичке категорије пропорционално заступљене, у терминологији ова равнотежа не постоји, будући да је број именица вишеструко већи од броја осталих граматичких категорија: две трећине термина су именице и именичке синтагме (Cabré 1999:112).

Говорећи о начинима формирања нових термина, Тереза Кабре (Cabré 1999:112) поред формалних помиње и функционалне методе, и то оне које су карактеристичне за енглески језик. Путем *конверзије или нулте деривације*, са једне стране, граматичка категорија неке речи или термина се мења без промене облика дате речи (нпр. енг. *record* (глагол) – енг. *record* (именица)). Путем *лексиализације*, са друге стране, једна од флективних форми неке лексеме претвара се у нову лексему која припада другој граматичкој категорији: енг. *harden* (глагол) – енг. *harden+ing = hardening* (именица).

2.2.2. Термин као јединица комуникације

Поред горенаведених особина које термилошку јединицу чине делом лингвистичког система, термин можемо одредити и као *прагматичку*¹² *јединицу комуникације* која се јавља у јасно дефинисаним комуникативним ситуацијама и има одређене карактеристике специјализованог дискурса у коме се појављује (Cabré 1999:112). Прагматичко-комуникативна димензија термилошке јединице тиче се заправо улоге које термин има у специјализованом дискурсу комуникативном контексту (Auger 1990:58 у Cabré 1999:112)¹³, односно утицаја које комуникативни контекст има на значење термина.

Традиционална терминологија се, како тврди Кабре (Cabré 1999:114), није у довољној мери бавила прагматичко-комуникативном страном термина. Од 90.-их година прошлог века аутори Саже (Sager 1990, 1993), Гамбије (Gambier 1993) и Вислер (Wußler 1997) и Кабре (Cabré 1999, 2000a) почињу да истичу значај комуникативне природе терминологије (у Faber 2009b:68), односно да посвећују пажњу друштвеним, прагматичким и комуникативним аспектима

¹² *Прагматика* се у ширем смислу одређује као проучавање употребе језика, а у ужем смислу овај термин се односи на систематско проучавање значења које зависи од употребе језика (Huang 2014:1-2), односно проучавање значења које произилази из језика у контексту (Faber 2009b:62). Парадигма прагматике није само део савремене лингвистике и филологије језика, већ постаје и тема когнитивних наука, вештачке интелигенције, информатике, језичке патологије, социологије, антропологије, као и у економији, политици и образовању (Huang 2014:1-2).

¹³ Управо се ова методологија користи и у истраживачком делу овог рада, како би се поред системске стране термина (која подразумева формалне, функционалне и семантичке карактеристике термина), сагледала и његова прагматичко-комуникативна страна.

употребе терминологије. Од значаја за проучавање прагматичко-комуникативне димензије термина има увођење анализе корпуса као основе методологије термилошких истраживања од 90.-их година прошлог века.

Бавећи се прагматичко-комуникативном димензијом термина, ауторка Тереза Кабре уочава следеће прагматичке факторе који карактеришу термилошку јединицу и разликују је од речи општег језика (Cabré 1999:114):

- а) искључиво референцијална сврха термина,
- б) специфична научна и стручна област у којој се дати термини користе,
- в) корисници термина (стручњаци, односно чланови научне и стручне делатне заједнице),
- г) структурисана комуникативна ситуација и
- д) професионални и научни дискурс у коме се термини јављају.

Дакле, за разлику од речи општег језика, које могу имати различите сврхе (као што су и перформативна, експресивна, комуникативна, поетска, металингвистичка итд.), термилошке јединице имају првенствено референцијалну сврху, док су остале веома ретке у термилошком дискурсу. Стручна терминологија се јавља у специфичним научним и стручним областима, а њени корисници су чланови научне и / или стручне делатне заједнице који је користе у структурисаним комуникативним ситуацијама и искључиво у професионалном и научном дискурсу. Кабре додаје, међутим, да за разлику од горе наведених прагматичких фактора који теоријски одређују термилошку јединицу и границе њене употребе, у пракси је ситуација нешто другачија (Cabré 1999:114).

Слично мишљење дели и Памела Фабер (2009b:61), примећујући да су структура, садржај и одабир терминологије у неком тексту за посебне намене одређени социокултурним прагматичким факторима (на пример, самом комуникативном ситуацијом, жанром, регистром, функционалним стилем итд.) и когнитивно-оријентисаним прагматичким факторима (нпр. претходним знањем, намерама, очекивањима и веровањима пошilhaоца текста, циљем писаног или усменог дискурса итд.). Ови фактори, како тврди Фабер (2009: 68), заправо утичу на појаву *термилошке варијације*¹⁴ која представља непожељну, али честу појаву која је супротна циљевима специјализоване комуникације: прецизности и једнозначности терминологије (Bowker and Hawkins 2006 у Faber 2009b:68).

2.3.3. Општи и стручни термин

Традиционална терминологија прави разлику између *техничких термина* (оних који су специфични за само једну област) и *општих термина* (који се користе у више од једне научне и стручне области). Пирсон (Pearson 1996:16-19) наводи заједнички став већег број аутора о томе како у оквиру једне научне и стручне области постоји неколико категорија термина. Хофман (Hoffmann 1985:126–127 у Pearson 1996:17), на пример, говори о томе да специјализовани текстови садрже: термине специфичне за дату област (нем. *Fachwortschatz*), термине који нису специфични само за дату област (нем.

¹⁴ О термилошкој варијацији биће говора у наредним поглављима.

allgemeinwissenschaftlicher Wortschatz), као и речи општег језика (нем. *allgemeiner Wortschatz*). Сличне поделе дају и Trimble and Trimble (1978), Herbert (1965), Godman and Payne (1981:24), Yang (1986) и други аутори (у Pearson 1996:16-19). Тримбл и Тримбл (Trimble and Trimble), на пример, уводе категорију субтехничких термина да означе речи из општег језика које у одређеним научним и техничким областима добијају специфично значење (на пример, *контрола, операција, контакт* и слично). Херберт, са друге стране, говори о изразито техничким терминима (који се могу изједначити са Хофмановим *Fachwortschatz*) и семи-техничким и семи-научним речима (еквивалентни *субтехничким терминима*). Јанг на исти начин категоризује термине, али користи нешто другачије називе: термини специфични за неку област и субтехнички термини (нпр. *фактор, резултат, особина* и слично). Као главни критеријуми за разликовање ове две категорије термина често се узимају фамилијарност и порекло термина (Pearson 1996:19). Критеријум фамилијарности, међутим, није могуће објективно мерити и може нас навести на погрешне закључке: наиме, уколико нам је значење потенцијалног термина познато, већа је вероватноћа да ћемо га сматрати субтехничким него специјализованим термином.

Пирсон (Pearson 1996:20-22) уочава да је категорија субтехничких или семитехничких термина проблематична и наводи неколико разлога и примера да то и илуструје. Наиме, да би нека лексичка јединица била субтехнички термин, требало би да се у различитим научним и стручним областима односи на исти појам, што често није случај, већ се у различитим областима користи да значи различите појмове: другим речима, дати субтехнички појам је полисемичан. Термин *апсолутан*, како наводи ауторка Пирсон, у физици и праву, на пример, односи се на потпуно различите појмове, због чега би овај термин требало класификовати као термин специфичан за појединачну научну област, а не као субтехнички појам. Други разлог због кога су субтехнички термини проблематични јесте чињеница да фреквентност појављивања неке лексичке јединице у стручном тексту не говори много о томе да ли дата лексичка јединица има функцију речи из општег језика или функцију субтехничког термина – да би се то открило, потребна је детаљнија анализа корпуса.

Приступајући термину из угла рачунарске лингвистике и обраде природних језика, ауторка Пирсон (Pearson 1996:8) примећује да, упркос интензивним истраживањима у области терминологије и језика за посебне намене, не постоји ни једна дефиниција термина која би нам омогућила да са прецизношћу одредимо да ли је нека реч термин или није. У зависности од угла посматрања, у истом комуникативном окружењу различити актери (терминолози, стручњаци за језик за посебне намене и стручњаци за стручну област чијом се терминологијом бавимо), исту лексичку јединицу могу оценити као термин (стандардизован или нестандардизован), а други као субтехничку реч. У различитим комуникативним окружењима, такође, иста језичка јединица може бити различито окарактерисана – као термин или као субтехничка реч.

У традиционалним приступима терминологији постоји тенденција да се појединачне научне и стручне области посматрају као потпуно засебни и независни ентитети, што чини да је и њихова терминологија потпуно засебна и независна од терминологије других области. Овакав став је можда прихватљив за приказ терминологије егзактних наука, али представља проблем за приказ терминолошких и појмовних структура изразито мултидисциплинарних наука садашњице, какав је, између осталих, и менаџмент чијом терминологијом се

бавимо у овом раду. У вези са овим је и мишљење ауторке Кабре (Cabré 1999:80), која, иако наводи општеприхваћену разлику између ускостручних и општијих термина, тврди да су границе између појединачних научно-стручних области заправо вештачке. Права реалност је да сви термини чине *континуум* у коме се научни феномени заправо само анализирају из различитих перспектива.

Питање које се неминовно поставља на основу свега претходно изнетог јесте да ли анализа терминологије неке научно-стручне области треба да обухвати само и искључиво уско-стручне и / или изразито техничке термине, или треба да укључи и опште / субтехничке термине, односно семитехничке речи. Слажем се са мишљењем ауторке Пирсон (Pearson 1996:16) да би изузимање општих, односно субтехничких термина из приказа терминологије мултидисциплинарних поља науке оставило велике празнине у њиховој појмовној структури. Из овог разлога ће термилошка анализа која следи у експерименталном делу овог рада обухватити и један број термина који се условно могу класификовати и као општи, а не само уско-стручни.

2.4. ТРАНСФЕР ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

У овом поглављу говорићемо о две врсте трансфера терминологије:

1. интердисциплинарном трансферу терминологије, односно оном који се дешава између две или више дисциплина и за резултат има појаву термилошке хомонимије, са једне стране, и

2. интерлингвалном трансферу терминологије, процесу који прати научни и технолошки трансфер знања из развијених земаља (и језика) у мање развијене земље и језике који се у њима говоре.

2.4.1. Интердисциплинарни трансфер терминологије

Нови термини у некој научно-стручној области могу настати и процесом интердисциплинарног позајмљивања. Ради се о процесу током кога се термини из једног домена преносе у други домен да означе други појам, што представља процес који може да се окарактерише као *екстензија значења*.

Један од примера који наводи Кабре (Cabré 1999:109) је следећи:

<p><i>вирус</i>: 1. (<i>мед.</i>): инфективни агенс, нарочито из групе ултрамикроскопских, инфективних агенаса који се репродукују само у живим ћелијама; 2. (<i>инф.</i>): програм који се сам репликује и који је самореплицирајући програм створен са намером да се прекине или поремети рад рачунара или рачунарске мреже.</p>

Овакви и слични примери, по мишљењу Сажеа и Кабре (у Wright, Budin 1997: 29; Cabré 1999), нису примери термилошке полисемије, већ *термилошке хомонимије*. Док полисемија подразумева појаву да се једна лексичка јединица користи да означи више појмова међу којима постоји одређено семантичко преклапање, хомонимија је појава да један исти облик представља потпуно различите појмове. У складу са традиционалним виђењем терминологије, по коме један се један термин приписује само једном појму и има прецизно место

унутар појмовног система само једног домена, односно научно-стручне области, исти термин у више научних области је пример хомонимије, а не полисемије. Другим речима, док се у општем језику може говорити о полисемији, у традиционалном схватању терминологије нема полисемије, већ само хомонимије.

Хомонимија се, у традиционалној лингвистици, остварује или у форми хомофоније (која се остварује на фонолошком нивоу, нпр. енг. *night/knight*) или хомографије (на графичком нивоу, нпр. енг. *match* (срп. *парњак*) / енг. *match* (срп. *шибица*), док апсолутна хомонимија подразумева постојање и хомофоније и хомографије: енг. *bore* (срп. *бушину*) / енг. *bore* (прошло време од глагола *bear*, срп. *носити*, *родити* итд.) / *bore* (срп. *досађивати*) (Sabré 1999: 111), срп. *лак* (придев, није тежак) и *лак* (средство за лакирање), срп. *град* (насељено место) и *град* (временска непогода).

2.4.2. Интерлингвални трансфер терминологије

Настанак новог појма у некој научно-стручној области праћен је процесом *примарног формирања термина* (енг. *primary term formation*) (Humbley 2003:197), односно његовог именовања и настанка термилошког неологизма (новог термина) у неком језику. Процес примарног формирања термина резултат је научне и техничке иновације или промене у некој језичкој заједници. Овако спонтано настао термин може бити привремен док га не одобри неки надлежан међународни комитет и по правилу се јавља у једном језику (Sager у Wright, Budin 1997:27), и то по правилу доминантном језику науке и технологије, какав је у данашње време енглески језик.

За разлику од примарног формирања термина, путем кога неки новонастали појам први пут добија своју лингвистичку ознаку, односно термин, процес *секундарног формирања термина* (енг. *secondary term formation*) подразумева стварање новог термина (на другом језику, прим. аут.) за већ постојећи појам (Sager 1990:80 у Humbley 2003:197). Овај процес најчешће се дешава приликом трансфера научног и технолошког знања из једне језичке заједнице у другу (Sager у Wright, Budin 1997:27).

Имајући у виду да је српски језик прималац у процесу трансфера знања и технологије из развијених земаља и језика, у научно-техничким доменима у српском језику одвија се процес секундарног формирања термина.

Процес секундарног формирања термина веома често се изједначава са превођењем. Иако ова два процеса имају неких паралела, они не носе потпуно исто значење. Тако, приликом процеса секундарног формирања термина један језик може:

а) користити сопствени језички потенцијал и термине формирати од елемената датог језика, кроз формалне, семантичке и функционалне процесе настанка нових термина или

б) користити елементе језика – даваоца терминологије, односно позајмљивати термине настале у процесу примарног формирања термина.

Управо из ових разлога, у наставку одељка нећемо говорити о превођењу, већ о трансферу терминологије путем процеса секундарног формирања термина.

Коментаришући навике приликом примарног и секундарног формирања термина, Саже каже да оне зависе од наше перцепције и опсервације (Sager у Wright, Budin 1997:40). Када је ова перцепција из прве руке и када се одвија на матерњем језику посматрача, посматрач ће користити средства датог језика да дâ назив појмовима које је открио (примарно формирање термина). Стицање знања из другог језика не само да утиче на навике за формирање термина на другом језику (секундарно формирање термина), већ и инхибира природан развој матерњег језика јер је тај матерњи језик искључен из когнитивних процеса који воде ка именовању појмова. Услед овога, земље у развоју које су у научном и технолошком смислу зависне од развијених земаља такође су под утицајем схема за формирање нових термина из других језика. Другим речима, начин на који преносимо стране термине у наш језик не зависи само од лингвистичких, већ и од когнитивних фактора.

Управо из ових разлога истиче се неколико најчешћих начина секундарног формирања термина, и то (Sager у Wright, Budin 1997:40):

- а) директно позајмљивање,
- б) калкирање и
- в) парафразирање,

Који од наведених начина ће доминирати у неком језику зависи од језичке удаљености између два језика (језика даваоца и језика примаоца), као и традиције контаката између њих.

2.4.2.1. Директно позајмљивање

Из историјске перспективе, разликујемо најмање две врсте позајмљеница у терминологији, и то:

1. *неокласичне термилошке позајмљенице* – термини који долазе из старогрчког и латинског језика, и
2. *термилошке позајмљенице из савремених језика*, односно језика технички и технолошки доминантних земаља у којима се дешава процес примарног формирања термина.

У језицима данашњице, неокласичне позамљенице су изузетно бројне, нарочито у природним наукама, и у великом броју случајева су у потпуности прилагођене датом језичком систему. Осим тога, међународни термилошки стандарди препоручују коришћење неокласичких корена речи и афикса у процесима формирања нових термина како би новоформирани термини заиста добили интернационални карактер (Sabré 1999:89). Тако, на пример, међу термилошким неологизмима има речи које се састоје од:

- а) латинских и грчких елемената: енг. *bigamy*, *pluviometer*, *tripod*, *mammography* и
- б) елемената неокласичних и савремених језика: енг. *infrared*, *lumpectomy*, *microwave*¹⁵.

¹⁵ Сви примери преузети из Sabré 1999:89.

За разлику од неокласичних позајмљеница, термилошке позајмљенице из савремених језика последица су динамичног научног и технолошког трансфера из земаља које су економски и технолошки доминантне, у језике земаља које су примаоци овог трансфера. У оваквим условима, језици примаоци нове термилологије често не користе сопствене језичке потенцијале за формирање нових термина, већ посежу за директним позајмљивањем, нпр. срп. *стејкхолдер*, *портфолио*, *бутстрепинг*, *брејксторминг*¹⁶.

Процес директног позајмљивања праћен је процесом фонетске и морфолошке адаптације у дати језички систем. Аутор Црепајац (у Јакић 2014:29) прави разлику између *позајмљеница*, са једне, и *туђица*, са друге стране, тврдећи да су позајмљенице „(стране) речи које припадају старијем слоју и које су већ претрпеле одређене адаптације, фонетске и морфолошке, у језику који их је преузео“, док су туђице „познијег датума... најчешће задржале оригинални фонетски и морфолошки лик“.

По мишљењу Терезе Кабре (Cabré 1999:90), директно позајмљивање у термилологији је у великом броју случајева непотребно јер већина језика има довољан језички потенцијал да формира сопствене термине. Директно позајмљивање је неретко и извор термилошке синонимије, будући да се страни термини понекад позајмљују иако већ постоји домаћи или одомаћени еквивалент. Ауторка Кабре (Cabré 1999:90) замену домаћих облика страним сматра показатељем виталности језика и става говорника, како према опстанку сопственог језика, тако и према доживљају места које њихов језик заузима у хијерархији језика.

Несумњиво, најдоминантнији језик – давалац стручне термилологије данас јесте енглески језик. Последице, термилологија великог броја научних и стручних области данашњице у језицима света обилује *англицизмима* – речима које су директне позајмљенице са енглеског говорног подручја. Говорећи о струковној употреби англицизама уместо домаћих термина у српском језику, аутор Прћић као мотивацију за овакво понашање види „уврежено мишљење да су англицизми они који на прави, аутентичан и убедљив начин изражавају одређено стручно значење, док се домаће и одомаћене речи или игноришу или се, што је чешће (али и поразније), за њих уопште и не зна“. Ауторка Силашки (2012: 25-53) бави се питањем ортографске, фонолошке, морфолошке и семантичке адаптације термилолошких англицизама у српски језик.

Више речи о англицизацији термилологије у српском језику, а посебно у језику менаџмента, биће у наредним поглављима.

2.4.2.2. Калкирање

Нови термини могу настати и дословним превођењем односно калкирањем (енгл. *loan translation*) термина који су настали процесом примарног формирања термина. *Преведеница* или *калк* је буквалан превод стране речи, односно замена језичких елемената на страном језику домаћим елементима. Како ауторка Јакић (2012:37) објашњава, „домаћи термини се разликују од калка, тј. буквалног превода, где преводиоцу најчешће није познат садржај термина већ преводни еквивалент одређује искључиво према свом познавању страног језика, најчешће слепо следећи граматичку форму изворног термина“.

¹⁶ Примери аутора.

По Прћићу, калкирање елемената из енглеског језика одговарајућим елементима српског језика изводиво је само код изведених, сложених и фразних речи (Прћић 2005:179).

Неки од примера калкова у терминологији српског језика су следећи:

- енг. *data mining* = срп. *рударење података*,
- енг. *brainstorming* = срп. *мождана олуја*,
- енг. *reverse engineering* = срп. *инжењеринг унатраг*,
- енг. *human factor* = срп. *хумани фактор*¹⁷,
- енг. *business intelligence* = срп. *пословна интелигенција*¹⁸.

Аутор Прћић такође наводи да је у терминологији српског језика од калкирања чешћа појава *структурног превођења* или *делимичног калкирања*, односно хибридни поступак у коме се један елемент, тј. основа или афикс, преводи одговарајућим домаћим или страним елементом, док се преостали део позајмљује (Прћић 2005: 179):

- енг. *clearing house* = срп. *клириншка кућа* и
- енг. *home shopping* = срп. *куповина од куће*¹⁹.

2.4.2.3. Парафразирање

Парафразирање термилошких неологизама формираних у једном језику приликом њиховог трансфера у други језик (тј. приликом секундарног формирања термина) често је код метафорички моделованих термина који су културолошки условљени. Имајући у виду да су, по Бугарском (1996:25-28; 2007:109) два веома важна критеријума за вредновање термина њихова краткоћа и интернационалност, не изненађује чињеница да су парафразирани термини често кратког века и да нису прихваћени у ширим круговима, те да најчешће бивају замењени директним позајмљеницама, нпр. енг. *mobbing* – срп. *злостављање на радном месту* (алтернатива: *мобинг*), енг. *check sheet* – срп. *табела за срањивање (грешака) путем реџи*²⁰.

2.4.2.4. Ставови према страним елементима у терминологији

Ставови према процесу секундарног формирања термина генерално се могу поделити на пуристичке и пермисивне (Sager 1990:80-87). Пуристичке тенденције су оне које заговарају терминологију насталу од домаћих језичких елемената. Чињеница је, међутим, да су чак и пуристички настројене језичке политике често толерантне према транснационалном и интернационалним терминима који су се доказали корисним за дати језик. Пермисивни став према терминологији је прихватљивији јер он поштује саморегулаторни механизам неког језика (Sager 1990:80-87), али не може да се одбрани у условима масовног трансфера терминологије и направи, како каже Саже, *лингвистички вакуум*. У

¹⁷ Неки калкови су резултат погрешног превода. Пример аутора.

¹⁸ Уврежен погрешан превод енглеског термина *business intelligence* који се заправо односи на *пословно обавештавање*, а не на *пословну интелигенцију*. Пример аутора.

¹⁹ Примери из Силашки 2012:53.

²⁰ Примери из Јакић 2012:117.

оваквим условима често коегзистирају постојећи и нови термин директно позајмљен из другог језика (нпр. *руководство* и *менаџмент*), па је неопходно усвојити општу политику према термилошким неологизмима.

2.5. ТЕРМИНОЛОШКА ВАРИЈАЦИЈА

У директној вези са свим претходно представљеним појмовима, а посебно са појмом трансфера термилогије и појмом термина као прагматичко-комуникативне јединице јесте и појам термилошке варијације. Будући да је једна од тема ове докторске дисертације варијација у термилогији научне и стручне области менаџмента, у наредним редовима представимо основне карактеристике и врсте варијације у научној и стручној термилогији.

У доступној литератури јављају се различита схватања појма и обухвата термилошке варијације. Уколико објединимо различита виђења овог појма, термилошку варијацију можемо дефинисати као (непожељну) појаву у термилогији великог броја научних и стручних области која се тиче употребе различитих термина или различитих (ортографских, морфосинтаксичких и других) варијаната истог термина да означе исти појам.

Аутор Фрејкса (Freixa 2006: 52 у Faber 2009b:69) сматра да је главни узрок термилошке варијације прагматичке природе, па термилошку варијацију класификује на основу узрока који до ње доводе на:

1. Дијалекатску варијацију (условљену географским, темпоралним или друштвеним контекстом);
2. Функционалну варијацију (условљену различитим комуникативним регистрима), нпр. енг. *correctional centre* и *prison*, срп. *плата* и *лични доходак*;
3. Дискурзивну варијацију (узроковану различитим стилским и експресивним потребама аутора);
4. Интерлингвалну варијацију (условљену контактима међу језицима), нпр. срп. *евалуација* и *процена*, *мониторинг* и *надзор*²¹;
5. Когнитивну варијацију (условљену различитом концептуализацијом, мотивацијом, идеологијом итд., нпр. употреба еуфемизама), енг. *staff downsizing*, *redeployment of labour* и *staff slimming*²².

Ауторка Фабер претходно наведеним врстама додаје и морфолошке и ортографске варијанте термина, затим скраћенице, графичке варијанте и многе друге (Bowker and Hawkins 2006: 81 у Faber 2009b:69), уз напомену да је употреба ове варијације у контексту произвољна и да није мотивисана неким одређеним прагматичким разлозима.

Говорећи о термилошкој варијацији у области лингвистике, Бугарски (1983:65–70) говори о шест димензија ове варијације условљене социолингвистичким факторима, од којих су неке применљиве и на област менаџмента чијом термилогијом се бавимо у овом раду. Између осталог, Бугарски уочава да је заступљеност термилошке варијације већа у млађим стручним и научним областима, за разлику од оних области које су се развијале дужи низ година, као и да је варијација у термилогији често ствар помодарства.

²¹ Примери аутора

²² Пример преузет из Freixa (2006:52 у Faber 2009:69)

Ово мишљење је у складу са схватањем да је термилошка варијација заправо знак еволуције термилогије (Tartier 2003:368), односно да се еволуција термилогије дијахронијски може пратити посматрањем варијаната морфосинтаксичке структуре неког термина. У неким мањим језицима, како тврди Бугарски, термилошка варијација је и последица супротстављених тенденција у националној језичкој и термилошкој политици: тежњи ка језичком пуризму и креирању искључиво домаће термилогије са једне, и све јаче тежње ка интернационализацији термилогије са друге стране. Индивидуалне преференције, како аутора текста (научног или стручног рада, чланка из популарног часописа, уџбеника и слично), тако и публике која га чита под утицајем социјалних (старост, друштвени и професионални статус, образовање и слично), комуникативних и ситуационих параметара, односно контекста (нпр. врсте текста у којој се варијација термина појављује или нивоа његове формалности), али и когнитивних фактора (термин може да се понаша различито у тексту у зависности од концептуалног фокуса текста и синтаксичке улоге).

Када је у питању термилогија српског језика, појава термилошке варијације представља једну од најинтересантнијих тема термилошких истраживања. Имајући у виду утицај који енглески језик има на српску термилогију, посебно у областима новијег датума које доживљавају брз напредак (каква је област менаџмента), најзначајнија врста термилошке варијације јесте интерлингвалне природе, односно она која се тиче контакта са енглеским језиком. Прецизније, ради се о варијацији која је условљена утицајем енглеског језика на различитим језичким нивоима. На нивоу ортографије, варијација се јавља код термина преузетих из енглеског језика као последица непознавања или непостојања правописних правила за писање термина преузетих из страних језика. Морфосинтаксичка, са друге стране, најчешће се односи на различите степене морфолошке адаптације термина преузетих из енглеског језика и њихову способност да прихвате флективне наставке у нашем језику. Вероватно најчешћа врста термилошке варијације узроковане утицајем енглеског језика лексичко-семантичке је природе, и тиче се све већег уплива термилошких англицизама који се користе упоредо са или уместо већ постојећих, домаћих или одомаћених термина, па се у њу могу сврстати термилошка синонимија и хомонимија. Иако је (социо-) лингвистичка димензија термилошке варијације условљена поплавом англицизама веома добро истражена²³, чини се да се литература не бави у довољној мери прагматичко-комуникативном димензијом, односно не улази у разлоге због којих се у некој комуникативној ситуацији опредељујемо за један од два или више варијетета истог термина.

Узимајући у обзир сва претходно изнета виђења, за потребе истраживања која следе, у овом раду бавићемо се следећим врстама интерлингвалне варијације у термилогији менаџмента на српском језику: ортографском варијацијом, морфосинтаксичком варијацијом и лексичко-синтаксичком варијацијом, односно појавом термилошке синонимије.

Наредни одељак посветићемо термилошкој синонимији као најзначајнијој врсти термилошке варијације на семантичком нивоу.

²³ Види, на пример, Силашки 2012.

2.5.1. Терминолошка синонимија

Синонимија у најширем смислу речи представља појаву да се више лингвистичких јединица користи да означи исти појам, чак и у оквиру исте специјализоване области.

Ауторка Кабре (Sabré 1999:109) говори о терминолошкој синонимији у ширем и у ужем значењу.

У ширем значењу, синонимија може постојати између јединица на различитим нивоима, и то између:

1. термина и његове дефиниције,
2. термина и илустрације која се односи на исти појам,
3. еквивалентних термина на више језика (енг. *drill* = нем. *Bohrmaschine* = срп. *бушилица*),
4. речи које се користе у различитим функционалним регистрима (енг. *correctional centre* = *prison*),
5. алтернативних термина у оквиру истог језика (нпр. брит. енг. *windshield* = амер. енг. *windscreen*; срп. *менаџмент* = *руководство*, *кадрови* = *људски ресурси*).

У ужем смислу, синоними су семантички еквивалентне јединице које припадају истом језику и истом формалном регистру (Sabré 1999:109-110). Синонимима у ужем смислу могу се сматрати и:

1. пуни облици термина, са једне стране, и њихови скраћени облици, иницијализми или мерне скраћенице, са друге (енг. *laser* = *light amplification by stimulated emission of radiation*),
2. јединице са истим значењем које се користе у различитим језичким регистрима (енг. *diapheromera femorata* = *walking stick*),
3. стандардни и дијалекатски облици (енг. *sweet pepper* = *mango*),
4. две или више варијанти истог термина²⁴ (енг. *data bank* = *databank*, *guerrilla* = *guerilla*, *archaeology* = *archeology*²⁵).

Бавећи се терминолошком синонимијом у економском регистру на српском језику, ауторка Силашки (2012:59-77) наводи неколико категорија терминолошких синонима²⁶ у српском језику, и то:

1. регистарски синоними (нпр. *плата* и *лични доходак*),
2. етимолошки синоними (нпр. *реституција* и *повраћај имовине*),
3. економични синоними (нпр. *кеш кредит* и *готовински кредит*),
4. граматички синоними²⁷ (нпр. *портфолио стратегија* и *стратегија портфеља*),
5. идиосинкратични синоними (нпр. енг. *cost drivers* преводи се, у зависности од склоности преводиоца или другог корисника термина, као

²⁴ Ову врсту синонимије, која се тиче постојања различитих ортографских и морфосинтаксичких варијанти истог термина, у наставку рада назваћемо ортографском и морфосинтаксичком варијацијом.

²⁵ Примери преузети из Sabré 1999:109-110

²⁶ Може се повући паралела између поделе синонима које наводи Силашки (2012), са једне, и ових које наводи Кабре (Sabré 1999), са друге стране.

²⁷ Ову врсту синонимије можемо назвати и морфосинтаксичком варијацијом.

изазивачи трошкова, покретачи трошкова, носиоци трошкова, или узрочници трошкова),

6. ретроспективни синоними, настали заменом постојећег термина англицизмом (нпр. *кооператива* уместо *задруга*),

7. англицизовани синоними, настали заменом постојећег термина англицизмом који следи норму и / или обичаје енглеског језика (Прћић 2005: 121-122) (нпр. *еквити* и *акцијски капитал*),

8. акронимски синоними (нпр. *ММФ* и *Међународни монетарни фонд*²⁸).

У истом раду, Силашки (2012:69) констатује да је синонимија релативно скорашња појава која је директна последица утицаја енглеског језика, као и да се испитивање проблематике термилошке синонимије јавља тек у траговима унутар неких детаљнијих студија.

Врсте синонимије изазване утицајем енглеског језика којима ћемо се бавити у овом раду су етимолошки, економични, ретроспективни и англицизовани синоними.

Имајући у виду да је један од основних циљева терминологије елиминација фактора који ометају ефикасну професионалну комуникацију, терминологија као наука тежи ка редукцији синонимије свим случајевима када је то могуће.

За потребе овог рада, најинтересантнија врста синонимије у српском језику јесте термилошка синонимија изазвана приливом англицизама, односно појавом да се нови термин директно преузет из енглеског језика користи упоредо са већ постојећим, домаћим или одомаћеним, термином.

2.6. ПОЈАМ

Појам се у терминологији увек сматрао полазном тачком и централним елементом термилошке теорије (Picht 2011:15; Picht & Draskau 1985: 36, Wüster 1974:67 у Antia 2000:81). Иако око значаја појма као носиоца когнитивне димензије термина постоји опште слагање, дефиниције појма у терминологији се разликују од теоретичара до теоретичара (Felber 1984; Felber & Budin 1989; Picht & Draskau 1985; Sager 1990, Hohnhold 1982; Dalberg 1976, etc. у Antia 2000:83), као и у националним и међународним стандардима.

Сумирајући различита мишљења о томе шта је појам у терминологији, аутор Ентиа (Antia 2000:81-83) наводи да се појам види тројако, и то као:

- а) јединицу мисли,
- б) јединицу знања, и
- в) јединицу когниције.

На схватање значења појма утичу, по овом аутору, два фактора: прво, дисциплина из чијег угла посматрамо појам и, друго, фаза животног циклуса терминологије као науке.

²⁸ Честа појава у српском језику јесте да се акроними који се односе на називе међународних институција често извиде из пуних назива тих институција на енглеском језику, а не на основу својих еквивалената на српском језику, па се паралелно користе, на пример, акроними *ММФ* и *ИМФ* (од енг. *International Monetary Fund*).

Из становишта филозофије науке, како наводи Ентиа (Antia 2000:100), појам је *јединица мисли* у тренутку када се он формира у свести појединца, тј. када припада приватном менталном домену. У тренутку када појам постане у потпуности формиран и прихваћен од стране научне заједнице специјализованог знања, односно када из приватног пређе у јавни ментални домен, он постаје *јединица знања* и од важности за специјализоване научне дисциплине у којима се развија појмовно знање, као и за области и активности које се баве документовањем појмовног знања у базама података и другим термилошким ресурсима.

Упоредо са развојем термилогије као науке, мењао се и приступ проучавању појма и његовог односа према термину који га именује. У првој фази животног циклуса термилогије као науке, тј. у традиционалном приступу термилогији, појам је дефинисан као *јединица мисли* (Picht 2011:15) односно резултат менталног процеса путем којег ми опажамо предмете и феномене из реалног света и претварамо их у апстракције, менталне конструкте или појмове (Pearson 1996:11). По овом традиционалном схватању, однос између лингвистичке форме, односно термина, са једне, и екстралингвистичке форме, односно појма, са друге стране, је једностран – *један према један*, што значи да једном појму одговара искључиво један термин и обрнуто. Осим тога, појам је, по овом схватању, ментално независан од термина, односно постоји чак и ако није стварно, већ само потенцијално представљен термином (Cabré 1999:42); Другим речима, концептуализација (настанак појма) је потпуно независна од лексикализације (именовања појма). Појам је такође универзалан и независан од културних разлика, појединачних језика и језика уопште (Cabré 2003:167, Wright, Budin 1997:119).

Током 70-их и 80-их година прошлог века, услед утицаја савремених достигнућа у другим научним дисциплинама, термилошка теорија мења призму посматрања појма. Идеја о појму као апстрактном менталном ентитету (јединици мисли) уступила је место идеји о појму као *јединици знања* (Cabré 1999:52), односно као *јединици разумевања* (Temmerman 2000:73-74). Све више се истражује природа појмова у термилогији нпр. Пихт (Picht 2011:15) наводи Озекија (Ozeki 1987), Вајзенхофера (Weissenhofer 1995), Ахмада (Ahmad 1996), Пилкеа (Pilke 2000) и себе (Picht 2004) као ауторе чије централне теме истраживања постају животни циклус појмова, класификација појмова на типове, различити начини формирања појмова, типови појмова у различитим стручним областима итд. Осим тога, у овој фази развоја термилогије дошло је и до преиспитивања стабилног односа између појма и термина. Наиме, теоретичари термилогије у овом периоду одбацују прескриптиван став према ком је појму увек придружена само једна термилошка јединица, већ тврде да један појам може имати онолико језичних репрезентација колико има различитих комуникацијских ситуација. Све више се говори о међузависности појма и термина, односно концептуализације и лексикализације у термилогији, па преовладава став да је именовање појма путем термина неопходно за преношење појма у комуникацији (Antia 2000:82–83, Temmerman 2000:43).

У наставку поглавља позабавићемо се дефинисањем појмовних класа, карактеристика, односа, система, као и објашњењем значаја појмовне анализе у практичном термилошком раду.

2.6.1. Појмовне класе

Појмови се класификују на појмовне класе (Sager 1990 у Cabré 1999:87-88), које се у новијим термилошким теоријама такође називају и појмовним категоријама (Kageura у Wright, Budin 1997:124). Четири основне појмовне класе по Сажеу су (Cabré 1999:87-88, Kageura у Wright, Budin 1997:124-125):

- а) предмети (објекти) или ентитети (нпр. *бушилица*),
- б) процеси, операције, активности (нпр. *бушити*),
- в) особине (енг. *properties*), стања, квалитети, (нпр. *електрични*) и
- г) односи (енг. *relationships*).

Подела појмова на класе директно је повезана са функционалном класификацијом термина, па се ентитети најчешће исказују именицама или именичким синтагмама, процеси именицама или номинализацијама глагола, особине се исказују придевима, а односи придевима, глаголима и предлозима.

Најистраженија појмовна класа, по мишљењу аутора Кегуре (Kageura у Wright, Budin 1997:124), јесте класа ентитета.

2.6.2. Појмовне карактеристике

Појам као јединица знања састоји се од низа појмовних карактеристика које су заједничке некој класи појединачних предмета или феномена (Cabré 1999:42), односно које одговарају својствима формалног објекта на које се дати појам односи (Antia 2000:97). Познавање појмовних карактеристика заправо нам омогућава да структуришемо мисли и да комуницирамо, односно да опишемо, дефинишемо, именујемо појмове, да структурирамо појмовни систем области којој дати појам припада, да пронађемо преводне еквиваленте термина који именују неки појам, као и да обављамо многе друге термилошке активности (Antia 2000:97).

У доступној литератури из области језичког инжењеринга и терминологије наишли смо на више класификација појмовних карактеристика од којих наводимо само следеће:

1. Далбергова типологија појмовних карактеристика (Dahlberg 1981:19 у Antia 2000:99): *основне, случајне и појединачне карактеристике*;

2. Sager (1990:24) подела на *основне и комплементарне* појмовне карактеристике, односно оне које су од суштинског или несуштинског значаја за опис појма;

3. Вустерова подела (1991:16 у у Antia 2000:98) на *интринстичке – инхерентне* (нем. *Eigenmerkmale*) и *екстринстичке – релационе карактеристике* (нем. *Beziehungsmkmale*). *Интринстичке* појмовне карактеристике описују појам као представника класе појмова (боја, облик, величина, врсте радњи, осећања, процеса итд.), односно тичу се објекта на кога се појам односи. *Екстринстичке* појмовне карактеристике, са друге стране, тичу се карактеристика које појам има у односу на друге појмове, а које дефинишу целу класу појмова: (сврха, порекло, циљ, место, изумитељ итд.): нпр. *полихалит* – минерал (интринстичка особина),

Аустрија и Тексас (порекло – екстристичка особина)²⁹;

4. Код Фелбера, Будина (Felber 1985:58, Felber & Budin 1989:70) и у међународним стандардима (ISO/CD 704.2, ISO/R 1087), наилазимо на класификацију на два типа карактеристика, и то на *атрибуте* и на *односе*. Атрибути су карактеристике које су инхерентне самом појму, а не тичу се односа датог појма према другим појмовима, док се односи тичу међусобне везе са другим појмовима: нпр. *шећер* – облик кристала (атрибут), раствара се у води (однос).

Бавећи се појмовном класом ентитета и њиховим општим карактеристикама (енг. *facets*), Кегеура (Kageura у Wright, Budin 1997:124-125) наводи *интерне* и *екстерне карактеристике*. У интерне карактеристике убраја следеће: апстрактност (да ли је ентитет материјалан, репрезентативан, апстрактан итд.), квантитет, сложеност, облик, боја, живо – неживо, енергија (да ли је ентитет активан или пасиван), док екстерним карактеристикама ентитета сматра порекло, однос и функцију ентитета (*ibid.*).

Постојећим карактеристикама Пихт (Picht 1987, 1989) додаје и категорију *релационих карактеристика* чија је сврха да спецификују могућност повезивања (енг. *connectability*) између појмова.

Иако не постоји концензус око назива појмовних карактеристика, Ентиа (Antia 2000:99) тврди да је могуће синонимима сматрати, са једне стране, Далбергове и Сажеове основне, Вистерове интристичке карактеристике, као и Далбергове случајне, Вистерове екстристичке и Пихтове релационе карактеристике, са друге стране.

По ауторки Мајер (Meyer, et al. у Wright, Budin 1997:101), наше знање о неком појму огледа се у броју карактеристика тог појма које знамо: што више карактеристика знамо, то је наше знање о датом појму веће. Осим тога, постојање или непостојање неке карактеристике из сета карактеристика чини да увидимо разлику између два или више сродних појмова. Приликом дефинисања појмова у терминологији, као и приликом конструисања појмовних система, проналажења еквивалената итд., међутим, по правилу се не артикулишу све од наведених категорија особина, а то које ће особине бити заступљене зависи од конкретних термилошких потреба.

2.6.3. Појмовни односи

Појмови који припадају некој научној и стручној области никада нису изоловани и независни један од другог, већ ступају у међусобне односе чинећи на тај начин појмовна поља и појмовне системе. У најширем смислу, односе у које појмови међусобно ступају можемо поделити на *хијерархијске* и *нехијерархијске* (Meyer et al. у Wright, Budin 1997:103).

2.6.3.1. Хијерархијски појмовни односи

С обзиром на то да су, по традиционалном схватању терминологије, појмови јасно међусобно разграничени и статични, они граде појмовни систем

²⁹ Пример из Cabré 1998:98.

који се може представити путем два основна типа хијерархијских појмовних односа: логичких и онтолошких (Sabré 1999:44,100). Праћењем логичких односа између појмова долазимо до логичке класификације – таксономије, а праћењем онтолошких до онтолошке класификације појмова, односно меронимије (Temmerman 2000:52).

Логички односи представљени су следећом једначином:

X JE TИП Y
(X је подређен, а Y надређен појам)
нпр. *сто* је тип *намештаја*.

Ови односи засновани су на сличности између појмова, односно на логичкој импликацији или инклузији (Antia 2000:101). Логичка импликација настаје када поређење два појма показује да је скуп карактеристика надређеног појма (у нашем примеру – појам *намештај*) садржан у скупу карактеристика другог, подређеног појма (*сто*), који уз то има бар још једну додатну карактеристику. Узастопне фазе подређености стварају вертикалну серију појмова који се налазе у хијерархијском односу инклузије, односно логичке субординације, док подређени појмови на било ком нивоу формирају хоризонталну серију која ступа у хијерархијске односе опозиције, односно логичке координације (Sabré 1999:100) – нпр. *сто* и *кревет*.

Логички хијерархијски односи у литератури се називају и генеричко-специфичним појмовним односима (Meуer et al. у Wright, Budin 1997:103), као и генеричким односима, односима *genus-species*, директним односима између појмова, односима сличности, хипонимијским односима и слично (Antia 2000:101).

Онтолошки односи засновани су на близини два појма, односно на блискости или континуитету у простору и времену (Temmerman 2000:52).

Континуитет појмова у простору указује на такозвани партитивни, односно меронимијски однос: између целине (нпр. *лице*) и делова (нпр. *нос*, *очи*, *уста*, *образи*, *брада*), као и између више делова неке целине (Wüster 1974 у Antia 2000:101), а представљен је следећом једначином:

X JE ДЕО Y или Y ИМА X
нпр. *нос* је део *лица*, *лице* има *нос*

Континуитет појмова у времену, са друге стране, указује на постојање темпоралних односа који се тичу хронолошких низова (предност, истовременост, редослед – енг. *precedence*, *simultaneity*, *succession*) који постоје или се могу успоставити између појмова (Antia 2000:101).

Сличност између логичких (таксономијских) и онтолошких (меронимијских, партитивних) појмовних односа огледа се у чињеници да у обе врсте односа између појмова могућа координација и субординација (другим речима, у оба случаја постоје координисани, односно субординисани појмови), при чему су генерички појам (у логичком односу) и појам који означава целину (у меронимијском односу) надређени, а специфичан односно партитивни појам подређени. Ова сличност чини да су обе врсте односа и на њима засноване појмовне класификације хијерархијске (Arntz & Picht у Antia 2000:101).

Управо су горе представљене хијерархијске класификације – логичка класификација (таксономија) и онтолошка класификација (меронимија), засноване на логичким и онтолошким односима између појмова, најзаступљенији типови класификације знања и начини за структурисање појмовног система неке научне и стручне области у терминологији и језичком инжењерингу. У новијим приступима терминологији, међутим, увиђа се да односи базирани само на једној димензији не рефлектују јасно структуру стварног света који је много сложенији и мултидисциплинаран (Cabré 1999:45), те из тог разлога истичу потребу за представљањем и осталих, нехијерархијских типова појмовних односа.

2.6.3.2. Нехијерархијски појмовни односи

За разлику од хијерархијских (логичких и онтолошких) појмовних односа, нехијерархијски односи између појмова, такође названи и асоцијативним, односно прагматичким односима (Antia 2000:102), нису у великој мери заступљени у традиционалној термилошкој литератури, а не постоји ни општеприхваћена и коначна класификација ових односа (Meyer et al. у Wright, Budin 1997:103).

Аутор Саже (Sager 1990:35), на пример, говори о постојању следећих врста асоцијативних нехијерархијских појмовних односа од значаја за опис терминологије:

- a. узрок – последица (нпр. *експлозија – разарање*),
- b. процес – производ (нпр. *ткање – тканина*),
- c. процес – метод (нпр. *складиштење – замрзавање и сушење*),
- d. активност – место (нпр. *екстракција руде – рудник*),
- e. предмет – операција (*бушилица – бушење*),
- f. предмет – облик (*књига – тврди повез*)³⁰.

Ентиа (Antia 2000:102), са друге стране, наводи примере и подтипове ових односа који се помињу у различитим стандардима. Стандард ISO/CD 704.2:5, између осталих, износи примере за неколико подтипова асоцијативних односа, као што су:

- a) занимање – алат (нпр. *сликар и четка*),
- b) појам – јединица мере (нпр. *информација и једна*),
- c) појам – уобичајени састојак (нпр. *кафа и млеко*),
- d) појам и типична активност (нпр. *синдикат и штрајк*) итд.

Други аутори и међународни стандарди (ISO 2788 у Wright, Budin (ed.) 1997: 103) под асоцијативним односима подразумевају и:

- a) односе потпуне и делимичне синонимије (нпр. *менаџмент и управљање*),
- b) односе потпуне и делимичне еквиваленције (нпр. *рачуноводство и accounting*),
- c) одсуство еквиваленције,
- d) еквиваленцију један-према-више (енг. *single-to-multiple equivalence*),

³⁰ Примери преузети из Meyer et al. у Wright, Budin (1989:103-104) и преведени са енглеског језика.

нпр. енг. management: срп. менаџмент / руководство / управљање / руковођење³¹ итд. и многе друге односе.

Треба напоменути да број наведених појмовних односа није коначан. Осим тога, између различитих појмова односи су изузетно ретко унилатерални, већ су најчешће мултилатерални и изузетно комплексни у тој мери да, колико год широк био обухват неке термилошке колекције, понекад ће се у њој јавити и уноси које је тешко довести у однос са другим појмовима.

2.6.4. Појмовни систем

Ступајући у међусобне односе, појмови који припадају некој научној и стручној области граде структуре зване *појмовни системи*, односно *појмовна поља*. Један појмовни систем састоји се од већег броја појмовних поља.

Појмовно поље дефинисано је у стандарду ISO/CD 1087–1 као „*скуп тематски повезаних појмова*“.

Аутор Ентиа (Antia 2000:103) наводи да су у термилошкој литератури и стандардима присутне многобројне дефиниције *појмовног система*, од којих неке преносимо у целости:

а) Arntz & Picht (1989:76): Односи између појмова унутар неке специјализоване области представљају се у облику појмовних система;

б) ISO/R 1087: Систем појмова је група појмова који су повезани логичким и онтолошким везама. Овакав систем састоји се од хоризонталних и вертикалних серија појмова, или од најмање једне такве серије;

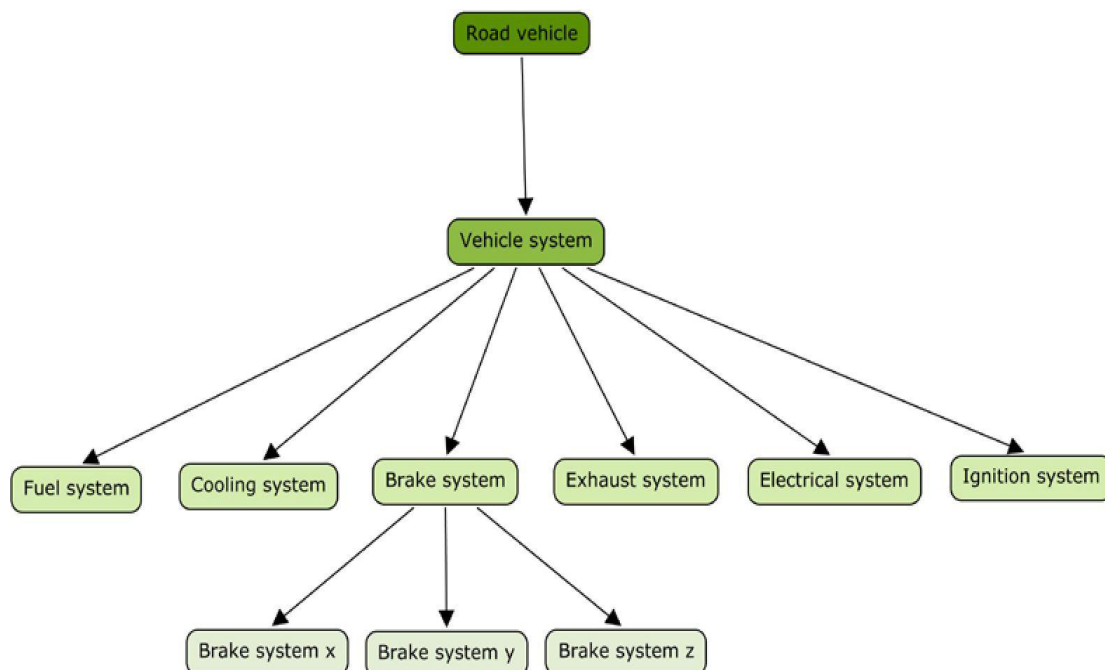
в) DIN 2331: Појмовни систем је склоп појмова међу којима постоје или су успостављени односи, а који (склоп, прим. аут.) представља кохерентну (повезану) целину;

г) ISO/CD 704.2 (1995:6): Појмовни систем је склоп појмова чија структура одражава основне односе између појмова који су део овог система, а који осликава јединствен положај сваког појма у оквиру система.

У традиционалном приступу термилошким проучавањима, појмовни системи посматрани су као јасно и прецизно структуриране и кохерентне целине (Грчић-Симеуновић 2014:7), а појмовни системи за поједине научне и стручне области приказиване су само путем хијерархијских појмовних односа, што је, по ауторки Фабер (Faber et al. 2012:149) статичан начин представљања знања.

Модернији приступи термилогији, међутим, постају свесни чињенице да се комплексност знања у некој научно-стручној области не може свести на статични приказ само једне врсте појмовних односа у дводимензионалној равни. Имајући у виду да су појмови мултидимензионални и да је могуће класификовати их према већем броју карактеристика, а не само према једној (Meyer et. al у Wright, Budin 1997:106), појмовни системи су динамични, а односи међу појмовима флексибилни и зависни од специфичног контекста (Rogers 2004:215), односно од културног, временског и друштвено-професионалног окружења говорника (Temmerman 2000; Faber et. al. 2005 у Грчић-Симеуновић 2014:11-12).

³¹ Примери аутора.



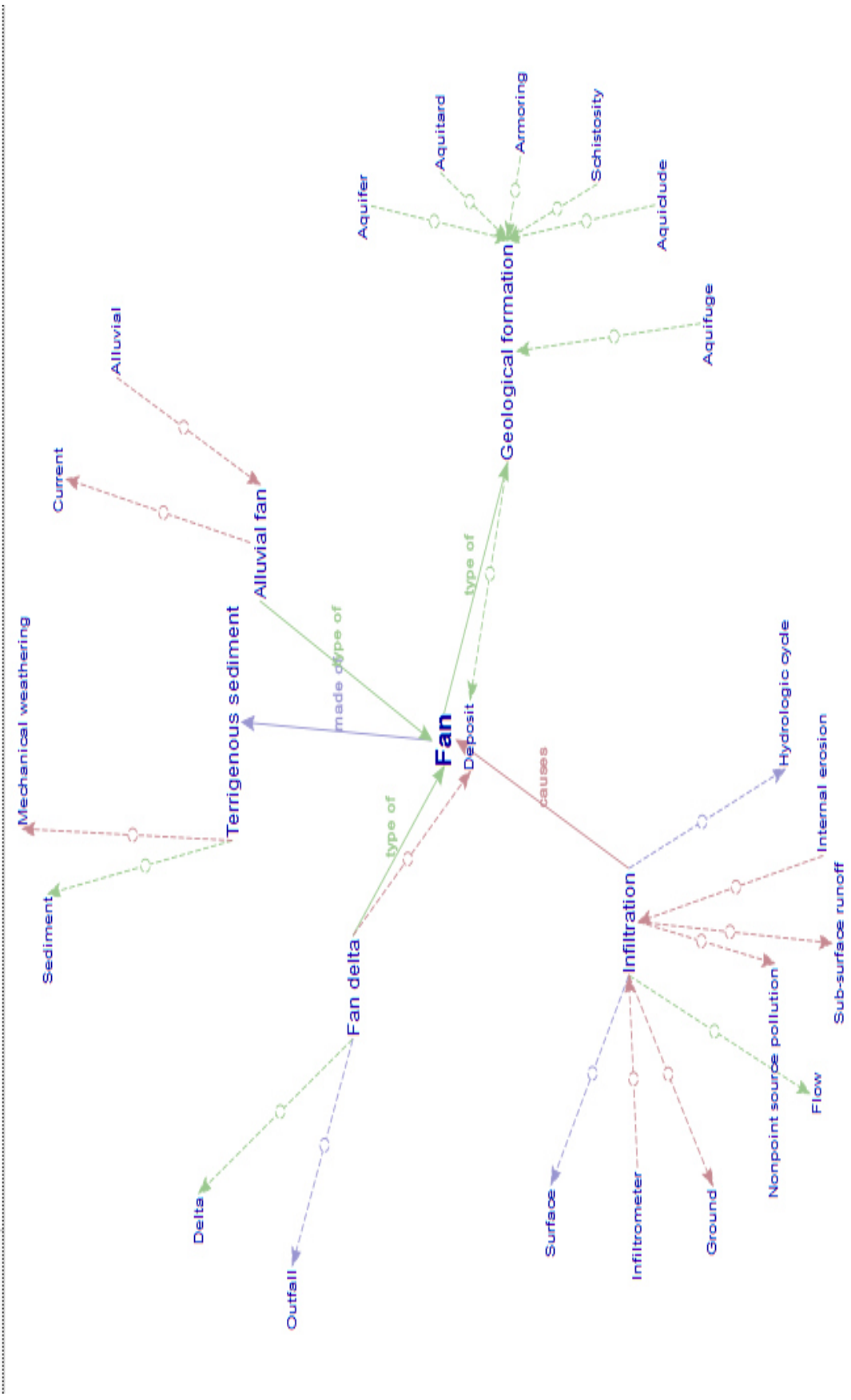
Слика 1: Пример хијерархијске појмовне структуре
(преузето у прилагођеном облику из *Faber et al. 2012:149*)

Динамичност појмовног система огледа се и у чињеници да појединац појмовну структуру ствара и разрађује тако што (Faber, Sanchez, 2001:193) интегрише нове појмове у већ постојеће когнитивне структуре и препознаје и представља хијерархијске и нехијерархијске односе који нови појам успоставља са осталим појмовима.

2.6.4.1. Графички приказ појмовног система

Појмовну структуру могуће је графички представити и тако веома практично илустровати позицију појмова и њима одговарајућих термина у појмовном систему неке области. Постоје различити модели графичког представљања појмовних система, од којих су најпрактичнији *појмовно стабло* и *појмовна мапа*.

За разлику од појмовног стабла, које неку научну и стручну област представља путем категорија и подкатегија, појмовна мапа је техника визуализације сложених и вишеструких појмовних односа путем које се представља, организује, преноси и скицира структурално знање (Tergan 2004:229), чиме се олакшава и његово когнитивно процесуирање. Аутори ове технике су Новак и Говин (1984 у Tergan 2004:230). У данашње време, постоје многобројни модерни компјутерски засновани алати за представљање појмовних мапа. Ови алати омогућавају представљање комплексног знања: не само у виду апстрактних појмова и њихових семантичких односа, већ и коришћење самогенерисаних анотација, бележака, кратког текста, блогова, графика, линкова између појмовних чворишта и фајлова складиштених на локалном рачунару или на Интернету, као што су мултимедијални ресурси, вебсајтови, програми и слично (Tergan 2004:230).



Слика 2. Пример графичког приказа појмовне структуре у облику појмовне мапе: Терминолошка база знања *Ecolexicon*

Слично решење за представљање појмовног знања може да понуди мултимодална семиотика (енг. *Multimodal semiotics*), односно мултимодална анализа дискурса (енг. *Multimodal discourse analysis – MDA*), новија парадигма у анализи дискурса која проучава интеграцију језика и других визуелних, кинестетичких, звучних, тактилних и других ресурса (као што су, на пример, слике, научни симболи, гестови, музика и звук) у стварању значења мултимодалних текстова, дискурса или догађаја (O'Halloran 2011). На основу доступне литературе, међутим, закључујемо да могућности мултимодалне семиотике нису истражене у терминологији, односно да нису укључене у анализу појмовних мапа у термилошким студијама.

Упркос важности која јој се у терминологији придаје, термилошки уџбеници не пружају довољно инфомација о томе како направити појмовну макроструктуру домена и које информације укључити у микрорепрезентацију сваког појма (Meyer & Mackintosh, 1996 у Faber & Sánchez 2001:192-193), те је самим термилозима остављено да осмисле свој начин појмовне организације. Упркос томе, чини се да постоји опште слагање око тога да појмовни систем структуриран за потребе термилошког рада не треба да буде комплексан, већ само треба да послужи као радни оквир за термилошки рад (Antia 2000: 105). Другим речима, појмовни систем је термилогу потребан само у тој мери да објасни когнитивну мотивацију у формирању термина и да створи основ за структурисање речника који је делотворнији од абecedног редоследа (Sager 1990: 21 у Wright, Budin 1997: 119).

Ово становиште се у новије време мења обраћањем све веће пажње мултидимензионалној класификацији термина, односно класификовању термина на основу више од једне карактеристике појма – димензије. Јавља се став да, што су термилози упознатији са мултидимензионалношћу појмовног система у некој области, то је њихово знање о тој области веће, па је већи и потенцијал да створе квалитетније термилошке уносе. Познавањем мултидимензионалности смањује се опасност да се превиди неки важан појам у датој области (Bowker у Wright, Budin 1997:133-138). Развојем софистицираних алатки у информационам технологијама, а пре свега у вештачкој интелигенцији, олакшава се и могућност графичког представљања сложене мултидимензионалности појмовних система.

За термилога главни изазов у термилошком раду није лингвистичке, већ појмовне природе. Будући да су термилози углавном лингвисти по образовању, лингвистичка димензија рада не представља већи проблем, већ чињеница да, за разлику од стручњака за дату област, не поседују значајну количину стручног знања да би обавили свој посао (Meyer 2005:23). Управо зато сваком практичном термилошком раду треба да претходи појмовна анализа области чијом термилогијом се бавимо.

2.6.5. Значај појмовне анализе за термилошки рад

Приказу појмовне структуре неке научне и стручне области (о којој смо говорили у претходном одељку) треба да претходи анализа појмовних карактеристика и односа. Иако се појмовна анализа у терминологији најчешће не спроводи систематично (а систематична анализа подразумева комплетну анализу појмовних карактеристика и односа, као и њихово графичко представљање), у литератури се наводи неколико разлога због којих су оваква анализа и скицирање

појмовне структуре ипак потребни почетни кораци у термилошком раду (Cabré 1999:43, Meyer et al. у Wright, Budin 1997:107-108, Bautista-Zambrana 2015: 159-163) наводе неколико разлога. Њихове разлоге сумираћемо у наредним редовима:

а) Појмовна анализа помаже у припреми листа термина.

Како би приступио термилошком раду, терминолог обично полази од стручне документације како би направио листу термина. Што је упознатији са појмовима и појмовним односима у датој стручној и научној области, то ће лакше елиминисати неодговарајуће термине, јер појмови означени тим терминима немају карактеристике које их доводе у везу са осталим појмовима из дате области. Добра појмовна анализа омогућава термилогу да открије у којим деловима појмовног система постоје термилошке празнине. Осим тога, поређењем карактеристика сродних појмова, терминолог може да открије у којој мери су термини који их именују синоними. Другим речима, скицирањем појмовне структуре јасно се одређују границе области која се обрађује, сваки део појмовног система поставља се на одговарајуће место, и поједностављује се одабир, класификација и обрада термилошких јединица за даљу анализу. Појмовна структура тако представља прелиминарни план екстракције који претходи стварној екстракцији термина из корпуса (Cabré 1999:43).

б) Појмовна анализа олакшава комуникацију са стручњацима из дате области.

Сарадња између стручњака за одређене научне и стручне области, са једне, и терминолога, односно језичких стручњака, са друге стране, у термилошком раду је олакшана (или једино могућа) ако терминолог пре разговора са стручњацима направи прелиминарни приказ појмовног система као основ за дискусију и откривање проблематичних делова система.

в) Појмовна анализа олакшава прављење или одабир дефиниција.

Било да терминолог сâм прави дефиницију или постојећу дефиницију (преузету из текста) прилагођава потребама свог термилошког рада, неопходно је да зна карактеристике појма који дефинише, основне односе у које дати појам ступа са осталим појмовима из дате стручне и научне области, њему надређене и подређене појмове и слично.

г) Појмовна анализа потребна је ради успостављања интерлингвалне еквиваленције.

Приликом билингвалног термилошког рада, пореде се карактеристике појма означеног термином у изворном језику са карактеристикама појма означеног кандидатом за термин у циљном језику (Cole 1987, Wright 1993 у Wright, Budin 1997:108) како би се прецизно одредила еквиваленција између појмова на два језика.

У традиционалним терминографским производима, какви су конвенционални речници и базе података или термина са абецедном или азбучном организацијом термилошких уноса, резултате појмовне анализе није могуће у потпуности приказати. У новије време, јављају се нова окружења која, уместо абецедне, користе појмовну организацију термина, па су стога у стању да прикажу сву комплексност структура знања (Temmerman, Kerremans 2003, Bautista-Zambrana 2015), односно нису дизајнирана тако да помажу у систематичном стицању знања (Meyer et al. у Wright, Budin 1997:107-108). Ради се о новим генерацијама термилошких ресурса, такозваним термилошким базама знања (термин прво увела Meyer et al. 1992 у Temmerman, Kerremans 2003:3), које поред

лингвистичких информација о термину пружају и знање о појму кога термин означава. Термилошке базе знања су, дакле, комбинација базе знања (које се баве високо структурираним информацијама о појмовним односима и атрибутима) и класичне термилошке банке (која садржи лингвистичку компоненту са чисто лингвистичким информацијама, какве су, на пример, граматичке особине, семантички еквиваленти и друге). У новије време термилошке базе знања све се више називају онтологијама (Temmerman, Kerremans 2003:3, Bautista-Zambrana 2015:159-160).

Управо из горенаведених разлога, основна појмовна анализа и скицирање појмовне структуре области менаџмента биће један од почетних корака у истраживачком делу ове докторске дисертације.

Два поглавља која следе, треће и четврто, посветићемо терминологији у ширем смислу, односно основним одређењима термилошких теорија и прегледом најзначајнијих примера методологије коришћене у термилошкој пракси, односно примењене терминологије.

3. ТЕРМИНОЛОГИЈА: ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ

3.1. РАЗВОЈ ТЕОРИЈСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Свест о значају организације и систематизације термина као главних алата професионалне комуникације јавила се још у 18. веку. По речима Реја (Rey 1995 у Cabré 1999:1), интересовање за проучавање терминологије било је истовремено и спонтано и теоријско, и јавило се као резултат ширења знања, развоја технологије и потребе да се терминологија уреди како би била ефикасан алат за превазилажење проблема у комуникацији насталих услед овако динамичких промена. Ауторка Пакајзер (Packeiser 2009:6) наводи, на пример, рад Карла фон Лина (Carl von Linné, 1707-1778) као први пример научника који се систематски бавио терминологијом, разрадио појмовну структуру и доделио термине појмовима у области ботанике у делу *Fundamenta botanica* (1736). Сличан допринос развоју терминологије за област хемије дали су Антоан Лавоазје (Lavoisier) и Клод Луј Бертоле (Berthollet). Као још једно значајно име за почетке развоја терминологије као науке помиње се инжењер и економиста Алфред Шломан (Alfred Schlomann), који је још 1906. године започео компилацију укупно 21 вишејезичног техничког речника, при чему је дошао до закључка да је систематско организовање знања једно од најважнијих захтева који се поставља пред терминологију (Schlomann-Lowe, Wright 2006:153 у Picht 2011:9).

Током целог 18. и 19. века, односно све до 30-их година 20. века, терминологија је сматрана поддисциплином других специјализованих научних области и предмет интересовања искључиво стручњака за дате области. Јачање интересовања за организован и систематски рад на терминологији од 30.-их година прошлог века није био случајан, већ разлоге треба тражити у друштвено-политичким околностима – периоду индустријализације и у то време доминантној епистемолошкој парадигми – структурализму (Cabré 1999:10). Из ових разлога, практичне термилошке активности биле су искључиво прескриптивно оријентисане и тицале су се свесне контроле над терминологијом кроз термилошку политику и планирање, њену систематизацију и стандардизацију. Тек од половине 20. века у проучавање терминологије активније су се укључили и лингвисти (Cabré 1999:2). Основна теоријска парадигма која је доминирала термилошким проучавањима у већем делу 20. века јесте веома утицајна *Општа теорија терминологије* аутора Еугена Вистера, о којој ће више речи бити у наставку поглавља.

3.1.1. Општа теорија терминологије – Еуген Вистер

Теоријски приступ терминологији јавља се тридесетих година 20. века захваљујући раду аустријског инжењера Еугена Вистера (E. Wüster, 1898-1977), оснивача такозване Бечке школе терминологије. У својој докторској дисертацији, Вистер износи аргументе за систематски рад на терминологији, успоставља принципе за термилошки рад и предлаже основну методологију за обраду термилошких података (Cabré 1999:5). У својим раним радовима, Вистер се бави методама компилације и стандардизације термина, односно практичним термилошким активностима на систематизацији терминологије. Његово најзначајније дело из овог периода је *The Machine Tool. An interlingual dictionary of standardized terms из 1968.*, систематизован француско-енглески речник стандардизованих термина који је послужио као модел будућих техничких речника (Cabré Castellví 2003:165). У каснијем периоду, Вистер је развио приступ термилошком раду који се тек постхумно, у радовима његовог следбеника Х. Фелбера³² (у Cabré Castellví 2003:166) назива *Опитом теоријом терминологије*. Управо ова теорија чини Вистера оснивачем модерне терминологије (Cabré 1999:2).

Ауторка Тереза Кабре (Cabré Castellví 2003:165) тврди да је цео Вистеров живот био посвећен следећим термилошким циљевима:

- елиминисању двосмислености из техничких језика путем стандардизације терминологије, а са циљем да они постану ефикасан алат за комуникацију,
- убеђивању свих корисника терминологије које су користи од стандардизоване терминологије и
- додељивању терминологији статуса научне дисциплине.

Како би постигао ове циљеве, Вистер је, по ауторки Кабре (Cabré Castellví 2003:165-166), себи поставио следеће задатке:

- да развије стандардизоване међународне принципе рада на опису и бележењу термина,
- да формулише опште принципе терминологије, и
- да оснује међународни центар за сакупљање, ширење и координацију свих термилошких информација³³.

Основни постулати Вистерове *Опите теорије терминологије* су прескриптивне природе и тичу се свесне контроле над терминологијом кроз термилошку политику и планирање, систематизацију и стандардизацију. Дело настало постхумно, на основу Вистерових белешки, (нем.) *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie* (1979), представља најкомплекснију разраду његове термилошке теорије (Packeiser 2009:7).

³² Фелбер је на основу Вистерових белешки 1979. штампао рад под називом *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexicographie* (Кабре 2003:166). Тек у каснијим радовима појављује се назив *Опита теорија терминологије*.

³³ Вистеров центар прерастао је у организацију ИНФОТЕРМ, насталу под покровитељством UNESCO-а (о ИНФОТЕРМ-у биће више речи у наставку поглавља).

3.1.1.1. Класичне школе терминологије

Разрадом Вистерове опште теорије терминологије бавиле су се три класичне школе терминологије, и то бечка, чешка и совјетска школа терминологије (Cabré 1999:12–13, Temmerman 2000:4).

Бечка школа терминологије, на челу са Еугеном Вистером и вођена принципима Опште теорије терминологије, у термилошком раду полази од појмова, а основни циљ јој је стандардизација термина и појмова које они означавају у циљу што ефикасније и прецизније професионалне комуникације (Cabré 1999:13). Принципи које заговара Бечка школа терминологије данас су најзаступљенији у земљама централне и северне Европе (Шведска, Данска, Норвешка, Аустрија, Немачка), па је овај приступ познат и као *централно – и северноевропски приступ* терминологији. Најзначајнија институција чији рад се ослања на Вистерову Општу теорију терминологије јесте *Infoterm, the International Information Centre for Terminology* у Бечу, настао 1971. у сарадњи између UNESCO-а аустријског Института за стандардизацију (енг. *Austrian Standards Institute – ASI*). Главни протагонисти у централно – и северноевропском приступу термилошком раду јесу стручњаци за научне и стручне области чија терминологија треба да се стандардизује, будући да они развијају методологију, обављају обуку и систематски истражују терминологију, док су језички стручњаци обучени за термилошки рад само њихова подршка (Cabré 1999:18). Терминологија као дисциплина у том смислу у уској је вези са логиком, информатиком и теоријом комуникације.

Чешка школа терминологије, са Дроздом (Lubomír Drodz) као најважнијим представником, са друге стране, произашла је из прашке школе лингвистике која је била функционалног усмерења, па пружа готово искључиво структуралистички и функционалан опис терминологије као део језика за посебне намене, односно посматра термине као јединице професионалног функционалног стила, са јаким акцентом на њиховој стандардизацији (Cabré 1999:13).

Совјетска школа терминологије, полази од Вистерових принципа, а главна тема јој је термилошка стандардизација, имајући у виду изражен мултилингвизам у бившем СССР-у (Cabré 1999:13). Главни представници ове школе терминологије су С. А. Чаплигин (Сергей Алексеевич Чаплыгин, 1869-1942) и Д. С. Лоте (Дмитрий Семенович Лотте). Термилошка истраживања започета у време Совјетске школе настављена су без прекида и до данас. Аутор Пихт (Picht 2011:10) наводи ауторе Moschitz-Hagspiel (1994); Shelov, Leitchik (2004); и Лорена и Пихта (Laurén, Picht, 2006) као најважније теоретичаре савремене совјетске терминологије.

Систематски поредећи теоријске принципе на којима су засноване три класичне термилошке школе, аутори Фелбер (Felber 1984) и Лорен и Пихт (Laurén & Picht 1993:495 у Temmerman 2000:18–20) дошли су до закључка да оне суштински стоје на истим основама, од којих је најважнија она да је целокупан рад на терминологији усмерен ка језичкој политици и планирању, односно да је основни циљ термилошког рада заправо стандардизација терминологије.

Вистерова *Општа теорија терминологије* и данас представља неприкосновено дело и основу највећег броја теоријских и практичних приступа терминологији и термилошком раду. Савремени следбеници Вистеровог рада и

традиционалног приступа терминологији у извесној мери су модификовали строге Вистерове принципе, односно прилагодили их достигнућима у савременој лингвистичкој науци. (Myking у Cabré Castellví 2003:173-176) Како примећује Кабре (Cabré 2003:168), Вистерови следбеници су прихватили изванредан степен контролисаних синонимије у терминологији и укључили фразеолошке јединице нехијерархијске појмовне структуре у терминолошка проучавања. Мајкинг (у Cabré Castellví 2003:173) тврди да је ово последица приближавања терминологије лингвистици. Оно што је заједничко Вистеру и његовим следбеницима, међутим, јесте:

- ономазиолошки приступ (предност појма над термином),
- потреба за терминолошким прескрипцијом и стандардизацијом,
- намерна контрола еволуције термина (кроз терминолошко планирање, унификацију и стандардизацију),
- предност интернационалних облика термина, и
- предност писаног над усменим језиком у терминолошким проучавањима.

3.1.1.2. Критике Опште теорије и класичних школа терминологије

Од половине осамдесетих година прошлог века, у терминологији је дошло до значајних промена, које су резултирале многобројним критикама *Опште теорије терминологије*. Јавља се и неколико модерних терминолошких приступа заснованих на најновијим достигнућима лингвистичке науке, чиме и теоријска и примењена терминологија доживљавају велике и динамичне промене.

Разлоге за промену у приступу терминологији треба тражити у променама које су задесиле не само научне дисциплине, већ и друштво у целини (Cabré 1999:10). У теоријској лингвистици, долази до одступања од прескриптивне граматике и инсистирања на стандардним облицима. Функционална лингвистика³⁴, когнитивна лингвистика³⁵ се јављају као нове

³⁴ Функционални приступи лингвистичким проучавањима почињу да се развијају шездесетих година 20. века, а основна разлика у односу на чисто формалне приступе јесте да стављају акценат на употребу, комуникацијску функцију и друштвени контекст језика, односно на однос семантике и синтаксе. Функције језика сматрају се кључем за разумевање лингвистичких процеса и структура. Корене функционалних приступа лингвистичким проучавањима поставили су представници прашке школе лингвистике и структуралисти на челу са Фердинандом де Сосиром, а најзначајнијим представником функционалне лингвистике сматра се француски лингвиста Андре Мартинет, који је и увео термин функционалне лингвистике (Ивић 2001:210). У функционалним приступима не постоји само један доминантан правац или истакнути теоретичар, па се између осталих, издвајају приступи функционалне граматике (енгл. *Functional Grammar*, скраћено *FG*, Dik 1989, 1991), системске функционалне граматике (енгл. *Systemic Functional Grammar*, скраћено *SFG*, Halliday 1985, 1994, Halliday i Matthiessen 2004, Fawcett 2010), као и граматике улога и референце (енг. *Role and Reference Grammar*, скраћено *GUR*, Foley i Van Valin 1984, Van Valin i LaPolla 1997), и многе друге (Van Valin 2004:319-336).

³⁵ *Когнитивна лингвистика* представља приступ језику настао половином 1970-их година као реакција на формалне, трансформационо-генеративне приступе језику који су истицали важност синтаксе, а занемаривали готово у потпуности семантику. Овај нови приступ језик проматра као део људског когнитивног система и проучава га у спрези с перцепцијом, мишљењем и разумевањем, с којима је у непрекидној интеракцији. Когнитивна лингвистика истиче повезаност и неодвојивост синтаксе и семантике, као и важност значења као одраза људског поимања и искуства о изванјезичком свету. Најважнији представници когнитивне лингвистике су Роналд В. Лангакер (Ronald W. Langacker) и Џорџ Лејкоф (George Lakoff), а најзначајније публикације Лангакерови *Темељи когнитивне граматике* (енг. *Foundations of Cognitive Grammar*, 1987) и Лејкофове *Жене, ватра и опасне ствари* (енг. *Women, Fire and Dangerous Things*, 1987).

научне парадигме које представљају алтернативу формалним приступима на којима је заснована традиционална терминологија (Temmerman 1997:51), и које су као такве извршиле значајан утицај на термилошку теорију у овом периоду. У литератури се наводи неколико разлога за критику Вистеровог рада. Као недостаци ове теорије наводи се нејасна веза између појма и термина, занемаривање значаја синтаксе за терминологију, као и лингвистичких, когнитивних, комуникативних и других аспеката терминологије. Памела Фабер Бенитез (Faber Benitez 2009a:111), на пример, Вистеровој Општој теорији замера потпуно занемаривање значаја синтаксе и прагматике у истраживањима терминологије.

Једну од најопсежнијих критика Вистерове теорије износи ауторка Тереза Кабре (Cabré Castellví 2003), тврдећи да су Вистерови теоријски постулати последица његовог искуства са ограниченим сектором терминологије – наиме, Вистер се као инжењер бавио стандардизацијом техничких термина, па је, по ауторки Кабре (Cabré Castellví 2003:167) „развио теорију о томе каква терминологија треба да буде да би обезбедила недвосмислену мултилингвалну комуникацију, а не теорију о терминологији каква она заиста јесте – пуна варијетета и различитости“. У истом извору, Кабре (Cabré Castellví 2003:178-179) наводи и једно интересантно запажање. Наиме, она тврди да Вистер посматра термилошке податке као садржај стандардизованог речника, у коме је терминологија недвосмислена и систематична, термини из више језика потпуно еквивалентни по значењу, а појмови семантички прецизни, као и да терминологију своди на стандардизацију појмова. Посматрајући термине у њиховом природном окружењу, односно у дискурсу, тврди Кабре, постајемо свесни варијација које су карактеристичне за различите регистре у специјализованој комуникацији, двосмислености, редувантности, појмовне и синонимијске варијације, као и одсуства савршене еквиваленције између језика, што све заједно захтева шире виђење терминологије, а не њено свођење на стандардизацију.

Темерман (Temmerman 1997:53) критикује традиционалне приступе терминологији тврдећи да је веома тешко доводити у питање принципе и методе наводних научних школа чија је основна мотивација језичка политика и планирање, а прагматичка оријентација стандардизација терминологије, што имплицира финансирање од стране владиних тела и политичке, а не језичке циљеве.

У другом раду, иста ауторка (Temmerman 2000:22-34) наводи имена неколико аутора који су довели у питање сваки од пет принципа на којима је заснована Вистерова теорија терминологије и тиме поставили темеље за настанак алтернативних принципа и нових теоријских основа науке о терминологији. Хуан Карлос Саже (Sager 1990:1-2), на пример, терминологију не сматра засебном научном дисциплином, већ само низом практичних активности и метода. Уколико, међутим, терминологија успе да се ослободи ограничења стандардизације и редукционистичког приступа, додаје он, ова област може допринети развоју когнитивних наука и социоллингвистике. Аутор Вајзенхофер (Weissenhofer у Temmerman 2000:25–27), са друге стране, доводи у питање један од основних принципа Вистерове теорије, једнозначност појмова, тврдећи да стручњаци за поједине друштвене науке имају различита схватања о неким централним појмовима из њихових области. Разумевање појмова је, по њему, засновано на индивидуалној интерпретацији карактеристика које неки појам има.

Научне области се међусобно разликују по захтевима за прецизност одређења појмова који им припадају, при чему оне области које имају високе захтеве за прецизност појмова (као што су, на пример, математика и хемија) имају и најургентнију потребу за стандардизацијом терминологије. *Kio Kageura* (у Temmerman 2000:33) критикује традиционалне приступе терминологији због тога што акценат стављају на језички систем (*langue*) уместо на језичку употребу (*parole*). Тврдећи да појам не може да се призна као такав уколико се не именује термином, овај аутор доводи у питање Вистеров ономазиолошки приступ језичким проучавањима, залажући се за семасиолошки, и тако приближује терминологију лингвистици и лексикологији.

3.1.2. Савремене теорије терминологије

Из горенаведених критика Опште теорије терминологије Еугена Вистера произашло је неколико нових теоријских приступа термилошким проучавањима, од којих бих издвојила *Коминикативну теорију* Терезе Кабре Каstellви (Cabr  2003; Cabr  et al. 1999), *Социокогнитивну теорију* Рите Темерман (Temmerman 1997, 2000) и *Теорију терминологије засновану на оквирима* (енг. *Frame – Based Terminology*) Памеле Фабер Бенитез (Faber Benítez 2005, 2009, 2012) као најзначајније.

И поред својих специфичности (о којима ће бити речи у наставку), модерне теорије терминологије имају неколико заједничких карактеристика. Наиме, једна од основних разлика између традиционалног и модерних приступа терминологији јесте да су ови други, осим за лексички и формални, заинтересовани и за когнитивни и комуникативни аспект терминологије, односно да негују прагматички и функционални приступ. За разлику од традиционалне терминологије вођене Општом теоријом и школа које јој припадају, модерни приступи нису засновани на објективистичком Сосировом структурализму, већ на основама когнитивне семантике и функционалне лингвистике. Нови принципи које наука о терминологији развија почињу да је чине аутономном научном облашћу (Packer 2009:7). Због ове промене, фокус практичних термилошких активности прелази са прескрипције и стандардизације на опис, појмовну организацију и посматрање термина као дела дискурса, односно у комуникативном контексту. Термини као јединице специјализованог знања се све више посматрају из друштвене, лингвистичке и когнитивне перспективе (Faber Benítez 2009a:107). У свим овим теоријама, аутентичан текст постаје примарни извор података о терминологији (Ahmad, Fulford, Rogers 1992:141 у Pearson 1998: 2), а систематична анализа (специјализованог) корпуса постаје један од основних метода термилошких проучавања. Термилошке активности постају незамисливе без најновијих достигнућа информационих технологија, а пре свега алата и ресурса које развијају рачунарски лингвисти. Друштвени контекст у коме настају нове термилошке теорије одликује пост-индустријски период, убрзани развој науке и технологије, посебно информационо-комуникационих технологија, и трансфер знања и информација. Термилошка теорија је, дакле, променила смер кретања и заменила прескриптивну оријентацију дескриптивним приступом који је проширио перспективу анализе на стварну употребу језика, односно друштвену димензију и функцију термилошке јединице Грчић-Симеуновић (2014:5) Термилошки опис, међутим, и даље је задржао нормативан аспект у

циљу утврђивања и фиксирања специјализованог значења назива.

Уколико упоредимо практичне и теоријске радове и приступе терминологији који су засновани на модерним приступима терминологији и оних који и даље негују традиционални приступ, можемо закључити да модерне теорије по свом значају и утицају још увек не могу да парирају Вистеру и његовим следбеницима. Будин (Budin 2001 у Cabré Castellví 2003:180-181) пореди модерне теорије терминологије и свима замера мањак теоријског садржаја, а као решење предлаже удруживање теоријских постулата модерних теорија и развој заједничке и јединствене теорије терминологије (управо имајући у виду њихове заједничке карактеристике). Ову идеју о интегрисаној теорији терминологије наставља и Тереза Кабре (Cabré Castellví 2003:181).

У наставку поглавља укратко ћемо изложити основне теоријске постулате најзначајнијих савремених теорија терминологије.

3.1.2.1. Социотермилошка теорија

Социотермилошку теорију терминологије деведесетих година прошлог века, по ауторкама Темерман (Temmerman 2000:31) и Фабер Бенитез (Faber Benítez 2009a:112) поставља Годен (Gaudin 1993, 2003), а настављају Булангер (Boulangier 1991, 1995); Геспан (Guespin 1991); Пикала (Pihkala 2001) и други теоретичари. Социотермилологија у центар интересовања ставља социолингвистичку варијацију, користећи друштвене и ситуационе критеријуме за објашњење чињенице да се у стручној комуникацији појављују различите варијанте истог термина, односно да стручњаци у различитим контекстима комуникације користе различите термине за исти појам, као и исте термине за различите појмове (Faber Benítez 2009a:113). Имајући у виду чињеницу да се језик непрестано мења, социотермилолози виде стандардизацију као химеру, као нереалан циљ, а полисемију и синонимију као неизбежну појаву у терминологији која је одраз знања, друштвеног и професионалног статуса говорника, као и односе моћи међу њима. Фабер Бенитез (Faber Benítez 2009a:113) напомиње и да термилошка варијација упућује на чињеницу да појмовни системи и појмовне дефиниције нису статичне. Булангер и Годен (Boulangier 1991, Gaudin 1995 у Temmerman 2000:32) су први теоретичари терминологије који заговарају дијахронијски приступ, пре свега дијахронијско проучавање концептуализације и именовања појмова, супротстављајући се Вистеровом синхронијском приступу, залажу се за описни (а не прописни) приступ терминологији, заговарају проучавање терминологије у тексту, односно његову употребу у реалним језичким ситуацијама, и не верују у јасне и прецизне границе између појмовних система различитих научних и стручних области.

3.1.2.2. Комуникативна теорија терминологије

Комуникативна теорија терминологије Терезе Кабре (Cabré 1999, 2003; Cabré et al. 1998), по ауторки Фабер Бенитез (Faber Benítez 2009a:114-115), представља амбициознији покушај објашњења комплексности специјализованог језика, и најозбиљнију конкуренцију Општој теорији терминологије. Кабре посматра термине као мултидимензионалне јединице које се састоје од

когнитивних, лингвистичких и социокомуникативних компоненти. С обзиром на то да и лексичке јединице (речи) имају ове исте компоненте, Кабре истиче да специфичност термилошких јединица лежи у когнитивним, синтаксичким и прагматичким ограничењима које оне имају у односу на остале лексичке јединице и које их чине деловима специјализованог домена, односно научно-стручне области. У својој *Теорији врата (Theory of Doors)*, Тереза Кабре (Cabré Castellví 2003:186-187, Faber Benítez 2009a:114) представља различите начине на које је могуће приступити, анализирати и разумети термилошке јединице. Свака димензија термина, когнитивна, лингвистичка и комуникативна, заправо представљају *врата* кроз која је могуће приступити анализи термина. Сама комуникативна теорија терминама приступа кроз лингвистичка врата, посматрајући их увек у општем контексту специјализоване комуникације (Faber Benítez 2009a:114).

Приципи и методологија комуникативне теорије терминологије практично су примењени, на пример, у оквиру онлајн мастер програма на универзитету Помпеу Фабра у Барселони³⁶, где се под вођством саме Терезе Кабре студенти упознају са комуникативним приступом термилошкој теорији, и баве се екстракцијом, систематизацијом и представљањем термилошких јединица путем терминографских производа и електронских термилошких база, а у складу са међународним стандардима за овај рад³⁷.

3.1.2.3. Когнитивни приступи терминологији

Крајем деведесетих година прошлог века, како примећују Еванс и Грин (Evans & Green, 2006 у Faber Benítez 2009a:116), термилошка теорија доживела је такозвани когнитивни преокрет. Под утицајем когнитивне лингвистике и психологије, термилошка дисциплина почиње да се бави утицајем човековог искуства на концептуализацију изван језичке стварности како би илустровала начин на који се успоставља специјализовано знање. Нови, когнитивно засновани приступи у термилошкој теорији у центар свог интересовања стављају појмовну мрежу која се налази *иза* језика. Свесни јаке везе између лингвистичке форме термина и његовог значења (појма), теоретичари терминологије овог усмерења почињу да истражују однос између синтаксе и семантике (Faber & Mairal 1999 у Faber Benítez 2009a:116), а долази и до преиспитивања традиционалног уверења да у терминологији нема вишезначности и синонимије. Фокус на когнитивном потенцијалу језика утицао је на то да се у оквиру студија терминологије све више пажње обраћа на процес настанка неологизама у специјализованим језицима, покретање дебате о полисемији и моносемији у терминологији, студије термилошке варијације, као и испитивање метафоре и фразеологије у терминологији (Temmerman 2000).

Две најзначајније когнитивно засноване теорије терминологије су *Социокогнитивна теорија* ауторке Рите Темерман (Temmerman 1997, 2000) и *Терминологија заснована на оквирима*, енг. *Frame-based terminology* (Faber et al.

³⁶ <https://www.upf.edu/en/web/terminologiaonline>

³⁷ Више о овој теми говори се код Cabré 1999:115-160. С обзиром да су истраживачке активности у овом раду у значајној мери засноване на методологији терминографског рада коју предлаже Тереза Кабре, детаљније о примени Комуникативне теорије терминологије говорићемо у истраживачком делу овог рада.

2005, Faber 2009a, 2009b).

Социкогнитивна теорија терминологије и термонтографија. Социкогнитивна теорија терминологије ауторке Рите Темерман формулисана 2000. године представља нови теоријски приступ терминологији који је заснован на когнитивној семантици и функционалној лингвистици, који доводи у питање процедуре и методе традиционалне терминологије (Temmerman 1997:51-53). Тврдећи да објективистички модел традиционалне терминологије не објашњава сасвим однос између сва три елемента семантичког троугла (реалности, тј. света, језика и људског ума), социкогнитивна теорија истражује овај однос детаљније, наводећи да је интеракција сва три елемента неопходна да би се проучавала терминологија. Предмет интересовања ове теорије јесте и термилошка варијација условљена вербалним, ситуационим и когнитивним контекстом и у различитим комуникативним окружењима (Temmerman et al. 2005 у Faber Benítez 2009a:116).

Ауторка Темерман посвећује велику пажњу когнитивном потенцијалу терминологије у језицима за посебне намене, уводећи у термилошки опис когнитивне аспекте разумевања процеса категоризације³⁸ и именовања појмова (Грчић-Симеуновић 2014:41). Ослањајући се на когнитивне лингвистичке приступе, пре свега на модел категоризације преузет из *Теорије прототипова*³⁹ (енг. *Prototype Theory*, 1979) ауторке Елеонор Рош (Eleanor Rosch), ауторка Темерман је у корпусу специјализованог дискурса описала термине и термилошке варијанте као одразе динамичних, когнитивно мотивисаних појмовних категорија. За разлику од појмова који теже стабилној хијерархијској структури, категорије имају прототипску структуру, па их карактерише вишезначност и синонимија. За Темерман је вишезначност резултат људске спознаје, због чега у термилошки опис уводи дијахронијски приступ како би описала међузависност и мотивисаност значењима. Постављајући вишезначност у средиште занимања, социкогнитивна су термилошка истраживања отишла корак даље од традиционалног термилошког описа у коме је појава полисемије једна од највећих препрека прецизној комуникацији.

У новије време, из социкогнитивне теорије терминологије развила се *термонтографија*, хибридни термин који обједињује терминологију, онтологију и терминографију. Ради се о новом интердисциплинарном приступу појмовној репрезентацији коју су развили Рита Темерман и њени следбеници (Temmerman and Kerremans 2003, Kerremans, Temmerman & Zhao 2005). Термонтографија укључује онтолошку анализу појмовних структура, омогућавајући на тај начин да се појмовном структуром представе вишеструки појмовни односи, не само генерички и партитивни (на којима се задржавају традиционални приступи

³⁸ *Категоризација* из угла когнитивне лингвистике, представља процес путем кога људи, помоћу језика, категоризују своје искуство о свету. Другим речима, категоризација може да се изједначи са процесом именовањем објеката из реалног света.

³⁹ Бавећи се експериментима везаним за појмовну категоризацију код људи, когнитивна психолошкиња Елеонор Рош је развила *Теорију прототипова*, показавши тако да се појмовне категорије организују око перцептивно, одн. искуствено најистакнутијег члана, који се назива прототипом. Овај прототипични члан неке појмовне категорије окружен је другим, више или мање њему сличним и блиским члановима. Да ли ћемо неки објекат сматрати прототипом неке категорије зависи пре свега од наше перцепције. По овој ауторки, већина појмовних категорија у природном језику има прототипску структуру, а принципи на којима је заснивано структурирање прототипских структура категорија главни је предмет интересовања ове теорије (van Gulik u Seising 2009:80).

терминологији), већ и односи узрок – последица, предмет – функција и многи други. Применом оваквог начина представљања појмовне структуре при изради термилошких база, ауторка Мајер (Meyer et al. 1992; Meyer & McNaffie 1994 у Фабер 2009:118-119) тврди да ове базе прерастају у термилошке базе знања и постају још корисније, с обзиром да њихова структура боље одражава начин на који су појмови представљени у нашем уму. Ауторка Фабер Бенитез (Faber Benítez 2009:119) примећује да термонтографија, иако произашла из социокогнитивне термилологије, данас има са њом мало додирних тачака, као и да представља сложену технику у оквиру инжењеринга знања⁴⁰ и рачунарске лингвистике⁴¹.

Теорија термилологије заснована на оквирима (енг. *Frame-based terminology – FBT*) (Faber, Márquez Linares, and Vega Exposito 2005; Faber et al. 2006; Faber, León Arauz, Prieto Velasco, and Reimerink 2007, у Faber Benítez 2009:26) је још један когнитивно-лингвистички приступ термилологији који директно повезује представљање специјализованог знања са когнитивном лингвистиком (Faber 2011, 2012). У том смислу, ова теорија дели заједничке премисе са комуникативном (Cabré Castellví 1993, 1999) и социокогнитивном теоријом термилологије (Temmerman 2000, 2001), будући да све три анализирају понашање термина у тексту (Faber Benítez 2014:14-15). Оно што ову теорију разликује, по мишљењу ауторке Фабер Бенитез (Faber Benítez 2014), међутим, јесте да у својој методологији користи премисе из психолошких и лингвистичких теорија као што су модел лексичке граматике (енг. *Lexical Grammar Model*, Faber and Mairal 1999), семантика оквира (енг. *Frame Semantics*, Fillmore 2006:373–400), генеративни лексикон (енг. *Generative Lexicon*, Pustejovsky 1995) и ситуациона когниција (енг. *Situated Cognition*, Barsalou 2008:618–623).

Три основне теме ове теорије су:

- а) Појмовна организација;
- б) Мултидимензионална природа термилошких јединица;
- в) Екстракција синтаксичких и семантичких информација коришћењем вшејезичних корпуса.

Из ове теорије термилологије произашао је динамичан когнитивни модел менаџмента термилологије под називом *процесно-оријентисан менаџмент термилологије* (енг. *Process-Oriented Terminology Management*) који развијају ауторка Фабер и истраживачка група *LexiCon* (Грчић-Симеуновић 2014:43).

Овај модел примењује метод процесно-догађајних оквира (енг. *process-oriented event frames*) који је за опис речи општег језика дефинисао Филмор

⁴⁰ *Инжењеринг знања* (енг. *Knowledge engineering – KE*) представља подобласт вештачке интелигенције (енг. *Artificial intelligence – AI*) која се бави развојем система знања (енг. *knowledge systems – KSs*), као што су експертски системи (енг. *Expert systems*), системи засновани на знању (енг. *knowledge-based systems*) и информационих система богатих знањем (енг. *knowledge-intensive information systems*), који за циљ имају побољшање ефикасности и продуктивности неке организације (Schreiber et al. 2000:6-7).

⁴¹ *Рачунарска лингвистика* (енг. *Computational Linguistics*) је грана лингвистике која се бави проучавањем рачунарских система у циљу разумевања или генерисања природних језика. Најважније области примене рачунарске лингвистике су машинско превођење, екстракција информација и стварање интерактивних интерфејса за комуникацију између човека и рачунара (Grishman 1994:4-5). Код неких аутора термин Рачунарска лингвистика по значењу се изједначава или делимично поклапа са термином *Обрада природних језика* (енг. *Natural Language Processing – NLP*) (Kumar 2011:1).

(Fillmore) у оквиру своје *Семантике оквира* (Fillmore 1985 у Faber Benítez et al. 2006:2) и пројекта *FrameNet* из 2003. године (Грчић-Симеуновић 2014:43). Под оквиром (енг. *frame*) се, у ширем смислу, подразумева било који систем појмова који су повезани на такав начин да било који појам у њему евоцира читав систем (Faber Benítez 2006:3). Другим речима, оквири су схваћени као врста когнитивних структура које у себи садрже позадинско знање о свету, појмовну мотивацију речи, као и принципе њихове употребе у дискурсу (Грчић-Симеуновић 2014:43).

Фабер преузима Филморове теоријске принципе и примењује их на језик струке, сматрајући да оквири могу комплетније, конзистентније и флексибилније приказати појмовне процесе и структуре (Faber Benítez et al. 2006:2).

Како би дошла до процесно-догађајних оквира, ауторка Фабер посматра понашање термина као јединица специјализованог знања у тексту, односно у одабраном корпусу (Faber Benítez et al. 2006:26). Корпуси омогућавају екстракцију релевантних информација приступом *одоздо-на-горе* (за разлику од речника, на пример, из којих информације добијамо *одозго-на-доле*). Из корпуса се идентификују специјализоване лексичке јединице и семантички хијерархијски и индиректни односи међу њима, посматрају конкордансе⁴² термина ради утврђивања колоката, идентификују елементи оквира (енг. *frame elements*) односно семантички или појмовни аргументи на основу контекста и колоката, нпр. релевантни ентитети, процеси, резултати процеса и њихови атрибути који обележавају појмовне структуре итд.

Предложени модел ауторка Фабер је успешно применила приликом израде терминолошке базе знања *EcoLexicon* (Грчић-Симеуновић 2014:43). У оквиру ове базе, сваки догађај описан је помоћу унапред дефинисаних категорија (енг. *category template*) (Faber 2009a: 125, Faber et al. 2007): АГЕНС, ПРОЦЕС, ПАСИЈЕНС, РЕЗУЛТАТ, нпр:

АГЕНС: <i>ерозија, тектоника</i> → узрокује ПРОЦЕС: <i>отапање, седиментација</i> → утиче на: ПАСИЈЕНС: <i>стене</i> → настаје РЕЗУЛТАТ: <i>долине, понори</i> ⁴³ .

⁴² *Конкордансе* или подударни низови: термин из корпусне лингвистике који се односи на формат у ком се најчешће презентују аутоматски пронађени примери употребе дате речи у контексту, односно у корпусу који се претражује.

⁴³ Пример у нешто измењеном и прилагођеном облику преузет из Грчић-Симеуновић 2014:45.

4. ТЕРМИНОЛОГИЈА И ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ПЛАНИРАЊЕ

Будући да у овој докторској дисертацији терминологији приступамо из угла језичке политике и планирања у српском језику, у наредним редовима позабавићемо се основним теоријским поставкама језичке политике и планирања, као и њених подобласти – термилошке политике и планирања са једне, и менаџмента термилологије, са друге стране.

4.1. ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ПЛАНИРАЊЕ

Језичка политика и планирање (у наставку текста – ЈПП) као поддисциплина социолингвистике и интердисциплинарно поље истраживања настали су средином 20. века, иако су, по Рићенту (Ricento 2006:12-25), активности које се тичу ове области постојале већ дуги низ векова. Филиповић (2009: 54) наводи најчешћу дефиницију језичке политике и планирања која се јавља у социолингвистичкој литератури: „ЈПП је организована, циљана и дугорочна активност институција државе на различитим аспектима статуса, форме и домена употребе одређеног језичког варијетета“, уз коментар да се ради о непотпуној дефиницији, будући да се активности ЈПП-а „могу обављати и ван институција државе, уз примену различитих теоријских постулата и методолошких поступака“. Брборић и Ивић (у Ивић, et al. 2011:37) тврде да „нема људске заједнице у чијој се општој политици, мање или више свесно и организовано, не води и језичка политика, посебно осетљива у етнички сложеним срединама“. Језичка политика и планирање, осим тога, никада нису независни од политичке, економске и друштвене теорије (Ricento, 2006:19). Другим речима, на њихово формирање и примену увек утичу макро-социополитички процеси и догађаји, епистемолошке парадигме и стратешки циљеви (Ricento, 2006:26, Филиповић 2009:55). Иако се појмови језичка политика и језичко планирање најчешће појављују заједно, потребно их је посебно дефинисати како бисмо разграничили значења ова два појма. По традиционалном схватању⁴⁴, језичка

⁴⁴ У наставку рада направићемо системску разлику између традиционалног схватања језичке политике и планирања које има оријентацију *одозго-на-доле* (засновано на језичком менаџменту) и оног које је оријентисано *одоздо-на-горе* (заснивано на језичком лидерству).

политика, са једне стране, представља скуп ставова, принципа и одлука о језичкој комуникацији у неком језику може бити експлицитно исказана у неком званичном документу, и то најчешће Чланом националног Устава, Законом о језику или неким другим административним документом (Spolsky 2004:11-13). Одредница о језичкој политици се најчешће своди на начелну и кратку констатацију о званичном језику или језицима, писму, и евентуално клаузама које штите мањинске или домородачке језике. Формулисана језичка политика свакако није гарант да ће иста бити конзистентно примењена у пракси. Неретко, језичка политика није чак ни експлицитно поменута у званичним документима, већ се, по Сполском (Spolsky 2004:8), о природи језичке политике дате земље мора закључивати на основу истраживања језичке праксе и веровања која у њој постоје.

За разлику од језичке политике, језичко планирање представља скуп конкретних мера, односно практичних и дескриптивних активности које се спроводе у циљу усмеравања језичког развоја. Сам термин *језичко планирање* први пут употребљава аутор Хауген шездесетих година 20. века (Haugen 1959:8 у Ricento 2006:26), дефинишући да као „активност припреме нормативног правописа, граматике и речника које би биле смернице за говорно и писано изражавање у нехомогеним говорним заједницама“. Иако је у међувремену дефиниција језичког планирања значајно измењена и допуњена, и даље истиче практични аспект језичког планирања (*активност*) у односу на теоријски аспект језичке политике (*ставови, принципи, одлуке*).

Још у раној литератури из ове области, говори се о *две осе* језичке политике и планирања: *вертикалној и хоризонталној* (Hornberger у Ricento 2006:26). Вертикалну осу чине *типови* језичке политике и планирања, и то: *статусна, корпусна и образовна језичка политика и планирање*. Термине статусно и корпусно планирање уводи аутор Клос (Kloss 1966 у Spolsky 2012:4) још 1966. Под статусним планирањем подразумева додељивање функције сваком језику, односно језичком варијетету, тј. „процес у коме државна елита идентификује језички варијетет који ће се користити за формалне функције у датој држави“ (Spolsky 2012:65), односно у различитим друштвеним доменима, као што су пословање, образовање, судови, администрација, медији итд. Корпусно планирање, са друге стране, подразумева модификовање и стандардизацију датог језика како би он могао да испуни функцију која му је додељена (Kloss 1966 у Spolsky 2012:4). Активности које припадају корпусном планирању многобројне су и спроводе се у зависности од потреба: од стварања или реформе правописа, преко одабира писма, ширења вокабулара и стварања нове научне и стручне терминологије, до развоја речника и језичких приручника и оснивања институција задужених за језичка питања (UNESCO 2005:6). Касније је као трећи тип ЈПП-а идентификовано образовно језичко планирање (енг. *language education policy and planning* или *acquisition planning*). Сам термин је увео Купер (Cooper у Spolsky 2012:29) да означи одабир језика који ће се користити у образовању.

Хоризонталну осу, са друге стране, чине различити приступи језичкој политици и планирању, и то: *политички приступ* и *приступ култивације* (енг. *policy and cultivation approaches to language planning*, Neustupny, 1974 у Ricento, 2006:28; Jernudd 1983:366 у Antia 2000: 15; Neustupný 1970, Kloss 1977, Hornberger 2006 у Spolsky 2012: 222). Разлике у приступу постоје између земаља у развоју и развијеним земљама. Наиме, у земљама у развоју примењује се политички приступ; језичка политика је у служби друштва и нације, а главне теме језичког планирања су језичка форма и званични језик. Развијене земље, са друге стране,

раде на култивацији, а језичка политика је у служби самог језика и писмености и неговању књижевног језика (Hornberger у Ricento 2006:28).

Укрштањем хоризонталне и вертикалне осе, односно типова и приступа језичкој политици и планирању, Хорнбергер (Hornberger у Ricento 2006:29) долази до основних циљева језичке политике и планирања. Термилошки рад, унификацију и хармонизацију ова ауторка види као циљ језичке политике само у случају да се корпусна језичка политика и планирање одвијају у условима језичке култивације⁴⁵.

4.1.2. Фазе развоја и модели ЈПП-а

Током развоја теорије језичке политике и планирања различити аутори говоре о три фазе развоја ЈПП-а које су у складу са макро-социополитичким процесима, епистемолошким парадигмама и стратешким циљевима доминантним у датом периоду. Осим поделе на три фазе, у литератури се појављује и подела на три модела језичке политике у (углавном) европским земљама, који су пре свега усмерени ка језичкој стандардизацији као важном елементу ЈПП-а.

Прва фаза развоја језичке политике и планирања почела је половином 20. века. Термин који Рићенто (Ricento 2000:206) користи да означи период у развију ЈПП-а до почетка 80.-их година прошлог века јесте класично језичко планирање. На развој ЈПП-а као независне области у овом периоду утичу макро-социополитички, епистемолошки и стратешки фактори (Филиповић 2009:55). У епистемолошком смислу, током прве фазе развоја ЈПП-а доминирао је структурализам, а сва језичка питања су посматрана објективно, рационално, идеолошки неутрално, независна од социополитичких, културних и других утицаја (Филиповић 2009:55–56). Стратешки гледано, у овом периоду сматрано је да сви проблеми језика могу бити решени путем планирања (Филиповић, 2009:55), односно да је језичко планирање могуће као и економско планирање (Spolsky 2012:22). Макро-социополитички фактори који су обележили ову фазу развоја ЈПП-а били су деколонизација бивших колонија Африке, Азије и Блиског истока и формирање нових националних држава, које су у фокус ставиле како корпусно, тако и статусно језичко планирање, будући да се, са једне стране, радило на очувању домородачких језика бивших колонија (кроз њихову графизацију, стандардизацију, модернизацију итд.), а са друге стране, на одабиру варијетета, тј. бившег колонијалног језика који ће постати национални језик, при чему се обе врсте језичког планирања третирају као чисто структурно и идеолошки неутрално питање (Филиповић 2009:55-56). У земљама са развијеним писаним језиком, ради се на стандардизацији језика и граматике, реформи правописа, као и на модернизацији и стандардизацији научне и стручне терминологије (Spolsky 2012:5-6). Настаје неколико модела језичког планирања, међу којима је први Хаугенов модел из 1966. године, заснован на анализи језичке ситуације у Норвешкој (Antia 2000:1). Хаугеновом и моделима који су настали након и по узору на њега (Гарвинов модел из 1973. године, Фергусонов из 1968. године, Хаугенова разрада модела из 1983. године итд.) заједничко је структуралистичко полазиште и оријентација *одозго-на-горе* у језичком планирању, према коме главни ауторитет у одлукама везаним за језик доносе

⁴⁵ Види више у Ricento 2006:28–33.

политичари, односно државни врх. Током овог периода доминантан је рационалистички, као и националистички модел језичке стандардизације који је из њега проистекао, а који је по многима обележио већи део језичке историје европског континента у 20. веку, а и неке постмодернистичке моделе са почетка 21. века (Филиповић 2009:59).

Седмдесетих и осамдесетих година 20. века долази до одступања од класичног приступа језичком планирању, рационалистичке језичке политике и структуралистичке оријентације. Епистемолошки фактор који је утицао на промену смера језичке политике и планирања јесте утемељење социолингвистике, која истиче мултидисциплинарност у проучавању језика (Филиповић 2009:56), као и прелаз са позитивистичког ка критичном приступу језичким проблемима (Ricento 2000:14). Главне теме истраживања у оквиру језичке политике и планирања у овом периоду постају ефекти друштвеног, етничког, економског и политичког контекста на језик, као и питање идеолошке димензије језичке политике и планирања. У теоријском и методолошком смислу, ЈПП заиста добијају мултидисциплинарни карактер, будући да долази до укрштања ове и многих других дисциплина, као што су антропологија, социологија, антрополошка и когнитивна лингвистика итд. (Филиповић 2009:56). Уместо рационалистичког и националистичког модела језичке стандардизације, у овом периоду све више је актуелан романтичарски модел језичке стандардизације, по коме „стандардизација одређеног варијетета на штету другог представља репресију и маргинализацију одређеног дела становништва“ (Филиповић 1009:60).

Деведесетих година 20. века почиње и трећа фаза у развоју језичке политике и планирања, коју, у социополитичком смислу, карактеришу масовне миграције, сецесија и независност многих земаља Европе (укључујући и земље бивше СФРЈ), које је праћено поновним рађањем националних и регионалних идентитета (Филиповић 2009:57), утицајем нових медија и информационих терминологија, као и процес глобализације индустријског и постиндустријског друштва и силе које теже да централизују образовање, администрацију, медије итд. (Ricento 2000:208). Међу најактуелнијим питањима језичке политике и планирања у постмодернистичко доба (и данас) сврставају се питање односа језичке политике и националног идентитета, права мањина, језичких људских права, образовања језичких мањина, знаковног језика, и друге (Ricento, 2006: 229–361). Заговара се језички плуралитет и очување језичке разноликости, говори се о проблему смрти језика, о ревитализацији мање коришћених и угрожених језика, језичком империјализму и лингвицизму⁴⁶, као и питањима језичке лојалности и очувања језика (Филиповић 2009:57-58).

Овим и сличним питањима бави се неколико парадигми и модела језичког планирања насталих у овом периоду, као што су парадигма језичке екологије (енг. *Language Ecology*, Skutnabb-Kangas 2000, 2001 у Ricento 2000:20), Фишманов модел Промене смера замене језика (енг. *Reversing Language Shift*, (Fishman 1991, 2001 у Spolsky 2009:197) и други. За нашу тему посебно су интересантни модели *језичког менаџмента* (енг. *Language Management*) и *језичког лидерства* (енг. *Language Leadership*), па ћемо се овим парадигмама детаљније позабавити у наредном одељку.

⁴⁶ *Лингвицизам* (енг. је термин коју уводи ауторка Tove Skutnabb-Kangas осамдесетих година прошлог века да означи „идеологије и структуре које се користе да неравноправну расподелу моћи и ресурса међу различитим језичким групама учине могућом и легитимном“. Другим речима, лингвицид је дискриминација на основу језика и дијалекта.

4.1.2.1. Модел језичког менаџмента

Језичка политика и планирање се у традиционалном смислу спроводе у оквиру оријентације *одозго-на-доле* (енг. *top-down*). Другим речима, одлуке о одабиру лингвистичког варијетета који ће се стандардизовати (статусна ЈПП), о језичким структурама, облицима и речнику на којима ће се радити (корпусна ЈПП) и варијететима који ће се користити у образовању (образовна ЈПП) у традиционалном смислу доносе институције и појединци који имају ауторитет и моћ за доношење и примену оваквих одлука (Филиповић 2015:44).

У претходним одељцима о којима смо говорили о ЈПП-у, дакле, било је речи о оријентацији *одозго-на-доле*. Парадигми језичке политике и планирања која је оријентисана *одоздо-на-горе* (енг. *bottom-up*) тек се последњих деценија посвећује дужна пажња. Данас се ове две оријентације у ЈПП-и доводе у везу са парадигмама *језичког менаџмента и језичког лидерства*.

Термин *језички менаџмент* први пут употребљавају аутори Цернуд и Неуснупни (Björn H. Jernudd и Jiří V. Neustupný 1987, 1991; Jernudd 1993, 1997 у Antia 2000:3)⁴⁷ крајем 80-их година прошлог века, да означе теорију или модел који истиче значај дискурса, односно стварне језичке употребе и интеракције међу појединцима за идентификацију језичких проблема. Другим речима, посматрајући начине на које појединци (не) решавају изазове у комуникацији, откривају се и стварни језички проблеми који се даље систематски решавају уз помоћ мера које доноси институција задужена за језичку политику и планирање, а решења примењују у даљој језичкој интеракцији.⁴⁸ Одлуке које се доносе у традиционалној ЈПП-у често су, по овим ауторима, само фасада за постизање нелингвистичких циљева, због чега је веома важно посветити пажњу само стварним проблемима који се идентификују у дискурсу (Jernudd 1997; Jernudd & Neustupný 1991:32 у Antia 2000:8).

Модел језичког менаџмента заснован на нешто другачијим теоријским поставкама разрадио је аутор Сполски (Spolsky 2004, 2009, 2012). Модел који разрађује Сполски представља својеврстан заокрет у теорији језичког планирања, јер се фокус премешта са модела планирања на модел менаџмента (Jernudd 1993:134 у Antia 2000:3). Другим речима, термини из науке о менаџменту примењују се на лингвистичка истраживања, односно на језичку политику и планирање (Spolsky 2009 у Филиповић 2015:44).

Сполски (Spolsky 2012:4-5) сматра да је оно што је у првој фази развоја ЈПП-а сматрано језичким планирањем („напори неких чланова говорне заједнице чији је циљ модификовање језичке праксе и наметање или подстрекивање употребе другог језичког варијетета“) у постмодернистичко доба назива језичким менаџментом. У моделу језичког менаџмента кључна је улога језичког менаџера. Језички менаџер може бити законодавна скупштина која доноси Устав и одређује који језик добија званични статус, државна или покрајинска владина тела, закон о језику, институција или предузеће које одлучује на ком језику треба да се учи, предаје, преводи или штампа, па чак и члан породице који убеђује остале чланове да користе матерњи језик (Spolsky

⁴⁷ Ови аутори термин језички менаџмент не користе доследно, па се у литератури појављује и термин „*language correction*“ Cooper 1989:40f, <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/en/LMT>.

⁴⁸ <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/en/LMT>

2004:8). Ауторке Филиповић и Вучо (Филиповић, Вучо 2012:9) на сличан начин дефинишу језичке менаџере: као појединце, институције или државе чије активности директно корелирају са одређеним социополитичким, епистемолошким и стратешким интересима политичких ентитета. Као што је менаџер надређен осталим члановима организације у науци о менаџменту, тако је и језички менаџер у хијерархијском односу у односу на остале чланове друштва, језичке или делатне заједнице (Филиповић 2015:45).

Сполски сматра да је језички менаџмент део *језичког планирања у ширем смислу*. Језичко планирање у ширем смислу подразумева, поред језичког менаџмента, још две компоненте, и то:

(1) *језичку праксу*, односно стварну употребу језика у заједници (екологију или етнографију говора), и

(2) веровања о језику, односно *идеологије* о сваком варијетету унутар дате говорне заједнице (Spolsky 2012: 5, Spolsky 2009 у Филиповић, Вучо 2012:1-2 и Филиповић 2015:44).

У теорији језичког менаџмента прави се разлика између простог и организованог језичког менаџмента (Spolsky 2000:33).

Прости језички менаџмент, менаџмент базиран на дискурсу, или *онлајн менаџмент* је онај који се дешава приликом говора појединца, када сам појединац учава да његов дискурс не одговара норми. Овај модел језичког менаџмента заправо је онај који су развили Џернуд и Неуступни (Jernudd and Neustupny 1987 у Spolsky 2000:11). *Организовани, усмерени*, или *офлајн језички менаџмент* јесте онај у коме потенцијални језички менаџер учава језички проблем у дискурсу, а затим усмерава решавање овог проблема на институције које су за то задужене, кроз језичке реформе и сличне активности. По Сполском, „*организовани менаџмент је мета-менаџмент дискурса*“ (Spolsky 2000:34): он се тиче решавања проблема који је преузет из дискурса и нуђења проблема за дати проблем у контексту датог језика, а језичко планирање је тип организованог менаџмента. Постоји свест, међутим, да веза између простог и организованог језичког менаџмента често не постоји у пракси, односно да се језички планери често не ослањају на конкретне језичке проблеме који постоје у дискурсу, већ се воде другим нелингвистичким циљевима.

У већини земаља Европе доминантна је стандарднојезичка култура, па се језичка политика и планирање спроводе *одозго-на-доле*, односно у складу са моделом организованог језичког менаџмента који представља Сполски (Филиповић, Вучо 2012, Филиповић 2015:45). Другим речима, улогу језичког менаџера у овим земљама преузима ауторитативна национална институција која прескриптивним мерама и приручницима намеће језичка правила и одлуке.

Овакво опредељење ауторка Филиповић сматра проблематичним, јер оно не препознаје чињеницу да су језичке промене неодвојиве од промена у друштву, као и да се језик мора прилагођавати комуникативним и културалним потребама одређених друштвених група (Филиповић 2015:48-49). Ова ауторка сматра да се треба окренути ка алтернативним приступима језичкој политици и планирању који би омогућили „*природан развој стандарднојезичких варијетета у складу са друштвеним, културалним и политичким развојем друштва која их користе*“ (Филиповић 2012:125). Један од оваквих алтернативних приступа јесте приступ *језичког лидерства*.

4.1.2.2. Модел језичког лидерства

Језичко лидерство је модел који можемо сматрати комплементарним моделу језичког менаџмента. *Лидерство* представља један од кључних појмова у оквиру теорије комплексности⁴⁹. За разлику од менаџмента, који подразумева хијерархијски однос менаџера према осталим члановима заједнице, лидерство подразумева хетерархијску⁵⁰ структуру, партнерство, тимове, умрежавање (Филиповић 2015:46), а лидер је иницијатор, мотиватор, не на основу своје формалне позиције моћи, већ на основу поштовања и позитивног става које остали чланови заједнице имају према њему. У оквиру теорије комплексности, говори се о три врсте лидерства: прилагодљивом лидерству (енг. *adaptive leadership*), омогућавајућем лидерству (енг. *enabling leadership*) и административном лидерству (енг. *administrative leadership*).

Говорећи о лидерству и лидерима у контексту језика, односно језичке и политике и планирања, ауторка Филиповић (2015:5) наводи да је језичко лидерство заправо „интеракција између друштва и језика у коме заинтересоване стране користе своје искуство и знање како би помогле другима да разумеју свет који се одражава, обликује, преобликује и мења језиком“, а језички лидери су чланови заинтересованих језичких или делатних заједница који примењују различите језичке шаблоне у свакодневној комуникацији како би боље изразили свој поглед на свет и положај у њему, али без притисака на друге да се понашају исто (Филиповић 2015:5). У језичким заједницама, које се посматрају као комплексне организације, односно само-организујуће делатне заједнице које се састоје од појединаца који учествују у комуникативним догађајима, они чланови језичких, односно делатних заједница који у комуникацију уносе ново језичко понашање (енг. *emergent language behavior*), односно нове облике које су резултат комуникативних потреба, сматрају се *прилагодљивим језичким лидерима*. Затим, они појединци који овакво језичко понашање шире изван своје језичке заједнице, путем интеракције са спољашњим члановима, јесу *омогућавајући језички лидери*. Имајући у виду да новонастала језичка пракса понекад није у складу са доминантном језичком идеологијом, њено увођење подразумева значајне језичке и друштвене промене, и често наилази на неодобравање од стране оних који нису чланови дате делатне заједнице. У случају да и када до одобравања ипак дође, како тврди ауторка Филиповић, јавља се нова комуникативна парадигма и којој језички менаџери уступају место *административним језичким лидерима*, који, за

⁴⁹ *Теорија комплексности* (енг. *Complexity Theory*) је свеобухватна епистемолошка парадигма која је супротстављена хијерархијским научним методама позитивистичког и структуралистичког усмерења. У оквиру теорије комплексности, људске организације се посматрају као комплексни системи, односно комплексне организације или делатне заједнице, које међусобно ступају у сложену друштвену интеракцију у складу са својим друштвеним, културним, емоционалним идентитетом и потребама (Филиповић 2015:29-30). На језичка истраживања примењују се два приступа заснована на теорији комплексности: приступ заснован на макрокомплексности (енг. *macro-complexity perspective*), који се бави језичким структурама и облицима, и приступ заснован на микрокомплексности (енг. *micro-complexity perspective*), који је усмерен на истраживању динамике интеракција између језика и друштва.

⁵⁰ *Хетерархија*, још један од кључних појмова теорије комплексности, представља облик само-организовања у коме је власт расподељена или латерална (Stark, 2001:71 у Филиповић 2015:38), док су хетерархијске организације засноване на односима независности, а одликује их минимална хијерархија и хетерогеност организације (Stark, 2001:75 у Филиповић 2015:38).

разлику од менаџера, блиско сарађују са омогућавајућим језичким лидерима (Филиповић 2015:40).

Појмови језичког менаџмента и језичког лидерства у блиској су вези са појмовима менаџмента терминологије и термилошког лидерства о којима ће бити речи у наредним одељцима.

4.2. Термилошка политика и планирање

Веома важним областима језичке политике и планирања (прецизније, корпусне ЛПП-а) данас се сматрају *термилошка политика и планирање*, са једне, и *менаџмент терминологије*, са друге стране, па ћемо се овим парадигмама детаљно позабавити у поглављима која следе.

4.2.1. Појам термилошке политике и планирања (ТПП-а)

Термилошка политика *једне земље* представља саставни део националне језичке политике, а односи се на стратегију која се тиче развоја и уређивања терминологије у свим језичким заједницама које живе на територији дате земље. Стратешке одлуке о термилошкој политици *доносе се* на нивоу политичког одлучивања, а препорука је да ова политика буде вишејезична и нерестриктивна (UNESCO 2005:3). Термилошка политика такође настаје и *спроводи се* и на локалном нивоу: у приватним предузећима, невладиним организацијама, стручним удружењима и слично (UNESCO 2005:3).

У директној вези са термилошким политиком јесте и термилошко планирање, које се тиче политичких одлука и интервенција које за циљ имају свестан и систематски развој језика за посебне намене и његове стручне терминологије. Термилошко планирање је, дакле, важан део језичког, комуникацијског и корпусног планирања, а спроводи се из два разлога (UNESCO 2005:6):

- да би се испуниле комуникативне потребе у некој научно-стручној области, имајући у виду природну динамику развоја науке и технологије и непрестану потребу за именовањем нових појмова,
- циљано: одлуке у вези са термилошким планирањем заправо могу бити алат за остваривање социоекономских трансформационих политика.

Иако на први поглед термилошка политика и планирање делују као техничко–лингвистички аспект језичке политике и планирања, ради се о процесима који се не могу посматрати независно од социолингвистичког контекста, односно који су увек условљени социокултурним и политичким варијаблама (Mahmud 1986:108 у Vhreathnach 2011:21).

Терминологија као несумњиво најважнији саставни елемент језика за посебне намене данас се сматра стратешким ресурсом од кључног значаја за професионалну комуникацију и трансфер информација и знања. Управо зато су термилошка политика и планирање последњих деценија постали веома актуелна тема у различитим земљама, како на националном нивоу, тако и на нивоу локалне заједнице, институција и организација. Главни разлог за актуелност термилошке политике и планирања су два паралелна процеса у

данашњем свету: *глобализација* и интернационализација стручне терминологије ради лакше и ефикасније комуникације са једне стране, и *локализација*, односно превођење, изградња или адаптација терминологије у локалном језику као његовог стратешког ресурса и средства за ширење специјализованог знања и информација на датом језику. Главни изазов који се поставља пред ТПП у малим језицима данас јесте управо *(г)локализација као противтежа глобализацији*, односно питање како да се специјализовани дискурс у малом језику учини и одржи функционалним, а да стручна терминологија буде савремена и да омогућава несметану професионалну комуникацију (Cabré 1999:48).

4.2.2. Термилошка политика и планирање у моделима ЈПП-а

Иако су у постмодернистичко доба термилошка политика и планирање добили на значају, терминологија је увек у мањој или већој мери била део сваког модела језичке политике и планирања.

У првим рационалистичким моделима језичке политике и планирања (Neugen, Ferguson, Garvin, Neustupný, у Antia 2000:9-10), постојао је општи став да главни творци термилошке политике треба да буду влада и владине агенције, односно да планирање терминологије треба да буде оријентисано *одозго-на-доре*.

Аутор Ентиа наводи ауторе Реја и Толија (Ray, 1963 и Tauli, 1968 у Antia 2000:11) као прве теоретичаре ЈПП-а који су поставили основе за успешну термилошку политику и планирање још 60-их година прошлог века, полазећи од постулата идеалног језика: ефикасности, рационалности, истоветности (енг. *commonality*) (Rey 1963), јасноће, економичности и лепоте (Tauli 1968). Виђење термилошке политике и планирања које су поставила ова два аутора потпуно занемарује друштвено-политички контекст и бави се искључиво језичком димензијом термина, па је због тога у каснијем периоду наишао на критике.

У свом моделу језичког планирања, Фишман (Fishman 1983 у Antia 2000:11), на пример, критикује претерано истицање језичке димензије у ТПП-у, тврдећи да се „инсистирањем на форми термина (која мора да одговара нормама и схемама формације или језичког позајмљивања у датом језику), занемарује сложени друштвени контекст који окружује термилошко планирање“. Осим тога, он истиче значај стручњака за конкретне научно-стручне области за успешну термилошку политику и планирање, за коју никако није довољна само лингвистичка стручност. За планирање терминологије, дакле, није довољно удружити језичку и техничку стручност, већ је неопходно узети у обзир и комплексан друштвено-културолошки контекст који окружује ТПП. У каснијим моделима језичког планирања, а пре свега у *Моделу језичког менаџмента* аутора Неуснупнија и Јернуда, истиче се да се језички планери превише баве социолошким аспектом језичког планирања, занемарујући на тај начин значај дискурса за откривање стварних термилошких проблема са којима се корисници терминологије сусрећу (Antia 2000:11).

4.2.3. Фазе термилошке политике и планирања

Прегледом доступне литературе, установили смо да постоји релативно мали број радова који се тичу искључиво термилошке политике и планирања, за разлику од оних који се баве језичком политиком и планирањем уопште. Осим тога, иако постоји генерални концензус да ТПП треба да буде засновано на унапред дефинисаном моделу, чини нам се да не постоји јединствен модел ТПП-а који би био у потпуности применљив на све језике без његовог прилагођавања социокултурном и социополитичком окружењу. Изузетак можда представљају два документа, *UNESCO-ве Смернице за термилошке политике: Обликовање и спровођење термилошке политике у језичким заједницама* (енг. *Guidelines For Terminology Policies: Formulating and implementing terminology policy in language communities*), настале у сарадњи са међународном термилошком организацијом Инфотерм и издате 2005. године, као и међународни стандард ISO 29383:2010 *Terminology policies – development and implementation*. Ова два документа постављају општи оквир модела термилошке политике и планирања, залажући се за свестан, систематичан и контролисан приступ стварању, одржавању и употреби терминологије.

Аутори и институције које се баве термилошком политиком и планирањем говоре о различитим фазама, односно о различитим аспектима израде модела ТПП-а (Auger (1986), Cabré (1999 and 1998), UNESCO (2005), ISO стандарди итд). Тако, на пример, ауторка Тереза Кабре (Cabré 1989:49) говори о следећим фазама:

- а) Анализа термилошких потреба (...) и одабир најпогодније стратегије за интервенцију у терминологији;
- б) Припрема плана термилошког истраживања који је прилагођен откривеним потребама;
- в) Припрема терминологије уз учешће њених релевантних корисника;
- г) Стандардизација припремљене терминологије;
- д) Одабир најпогоднијег формата за презентацију припремљене терминологије;
- ђ) Примена ове терминологије у пракси;
- е) Надзор над употребом терминологије;
- ж) Константна модернизација терминологије.

У каснијим радовима, Кабре (Cabré 1999:18) број фаза у ТПП-у редукује на следеће четири:

1. планирање терминологије,
2. термилошко истраживање и припрема систематично структуриране терминологије;
3. стандардизација и
4. дисеминација, односно ширење стандардизоване терминологије.

Оже (Auger 1986:48), са друге стране, говори о следећим функцијама, које условно можемо назвати и фазама ТПП-а:

- а) термилошко истраживање;
- б) стандардизација терминологије;
- в) ширење – дифузија терминологије,

- г) примена терминологије;
- д) евалуација и контрола коришћене терминологије;
- ђ) модернизација терминологије.

За разлику од горенаведеног, UNESCO-ве *Смернице* (UNESCO 2005:17-24) дефинишу следеће четири фазе у развоју модела планирања термилошке политике, и то:

- Фаза 1: припрема за термилошку политику;
- Фаза 2: обликовање термилошке политике;
- Фаза 3: имплементација;
- Фаза 4: редовно одржавање термилошке инфраструктуре и механизма адаптације термилошке политике.

Главна критика овог документа изнета од стране ауторке Бретнах (Bhreathnach 2011: 30) тиче се чињенице да су смернице превише опште да би биле корисне, да је акценат на припреми за ТПП и подизању свести, а не на конкретним и практичним термилошким активностима (које спадају у домен менаџмента терминологије).

Питањем термилошког планирања бави се и Међународна организација за стандардизацију кроз стандарде *ISO 15188:2001 Project management guidelines for terminology standardization*, и *ISO/TR 22134:2007 Practical guidelines for socioterminology*.

У стандарду *ISO 15188:2001* дефинишу се опште фазе процеса термилошког планирања, и то:

1. припрема за термилошко планирање,
2. само планирање,
3. деловање (енг. *action*), и
4. преглед постигнутог (енг. *review*).

У стандарду *ISO/TR 22134:2007* дефинише се развој лингвистичког плана, који обухвата:

1. анализу лингвистичке ситуације,
2. одређивање циљева термилошког планирања,
3. само планирање,
4. примену и
5. крајњу процену исхода термилошког планирања.

Уколико поједноставимо и укрстимо мишљења различитих аутора изнета у претходним редовима, можемо доћи до закључка да, и поред разлика у називима фаза (аспеката) термилошког планирања, њиховом броју и обухвату, наведени аутори слажу се око тога да термилошко планирање у једном језику треба да обухвати следеће делове:

1. припрему за термилошко планирање;
2. формулисање термилошке политике;
3. стандардизацију терминологије;
4. ширење, примену и модернизацију стандардизоване терминологије.

У наставку сумираћемо ставове различитих аутора о томе шта је обухват сваке од фаза, односно аспеката термилошког планирања.

4.2.3.1. Припрема за термилошку политику и планирање

Припрема за термилошко планирање јесте развој стратегије, односно *стратешко термилошко планирање и стратешки менаџмент рада на терминологији*. Ауторка Бретнах (Bhreathnach 2011:38) напомиње да се ради о фази која је најдетаљније заступљена у термилошкој литератури. Ово је фаза ТПП-а која може да обухвати велики број елемената. Питање тога који елементи припреме ће бити заступљени углавном зависи од конкретне ситуације и потреба, као и од чињенице да ли се ради о термилошком планирању на националном, институционалном нивоу, нивоу фирме и слично.

На националном нивоу, фаза припреме за термилошко планирање може да подразумева следеће елементе: доношење одлука о надлежним институцијама, изградњу људских капацитета за бављење овим питањима, оцењивање језичког и термилошког окружења, оцењивање рада постојећих националних термилошких и језичких институција, оцену ваљаности постојећих језичких и термилошких ресурса, одређивање приоритета у термилошком раду, спровођење активности чији је циљ подизање језичке свести и многе друге (UNESCO 2005:18-22). Припремна фаза за термилошко планирање треба да обухвати и одабир одговарајућих процедура и методологије за будући термилошки рад. На нивоу практичних институционалних и појединачних пројеката везаних за научну и стручну терминологију, фаза припреме за термилошко планирање може да подразумева доношење одлука о буџету, кадровима, начину обављања посла, приоритетима и слично (Bhreathnach 2011:38).

Изградња термилошке инфраструктуре. Активност којој се у литератури приписује највећи значај за приступање термилошкој политици планирању, односно њеном обликовању и примени, јесте изградња институција и људских капацитета, односно термилошке инфраструктуре. Појам *термилошке инфраструктуре* односи се на оквир који чине институције, компаније, удружења, појединци итд., као и њихове термилошке активности и сарадња (Nilsson 2003: 5). Изградња компетентних људских капацитета подразумева ангажовање стручњака различитих специјалности (од стручњака за дату научну и стручну област, лингвиста, преводилаца, термилолога, до информатичара итд.) за термилошку инфраструктуру, али и укључивање надлежних националних термилошких институција са различитим обухватом овлашћења и надлежности – од саветодавне улоге до улоге координатора за целокупан термилошки рад у датој земљи (UNESCO 2005:12-13). UNESCO-ве Смернице такође истичу значај укључивања јавности и свих заинтересованих страна у ову фазу припреме за термилошко планирање, путем састанака, интервјуа, упитника и кампања за подизање свести о терминологији (UNESCO 2005:11-12).

Имајући у виду да су термилошка политика и планирање релативно нове научне дисциплине (чак се и њихов статус научних дисциплина и даље доводи у питање (детаљније код Sager 1990 (прво поглавље), Cabré и Sager 1998, 1999, Bhreathnach 2011), не изненађује чињеница да у већини европских земаља не постоји ауторитарно тело или организација која би се искључиво бавила овом темом. Уместо тога, ТПП већине земаља представља само једну од активности

неке од националних институција за језик, или се своди на малобројне и некоординисане активности, а бављење термилошком политиком препуштено је широком спектру заинтересованих страна, како професионалних удружења и појединаца – стручњака за неку област, јавних институција, универзитета, института и других. Осим тога, термилошка политика најчешће није експлицитно формулисана, документована, и најчешће није заснована на подацима добијеним емпиријским истраживањима. Број публикација у вези са термилошким планирањем, укључујући ту и смернице за формирање термилошке политике, малобројне су и недовољно јавно доступне, а постојеће ресурсе о термилошкој политици најчешће чине интерно коришћени радни документи који нису екстерно доступни (Budin 2001 у Bhreathnach 2011: 66).

Термилошка истраживања. Предуслов за све горе наведене активности у оквиру припремне фазе за термилошку политику и планирање јесте свакако темељно истраживање научне и стручне терминологије у језику чијом термилошком политиком желимо да се бавимо. Под термилошким истраживањем подразумевамо неколико врста примењених истраживања у области терминологије које ауторка Бретнах (Bhreathnach 2011:42) условно дели на *ad hoc* и систематски рад на терминологији, термилошке пројекте, сакупљање термина *in vivo* (екстракција термина из корпуса) и стварање нових термина *in vitro* (Bhreathnach 2011:42).

4.2.3.2. Формулација термилошке политике

UNESCO-ве смернице за термилошке политике говоре о неколико корака у процесу формулације националних термилошких политика, и то:

- а) израда предлога за термилошку политику;
- б) израда предлога плана за координацију термилошке политике са осталим стратешким политикама планирања (општом политиком националног развоја итд.);
- в) израда плана за имплементацију термилошке политике; (4) представљање финалног предлога термилошке политике; и
- г) доношење крајње одлуке о термилошкој политици (UNESCO 2005:26-29).

Сваки корак у формулацији термилошке политике треба да је у складу са термилошким потребама у датом језику, уз поштовање националних приоритета, и заснован на постојању већ изграђених националних инфраструктура. Изузетно је важно да овако формулисана национална термилошка политика не буде само „мртво слово на папиру“, већ да се заиста и примењује, односно да буде прави „акциони план“ (UNESCO 2005: 29).

4.2.3.3. Стандардизација терминологије

Термилошка стандардизација данас се односи на две врсте активности, односно садржи два аспекта:

1. стандардизација принципа и метода за практични термилошки рад, односно *хоризонтални аспект термилошке стандардизације*, и

2. успостављање термилошких стандарда или термилошких делова техничких стандарда, као и њихово одобрење од стране надлежног тела (ISO 15188:2001), односно *вертикални аспект термилошке стандардизације*.

Хоризонталним аспектом термилошке стандардизације се на међународном нивоу бави Технички комитет 37 Међународног института за стандардизацију под званичним називом *ISO/TC 37 – Terminology and other language and content resources*. Овај комитет ради на стандардима и другим документима који се односе на методе и принципе термилогије: *Терминологија (Принципи и координација)* – енг. *Terminology (Principles and Coordination)*⁵¹. Ови документи потом служе као смернице за националне комисије задужене за термилошку стандардизацију. Смернице *UNESCO*-а за термилошке политике ово називају *хоризонталним аспектом термилошке стандардизације* (2005), будући да је познавање термилошких приступа и метода важно за термилошки рад у било ком домену.

Вертикални аспект термилошке стандардизације, са друге стране, односи се на одабир термина чија употреба у некој научно-стручној области постаје обавезна или препоручена (ISO/TR 22134:2007, 7), као и на пружање адекватних дефиниција одабраних термина и њихово сакупљање у специјализованим индексима, речницима о другим термилошким производима (Филиповић, Филиповић 1997:285), уз познавање и примену приступа и метода за термилошки рад које дефинишу међународни и национални стандарди. Стандардизација термилогије у менаџменту организације, по ауторки Јакић (2012:113) подразумева споразум у погледу тога који ће се стручни или научни термини користити као стандардни, дефинисање карактеристика на основу којих је такве термине потребно схватити, као и дефинисање услова за прецизирање термилогије и увођење појмовно конзистентних стандарда, и коначно, прескрипцију, као кључни резултат стандардизације.

Стандардизација термилогије је, дакле, посао одабира препоручених термина за неку област, који обавља репрезентативна радна група или комитет за стандардизацију (Cabré 1999:200). Теоретичари се генерално слажу да стандардизација термилогије не сме да буде наметнута, већ треба да буде резултат концензуса унутар радне групе или комитета за стандардизацију, а затим и прихваћена од стране корисника дате термилогије (Cabré 1999:196-200, Baxter 2004 и Kocourek 1991 у Vhreathnach 2011:47).

У зависности од језичке политике или језичке ситуације, може се стандардизовати целокупна термилогија неке области, или само одређени тип термина, или термини који су проблематични или контроверзни. Стандардизација мора да претходи детаљно термилошко истраживање, било *ad hoc* или у оквиру пројекта, а њена успешност зависи и од наредних фаза термилошког планирања: ефикасне дисеминације стандардизованих термина кроз терминографски рад и менаџмент термилогије.

У зависности од друштвеног, политичког и лингвистичког контекста, као и од саме области чија термилогија се стандардизује, стандардизована термилогија је *дескриптивног* или *прескриптивног* карактера (Cabré 1999:211). Док прескрипција подразумева обавезујућу, дескрипција се тиче препоручене употребе стандардизоване термилогије.

⁵¹ Списак стандарда које је до сада развио међународни Технички комитет 37 налази се у прилогу овог рада.

У новијим теоријама терминологије све се више доводи у питање прескрипција, а терминологија се посматра као језички феномен који је немогуће категоризовати и стандардизовати (Drame 2009:92 у Vhreathnach 2011:47). Свођење термилошког планирања на стандардизацију терминологије жестоко критикује Темерман (Temmerman 2000:12–14). Наводећи као примере изводе из међународних термилошких стандарда, Темерман тврди да се језик (тј. његов вокабулар) у њима своди на робу која се може стандардизовати на исти начин као боје и лакови или делови авиона.

4.2.3.4. Ширење, примена и модернизација стандардизоване терминологије

Ова фаза термилошког планирања односи се на начине на које стандардизована терминологија постаје доступна корисницима којима је намењена, као и начин на који се термилошка инфраструктура изграђена током претходних фаза одржава, континуирано ажурира и модернизује како би била у стању да се избори са новонасталим термилошким изазовима.

Најчешће средство за дисеминацију терминологије јесте израда монолингвалних, билингвалних и мултилингвалних термилошких ресурса, као што су термилошки речници, глосари, лексичке и термилошке базе и базе знања. У новије време, дигитални термилошки ресурси преузимају превагу над штампаним, и то због мањих трошкова израде, боље доступности и лакшег модернизовања и унапређења података који садрже. Главни недостатак примене речника као средства за дисеминацију стандардизоване терминологије јесте да су они статични, не читају се и не утичу на језичке навике појединца (Auger 1986:49 у Vhreathnach 2011:42), имају само индиректан утицај на дисеминацију терминологије. Као ефикаснија средства за ширење терминологије наводе се неформални начини за подизање свести о важности употребе стандардизоване терминологије, као што су њена промоција кроз образовни систем и медије (UNESCO 2005:30).

Механизми путем којих би се одржавала и модернизовала већ створена термилошка инфраструктура нису у значајној мери представљени у доступној литератури.

4.3. МЕНАЏМЕНТ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Упоредо са парадигмом термилошке политике и планирања, последњих деценија све је актуелнији термин менаџмент терминологије. Термин *менаџмент терминологије* први су употребили аутори Рајт и Будин (Wright, Budin 1997) како би једним термином обухватили читав низ практичних термилошких и терминографских активности на систематизацији терминологије. Исти аутори термин менаџмент терминологије једноставно дефинишу као „сваку намерну манипулацију термилошким информацијама“ (Wright, Budin 1997:1). Акцентованем речи *менаџмент* у менаџменту терминологије, аутори истичу потребу да се у савремено доба заправо изађе на крај са експлозијом информација које су нам доступне, односно да се доступним информацијама *управља и контролише* (Wright, Budin 1997:2-3). У том смислу, исти аутори праве паралелу

између менаџмента терминологије и менаџмента информација⁵² који су заправо алатке у менаџменту тоталног квалитета (енг. *total quality management*)⁵³.

За разлику од термилошке политике и планирања који се, уопштено говорећи, тичу систематских и стратешких одлука и препорука у вези са развојем језика за посебне намене и његове терминологије, менаџмент терминологије је оперативна категорија која се тиче практичних, дескриптивних и прескриптивних, активности помоћу којих се терминологијом управља. У активности менаџмента терминологије спадају:

а) Активности на именовању новонасталих појмова, односно додељивање термилошких јединица новонасталим појмовима у некој научној и стручној области које спроводе стручњаци за дате области када год се за то створи потреба;

б) Одабир појмова и њима одговарајућих термилошких јединица – термина за даљу термилошку обраду. Уобичајен метод за одабир појмова и термина јесте њихова екстракција из корпуса текстова за посебне намене. Ова методологија назива се у литератури *корпусно заснован приступ менаџменту терминологије* (енг. *corpus-based approach to terminology management*, Ahmad & Rogers 1992:33);

в) Термилошке активности, систематско бележење термилошких информација о терминима и појмовима у термилошким ресурсима, односно израда термилошких производа као што су речници, термилошке базе и термилошке базе података (онтологије), термилошке норме, стручни речници, глосари, лексикони, и друге сличне колекције термина;

г) Употреба термилошких алата и система за менаџмент терминологије (енг. *Terminology Management Systems – TMS*) као програмске подршке у руковању и обради термилошких података;

д) Примена термилошких алата и ресурса у машинском превођењу, корпусној лингвистици итд.;

ђ) Практичне активности прескриптивног типа на стандардизацији терминологије. Под овим пре свега подразумевамо одабир оних термилошких јединица у некој научно-стручној области о томе које термине треба стандардизовати (Wright, Budin 1997: 22–23);

е) Пружање термилошких услуга;

ж) Организовање термилошких обука итд.

Слично тумачење термина менаџмент терминологије дају и рачунарски лингвисти Ахмад и Роџерс (Ahmad & Rogers 1992:33), обухватајући њиме активности на проналажењу термина (енг. *term capture*), детаљном објашњењу термина (енг. *term elaboration*), његовом складиштењу (енг. *term storage*), коришћењу (енг. *term retrieval*), ажурирању (енг. *term updating*) и ширењу његове

⁵² Менаџмент информација (енг. *Information management – IM*) тиче се циклуса управљања информацијама: од сакупљања информација из једног или више извора, преко дистрибуције ових информација заинтересованим странама или странама које имају право на дату информацију, па све до коначног складиштења или брисања дате информације.

⁵³ Менаџмент тоталног квалитета (енг. *Total Quality Management*), концепт чији аутор је Едвард Деминг, односи се на континуирани процес умањења или елиминисања грешака у производњи, поједностављивања управљања ланцом снабдевања, побољшања искуства потрошача, редовне обуке запослених, а са циљем да све заинтересоване стране буду одговорне за постигнути квалитет финалног производа или услуге (извор: <http://www.investopedia.com/terms/t/total-quality-management-tqm.asp>).

употребе (енг. *term dissemination*).

Широк спектар активности који се могу сврстати под прилично широк појам менаѢмента термилологије аутори Рајт и Будин (Wright, Budin 1997:18) деле на оне дескриптивног и оне прескриптивног типа. Док је основни циљ дескриптивних активности документовање термина који се користе у некој научно-стручној области (а које се спроводи или систематично или, из практичних разлога, *ad hoc*), прескриптивне активности за свој основни циљ имају термилошку стандардизацију и елиминисање термилошке варијације и постизање моносемичности термина.

4.3.1. Термилошки ресурси и производи

Термилошке ресурсе који настају и који се користе у процесу менаѢмента термилологије можемо поделити на примарне и секундарне.

Примарним термилошким ресурсима сматрамо једнојезичних, упоредивих и паралелизованих корпуса специјализованих текстова, односно текстова за посебне намене. Машински читљиви и електронски доступни корпуси текстова у великој мери су променили методологију термилошког и термилографског рада и учинили га систематичнијим, али и омогућили процесуирање веома велике количине термилошких информација. Захваљујући алатима који се развијају у оквиру рачунарске лингвистике и обраде природних језика, из корпуса специјализованих текстова може да се изврши аутоматска и полуаутоматска екстракција једнојезичних и вишејезичних термилошких јединица и генерисање термилошких база. Осим тога, коришћење корпуса променило је и сам фокус термилологије као науке, будући да све већи значај добија и проучавање лингвистичког контекста, као и анализа појмовних односа заснивана на контексту⁵⁴.

За разлику од корпуса општег језика, који су многобројни и лако доступни у електронском облику, број јавно доступних електронских корпуса језика за посебне намене није велики. У литератури се, на пример, помиње, британски корпус правних текстова (енг. *British Law Report Corpus – BlaRC*) који се састоји од скоро 9 милиона речи⁵⁵ (Marin & Rea 2014:2), док је најпознатији корпус текстова из области пословања такозвани *Wolverhampton Business English corpus*, који је доступан уз дозволу аутора путем мета-размене⁵⁶. Најзначајнији и свакако највећи јавно доступан паралелни корпус јесте корпус *JRC-Acquis*⁵⁷, који се састоји од правних текстова Европске уније и њихових превода на преко 20 европских језика, чија је прва верзија имала око 146.000 и око 194 милиона речи (Ерјавец и др. 2005:529-532). Овај и слични корпуси правних тековина европске Уније од непроцењиве су важности преводиоцима који раде у европским институцијама.

У пракси, истраживачи који се баве корпусно-заснованим термилошким истраживањима (и истраживањима језика за посебне намене

⁵⁴ На пример, види Condamines 2002.

⁵⁵ <http://flax.nzdl.org/greenstone3/flax?a=fp&sa=collAbout&c=BlaRC&if=>

⁵⁶ <http://metashare.elda.org/repository/browse/wolverhampton-business-english-corporus/73439812de6811e2b1e400259011f6ea7ba3c52b2b5648cfa1551c8009590db4/>

⁵⁷ Трећу верзију овог корпуса могуће је даунлодовати са адресе [https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/jrc-acquis#Download the JRC-Acquis corpus](https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/jrc-acquis#Download%20the%20JRC-Acquis%20corpus)

уопште), посебно у малим језицима какав је српски, за своје потребе креирају сопствене колекције текстова који могу или не морају бити у машински читљивом облику. Иако је сам процес селекције и припреме текстова за машински читљив корпус дуготрајан и захтеван, јер подразумева низ корака⁵⁸, користи су вишеструке, и то не само за потребе термилошког и терминографског рада, већ и због могућности примене оваквих корпуса у другим врстама језичких истраживања, као што су настава језика струке, настава превођења, контрастивна истраживања, машинско превођење итд.

У терминологији, корпуси текстова за посебне намене као примарни термилошки ресурс првенствено се користе за екстракцију термина и њихово представљање у термилошким производима, односно *секундарним термилошким ресурсима*, као што су стручни и термилошки речници (једнојезични или вишејезични), лексикони, глосари, термилошке базе и термилошке базе знања. У литератури се секундарни термилошки ресурси називају и термилошким производима, будући да они представљају крајњи резултат термилошких активности. У наставку одељка нешто већу пажњу ћемо посветити термилошким базама и термилошким базама знања као најсавременијим секундарним термилошким ресурсима.

Термилошке базе података (енг. *terminology databases / termbases – TDBs*) представљају савремене, практичне и електронски доступне термилошке ресурсе чији број свакодневно расте. Предност термилошких база података у односу на традиционалне термилошке ресурсе (нпр. речнике и лексиконе доступне у папиру) јесте да су лаке за коришћење и да их је лако допуњавати и надограђивати. Иако су главни корисници термилошких база података преводиоци, оне се могу користити и у области техничког писања, као и екстракције информација, машинском превођењу и слично, што чини и чланове стручних делатних заједница потенцијалним корисницима термилошких база. Данас се за израду термилошких база најчешће користе комерцијално доступни софтвери (детаљније у одељку о системима за менаџмент терминологије).

Типичан интерфејс термилошке базе података дат је на слици 3.

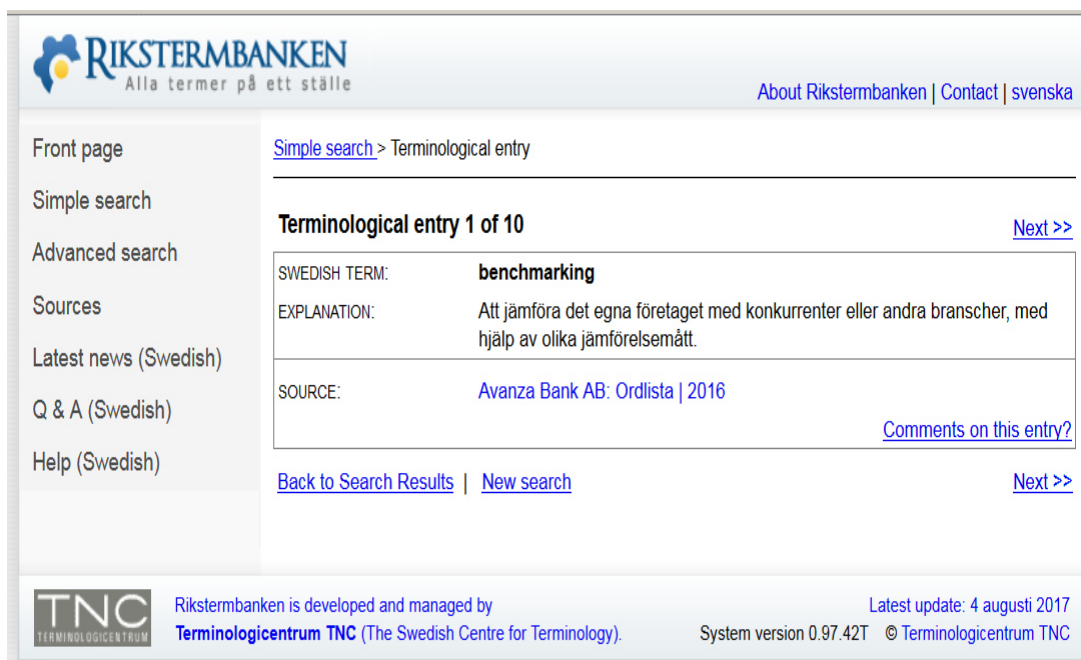
Сваки термилошки унос у термилошкој бази података састоји се од одређеног броја категорија термилошких информација⁵⁹, као што су, на пример, сам термин (односно термилошка одредница), његови еквиваленти на другом језику или језицима, извор термина, његова граматичка категорија, контекст употребе, дефиниција / значење термина, статус термина (да ли је стандардизован или не, архаичан и слично), домен / стручна област којој термин припада, синоними и други. Наведене категорије термилошких информација могу се поделити у лингвистичке (нпр. граматичке информације, еквиваленти, синоними итд.) и екстралингвистичке (нпр. домен, дефиниција, контекст итд.).

Важно је нагласити да се постојеће термилошке базе података значајно разликују по питању величине, доступности, дизајна, структуре и методолошког приступа. За њихово креирање могу се користити различита софтверска окружења, а комплексност им зависи од броја категорија термилошких информација које су доступне за сваки термилошки унос. Ове

⁵⁸ О процесу израде и обележавања паралелизованих корпуса специјализованих текстова говорићемо у истраживачком делу овог рада.

⁵⁹ Стандард ISO 12620 (2009) даје листу свих категорија термилошких информација, а одабир оних категорија које желимо да укључимо у неки термилошки унос зависи од потреба или личних преференција.

карактеристике у великој мери зависе од потреба за које су направљене, као и личних преференција аутора термилошких база. Можемо издвојити неколико врста термилошких база, на пример: националне, институционалне и интеринституционалне термилошке базе података, једнојезичне (са или без еквивалентима на једном или више других језика), као и термилошке базе за једну или више научних и стручних домена (области).



The screenshot shows the Rikstermbanken website interface. At the top left is the logo for RIKSTERMBANKEN with the tagline "Alla termer på ett ställe". To the right are links for "About Rikstermbanken", "Contact", and "svenska". A left sidebar contains navigation links: "Front page", "Simple search", "Advanced search", "Sources", "Latest news (Swedish)", "Q & A (Swedish)", and "Help (Swedish)". The main content area displays a "Terminological entry 1 of 10" for the Swedish term "benchmarking". The entry includes an explanation: "Att jämföra det egna företaget med konkurrenter eller andra branscher, med hjälp av olika jämförelsemått." and a source: "Avanza Bank AB: Ordlista | 2016". There are also links for "Comments on this entry?", "Back to Search Results", "New search", and "Next >>". At the bottom, it states "Rikstermbanken is developed and managed by Terminologikum TNC (The Swedish Centre for Terminology)", "Latest update: 4 augusti 2017", and "System version 0.97.42T © Terminologikum TNC".

Слика 3. Интерфејс термилошке базе података: *Rikstermbanken*

Националне термилошке базе најчешће су нормативног карактера и представљају један од алата путем којих нека земља примењује своју термилошку и језичку политику, због чега је њихова израда од посебног значаја за мале и угрожене језике. Ове термилошке базе могу бити резултат активности националног термилошког центра (као у случају шведске термилошке базе *Rikstermbanken*⁶⁰) или као обједињени резултат више појединачних пројеката усмерених на терминологију појединачних научних и стручних области (нпр. хрватска *Струна*⁶¹).

Институционалне термилошке базе настају унутар појединачних институција како би се обезбедила доследност у коришћењу терминологије и олакшао посао стручног превођења и техничког писања. Институције које располажу са великим термилошким базама су Уједињене нације (база *UNterm*

⁶⁰ *Rikstermbanken* је вероватно највећа термилошка база у Европи. Настала је у оквиру најстаријег и најактивнијег европског центра за терминологију *Terminologikum – TNC*. У тренутку приступа овој бази, она је имала око 627.000 термилошких уноса са еквивалентима на више од 20 језика.

⁶¹ *Струна* (Струковно називље, *struna.ihj.hr*) је најзначајнија национална термилошка база у нашем окружењу. Настала је као резултат низа пројеката под вођством Института за хрватски језик и језикословље, јавно је доступна, прескриптивног је карактера и усмерена ка стандардизацији стручне терминологије у хрватском језику (Брач и др. 2012:258). У тренутку приступа овој бази, имала је око 42.000 термилошких уноса распоређених у 20 стручних домена.

садржи око 70.000 термилошких јединица на 6 језика), НАТО (на сајту <http://www.lexicool.com/online-dictionary.asp?FSP=C04&FKW=nato> доступно је 35 глосара, база, листа термина и онлајн речника, Светска трговинска организација (<https://wto.sdlproducts.com/multiterm>), УНЕСКО (<http://termweb.unesco.org/>), Међу-народни монетарни фонд (<http://www.imf.org/external/np/term/eng/index.htm>), термилошки центар унутар Универзитета у Генту (<http://www.cvt.ugent.be/genterm.htm>), норвешка асоцијација институција високог образовања (термилошка база *Hogskoleradet*, доступна на сајту termbase.uhr.no), Међународна унија за телекомуникације – енг. *The International Telecommunications Union* (<http://www.itu.int>), Међународна електротехничка комисија (<http://www.electropedia.org/Electropedia>) итд.

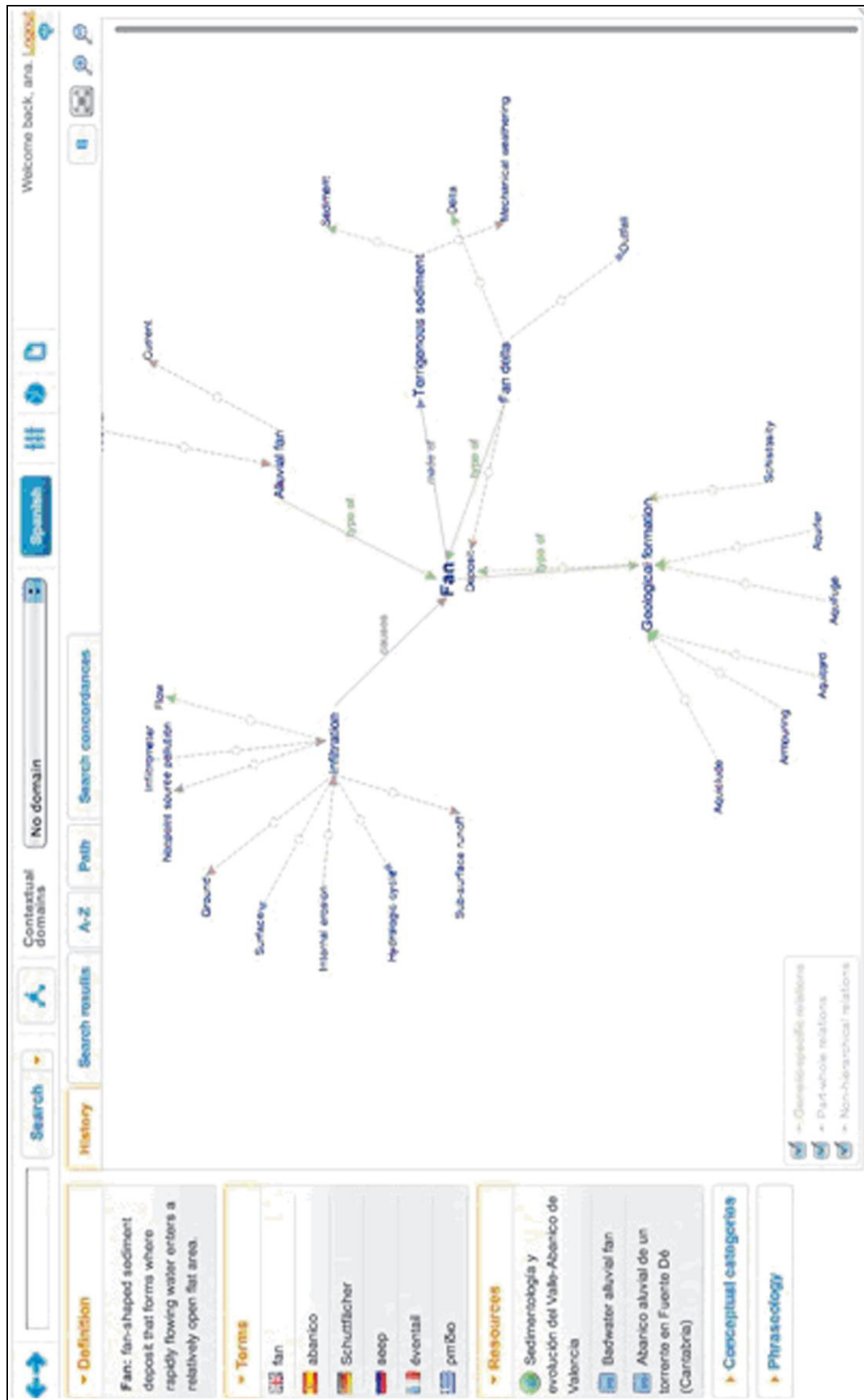
Институције Европске уније су препознале значај коришћења конзистентне, хармонизоване и лако доступне термилогије зарад очувања и неговања мултилингвизмана европском континенту, покренувши 2004. године израду обухватне институционалне термилошке базе *IATE (Inter-Active Terminology for Europe)*, (<http://iate.europa.eu>). Циљ израде базе *IATE* је сакупљање, ширење и заједнички менаџмент термилогије која се користи у институцијама и агенцијама Европске уније, а која данас обухвата преко 9 милиона термилошких јединица из више од 20 стручних домена на свих 25 званичних језика Европске уније. У нашој и осталим земљама западног Балкана тренутно постоји неколико термилошких база насталих као део процеса превођења правних тековина у процесу придруживања Европској унији, а у циљу доследности у коришћењу термилогије:

Evronim (<http://prevodjenje.seio.gov.rs/evronim/index.php?jezik=engl>) у Србији, *BIHterm* (<http://bihterm.anyterm.info/index.php?jezik=engl>) у Босни и Херцеговини, *Monterm* (<http://www.eiprevod.gov.me/index.php?jezik=engl>) у Црној Гори, and *Evroterm* (<http://www.evroterm.gov.si/index.php?jezik=angl>) у Словенији.

Као главна замерка термилошким базама података истиче се чињеница да оне садрже само категорије лингвистичких информација о терминима. Зато данас традиционалне термилошке базе све више уступају место такозваним термилошким базама знања (енг. *Terminological knowledge bases – TKBs*). Термин термилошке базе знања прва је употребила ауторка Мајер (Meuser et. al 1992), истичући да оне, поред лингвистичких, садрже и појмовне информације о терминима (Meuser et. al 1992: 956 – 958). Под појмовним информацијама Мајер не подразумева само дефиниције и контекст употребе термина, већ и графички приказ појмова у облику семантичких мрежа (појмовних стабала или мапа) које представљају хијерархијске и нехијерархијске односе између појмова. Израда оваквих база знања захтева проучавање употребе термина у тексту ради откривања семантичких веза које међу њима постоје (Barrière, 2001 у Temmerman, Kerremans 2003:3) У новије време, термилошке базе знања се све више називају *онтологијама* (Temmerman, Kerremans 2003:3). Примена оваквог концептуалног приступа термилошком раду, по аутору Варгасу Сиери (Vargas Sierra у Bautista-Zambrana 2015:264-269) настају контролисанији, конзистентнији, логичнији и систематичнији термилошки ресурси.

Као пример термилошке базе знања, односно онтологије, можемо навести *Ecolexicon*, базе термина за област животне средине (слика 4), настале на Универзитету у Гранади у Шпанији, као резултат неколико пројеката⁶².

⁶² <http://ecolexicon.ugr.es/en/index.htm>



Слика 4: Интерфејс терминолошке базе знања: *Ecolixicon*

4.3.2. Системи и алати за менаџмент терминологије

Системи за менаџмент терминологије (енг. *Terminology management systems – TMSs*) су софтверски алати намењени екстракцији, складиштењу, одржавању и лакој приступу термилошким подацима. Корисници ових алата су првенствено преводиоци и термилози, али их могу користити и друге заинтересоване стране, као што су компаније, међународне организације и слично. Међу најпознатијим софтверским алатима за менаџмент терминологије налазе се *SDL MultiTerm*, *Terminus 2.0*, *SDL TermBase*, *MultiTerm*, *TermStar*, *CATS*, *GFT DataTerm* и друге (Gornostay 2010:26). Ради се о комерцијалним софтверима које је могуће купити или преузети и користити за сопствене потребе. У литератури се помињу и *TExSIS* (систем за екстракцију терминологије из паралелизованих текстова (Macken et al. 2013:1), као и системи развијени у оквиру појединачних пројеката и за специфичне сврхе, као што су *LexALP* (корпус и база правне терминологије на четири језика, Lyding et al. 2006:25). И поред бројних и разноврсних система за менаџмент терминологије, истраживања доказују да се и даље програми *Microsoft Excel* и *Microsoft Word* најчешће користе за прављење листа и табела са термилошким информацијама (Gornostay 2010:26).

4.3.3. Термилошке услуге

Под термилошким услугама у овом раду подразумеваћемо термилошко саветовање и едукацију, који могу да се остваре у виду обука за практични термилошки рад или у виду наставних програма основних или мастер студија на универзитетима.

Прва предавања о теоријским основама терминологије држао је још Вистер 1972. године у Бечу, а фрагменти тих предавања објављени су 1979. године под насловом (нем.) *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie* (Picht 2011: 20). Увођење наставе језика за посебне намене 1960. и 70-их година открио је потребу за развојем термилошког наставног материјала и свеобухватних термилошких приручника (такве приручнике издали су, на пример, Arntz, Picht 1983, Felber 1984, Felber, Budin 1989. итд., у Picht 2011:20). Међутим, све до недавно термилози су у веома малој мери били упознати са теоријским основама термилошког рада. Данас је ситуација другачија, будући да се терминологија учи на различитим нивоима и у различитим окружењима, а развијени су и адекватни и циљани наставни материјали и упутства. Врсте термилошких обука налазе се у распону од уводних курсева за различите групе корисника до курсева из терминологије на академским студијама. Као значајан пример термилошких обука можемо навести међународну летњу школу терминологије (енг. *The International Terminology Summer School – TSS*)⁶³ у организацији међународне термилошке мреже *TermNet*. Ова летња школа организује се сваке године на различитим европским универзитетима, практичног је карактера и пружа детаљан приказ принципа и метода менаџмента терминологије, па као таква представља

⁶³ http://www.termnet.org/english/events/tss_2017/index.php

неопходан корак ка добијању сертификата за менаџере терминологије Европске асоцијације за сертификацију и квалификацију (енг. *ECQA Certificate for Terminology Managers*).⁶⁴

Иако смо о термилошким ресурсима говорили појединачно, важно је напоменути да су у земљама са развијеним термилошким активностима ови ресурси најчешће обједињени у националну термилошку инфраструктуру, доступну путем електронских портала. Овакви портали, попут хрватског (<http://nazivlje.hr/>) или велшког (<http://termau.cymru/?lang=en>) термилошког портала, поред већег броја термилошких база интегрисаних у једну термилошку банку, нуде и саветодавне услуге у вези са термилогијом, софтверске алате за менаџмент термилогије, и многе друге садржаје релевантне за менаџмент термилогије.

4.3.4. Менаџмент термилогије и сродне дисциплине

4.3.4.1. Менаџмент термилогије и термилошка политика и планирање

Уколико упоредимо горенаведене дефиниције и обухвате термилошке политике и планирања (као дела корпусне језичке политике и планирања) са једне, и менаџмента термилогије, са друге стране, можемо уочити да се два наведена термина не могу јасно разграничити и да су изузетно међусобно зависна. Оперативне (како дескриптивне, тако и прескриптивне) активности на менаџменту термилогије присутне су, наиме, у свакој од фаза термилошке политике и планирања, и као такве у значајној мери пружају практичну основу и подршку развоју и спровођењу корпусне језичке и термилошке политике неког језика. Иако се појмови ТПП-а и менаџмента термилогије не могу изједначити, важно је истаћи да се менаџмент термилогије односи на неопходне оперативне активности без којих спровођење ТПП-а не би било могуће. Уколико однос између термилошког менаџмента и термилошког планирања упоредимо са односом између језичког планирања и језичког менаџмента који је обрадио Сполски (Spolsky 2004:8), можемо закључити да је менаџмент термилогије заправо део термилошког планирања у ширем смислу, које је даље део корпусне језичке политике и планирања у неком језику. Увидевши ову везу, аутор Ентиа (Antia 2000) увео је термин *менаџмент термилогије оријентисан ка језичком планирању* (енг. *language planning (LP) oriented terminology management*). Ова парадигма позната је и под називом *Термилогија оријентисана ка језичком планирању* (енг. *LP-oriented terminology*), а понекад се изједначава и са самим термином термилошко планирање (енг. *Term / Terminology planning*). Као што је у центру интересовања језичког менаџмента дискурс, тако је у центру интересовања Ентијиног термилошког менаџмента *термилошки дискурс* и пракса у контексту језичког планирања (Antia, 2000: XV), или, другим речима, практичне термилошке активности чији је крајњи циљ изградња термилошке политике у неком језику.

⁶⁴ http://www.termnet.org/english/products_service/ecqa_ctm/about_ecqa_ctm-basic.php.

4.3.4.2. Менаџмент терминологије и терминографија

Уколико погледамо списак активности које припадају менаџменту терминологије (са почетка овог поглавља), можемо закључити да је терминографија само једна (веома важна) активност која припада менаџменту терминологије. Терминографија је део термилошког рада који се бави бележењем и приказивањем термилошких података (ISO 1087-1:2000 у Picht 2011:21), односно „процес прикупљања, систематизације и приказивања термина за одређену област знања или људске активности“ (Sabré 1999:115). Крајњи исход терминографских активности јесте терминографски производ: термилошки речник, глосар, лексикон, термилошка база, термилошка база знања, билтен који садржи термилошке неологизме, и слично. Као што је већ раније поменуто, терминографски производ представља важан ресурс за дисеминацију стандардизоване терминологије. Осим тога, сама израда терминографских производа није произвољна, већ треба да се одвија у складу са низом техничких, формалних и процедуралних препорука које прописују међународни термилошки стандарди.

4.3.4.3. Језички менаџмент и менаџмент терминологије

Иако наизглед сродни, појмови језичког менаџмента, са једне, и менаџмента терминологије, са друге стране, у значајној мери се разликују. Док језички менаџмент представља *социолингвистичку* категорију, односно модел језичког планирања са оријентацијом *одозго-на-доле* са почетка 21. века, менаџмент терминологије, са друге стране, представља *оперативну* категорију која се бави контролисањем и управљањем термилошким информацијама уз подршку рачунарске лингвистике и технологије. Језички менаџер може бити институција, организација или појединац који је у хијерархијском односу у односу на остале чланове језичке заједнице и који је вођен одређеним социополитичким, епистемолошким или стратешким интересима (Филиповић, Вучо 2012:1), за разлику од термилошког менаџера (такође институције, организације или појединца) који (бар експлицитно) није вођен оваквим, већ искључиво практичним циљевима: израдом термилошких производа, пружањем термилошких услуга и обука и слично.

4.4. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗА ТЕРМИНОЛОШКО ПЛАНИРАЊЕ И МЕНАЏМЕНТ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

У великом броју европских земаља и земаља света препозната је важност развоја и модернизације терминологије, као и значај међународне сарадње на термилошким пројектима, па је и број активности које припадају парадигмама термилошког планирања и менаџмента терминологије у значајном порасту. Термилошке активности готово увек се одвијају у неком институционалном оквиру, будући да институционализација термилошког рада пружа многобројне предности које се тичу боље координације и рационализације финансијских и људских ресурса (Sabré 1999:21). У наставку поглавља даћемо

преглед неких од најважнијих међународних, националних и других институција које се баве термилошким планирањем и менаџментом термилологије, а тиме директно или индиректно утичу и на изградњу термилошке и језичке политике и планирања у националним или међународним оквирима.

4.4.1. Националне термилошке институције

Термилошким планирањем и менаџментом термилологије европске земље углавном се баве на два начина, и то:

а) кроз национални термилошки центар који управља и координише свим постојећим термилошким активностима и развија националну термилошку политику, или

б) кроз низ самосталних термилошких пројеката и активности које су мање или више умрежене и координисане.

Међу земљама које имају дугу и богату традицију бављења термилошким питањима, која укључује и постојање националног термилошког центра, истиче се Шведска. Шведски национални центар за термилологију *TNC (Terminologisentrum)*, један је од најстаријих и најразвијенијих термилошких центара у Европи, и задужен је за спровођење шведске термилошке политике. По тумачењу Сполског (Spolsky 2000:35), шведски термилошки центар ради по принципу циклуса језичког менаџмента: термилошки проблем примећен у дискурсу од стране појединца (прости менаџмент) предаје се у руке компетентне радне групе (организовани менаџмент) која долази до решења, а затим ово решење враћа у дискурс. Општи циљ *Terminologisentrum TNC* јесте да одговори на широк спектар потреба корисника језика за посебне намене (Nilsson 2003:1). Описне термилошке активности које овај центар обавља имају широк распон: од прикупљања и обраде термина и њима одговарајућих појмова, преко пружања термилошких услуга и термилошке подршке државним органима, организацијама, предузећима и појединцима, развоја термилошких производа (речника, термилошких база, приручника за техничко писање), држања обука и курсева о термилологији и техничком писању, па све до сарадње са Међународном организацијом за стандардизацију на међународној стандардизацији термилологије (Bucher 2007: 39, Nilsson 2003:4-5). У центру је запослено 10 термилолога различитог основног образовања – од техничких наука до лингвистике, а у раду учествују и многобројни спољни сарадници. Шведски модел рада на термилологији, који подразумева постојање радних група за појединачне секторе и стручне области (нпр.енг. *JOGSCOT, the Joint Group for Computer Terminology* (шв. *Svenska datatermgruppen*), енг. *Joint Group for Swedish Life Sciences Terminology* (шв. *Svenska biotermgruppen*), енг. *Joint Group for Swedish Terminology of Built Environment* (шв. *Svenska termgruppen för byggd miljö*) и многе друге), због своје ефикасности прихваћен је и у другим земљама, нпр. Норвешкој, Финској и Грчкој (Nilsson 2003:4). Захваљујући финансијској подршци владе, овај термилошки центар је завршио један од својих најважнијих пројеката, *Ristermbanken*, термилошки портал са националном термилошком банком као крајњи исход пројекта *TISS* (енг. *Terminology Infrastructure for Sweden*), односно изградње шведске термилошке инфраструктуре. Укидањем финансијске подршке од стране државе до које је

недавно дошло, *Terminologicentrum* постаје приватна фирма, те се очекује да ће се и активности овог центра у будућности бити више тржишно усмерене (комуникација са Хенриком Нилсоном, 24.08.2016.).

Из обрађене литературе примећујемо да је интересовање за термилошко планирање и менаџмент терминологије нешто веће у земљама са израженим билингвизмом (Канада – провинција Квебек), диглосијом (нпр. Норвешка), као и у случајевима угрожених језика (каталонски). Канадска влада, на пример, направила је једну од највећих термилошких база у свету *Terminium Plus*, са терминима и еквивалентима на енглеском, француском, шпанском и португалском. У Шпанској покрајини Каталонији, на пример, још од 1985. године ради *TERMCAT*, центар за терминологију на каталонском језику, под покровитељством каталонске владе и Института за каталонске студије (шп. *Institut d'Estudis Catalans – IEC*). На сајту *TERMCAT*-а⁶⁵ јасно су наведени циљеви овог центра: да у оквиру процеса стандардизације каталанског језика, а ради очувања језичког диверзитета и мултилингвизма, ради на промоцији, односно развоју и интеграцији каталонске терминологије у све стручне секторе и друштво уопште. Неки од најважнијих задатака овог центра јесу стандардизација термилошких неологизама на каталанском језику, израда термилошких производа (речника и других збирки термина), као и пружање термилошких услуга и савета у вези са методологијом рада на терминологији.

Пример земље у којој су појединачне термилошке и активности прерасле у координисан и напредан термилошки рад и планирање јесте Хрватска. Иако Хрватска нема национални термилошки центар, термилошка политика ове земље спроводи се кроз низ пројеката које координира Институт за хрватски језик и језикословље, а уз финансијску подршку Хрватске закладе за знаност. Најважнији од ових пројеката јесте стварање раније поменуте јавно доступне хрватске националне термилошке базе података под називом *Струна*⁶⁶.

Словенија је још једна земља у региону која има релативно развијене термилошке активности. Институције које се баве словеначком терминологијом су Институт за словеначки језик „Фран Рамовш“ при Словеначкој Академији за науку и уметност (а посебно његова Секција за термилошке речнике), неколико факултета, институција и појединаца. Највећа достигнућа рада на словеначкој терминологији су многобројни стручни речници (за области електронике, електротехнике, ботанике, фармације, ветерине, скијања, позоришта и слично), а основни проблеми са којима се словеначка термилошка истраживања сусрећу су недостатак финансијске подршке (види Нумар у Noel 2013: 168-171).

4.4.2. Међународне термилошке институције

У Европи и свету препознат је значај међународне сарадње у области термилошког планирања и менаџмента терминологије. Циљеви ове сарадње, по ауторки Терези Кабре (Cabré 1999:23) јесу, пре свега, размена термилошких, документарних и осталих информација, заједничка примењена истраживања (припрема мултилингвалне терминологије, развој компјутерских програма за

⁶⁵ <http://www.termcat.cat/en>

⁶⁶ struna.ihjj.hr

термилошки рад, термилошких база и других алата), очување недоминантних и угрожених језика, термилошка обука, покретање међународних база података, издавање специјализованих стручних часописа из области термилогије и слично.

Оваква термилошка сарадња најчешће се одвија под окриљем неколико међународних термилошких организација или међународних термилошких мрежа за сродне језике, од којих ћемо издвојити најзначајније.

Међународни Информативни центар за термилогију (INFOTERM, <http://www.infoterm.info/>), основан од стране UNESCO-а 1971. године, обједињује више међународних, регионалних и националних термилошких институција, центара и мрежа, као и јавне и друге непрофитне институције које се баве термилошким активностима, те стога посебно истиче важност сарадње у термилошким активностима. Активности *Инфотерм-а* превазилазе оквире термилошког менаџмента и планирања на међународном нивоу, будући да ова организација директно и индиректно утиче и на изградњу националних термилошких политика и стратегија, као и да се бави стандардизацијом принципа, метода и апликација које се односе на термилошки рад. Ова организација је 2005. године припремила „*Смернице за термилошке политике*“ које су преведене на велики број језика и већ више пута цитиране у овом раду као највероватније најопштији модел термилошке политике и планирања који је применљив на готово све језике.

Европска асоцијација за термилогију (енг. *European Association for Terminology, <http://eaftaet.net/en/mission/>*, сајту приступљено 3.03.2016.), на пример, јесте професионална организација која промовише активности менаџмента термилогије, организује термилошке догађаје, конференције и радионице, подстиче термилошка истраживања стварањем интересних група за појединачне термилошке домене и додељивањем награда за термилошки рад и истраживања.

Институције Европске уније су изузетно свесне важности менаџмента термилогије и стога су нарочито активне у термилошком раду, посебно у раду на координацији и хармонизацији термилогије између језика чланица Европске Уније. *Јединица за координацију термилогије (TermCoord)* која припада Европском парламенту посебно је усмерена на преводиоце, пружајући им разноврсне термилошке алате и ресурсе, организујући обуке и семинаре у вези са термилошким питањима (<http://termcoord.eu/about-us/what-we-do/>, сајту приступљено 20.03.2016.).

Добар пример регионалне сарадње у раду на термилогији представља организација *Nordterm*, основана 1976. године, коју чине термилошки центри из нордијских земаља, и то Icelandic Language Council (и слично *Íslensk málnefnd*), Finnish Centre for Technical Terminology (фин. *Tekniikan Sanastokeskus*), TNC, Danish Terminology Group (дан. *Terminologigruppen*), Nordic Sami Institute (сами. *Sámi instituhtta*), уз учешће и других заинтересованих страна, универзитета, појединаца итд. Циљеви ове организације су размена идеја и искустава, стварање нордијског термилошког форума и мреже за термилошки рад. Резултати сарадње видљиви су кроз многобројне публикације (на пример, енг. *The Handbook Guide to Terminology*), курсеве и термилошке конференције које се одржавају сваке године (Nilsson 2003:6) и слично.

Осим наведених међународних институција, ауторка Кабре (Cabré 1999:24) наводи и Термилошку комисију при Међународној асоцијацији за

примењену лингвистику (енг. *Terminology Commission of the International Association of Applied Linguistics*), термилошку мрежу *Unión Latina* за земље у којима се говоре романски језици, мрежу *Lexiterm* коју од 1988. чине земље у којима се користи француски језик, мрежу *TermNet* коју је покренуо *Infoterm* 1989. године и многе друге.

4.4.3. Ванинституционално планирање и менаџмент термилологије

Менаџментом термилологије и термилошким планирањем не баве се само међународне и националне институције већ и појединци. У извесном смислу, сваког стручног преводиоца који, у циљу доследности и квалитета у превођењу, прави сопствене базе или листе стручних термина можемо сматрати термилошким менаџером. Менаџер термилологије може бити и стручњак за одређену научну и стручну област који је именовано неки новонастали стручни појам, односно доделио му одговарајући термин. Менаџери термилологије су свакако и професионални термилолози, чија знања треба да обухвате како релевантне језичке (лексичко-семантичке), тако и стручне, термилошке и информатичке аспекте како би адекватно управљали стручном термилологијом.

На локалном нивоу, активности менаџмента термилологије могу се обављати у различитим институцијама, јавним агенцијама и приватним компанијама које развијају сопствене интерне термилошке базе података и правилнике за употребу термилологије (Bucher 2007:44). Још увек је мали број организација које се баве менаџментом термилологије и њеним планирањем, а најважнији разлог, поред недостатка свести о његовом значају, јесте чињеница да он много кошта, а користи које доноси тешко су мерљиве. Како би промовисали своје производе, произвођачи комерцијалних софтвера истичу предности које менаџмент термилологије има за корпоративне кориснике, истичући да он доприноси бољем разумевању релевантне термилологије од стране запослених, спречава термилошке грешке у техничкој документацији и скраћује време израде техничких докумената, смањује трошкове превођења и доприноси доследности превода, итд.⁶⁷ У земљама са развијеним термилошким активностима, каква је Шведска, на пример, један од задатака националног термилошког центра јесте управо промоција менаџмента термилологије на нивоу институција и организација обука за овај рад.

⁶⁷ Извор: Веб страница софтверске компаније SDL (<http://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/terminology-management/terminology-resource-hub/>).

5. ТЕРМИНОЛОШКИ РАД У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

5.1. ТЕРМИНОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Научна и стручна терминологија на српском језику последњих деценија постаје једна од веома актуелних тема, како научних радова из области лингвистике, тако и опште друштвено-политичке расправе. На основу доступне литературе коју ћемо представити у овом поглављу, можемо закључити да је доминантан приступ термилошким питањима у Србији социотермилошки: тј. онај који се тиче језичке политике и планирања и језичке и термилошке стандардизације. У значајно мањем обиму, терминологији се приступа из угла рачунарске лингвистике (тек током последње деценије), као и из угла когнитивне лингвистике, и то углавном када се ради о превођењу страних метафоричних термина на српски језик (Силашки 2012:103-121 за економску терминологију).

Чињеница да су термилошке активности на српском језику у највећој мери усмерене ка њеној стандардизацији и питањима језичке политике и планирања уопште не изненађује. У условима убрзаног развоја научних и стручних области и њихових термилогија, пред Србију као земљу која је економски, технолошки и политички зависна од великих сила, као главни језички изазов поставља се изградња и очување сопствене научне и стручне термилогије као стратешког ресурса и средства за ширење специјализованог знања и информација. Другим речима, српски језик адекватном језичком и термилошком политиком и планирањем мора да нађе равнотежу између два тренутно актуелна паралелна процеса: глобализације и интернационализације стручне термилогије ради лакше и ефикасније комуникације са једне стране, и локализације, односно превођења, изградње или адаптације термилогије у локалном, малом језику ради очувања језичког и културног идентитета и разноврсности, са друге стране. Стандардизација термилогије, дакле, види се као решење за постизање функционалности специјализованог дискурса на српском језику и несметану професионалну комуникацију.

Готово целокупан корпус истраживања термилогије српског језика ослања се на традиционалне приступе термилогији, односно на принципе Вистерове Опште теорије термилогије и класичких термилошких школа:

бечке, чешке и совјетске. Ово заправо значи да је главна мотивација термилошких истраживања социоллингвистичке природе, и представља допринос језичкој политици и планирању, као и да је главна оријентација сваког термилошког рада заправо стандардизација терминологије.

Научне и стручне области које су у новије време најчешћа тема термилошких истраживања јесу економија (Силашки 2000, 2009а, 2009б, 2012), маркетинг (Силашки 2009а, Јакић 2014, Ђордан 2016), саобраћај (Димковић-Телебаковић 2013, 2014), спорт (Милић и др. 1998, Милић 2003, 2006), библиотекарство (Ковачевић 2000), електротехника (Тасић 2010) и друге. Термини се обично посматрају на лексичко-семантичком нивоу, а најчешће коришћена методологија у термилошким истраживањима је социоллингвистички упитник (за испитивање ставова у вези са термилошким питањима) и анализа корпуса.

Једна од најчешћих тема социоллингвистичких термилошких истраживања јесте англицизација научне и стручне терминологије српског језика (Силашки 2009а, 2009б, 2012, Тасић 2010). Прћић у Шћепановић (1996:203-205), на пример, истиче значај доследне адаптације приликом усвајања страног – енглеског термина, и то не само формалне (фонолошко-графолошке), већ и садржинске адаптације (путем калкирања или превођења). О значају адаптације англицизама у терминологији на свим језичким нивоима пишу и Силашки (2012:26-42) и Јакић (2012:39). Изражена синонимија као један од најизраженијих проблема српске терминологије, посебно у оним областима које се динамично развијају, веома је честа тема термилошких истраживања, а неодвојива је од питања англицизације и стандардизације стручних термина (Силашки 2012:55-77).

Као главни приоритет у термилошком раду језички стручњаци који се баве научном и стручном терминологијом наводе потребу за хитном термилошком стандардизацијом у великом броју научних и стручних области. Готово цео зборник радова са *Југословенске конференције о стандардизацији терминологије* одржане 1996. године у Институту за српски језик при САНУ посвећен је проблемима и изазовима стандардизације у различитим областима, на пример: у пољопривреди (Стојановић, А. у Шћепановић 1996:115-118), машинским елементима и конструкцијама (Недимовић, Бог., Недимовић, Бр. у Шћепановић 1996:131-134), ветерини (Секуловић, Г. у Шћепановић 1996:141 – 148) и Кљајић, Р. и др. у Шћепановић 1996:155–156), информационам (Јеремић, Д. у Шћепановић 1996:191-196), односно компјутерским технологијама (Прћић, Т. у Шћепановић 1996:203-205) итд. Говорећи о трендовима у стандардизацији научне терминологије на српском језику, аутори Филиповић и Филиповић (1997:285) наводе да су некадашње дискусије о два супротстављена става о језику – интернационализам са једне, и пуризам са друге стране, замењене ставом да приликом стандардизације терминологије треба прихватити изванредан степен „социоллингвистичке“ варијације, односно избегавати сваки од два екстрема и наћи средње решење. У једном другом раду, Филиповић и Филиповић (1998:47-50) на појединачном примеру – пројекту стандардизације терминологије индустрије гвожђа и челика САРТИД а.д. – показују како треба да функционише менаџмент терминологије који се спроводи на нивоу појединачних предузећа. У новије време, о неопходности стандардизације терминологије пише се углавном за области које доживљавају динамичан раст и развој, какве су области маркетинга (Силашки 2012), менаџмента (Силашки 2012, Јакић 2013, 2014, Ђордан 2016), али и у области спорта (Милић 2013) и других.

5.1.1. Критеријуми за вредновање термина

Једно од најважнијих питања у вези са адекватном стандардизацијом јесу критеријуми на основу којих треба одабрати ону термилошку алтернативу која ће бити стандардизована (у случајевима термилошке варијације, полисемије и термилошких празнина).

Бугарски (1996:25-28, 2007:109), предлаже експерименталну матрицу са 10 одабраних критеријума за вредновање термина српског језика, и то:

- а) системност,
- б) продуктивност,
- в) једнозначност,
- г) интернационалност,
- д) мотивисаност,
- ђ) раширеност,
- е) стабилност,
- ж) конотације,
- з) краткоћа и
- и) лакоћа.⁶⁸

Бугарски предлаже пропуштање парова термилошких алтернатива кроз ову матрицу додељивањем вредности + (има особину), – (нема особину), или 0 (неутралан термин) за сваки од критеријума (особина), уз могућност одређивања хијерархије међу критеријумима, тј. особинама (неки критеријуми су важнији од других). Циљ овакве квантификације особина сваке термилошке алтернативе у неком пару јесте да се објективно одреди предност једног од њих над другим и на тај начин (релативно) прецизно оцени којој термилошкој алтернативи треба дати предност у процесу изградње, хармонизације и стандардизације стручне терминологије неке области. Научни и теоријски значај *матрице критеријума за вредновање термина* коју је осмислио Бугарски (и применио на одабраним паровима термилошких алтернатива из области лингвистике 2007) у својим радовима примењују многобројни аутори, у оригиналном или измењеном облику, за парове термина из различитих научних и стручних области, као што су, на пример, контрола квалитета, информационе технологије, лингвистика и инжењерство (Филиповић и Филиповић 1997:285-291), спорт (Милић 2013:65-79), менаџмент (Ђордан 2016:146-162). Филиповић и Филиповић (1997) наводе да, иако је предложена матрица веома значајна за вредновање термина у различитим областима, оцењују хијерархију критеријума донекле непрецизном, тврдећи да су најважнији интернационалност, краткоћа и једнозначност. Аутор Шипка (1998:128) такође идентификује осам карактеристика које треба да има идеалан термин од којих су неки исти као они које издваја Бугарски: транспарентност, интернационалност, устаљеност, краткоћа, системност, недвосмисленост, прецизност и несинонимност.

⁶⁸ Критеријуми су поређани по хијерархији – од најважнијих ка мање важнима.

5.1.2. Термилошки научни скупови

У последњих 20 година у Србији су одржана свега два научна скупа посвећена искључиво термилошким питањима, и то под организацијом Института за српски језик Српске академије наука и уметности у сарадњи са неколико других институција које се баве језиком и стандардизацијом.

Прва међу њима, *Југословенска конференција о стандардизацији термилологије*, одржана од 10. до 12. јуна 1996. године, у организацији Српске академије наука и уметности, тадашњег Савезног завода за стандардизацију и ЈУ Форума квалитета. Како стоји у предговору зборника радова са ове конференције под називом *Стандардизација термилологије*, одржавање ове конференције је знак свести да се у српском језику „није урадило много на научној разради савремене стручне термилологије и њене стандардизације“, као и да се ради о „веома сложеним проблемима обраде постојеће и надоградње стално надируће термилошке продукције“, који захтевају „стално системско ангажовање читавих екипа стручњака, научника и лингвистичких експерата за термилошка осмишљавања, али и неопходну не само финансијску већ и системску подршку државних тела и државних асоцијација“ (Шћепановић 1996:13). Зборник радова потврђује да је конференција окупила многобројне стручњаке из области лингвистике, посвећених како теоријским аспектима термилошких истраживања (из угла анализе дискурса, нормативистике, стандардологије, лексикологије, социолингвистике, односно језичких контаката, представљања знања итд.), тако и питањима термилошке неизграђености, недоумица и недоследности у српском језику у конкретним научним и стручним областима (као што су, на пример, медицина, ветерина, пољопривреда, машинство, рударство, информатика, школство, железница, саобраћај, технологија итд), са предложеним решењима. Главна порука скупа и пратећег зборника радова, по мом мишљењу, било је неопходност организованог рада на стандардизацији термилологије и хватања у коштац са озбиљним проблемима у стручној комуникацији до којих може доћи занемаривањем истих.

Након готово двадесет година паузе, од 11. до 13. маја 2016. године одржан је Међународни научни симпозијум под називом *Словенска термилологија данас*⁶⁹ у организацији Српске академије наука и уметности, Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске и Матице српске. На конференцији су, поред српских, учествовали и бројни лингвисти из других словенских земаља (Хрватска, Словенија, Пољска, Белорусија, Русија, Република Српска, Украјина, Македонија, Молдавија, Чешка). Увидом у програм Конференције⁷⁰, закључујем да је највећи број представљених радова говорио о теоријским аспектима термилологије у словенским земљама, као што су перспектива развитка словенске термилологије, стандардизација, дескрипција и прескрипција у термилологији, процес детерминологизације, дијакхронијско проучавање термилологије и друго. Термилологији се најчешће прилазило из угла лексикографије и терминографије, семантике и превођења, а стручне области чија термилологија је обрађена у представљеним радовима

⁶⁹ Информације преузете са сајта Института за српски језик САНУ <http://www.isj-sanu.rs/vesti.html#top&page=2>

⁷⁰ <http://www.isj-sanu.rs/rubrike/uploaded/Slovenska%20terminologija%20danas.pdf>

припадала је највише области лингвистике, док се по један или два рада односио на области математике, медицине, дипломатије, географије, православља, астрономије, ислама, вођарства, традиције и слично. Примећујемо, такође, да радови српских аутора потврђују раније изнето мишљење да термилошки рад у Србији није умрежен и да се своди на појединачне иницијативе, односно да не постоји институционални оквир који би објединио напоре појединаца да уреде термилогију неке стручне области. На основу програма можемо закључити да на конференцији није била заступљена термилогија оних области које се у данашње време најбрже развијају (каква је област пословања, на пример), као и да недостају радови који термилогији приступају из угла рачунарске лингвистике, и да се у веома малој мери говори о савременим термилошким ресурсима и алатима, посебно од стране српских аутора, као и да се нигде експлицитно не говори о термилошкој политици и планирању⁷¹. Осим тога, с обзиром да је тема конференције била термилогија словенских земаља, мислим да су изостављене неке важне европске тенденције и актуелности у термилошком раду.

Имајући у виду основно опредељење термилошких истраживања у српском језику, сматрамо да је неопходно осврнути се на општа начела и институционални оквир језичке и термилошке политике у Републици Србији, па ће наредна поглавља бити посвећена овим питањима.

5.2. ЈЕЗИЧКА И ТЕРМИНОЛОШКА ПОЛИТИКА И ПЛАНИРАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Врховни ауторитет у вези са језичком политиком и планирањем у Републици Србији имају Влада Републике Србије и ресорна Министарства, а регулатива језичке материје прописана је Уставом Републике Србије (Устави из 1974, 1990. и 2000, и последњи из 2006. године) и законима, као што је, на пример, *Закон о службеној употреби језика и писма* (Службени гласник РС, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05, 30/10). Поред државног врха, за формулисање и спровођење језичке политике и за активности језичког планирања у Републици Србији кључни значај имају и државне институције задужене за језик, као што су Институт за српски језик САНУ, Одбор за стандардизацију српског језика и Национално веће за српски језик и писмо. Другим речима, језичка политика и планирање у Републици Србији усмерена је *одозго-на-доле*, односно припада раније представљеном моделу језичког менаџмента (Филиповић 2015:50)

Вратимо се на формулацију језичке политике и планирања у Републици Србији. Наиме, у члану 10 последњег Устава Републике Србије, из 2006. године, под заглављем *Језик и писмо*, експлицитно је исказана језичка политика наше земље, и то кроз следеће две реченице: „У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Службена употреба других језика и писама утврђује се законом, на основу Устава.“ (Устав Републике Србије, 2006:5.)⁷² Овај текст (иако кратак и штур) потврђује често навођену

⁷¹ Ауторка ове дисертације имала је увод само у наслове, а не у комплетне радове који су представљени на овој конференцији.

⁷² За разлику од веома штурих начела која се тичу језичке политике у Уставу Републике Србије, некадашња СФРЈ имала је осам начела језичке политике које је, без разраде, формулисао Дубравко Шкиљан на седници Одбора РК ССРХН (Данас, Загреб, 11.10.1988, стр 34). Детаљније о начелима види Ивић, и други 2011:41–50).

чињеницу у вези са тренутном језичком политиком у Републици Србији: да је заснована на националистичком моделу језичке политике и планирања, да је под изузетним утицајем социополитичких околности и да не одговара у потпуности реалном стању ствари у језику.

Покушаћемо да објаснимо изнето мишљење. Дакле, у складу са социополитичким околностима насталим у току деведестих година прошлог века (распад СФРЈ, грађански рат, политичке тензије, јачање национализма и слично), званични назив српско-хрватски језик промењен је у српски, иако ова одлука није била праћена систематским напорима да се промени лингвистички профил српског (некада српскохрватског) језика, за разлику од хрватског језика где такви напори очигледно постоје. Потенцирање службене употребе ћирилице у супротности је са све распрострањенијом латиницом у приватној и јавној употреби, што потврђују и подаци из једне новинске анкете које наводи Клајн (2003:126) у Бугарски (2009:4), а која каже да 39,8 % испитаника користи само латиницу, а свега 21,9% само ћирилицу, док преостали користе некад једно, а некад друго писмо. Даље, службена употреба језика и писама националних мањина није прецизно одређена важећим Уставом.

По мишљењу ауторке Филиповић (2009:63), стандардизација и језичка политика у Србији на крају 20. и почетку 21. века (а у складу са горе изнетим социополитичким околностима) „усмеравала се готово искључиво на питања и проблеме односа статуса, лингвистичког корпуса и социолингвистичких конотација српског језика у односу на српскохрватски, хрватски, бошњачки (и црногорски), где се језик сагледава као основни носилац „народног, културног, стандарднојезичког, политичког и свеукупног државног јединства“⁷³, са једне стране, односно „на проблеме угрожености опстанка чистоте и интегритета српског језика пред продором утицаја енглеског језика“, са друге стране. Прћић (2004:560), процес наглог продора и свеprisутности англицизама у језицима света, укључујући и српски, назива језичким *англохолизмом*, а наш језик, тј. његов псеудонормативни облик, англосрпским (Прћић 2000:872, 2004:562, Прћић, Нејгебауер 2001).

Како аутори Бугарски (2005) и Филиповић (2009:64) наводе, потребно је да се националистички опредељена језичка политика и планирање у Србији преиспитају и да се нађе компромисно усмерење: између културне модернизације која долази са глобализационим процесима са једне стране и језичког самоочувања (Брборић у Филиповић 2009:64), односно традиционалног национализма са друге стране. По мишљењу ауторке Филиповић (2009:64, Филиповић 2007), за постизање оваквог компромиса потребно је, поред корпусне и статусне, неговати и образовну језичку политику, односно планирање наставе и учења српског језика као матерњег (L1) и као страног језика (L2).

5.2.1. Место терминологије у српској језичкој политици и планирању

Не постоји посебна и јединствена институција или центар који би се искључиво бавио терминологијом српског језика, термилошком политиком и

⁷³ Књига Бранислава Брборића *С језика на језик*, доступна на <http://www.rastko.rs/filologija/bbrboric-jezik/>.

планирањем, као и менаџментом терминологије, већ су ови послови декларативно у надлежности више институција које се баве језиком.

Важну улогу у доношењу одлука у вези са језичком политиком и планирањем у Србији имају и институције које се баве језиком, као што су Институт за српски језик САНУ, Одбор за стандардизацију српског језика и Национално веће за српски језик и писмо. Ауторка Јакић (2012:223-225) подсећа да, поред институција за језик, у питања од националног значаја која се тичу језика, речника и правописа треба паралелно да буду укључени и Влада Републике Србије, њена ресорна министарства (нпр. Министарство просвете и науке), универзитети са припадајућим факултетима, али и лингвистичка друштва и Институт за стандардизацију Републике Србије, признајући истовремено да се тренутно одговорност за терминологију и њену стандардизацију пребацује са једне на другу институцију.

Ове институције надлежне су, дакле, и за термилошку политику, планирање и менаџмент терминологије као саставне делове језичке политике и планирања. Уколико, међутим, погледамо сфере рада и деловања ових институција, можемо приметити да су термилошке активности заступљене у веома малом обиму, и то углавном као део неког ширег и обухватнијег пројекта, а не самостално.

Институт за српски језик при Српској академији наука и уметности као неке од својих најважнијих активности наводи следеће пројекте оријентисане ка корпусном сегменту језичке политике и планирања:

- а) Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израду Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, као и
- б) Опис и стандардизацију савременог српског језика (пројекат започет 2006. године).

У оквиру ове две комплексне активности неизоставна су и лингвистичка истраживања терминологије, њен опис и стандардизација. Званична документа и научни и стручни радови сарадника на овим пројектима који су доступни путем веб-сајта Института (<http://www.isj-sanu.rs/>, сајту приступљено 21.10.2016.), не потрђују да ли и на који начин су термилошке активности заступљене у оквиру Института и наведених пројеката. Институт за српски језик био је и организатор две раније приказане научне конференције посвећене терминологији српског језика, *Југословенске конференције о стандардизацији терминологије* из 1996. и *Међународне конференције Словенска терминологија данас* из 2016. године. Размак од двадесет година између ове две конференције потврђује да је проучавање научне и стручне терминологије српског језика дуго било у запећку, али и да се интересовање и свест о њеном значају за савремену српску науку полако враћају. Поред овогодишње термилошке конференције, и посета председника Европске термилошке асоцијације (енг. *EAFIT – European Association for Terminology*) г-дина Хенрика Нилсона Институту за српски језик у августу 2016. године, као и иницијатива да Институт постане члан ове институције, знак су обновљеног интересовања за термилошка питања у српском језику и јачање свести о потреби за бављењем термилошким проблематиком. О укључивању Института у међународна термилошка истраживања потврђује и ангажовање појединих чланова Института у рад Термилошке комисије при Међународном комитету слависта. Међу 24 монографије на сајту Института које су доступне у дигиталном облику, свега

једна је посвећена стручној терминологији и лексици (*Воћарска лексика и терминологија у српском језику* аутора Неђе Г. Јошића⁷⁴). Када су у питању часописи које издаје Институт за српски језик (*Јужнословенски филолог, Наш језик, Лингвистичке актуелности, Српски дијалектолошки зборник, Зборник Института за српски језик САНУ*), у електронски доступним бројевима једино сам у *Лингвистичким актуелностима* наишла на радове који се баве стручном терминологијом, али само у оквирима приказа и осврта на монографије (приказ монографије Надежде Силашки који даје Светлана Спајић у броју 28 и слично).

*Одбор за стандардизацију српског језика*⁷⁵ основан је 1997. године у оквиру Института за српски језик САНУ са циљем да обједини стручњаке и институције које се научно баве српским језиком на целокупном његовом говорном подручју, ради будућег стручног и организованог језичког планирања, а у циљу постизања што адекватније језичке политике и праксе у новонасталим социополитичким околностима насталим након распада СФРЈ. Оснивање Одбора подржале су многобројне институције (САНУ, АНУРС; ЦАНУ; Матица Српска, бројни филолошки факултети), у њеном саставу је чак девет Комисија (за фонологију, морфологију и творбу речи, синтаксу, корпус, лексикологију и лексикографију итд.), а посао који је на себе преузео је веома комплексан и захтеван. Поред систематског нормирања српског језика као најважнијег циља овог Одбора, као веома важан циљ истиче се укључивање српског језика у међународне термилошке (и комуникацијске, информатичке) пројекте и стандарде⁷⁶. У петој тачки Програма рада Одбора за стандардизацију српског језика усвојеног у јануару 1998. године, скреће се пажња на одређење Одбора по питању стандардизације терминологије: рекла бих да се истиче потреба за прихватањем модела стандардизације који Бугарски назива *интерактивним* (2005: 96), а који тежи да помири све већи продор енглеског језика са потребом да се српски језик заштити активирањем његове творбене моћи: „У те (стандардолошке, прим. аут.) изазове спада и продор најмоћнијег светског језика (*lingua franca*), енглеског, у све поре планетарног па и нашег живота на говорном простору српског језика. Тај нас изазов обавезује и на што боље познавање тог језика али и на заштиту српског језика. Продор енглеског нарочито погађа термилошки појмовник и упућује нас на активирање творбених моћи српског језика.“

5.3. ТЕРМИНОЛОШКО ПЛАНИРАЊЕ И МЕНАЏМЕНТ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

5.3.1. Институционални оквир

Аутори који се баве терминологијом српског језика препознали су значај термилошке инфраструктуре као кључно питање за менаџмент терминологије и термилошко планирање појединачних научних и стручних области. Као главна препрека успешном менаџменту терминологије и

⁷⁴ Доступно у дигиталном облику на адреси <http://www.isj-sanu.rs/serija-monografije.html#top&page=1>.

⁷⁵ <http://www.isj-sanu.rs/rubrike/odbor/75/2015/03/10/odbor-za-standardizaciju-srpskog-jezika.html>.

⁷⁶ https://www.rastko.rs/filologija/odbor/program_c.html.

термилошком планирању у српском језику у литератури се посебно истиче непостојање јединственог термилошког центра који би био одговоран за стандардизацију, евалуацију и модернизацију терминологије (Јакић 2014:184), а који би се активностима менаџмента терминологије бавио у сарадњи са академским институцијама и професионалним удружењима, потенцијалним корисницима итд.

У недостатку јединственог термилошког центра који би надзирао и координисао све појединачне иницијативе и пројекте који се тичу менаџмента терминологије, за овај посао начелно су задужене институције за језик (оне које су исто тако задужене и за термилошко планирање), и то првенствено *Одбор за стандардизацију српског језика при Српској академији наука и уметности* и *Национално веће за српски језик и писмо*, као и неколико друштава, као што је, на пример, *Друштво за језичке ресурсе и терминологије*. Уколико погледамо активности сваке од ових институција, можемо закључити да оне у веома малој мери представљају активности на менаџменту терминологије.

Узмимо, на пример, Одбор за стандардизацију српског језика. У програму Одбора као један од важних циљева истиче се *укључивање српског језика у међународне термилошке (и комуникацијске, информатичке) пројекте и стандарде*⁷⁷, али не постоји информација да ли је заиста и дошло до сарадње на оваквим термилошким пројектима.

Осим тога, у оквиру Одбора за стандардизацију српског језика ради и *Комисија за односе са јавношћу и решавање неодложних питања* која, између осталог, пружа својеврсне термилошке услуге (које такође припадају домену менаџмента терминологије). У литератури, међутим, пронашли смо свега један одговор на упит који се тиче термилошких недоумица, и то у области маркетинга и односа са јавношћу.⁷⁸

*Национално веће за српски језик и писмо*⁷⁹, невладино, непрофитно и независно удружење основано 2002. године, не бави се језиком, односно језичком политиком и планирањем у ширем смислу (то препушта научно-образовним институцијама), већ је његов задатак да прати развој и стандардизацију у областима јавног информисања, информатизације, привредно-пословном, социокултурном и друштвеном и цивилизацијском аспекту, као и термилошком аспекту технологије и глобалне цивилизације. Са термилошке тачке гледишта, један од најзначајнијих послова Националног већа јесте да прати пројекте локализације програмских пакета и софтверских алата и да помаже у развијању специјализованих лингвистичких алата за српски језик, што је значајна активност из домена менаџмента терминологије. Као важан пројекат ово Веће истиче објављивање *Беле књиге српске локализације* и контролни процес који при локализацији и превођењу унапред гарантовао стандардност, прихватљивост и законитост локализације.

Интересантан податак јесте да институције које су у Србији начелно задужене за менаџмент терминологије и термилошко планирање (пре свега Институт за српски језик) нису укључене у рад међународних термилошких

⁷⁷ https://www.rastko.rs/filologija/odbor/program_c.html.

⁷⁸ Одбору за стандардизацију српског језика обратио се Зоран Хамовић, уредник у Издавачком предузећу CLIО, молбом да му предложи најприкладније решење за енглеске термине: *promotion mix, marketing mix, Public Relations, full service agency, copywriter, press clipping и business-to-business advertising*.

⁷⁹ <http://www.jezik.org>.

институција и мрежа, са изузетком учешћа Института за српски језик у раду *Термилошке комисије при Међународном комитету слависта* (<http://terminet.rs/>, сајту приступљено 12.01.2017.).

О јачању свести о значају бриге о научној и стручној терминологији српског језика, а посебно менаџмента терминологије, говори и иницијатива за оснивање *Центра за терминологију, превођење и трансдисциплинарне студије* покренута крајем 2016. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, а у сарадњи са представницима Факултета организационих наука истог универзитета. Основни задаци Центра били би управљање и координација пројеката и активности који се тичу научне и стручне терминологије, прикупљање, селекција и хармонизација терминологије појединачних научно-стручних области (нпр. организационих наука, медицине, рударства и слично), израда термилошких производа: стручних речника, глосара, лексикона, термилошких база података, приручника за техничко писање итд.), израда и примена термилошких алата и система за менаџмент терминологије (*Terminology Management Systems – TMS*), пружање термилошких услуга и термилошке подршке државним органима, организацијама, предузећима и појединцима, држање обука из терминологије, техничког писања и стручног превођења, као и сарадња са националним и међународним језичким и термилошким институцијама и институцијама које се баве стандардизацијом. У плану је да Центар ангажује три врсте стручњака, и то термилоге (стручњаке за језик који су обучени и/или сертификовани за термилошки рад, као и преводиоце и тумаче), информатичаре (стручњаке за рачунарску лингвистику који би развијали термилошке алате и ресурсе) и консултанте, односно чланове научних и стручних делатних заједница чија термилогија се обрађује у оквиру Центра.

Од друштава која се, између осталог, баве и менаџментом терминологије, важно је истаћи *Друштво за језичке ресурсе и технологије*⁸⁰ при Филолошком Факултету Универзитета у Београду. Ово друштво у основи је посвећено „промоцији, популаризацији и унапређивању свих грана језичких технологија на научном, стручном и практичном нивоу“, „давању доприноса изградњи језичких ресурса у дигиталном облику“, као и (можда најважније) „очувању српског језика у дигиталној ери“. Поједине активности овог друштва могу се сврстати у домен менаџмента терминологије, будући да ово Друштво, између осталог, развија и паралелизоване корпуре текстова за посебне намене које су примарни термилошки ресурс за аутоматску и полуаутоматску екстракцију термина и стварање термилошких база и електронски доступних термилошких речника.

5.3.2. Активности и производи менаџмента терминологије

И поред непостојања адекватног институционалног оквира за менаџмент терминологије у Србији, постоји изван број иницијатива које су покренули појединци или групе, а тичу се углавном активности из домена терминографије или рачунарске лингвистике.

⁸⁰ <http://jerteh.rs/>

5.3.2.1. Термилошки речници

На основу доступних информација о терминографским пројектима и ресурсима насталим у последњих десет година у Србији, чини нам се да је број и обухват термилошких производа (термилошких речника, лексикона, база и сличних ресурса) незадовољавајући.

Када су у питању најзначајнији терминографски производи доступни у папиру, издваја се двојезични *Медицински речник (енглеско-српски, српско-енглески)* ауторке Софије Мићић из 2011. године. Речник садржи 879 страна и преко 40.000 одредница на оба језика. Како се наводи у предговору, ради се о првом речнику ове врсте у нашој средини, који садржи како заборављене и запостављене, тако и савремене медицинске термине, а направљен је и покушај стандардизације српске медицинске терминологије. Ауторка као главне тешкоће у изради овог термилошког речника наводи неизграђеност медицинске терминологије на српском језику, односно неселективно преузимање англицизама у неадаптираном облику, као и непостојање савременог речника српског језика, стандарда, граматике и правописа.

Пример речника који обједињује терминологију библиотекарства и информационих наука јесте *Речник библиотекарства и информационих наука* из 2014. године, аутора Љиљане Ковачевић, др Добриле Бегенишић и Весне Ињац-Малбаша⁸¹. Овај речник доступан је и у онлајн облику⁸² као база података (аутора Љубише Миливојевића, Прагмата д.о.о.) са око 40.000 одредница на три језика (14.000 на српском, 12.400 на енглеском и 14.000 на немачком језику) и 900 дефиниција или анотација термина. На сајту Речника⁸³ наводи се да је сврха овог речника, односно електронске термилошке базе, да „помогне и унапреди проток информација у библиотечком окружењу, ..., развој библиотекарске терминологије на српском језику“ итд. Осим терминологије библиотекарства и информатике, речник садржи и терминологију граничних и сродних области, као што су архивистика, библиографија, издаваштво, телекомуникације, информациони системи, али и терминологију лингвистике, терминологије као науке. Избор термина који су укључени у речник вршен је на основу корпуса састављеног од стручних радова доступних у штампаном или електронском облику, али и ослањањем на постојеће речнике и енциклопедије, термилошке и библиографске стандарде.

Издајамо такође електронски термилошки речник геологије под називом *ГеолИССТерм*, направљен у оквиру пројекта *Развој геолошке терминологије и номенклатуре за геолошку базу података Србије* на Рударско-геолошком факултету у Београду. Овај речник данас предствља један од елементарних ресурса у Геолошком информационом систему Србије (*ГеолИСС*). Речник је делимично заснован на анализи веома обухватног лексикографског издања *Геолошка терминологија и номенклатура* (Петковић, 1975), а након што је његовом анализом откривено да обилује синонимима, хомонимима, идиомима,

⁸¹ Овај речнику претходнио је Библиотечарски термилошки речник (енглеско-српски и српско-енглески) истих аутора у издању Народне библиотеке Србије, доступан у папиру (2004.), онлајн (2002.) и на CD-у (2002.). Штампано издање имало је око 23.000 одредница у оба смера.

⁸² <http://rbi.nb.rs/srlat/multilang>

⁸³ <http://rbi.nb.rs/srlat/dict.html>

архаизмима недовољно познате или непознате етимологије, непрецизним одређењима појединих термина итд (Станковић и др. 2010:57) и *ГеолИССТерм* се и даље допуњује, тако да је по податку из 2011. године (Станковић и др. 2010:53-54) садржавао око 3.800 термина организованих абecedним редом и на семантичкој скали постављених између таксономије (са хијерархијском организацијом термина) и тезауруса (хијерархијски организовани термини са приказаним семантичким релацијама), а са амбицијом да прерасте у онтологију, односно термилошку базу знања (Станковић и др. 2010: 57). Електронску верзију речника прати и штампана верзија која је објављена 2011. године (Тривић 2011 у Станковић и др. 2011:54).

Од нешто мање обухватних термилошких речника треба издвојити *Речник спортских термина (енглеско-српски)* ауторке Мире М. Милић из 2006. године. Речник садржи око 1.300 одредница на ова два језика и на 222 стране. У предговору се истиче да су термини бирани на основу учесталости, уз поштовање стандарда струке, а на основу доступних публикација државних спортских савеза и електронских база података.

5.3.2.2. Термилошке базе

Чињеницу да су у развијеним земљама класични термилошки речници и лексикони готово у потпуности уступили место термилошким базама података и електронским речницима препознали су поједини српски аутори још 1998. године. Филиповић и Филиповић (1998:48) говоре о обимном онлајн термилошком речнику *EURODICAUTOM* на 12 језика чија структура и организација су послужили као основа за прикупљање, усклађивање и стандардизацију терминологије у пројекту стандардизације терминологије индустрије гвожђа и челика САРТИД а.д. Иако аутори не наводе да ли је пројекат у потпуности компетиран, односно да ли је израђена база термилошких података на српском језику за ову област (са енглеским еквивалентима) по моделу *EURODICAUTOM*-а, ово је најранији пример израде оваквог термилошког производа на српском језику пронађен у доступној литератури.

Евроним. Осим горе наведеног Речника библиотекарства и информационих наука, још један јавно доступан електронски термилошки ресурс који садржи терминологију на српском језику јесте термилошка база *Евроним*. Ради се о вишејезичној бази термина која је настала као подршка стручним преводиоцима из различитих области у процесу превођења (првенствено законодавних) докумената потребних за приступ Србије Европској унији, а у циљу постизања термилошке доследности и усаглашености приликом превођења. Стварање и одржавање ове термилошке базе је у надлежности Сектора за координацију превођења Канцеларије за европске интеграције Владе Републике Србије.

Термилошке одреднице у Еврониму су термини, синтагме или устаљени изрази на српском језику који, поред енглеских еквивалената, понекад садрже и еквиваленте на неком од укупно 15 европских језика (укључујучи и латински). Термилошка база се редовно ажурира, па тренутно садржи 18.322 термина (на дан 13.10.2016.). Свака термилошка одредница садржи и дефиницију, контекст, пример употребе, хиперониме и хипониме, граматичке информације, као и бројне метаподатке који се тичу области и подобласти којој

термин припада, референце и изворе из којих је дати термин узет, односно његова дефиниција, контекст употребе, пројекат и документ у оквиру кога је термин преведен, време уноса / измене одреднице итд. Интересантан податак који стоји уз сваку одредницу у Еврониму јесте поузданост превода: превод сваког термина се, наиме, оцењује на скали од 1 до 4 на основу тога да ли је његова употреба предложена, потврђена, препоручена или верификована (1 = предлог за превод термина, који тек треба потврдити, 2 = термин који се користи, а није потврђен на редактури, 3 = термин који су потврдили и препоручили стручни и/или правнотехнички редактори, 4 = верификован термин).

5.3.2.3. Термилошки корпуси

Евротекa. Упоредо са Евронимом, Сектор за координацију превођења Канцеларије за европске интеграције Владе Републике Србије води и пројекат *Евротекa*. Ради се о двојезичном, енглеско-српском корпусу (збирци) правних текстова или делова правних текстова насталих у процесу превођења правних докумената потребних за приступ Србије Европској унији, а уз коришћење преводилачког програма Trados. Будући да се овај корпус редовно ажурира, у тренутку нашег приступа сајту⁸⁴ Евротекa је садржавала 102.532 речи, односно 4.758 преводилачких јединица, у којима је 3.496 термина из базе Евроним. Корпус се претражује постављањем упита (реч или фраза), на основу кога се добијају сегменти текстова у којима се тражена реч или фраза налазе. У корпусу Евротекa није спроведено обележавање текста (паралелизација, лематизација, тагирање, парсирање и слично), те стога није погодан за детаљнија термилошка и језичка истраживања, већ је искључиво намењен стручним преводиоцима као подршка превођењу и постизању што веће усаглашености и доследности у превођењу.

Библиша. Један од пројеката на којем ради група истраживача из ЈеРТех-а (на челу са проф. др Ранком Станковић) јесте израда и одржавање језичког и термилошког алата Библиша⁸⁵. Библиша представља алат за претраживање паралелизованих (поравнатих) текстова из неколико збирки: *WordNet*-а, пројеката *INTERA* и *BAEKTEL TEMPUS*, као и неколико колекција стручних текстова: из часописа *Инфотека* (за област библиотекарства и информационих технологија), *Стоматолошки гласник Србије* (за област стоматологије), *Архитектура и урбанизам* (за истоимене области), и *Подземни радови* (за област рударства). Тренутно је у припреми још неколико колекција паралелизованих енглеско-српских текстова.

Претраживање Библише може се вршити уношењем речи за претрагу на енглеском и српском језику и (опционо) одабиром потколекције паралелизованих текстова (нпр. *Инфотека*, *Стоматолошки гласник Србије* и слично). На постављен упит добија се информација о траженом термину на српском језику и његовим еквивалентима на енглеском језику. Уколико поставимо захтев да се прикажу конкордансе траженог термина, у контексту се приказују све појавнице датих термина (истакнуте црвеном бојом) у два паралелна прозора, у енглеским текстовима са једне, и у њима одговарајућим

⁸⁴ <http://prevodjenje.seio.gov.rs/evroteka/index.php?jezik=engl>, датум приступа 13.10.2016. године.

⁸⁵ <http://jerteh.rs/biblishal>

(поравнатим) српским текстовима са друге стране. Велика предност текстова доступних преко Библише јесте да су комплетно лингвистички анотирани, што је изузетно важно за језике са богатом флексијом, какав је српски.

Овако доступни и претраживи паралелизовани стручни текстови могу бити од велике користи за различите врсте корпусних језичких и термилошких истраживања у српском језику: за аутоматску екстракцију термина и аутоматско и полу-аутоматско генерисање термилошких база и листа термина, за компаративне и контрастивне термилошке и језичке анализе, а могу послужити и као помоћ у превођењу, јер представљају добар ресурс за анализу техника превођења и преводилачких грешака. Чини се, међутим, да потенцијали за термилошка истраживања које Библиша пружа за сада нису у довољној ни у значајној мери искоришћени. Изузетак је, на пример, чињеница да су паралелизовани енглеско-српски текстови из стручног часописа *Инфотека* доступни путем Библише помогли су у изради горепоменутог *Речника библиотекарства и информационих технологија*.

5.3.3. Термилошко образовање и обуке

За разлику од неких других европских земаља у којима се образовним системима термилогија активно изучава, на универзитетима и факултетима у Србији термилошка истраживања готово и да нису део наставних планова и програма на основним академским студијама.

Ситуација се донекле мења у оквиру мастер академских студија превођења на Филолошком факултету, где је препознат значај менаџмента термилогије као важног фактора адекватног, доследног и квалитетног превођења, па је настава из ове области у извесној мери укључена у наставне планове и програме. Ради се пре свега о двогодишњем европском мастер програму из области конференцијског, као и планираном *Erasmus Mundus* програму мастер студија из превођења у јавном сектору и заједници *MAGIS* (енг. *Master in Glocal Interpreting Services*). Један од исхода овог пројекта било би и истицање значаја менаџмента термилогије, као и оснивање раније поменутог Центра за термилогију, превођење и трансдисциплинарне студије.

Верујемо да ће на свест о значају високошколског образовања из области термилогије у великој мери утицати чињеница да је у контексту будућег приступа Србије Европској унији неопходно обучити преводиоце и тумаче за доследност у употреби термилогије и за адекватан термилошки менаџмент. Тренутно, међутим, не постоје обуке за термилошки рад намењене преводиоцима и другим странама које би од оваквих обука имале користи⁸⁶ и које би значајно повећале квалитет и доследност у превођењу стручних текстова.

⁸⁶ При Удружењу научних и стручних преводиоца Србије (<http://www.prevodi.rs/>) организују се једногодишњи семинари за писмено стручно превођење на коме полазници уче основе научних и стручних термилогија већег броја области (машинства, електротехнике, права, грађевинарства, друштвених система итд.), али не стичу знања из организовања рада на термилогији, састављања термилошких база, постизања доследности у коришћењу термилогије, употреби система за управљање термилогијом и сличних вештина.

6. ТЕРМИНОЛОГИЈА МЕНАЏМЕНТА

6.1. МЕНАЏМЕНТ – ОСНОВНА ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА

Реч или термин менаџмент у српском језику јесте позајмљеница енглеске речи и термина *management*, које опет води порекло од италијанске речи „*maneggiare*“ (*руковати, служити се*), односно од латинске „*manus*“ (*рука*) и француске речи „*manager*“ (*штедети, пазити, спремити, прибавити*). Основа термина и речи *management* јесте глагол „*manage*“ (*управљати, руковати, руководити, водити*). Осим позајмљенице менаџмент, у српском језику користе се и речи *руковођење* и *управљање* да означе исти или сличан појам.⁸⁷

Иако је појам менаџмента, односно руковођења и управљања, познат још од првобитног човека и најједноставнијих послова у првобитној заједници за које су управљачке и организационе вештине биле потребне, основе менаџмента као научне дисциплине везује се за рад Фредерика Тејлора (Frederik Taylor) и Хенрија Фајола (Henry Fayol), пионире научног менаџмента (енг. *Scientific management*). Према Хенрију Фајолу, менаџмент представља *процес предвиђања организовања, командовања, координације и контроле* (Јовановић 2009:3). Касније дефиниције менаџмента углавном се ослањају на ову традиционалну дефиницију, и третирају менаџмент као процес. У савремено доба, међутим, појам менаџмента, теоријски и практично, има најмање три посебна аспекта (Јовановић 2009:4). Наиме, менаџмент је:

- Посебна *научна дисциплина* мултидисциплинарног карактера која се бави проблемима управљања одређеним пословима, подухватима и друштвеним системима;
- Сложен *процес* управљања одређеним пословима, подухватима и системима ради ефикаснијег достизања заједничких циљева који се састоји од низа подпроцеса; и
- Систем власти, односно посебна *група људи* чији је посао да управљају извршавањем послова и задатака које извршавају други људи, ради ефикасног достизања предвиђених заједничких циљева.

Обухват менаџмента као научне дисциплине тешко је разграничити у односу на друге сличне или повезане дисциплине, пре свега у односу на

⁸⁷ Више о овој проблематици биће у истраживачком делу овог рада.

организацију. Иако је данас менаџмент знатно шира дисциплина од организације и садржи организовање као свој подпроцес (Јовановић 2009:8), током развоја ове две дисциплине то није био случај. Наиме, увођењем појма и термина *научни менаџмент* (енг. *Scientific Management*) аутори Хенри Фајол и Фредерик Тејлор, по Јовановићу, постављају темеље менаџмента као научне дисциплине. Научни менаџмент је у почетку обухватао организовање производње и управљање предузећем који су се касније развили у две дисциплине, организацију и менаџмент. Јовановић (2009: 6-8) тврди да се у контексту српског језика термин *Scientific Management* из идеолошких више него из научних разлога преводио као *организација рада*, а не као *научни менаџмент* или *научно управљање*. Другим речима, научна дисциплина који данас називамо менаџментом несвесно је изједначавана са организацијом, а организација рада сматрана је широм облашћу која обухвата организацију предузећа. Чињеница је, међутим, да менаџмент и организација имају доста преклапања и да имају заједнички циљ: побољшање ефикасности функционисања и развоја пословних и друштвених система.

6.2. ИСТРАЖИВАЊА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ МЕНАџМЕНТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Научна и стручна област менаџмента у стручној литератури на српском језику често се наводи, како међу стручњацима за ову област, тако и међу лингвистима (Јакић 2014, Силашки 2009), као област у којој влада изузетна неуређеност, изражена варијација у употреби терминологије и у којој постоји све већи број термилошких празнина. Трагајући за разлозима неједнозначности терминологије у областима организације и менаџмента, аутори Живојиновић и Гајић (у Шћепановић 1996:69, 72) наводе да је термилошка неједнозначност последица:

а) велике сложености предмета истраживања и уске повезаности са другим дисциплинама, односно изражене мултидисциплинарности области менаџмента;

б) теоријске хетерогености која је својствена организационој мисли, односно присутности већег броја теоријских праваца и школа (теорија бирократске организације, теорија административног управљања, ситуациони приступ, бихејвиористички правац, емпиријска школа и друго).

Наведеним разлозима несумњиво треба додати и динамичан развој ове области: и менаџмента као науке, и менаџмента као практичне активности, односно непрестано ширење појмовног система менаџмента који доводи до непрестане потребе за именовањем новонасталих појмова, тј. стварања нових термина.

Аутори који се баве менаџерском терминологијом решење свих термилошких проблема углавном виде у стандардизацији, а предуслов за стандардизацију терминологије организације и менаџмента по њима је системски приступ као методолошка оријентација. Да би се дошло до системског приступа, Живојиновић и Гајић (у Шћепановић 1996:69-72) тврде да прво треба сагледати најважније аспекте и стање термилошке изграђености науке о организацији и менаџменту, а да би се постигла моносемичност термина (што је, по њиховом мишљењу, тежња сваке науке) неопходно је прецизно и суштински дефинисати

појмове организације и менаџмента. Прецизна дефиниција појмова из ове научне и стручне области, по овим ауторима је, дакле, од кључног значаја за стандардизацију терминологије.

О неопходности стандардизације области менаџмента говоре и аутори Силашки, Јакић и Ђордан. Ауторка Силашки (2012:133-134), на пример, наводи шест корака које, по њеном мишљењу, треба предузети у процесу стандардизације терминологије менаџмента и маркетинга:

а) основати тело (сачињеног од стручњака за менаџмент, односно маркетинг) које би одабрало норму на основу које би се стандардизовали постојећи и уводили нови термини;

б) дати детаљан опис усаглашене норме;

в) изградити квалитетан термилошки речник који би садржао детаљан опис термина и њихов изворни облик;

г) доследно примењивати прописану терминологију у стручној и научној комуникацији;

д) формирати језичке секције у оквиру стручних (менаџментских и маркетиншких) скупова;

ђ) хитно покренути поступак стандардизације терминологије, јер су у питању области које се веома брзо развијају, па осим сређивања постојећег стања, треба спремно дочекивати нове термине који константно упливавају.

Ауторка Јакић (2012:115-126) говори о основним термилошким начелима које треба пратити у процесу стандардизације терминологије менаџмента у организацији, и то:

а) домаћи термини имају предност над страним;

б) називи латинског и грчког порекла имају предност над терминима преузетим из енглеског, француског, немачког итд.;

в) назив мора бити усклађен са (фонолошким, морфолошким, творбеним, синтаксичким) саставом српског стандардног језика на свим језичким нивоима; и

г) краћи страни термини имају предност над дужим домаћим термином.

Оваква начела у складу су са критеријумима за вредновање термина које предлажу Шипка (1998:128) и Бугарски (1996:25-28, 2007: 109), а о којима је било речи у петом поглављу.

Јакић (2012:225) такође износи и предлог институционалног и нормативног модела стандардизације терминологије у области менаџмента у организацији. Имајући у виду, по речима ауторке Јакић, „хаотичну ситуацију у подручју примене термилошке политике у области менаџмента у организацији, као и недостатак довољно заинтересованих и компетентних институција за вршење послова ове врсте, најважнији задатак био би основање нове институције или организације пројектног типа која би централизовала све захтеве, потребе и друге пројектне задатке на простору Републике Србије и вршила усклађивање, примену и коришћење стандардизоване терминологије у свим областима“. Исто мишљење о неопходности оснивања посебне институције за терминологију дели и ауторка Ђордан (2016:232).

6.2.1. Терминологија менаџмента у међународним и домаћим стандардима

Полазна основа за проучавање и стандардизацију терминологије у области менаџмента на српском језику могу бити регистри термина који представљају термилошке делове техничних стандарда релевантних за област менаџмента, какви су, на пример, стандарди из серије ISO 9000. Ови стандарди се баве основама система менаџмента квалитетом и утврђују терминологију за ове системе.

Стандард 9000: 2015, под насловом *Системи менаџмента квалитетом – Основе и речник (Quality Management Systems – Fundamentals and Vocabulary)*, у трећем поглављу даје листу термина са дефиницијама који се односе на системе менаџмента квалитетом, као и напомене везане за значење и употребу датих термина. Анализирајући термине у оквиру овог стандарда (односно, ранијег издања овог стандарда из 2007. године – СРПС ISO 9000:2007), ауторка Јакић (2012:152) наводи 10 поглавља у које су ови термини груписани, и то:

- Термини који се односе на *квалитет*, 7 термина;
- Термини који се односе на *менаџмент*, 15 термина;
- Термини који се односе на *организацију*, 8 термина;
- Термини који се односе на *процес и производ*, 5 термина;
- Термини који се односе на *карактеристике*, 4 термина;
- Термини који се односе на *усаглашеност*, 13 термина;
- Термини који се односе на *документацију*, 6 термина;
- Термини који се односе на *преглед*, 7 термина;
- Термини који се односе на *проверу*, 14 термина;
- Термини који се односе на *менаџмент квалитетом за мерне процесе*,

6 термина.

Укупан број термина на српском језику и њихових еквивалената на енглеском који дати стандард даје јесте 92. Иако ови термини свакако представљају веома користан глосар, мислимо да они покривају само мали део укупне терминологије која се користи у области менаџмента, и тичу се терминологије једног од подпроцеса менаџмента: менаџмента квалитетом.

Ауторка Јакић стандардизоване термине за област менаџмента у извесном броју налази и у стандардима *Управљање заштитом животне средине – Речник, JUS ISO 14050:2005* (укупно 122 термина), *Менаџмент ризика – Речник, JUS ISO/IEC, Унутство 73:2003* (укупно 29 термина), напомињући притом да су дати термини *строго тематски, са нужном минималном везом са организацијом и менаџментом* (Јакић 2014:124-126).

Из наведеног можемо закључити да терминологија менаџмента присутна у међународним и домаћим стандардима релевантним за ову област, иако присутна, није заступљена у довољној мери да би могла да нам пружи јасну и прецизну слику о стању терминологије ове научне и стручне области. Другим речима, научна и стручна област менаџмента садржи много већи број термина који нису присутни у стандардима и који заправо представљају нестандардизовану и неуређену терминологију која је главни извор термилошких проблема у области менаџмента.

Термилошки делови техничких стандарда нису јавно доступни, и у основи су намењени професионалцима у одређеној области (Јакић 2014:115), док се преводиоци веома ретко позивају на стандарде као извор адекватне и доследне терминологије ове области. Осим тога, поставља се и питање да ли термине који се налазе у српским стандардима заиста треба узети као стандардне, будући да се често поставља питање квалитета превода стандарда. Тако се термини из стандарда понекад разликују од оних који се користе у пракси: на пример, термин *менаџмент квалитетом* (из стандарда 9000:2015) у пракси се много чешће јавља у облику *менаџмент квалитета*.

У оквиру корпусног истраживања у овој докторској дисертацији, стандарди из серије 9000 послужили су нам као извор термилошких дефиниција и као референтни материјал за разјашњење појмовних недоумица у терминологији области којом се бавимо.

6.2.2. Терминологија менаџмента у лексикографским и терминографским ресурсима

Као и у случају термилошких делова техничких стандарда који се односе на област менаџмента, терминологија менаџмента на српском језику није у задовољавајућој мери покривена ни у термилошким речницима, лексиконима и глосарима.

Факултет организационих наука као једна од најважнијих институција на којима се проучава менаџмент у Србији издала је *Лексикон менаџмента*. Лексикон је имао два издања: прво, 1993. и друго, знатно допуњено, 2003. године, са терминима на српском језику датих абecedним редом, преводних еквивалената на енглеском језику (у загради), мање или више обухватних термилошких дефиниција, а у случају неких појмова присутна је и релевантна табела или формула. У изради лексикона учествовало је преко 20 аутора, махом професора ФОН-а, под редактуром проф. др Петра Јовановића. Лексикон менаџмента представља веома користан и релативно обухватан лексикографски ресурс (тачан број термилошких одредница није дат, оцењујемо да их има нешто више од 1.500), али је потребно допунити га новим терминима како би одржао корак са брзим променама у овој научној области.

ФОН је издавач и нешто мање обимног *Лексикона појмова за припрему пријемног испита за мастер студије* (редактори проф. др Одред Јашко и проф. др Дејан Петровић, 2009). Појмови дати у лексикону подељени су по тематским областима (укључујући и менаџмент, маркетинг менаџмент и друге подобласти или сродне области), садрже дефиниције појмова и (у већем броју тематских области) еквиваленте на енглеском језику. Овај лексикон, иако корисно штиво за будуће мастер студенте ФОН-а, није у лингвистичком смислу адекватан ресурс за преводиоце и све оне који имају термилошке недоумице, будући да садржи велики број неадаптираних позајмљеница (или у оригиналу позајмљених термина) из енглеског језика, преопширне и нестандартне дефиниције, и, како је ауторка Ђордан (2016:136) приметила, не садржи један од кључних термина области менаџмента, односно сам термин *менаџмент*.

По нашем сазнању, не постоје двојезични или вишејезични речници или термилошке базе израђене искључиво за област менаџмента, а који садрже и српски језик, ни у папиру, ни у електронском облику. Осим тога, постојеће

светске термилошке базе које покривају терминологију менаџмента (каква је, на пример, термилошка база канадске владе *Termium Plus*⁸⁸) не садрже преводне еквиваленте на српски језик.

Имајући у виду мултидисциплинарни карактер и непрецизне границе ове научне и стручне области, терминологију менаџмента у мањем или већем обиму можемо наћи у стручним речницима какви су енглеско-српски *Пословни речник* ауторке Марије Ланде из 2006. или *Привредно-пословни речник* (енглеско-српски, српско-енглески) Мирославе Цвејић из 2004. године. Област менаџмента, иако присутна у овим речницима, није у довољној мери покривена, нити је у њима присутна терминологија новијег датума.

Приликом корпусних термилошких истраживања која се тичу српског језика, аутори су принуђени да праве сопствене корпуре (који углавном имају једнократну примену, односно користе се за по једно истраживање), будући да не постоји ни један јавно доступан, уређен и обележен специјализовани корпус радова из области менаџмента било које врсте (једнојезични, вишејезични или паралелизован) који би олакшао и убрзао процес термилошких истраживања, омогућио аутоматску екстракцију термина, генерисање термилошких база и имао вишеструку примену у контрастивним, компаративним и другим истраживањима терминологије српског језика.

⁸⁸ <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng>. База садржи термине подељене на 24 области и велики број подобласти, на енглеском, француском, шпанском и португалском језику.

7. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЧКИХ АКТИВНОСТИ



7.1. ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Након прегледа литературе који је дат у претходном поглављу установили смо неколико чињеница које су нам послужиле као полазна основа за даље истраживачке активности.

Прво, обрађена лингвистичка истраживања указују на чињеницу да је у науци о менаџменту когнитивни потенцијал енглеског језика доминантан у процесу именовања новонасталих стручних појмова, те да је процес секундарног формирања термина за ову мултидисциплинарну област у српском језику праћен многобројним проблемима који се тичу термилошке варијације и термилошке неизграђености. Термилошким проблемима додатно доприносе и непостојећи или неадекватни и несавремени лексикографски и терминографски ресурси.

Друго, лингвистичка истраживања терминологије српског језика виде решење термилошких проблема у области менаџмента на српском језику у термилошкој стандардизацији. Цитирани аутори указују на неопходност оснивања ауторитарног тела које би се бавило менаџментом и стандардизацијом терминологије у овој области, а које би поступало према институционалном и нормативном моделу стандардизације постојеће и увођења нове терминологије у овој области.

Постојећи стандарди указују на то да сам процес стандардизације терминологије менаџмента није далеко поодмакао. Судаћи по заступљености терминологије менаџмента у термилошким деловима релевантних техничких стандарда, процес стандардизације терминологије менаџмента недовољно је брз у односу на брзину развоја ове области и њој припадајуће терминологије. Осим тога, стандардизовани термини нису репрезентативни за стање терминологије ове области у целини, будући да не указују на опште стање термилошке изграђености. Поставља се и питање квалитета превода стандарда, која је у директној вези са питањем да ли термине присутне у стандардима заиста треба сматрати стандардизованим.

Уколико се подсетимо фаза у изградњи и примени термилошке политике и планирања (детаљно обрађених у поглављу 4.2.), приметимо да је

стандардизација терминологије само једна (иако централна) фаза ТПП-а. Другим речима, стандардизацију терминологије у области менаџмента, иако се (судећи по литератури) ради о најургентнијој активности, не треба изједначавати са термилошком политиком и планирањем у целини. Самој фази стандардизације претходе фазе које различити аутори називају фазама *термилошког истраживања* (Auger 1986:48), *термилошког истраживања и припреме систематично структуриране терминологије* (Cabré 1999:18); *припреме за термилошку политику* (UNESCO 2005:17-24), односно *анализе лингвистичке ситуације* (ISO/TR 22134:2007), а коју ћемо ми назвати *фазом анализе лингвистичке и термилошке ситуације*.

Иако обрађена литература указује на то да је анализа лингвистичке и термилошке ситуације у области менаџмента као фаза која претходи самој фази термилошке стандардизације у извесној мери истражена, сматрамо да систематична анализа захтева додатна појмовна, експериментална и корпусна истраживања. Ове три врсте истраживања сачињавају експериментални део ове докторске дисертације.

7.2. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

Три истраживања у овој докторској дисертацији, прелиминарно, корпусно и експериментално, за циљ имају да докажу следеће хипотезе:

1. Термилошки проблеми у научно-стручној области менаџмента на српском језику уочљиви су не само код нискофреквентних термина новијег датума који нису у потпуности лексикализовани, већ и код неких од најфреквентнијих и најкључнијих термина ове области;

2. Основни узрок термилошке варијације и термилошких празнина јесте доминантан утицај енглеског језика;

3. Иако постоји свест о значају термилошког планирања и менаџмента терминологије, не постоји довољно чврст институционални оквир нити довољан број координисаних практичних активности у овим пољима;

4. Паралелизовани специјализовани корпус пружа добар основ за термилошки и терминографски рад у контексту термилошке и језичке политике и планирања јер недвосмислено и експлицитно указује на подручја у којима је потребна систематска интервенција термилошких и језичких планера.

7.3. РЕДОСЛЕД И ПОСТУПАК ИСТРАЖИВАЧКИХ АКТИВНОСТИ

Да бисмо дошли до основног циља ове докторске дисертације, а то је слика тренутног стања терминологије менаџмента на српском језику, потребно је направити неколико корака у анализи лингвистичке и термилошке ситуације у области менаџмента.

Корак у нашем истраживању дефинисали смо на следећи начин:

1. *Прелиминарно истраживање*: одабир дидактичког материјала за упознавање са научном и стручном облашћу менаџмента ради скицирања основне појмовне структуре ове области и одређивање граница ове области у односу на

друге сродне дисциплине;

2. *Корпусно истраживање*: централно истраживање у овој докторској дисертацији спроведено је у неколико корака. Почетни корак је компилација и процесуирање паралелизованог корпуса који представља узорак писаног академског дискурса из ове области (жанр: стручни рад). Након обављеног процесуирања и обележавања корпуса, уследиле су фаза екстракције и квантитативне анализе термилошких података, као и фаза квалитативне анализе одабраних и релевантних термилошких јединица. Квалитативна и квантитативна анализа корпуса довеле су до закључака о стању и проблемима термилогије менаџмента у српском језику;

3. *Експериментално истраживање*: спровођење анкете у вези са стањем термилогије менаџмента на српском језику, као и ставовима које испитаници – припадници или будући припадници научне и професионалне делатне заједнице имају о стању термилошке изграђености у области менаџмента, менаџменту термилогије у овој области и његовим институцијама. Експериментално истраживање спроведено је над две групе испитаника – над припадницима академске делатне заједнице који су стручњаци за менаџмент, и над студентима менаџмента и организације као будућим припадницима ове делатне заједнице. Сврха овакве поделе испитаника јесте оцена тенденција и будућности термилогије у области менаџмента и њеног менаџмента.

Сва три истраживачка корака у овој докторској дисертацији довела су до закључака који су потврдили постављене хипотезе и за које верујемо да дају значајан допринос менаџменту термилогије и термилошком планирању у области менаџмента, и могу бити од помоћи у њиховим наредним фазама, посебно у фази стандардизације термилогије менаџмента.

У наредним поглављима бавићемо се сваким истраживачким кораком појединачно, како бисмо на самом крају рада извели закључке који произилазе из свих истраживачких активности заједно.

8. ПРЕЛИМИНАРНО ИСТРАЖИВАЊЕ

8.1. ПОЧЕТНИ КОРАК: СТИЦАЊЕ ОСНОВНОГ ПОЈМОВНОГ ЗНАЊА О МЕНАЏМЕНТУ

Један од важних предуслова за приступање практичном термилошком раду на документовању тренутног стања термилогије менаџмента јесте претходно стицање општег појмовног знања из дате научне и стручне области на основу одабране стручне литературе. Опште знање о појмовима, појмовним карактеристикама и појмовним односима у менаџменту неопходно је да би се јасно одредиле границе и подобласти ове научне и стручне области, да би се сваки део појмовног система менаџмента поставио на одговарајуће место. Осим тога, познавање карактеристика неког појма неопходно је за његов опис, дефинисање, именовање, проналажење преводних еквивалената термина који именују дати појам и многе друге термилошке активности (Antia 2000:97). По речима ауторке Мајер (Meuer 2004:20) да бисмо описали и – или дефинисали појам, потребно је стећи знање о његовим карактеристикама, а да бисмо именовали појмове потребно је спојити карактеристике појмова са њиховом лингвистичком формом, односно терминима.

Путем стицања знања о некој научној области, појединац претвара то знање у појмовну структуру у којој сваки појам заузима своје место и добија одређену функционалну вредност. Са ширењем знања, уводе се нови појмови који се интегришу у већ постојеће когнитивне структуре, чиме појмовна мрежа постаје све комплекснија, а односи између појмова све сложенији и вишеструки. Појмовне структуре неке области су варијабилне (Cabré 1999:43) будући да:

- а) осликавају знање различитих стручњака у некој области и њихова различита виђења односа у које ступају појмови и
- б) мењају се током времена у зависности од стеченог знања.

Из ових разлога, когнитивни приступи термилогији постављају скицирање појмовне структуре која сажима знање о некој научној и стручној области на прво место у термилошком раду, за којим следи потрага за називима за сваки од појмова у датој структури.

Имајући у виду чињеницу да термини не могу да се проучавају и посматрају независно од појмова које означавају (Wright, Budin 1997:98), овај почетни корак наметнуо се као једини могући. Скицирање основних појмовних односа непоходан је корак који претходи одабиру корпуса за екстракцију термилошких јединица будући да опште знање стечено прелиминарним ишчитавањем литературе омогућава термилогу да прецизније одреди квалитет одабраних текстова за корпус (Meuer 2004:23). По речима Терезе Кабре (Cabré 1999:43), израда појмовне структуре поставља прелиминарни план екстракције који претходи стварној екстракцији термина из корпуса. Другим речима, одабир, класификација и обрада термилошких јединица је једноставнија уколико јој претходи скицирање појмовног система који стоји у позадини термина.

Имајући у виду лингвистичко образовање аутора овог рада, стицање општег знања о менаџменту и скицирање појмовне структуре ове области представљао је и неопходан корак, али и велики изазов, с обзиром на то да је било потребно у релативно кратком року овладати великим структурама стручног знања које је, између осталог, неопходно и да бисмо се евентуално обратили за помоћ стручњацима за менаџмент, односно представницима академске и професионалне делатне заједнице који се баве овом облашћу.

8.1.1. Одабир литературе

Као извор општег знања о области менаџмента послужила нам је стручна литература из ове области. Приликом одабира литературе, руководили смо се критеријумима препорученим од стране истраживачке групе *IULAterm* Универзитета Фабра у Барселони⁸⁹ (под руководством реномиране термилошкиње Терезе Кабре) у оквиру обуке за методологију термилошког рада⁹⁰, које смо у извесној мери прилагодили потребама нашег истраживања:

1. Датум публикације стручне литературе – што је дидактички материјал новијег датума, то је, по нашем мишљењу, у појмовном смислу релевантнији;
2. Репутација аутора – институције;
3. Релевантност одабраног текста за научну област – о испуњености овог и претходног критеријума одлучивали смо у консултацијама са стручњацима за менаџмент;
4. Ниво систематизованости информација и интерна кохерентност рада – приликом одабира материјала, предност је дата оним уџбеницима који имају глосар или листу кључних појмова (са или без дефиниција), као и кохерентан садржај;
5. Приступ знању о датој области (научни);
6. Лингвистички квалитет (граматика, регистар, употреба речника);
7. Дискурзивне карактеристике одабраног дидактичког материјала, и то његов комуникативни циљ (дидактички), жанр (универзитетски уџбеник) и статус (званичан).

⁸⁹ <https://www.upf.edu/en/web/iulaterm/sobre-iulaterm>

⁹⁰ Информације о радионици доступне су на веб страници: <https://www.upf.edu/en/web/terminologiaonline/edicion-espanola/taller-i-metodologia-del-trabajo-en-terminologia>.

Пратећи горе наведене критеријуме, за скицирање прелиминарне појмовне структуре области менаџмента направили смо колекцију савременог дидактичког материјала за област менаџмента. Ради се о три академска уџбеника:

1. *Principles of Management* аутора Чака Вилијамса из 2013. године (у оригиналу на енглеском језику);

2. *Менаџмент*, аутора Џејмса А. Ф. Стонера, Р. Едварда Фримана и Данијела Р. Гилберта јуниора (у преводу са енглеског на српски језик) из 2002. године; и

3. *Савремени менаџмент*, проф. др Петра Јовановића из 2009. године (у оригиналу на српском језику).

Уџбеници нису одабрани насумично, већ у консултацији са стручњацима за менаџмент са Факултета организационих наука, на коме се први уџбеник користи као обавезна, а други и трећи као препоручена литература на предмету Менаџмент и организација на првој години основних студија, па садрже основне појмове ове стручне области и погодни су за стицање основних знања о појмовима и појмовним односима у овој области.

У разматрање је, дакле, узет један уџбеник у оригиналу на енглеском језику, један у преводу са енглеског на српски, као и један у оригиналу написан на српском језику. Овакав одабир извршен је с обзиром на то да је енглески језик тај у коме се концептуализује и именује већина појмова у научној и стручној области менаџмента, односно да је овај језик заправо језик давалац терминологије у области менаџмента. Циљ оваког одабира био је да већ приликом прелиминарног ишчитавања литературе стекнемо основну слику о терминолошкој изграђености науке о менаџменту на српском језику у односу на њену изграђеност на енглеском.

Одабрани уџбеници који чине наш пробни корпус, односно корпус за скицирање појмовне структуре, пружили су нам веома корисне информације о теоријским, практичним и библиографским аспектима области менаџмента. Ишчитавањем одабране литературе, међутим, такође је установљено да је знање које преносе различити извори мултидимензионално (Meyer et al. 1992:957), односно да разумевање појмовог система неке области често зависи и од тачке гледишта аутора неког рада, као и да се, услед сталног ширења знања, обухват информација о појмовном систему исте области понекад разликује. Од изузетног значаја, како за одабир корисне и поуздане стручне литературе, тако и као извор знања и решења недоумица, и у овом случају свакако су биле и консултације са стручњацима из области менаџмента. Осим тога, за решење недоумица повремено су коришћени малобројни лексиколошки и терминолошки ресурси који припадају области менаџмента као референтни материјал, као и раније поменути стандард 9000:2015, како у овој, тако и у наредним фазама нашег истраживања.

Напоменућемо да је одабрана стручна литература за стицање знања о области менаџмента и њеној појмовној структури заправо база која је послужила као основ за одабир текстова за паралелизовани корпус радова за екстракцију термина и даљи терминолошки рад у наредним фазама истраживања.

8.2. ДРУГИ КОРАК: СКИЦИРАЊЕ ПОЈМОВНЕ СТРУКТУРЕ МЕНАЏМЕНТА

Термилошки уџбеници не пружају довољно информација о томе како направити појмовну структуру неке научне и стручне области и које информације о појединачним појмовима укључити у њу (о чему је већ било речи у уводу: Faber, Sánchez 2001:192-193). Избор методологије у изради појмовних структура је углавном индивидуалан и зависи од потреба појединачних истраживања.

Значајне смернице о томе на који начин идентификовати појмове, како представити њихове међусобне односе и скицирати појмовни систем дате су у међународном стандарду ISO 704:2009 *Terminology Work – Principles and Methods*, због чега нам је овај стандард пружио значајну помоћ при изради појмовне структуре менаџмента.

Приступ за који смо се у овој фази рада определили је *из средине-ка-крајевима* (*middle-out*), односно комбинација приступа *одозго-на-доле* (ономасиолошки приступ: од појма ка термину) и приступа *одоздо-на-горе* (семасиолошки приступ: од термина ка појму). Наведени приступ преузет је из термонтографије (Temmerman, Kerremans 2003), будући да омогућава да се на најбољи начин стекне и прикаже стручно знање добијено ишчитавањем стручних текстова и путем консултације са стручњацима. Приступ *из средине-ка-крајевима* подразумева две фазе:

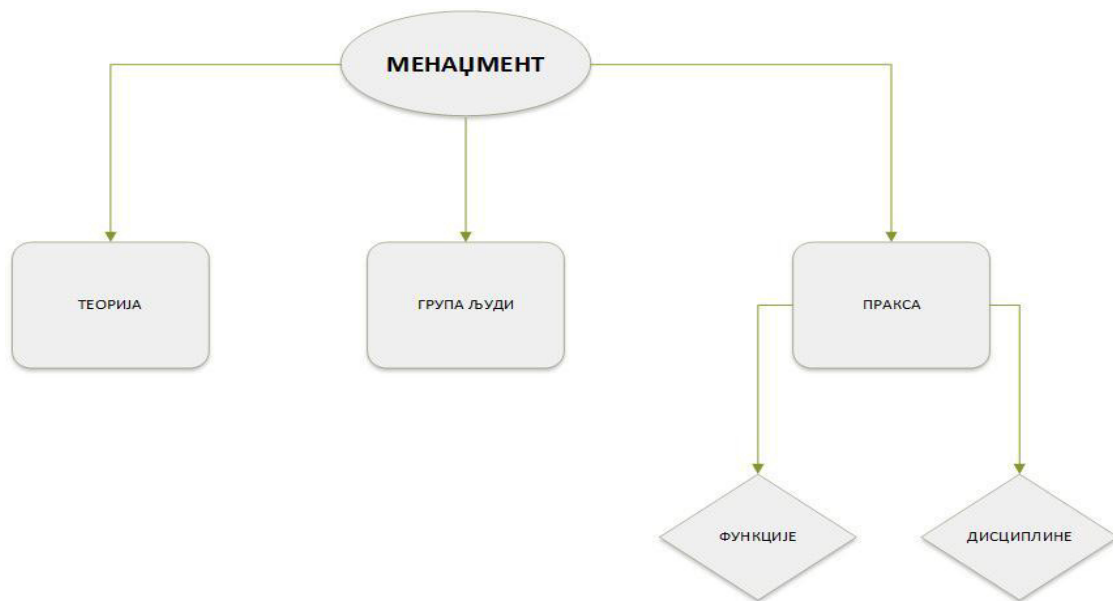
1. У првој фази се одређују оквири за даљи појмовни и термилошки рад. Другим речима, применом приступа *одозго-на-доле*, од појма ка термину, врши се онтолошка анализа којом се дефинише хијерархија поддомена за домен, односно област менаџмента. Онтолошка анализа углавном се врши *ad hoc* методом, у консултацији са стручњацима за дату област, као и иницијалним ишчитавањем одабраног дидактичког материјала;

2. У другој фази, детаљнијим ишчитавањем одабране литературе и посматрањем парадигматских и синтагматских односа у које термини ступају, као и метајезика (Faber, Sanchez 2001:193), приступом *одоздо-на-горе* (од термина ка појму), издвајају се термини – лексичке јединице и смештају на одговарајуће место у хијерархији домена и поддомена.

8.2.1. Проблем одређивања појмовних граница

Један од проблема на који смо наишли приликом покушаја скицирања појмовне структуре менаџмента јесте питање граница овог домена. Менаџмент као домен, односно научно-стручна област или дисциплина, нема јасне и прецизне границе, већ се, по мишљењу многих теоретичара менаџмента (укључујући и оне чије уџбенике смо користили за скицирање појмовне структуре ове области), домен менаџмента у извесној мери преклапа са другим научним дисциплинама, пре свега са теоријом организације, економијом, маркетингом, финансијама итд. Другим речима, изван број појмова и стручних термина менаџмента је заправо мултидисциплинарног карактера. Овоме свакако доприноси и чињеница да је научна и стручна област менаџмента новијег датума и да је изникла на основама горепомнутих научних дисциплина.

Иако поједини аутори сматрају да је менаџмент заправо вештина, а не научна дисциплина (што имплицира да га треба одредити као поддомен организације, економије и слично), у овом раду менаџмент посматрамо као засебну научну дисциплину, односно засебан домен. Наш предлог оквира за даље структурирање појмовне и термилошке мреже овог домена дат је у следећем графичком приказу.



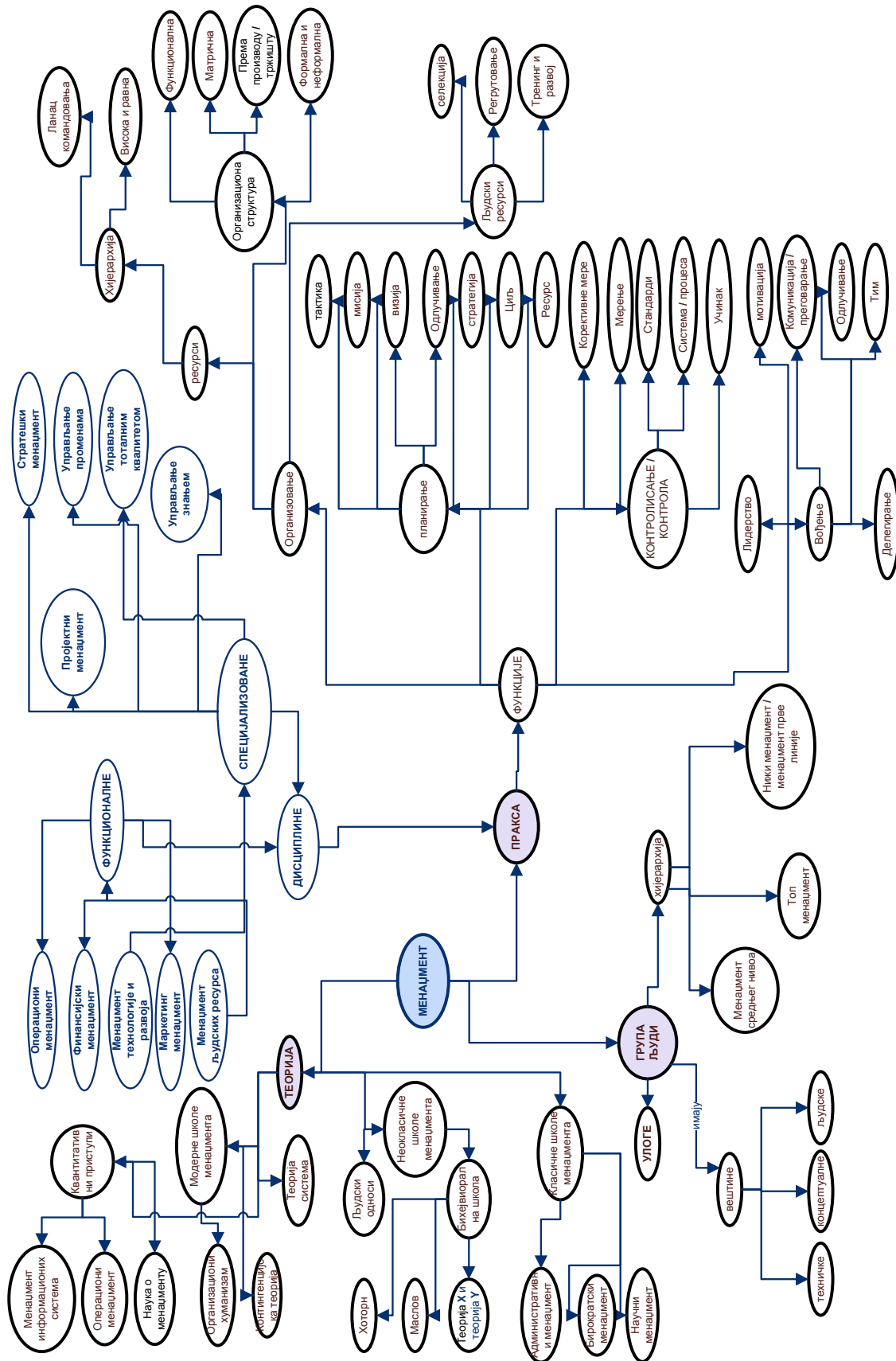
Слика 5: Графички приказ оквира за скицирање појмовне структуре менаџмента

Наведени графички приказ показује да се *менаџмент*, семантички гледано, посматра као *теорија*, као *пракса*, и као *група људи*. Као *пракса*, менаџмент има своје *функције* и своје *дисциплине*. Овај приказ заправо представља веома широк оквир у који ћемо сместити основне појмове и њима одговарајуће термине из домена менаџмента и покушати да одредимо њихове међусобне појмовне односе.

8.2.2. Графички приказ појмовне структуре

Користећи оквир за структурирање мреже појмова који се јављају у менаџменту дат у претходном поглављу, приступили смо детаљнијем читању одабраног дидактичког материјала како бисмо издвојили термине који именују појмове и сместили их на одговарајуће место у појмовној структури.

Већ приликом покушаја скицирања основне појмовне структуре, односно семантичке мреже домена менаџмента, уочено је да се ради о веома комплексној научној и стручној области са сложеном мрежом појмова и појмовних односа који нису искључиво хијерархијски, већ и нехијерархијски и асоцијативни, као и да су у највећем броју случајева вишеструки и веома комплексни.



Слика 6: Упрошћен приказ основне појмовне структуре менаџмента

Будући да се графички приказ прелиминарне појмовне структуре менаџмента показао као изузетно захтеван посао, определили смо се за коришћење компјутерског програма *Microsoft Visio 2016*, који омогућава приказ сложених појмовних мапа и мрежа појмовних односа. Приликом прављења графичког приказа појмовне мреже, ослонили смо се на смернице из стандарда ISO 704:2009 *Terminology Work – Principles and Methods*.

Појмовни систем за домен, тј. научну и стручну област менаџмента приказали смо у облику појмовне мапе која се састоји од већег броја чворишта и мреже линија које их повезују. Свако чвориште представља по један појам, а линије означавају појмовне односе.

Због сложености, овде ће ради илустрације бити приказан само упрошћен преглед појмовне структуре (слика 6) који садржи хијерархијске појмовне односе унутар овог домена. Осим тога, из практичних разлога смо се определили да се у нашој појмовној структури ограничимо на приказ појмова из класе *активности* (такође названим и *процесима* или *операцијама*), односно на појмове који су представљени функционалним класама именице и номинализације глагола.

8.3. ТРЕЋИ КОРАК: АНАЛИЗА ПОЈМОВНИХ ОДНОСА У ОБЛАСТИ МЕНАЏМЕНТА

Појмови и њима одговарајући термини представљени у појмовној структури ступају у веома сложене и мултидимензионалне појмовне односе. Иако графички приказ појмовне структуре менаџмента дат на слици 6 из практичних разлога представља само хијерархијске појмовне односе, важно је напоменути да су приликом прегледа одабране литературе уочени следећи типови и подтипови односа између појмова:

1. Хијерархијски односи:
 - а) генерички (логички), представљен једначином $X <je\ min> Y$;
 - б) партитивни (меронимијски), представљен једначином $X <je\ deo> Y$;
2. Асоцијативни (број подтипова није коначан):
 - а) општи асоцијативни однос ($X <> Y$);
 - б) операција / процес – циљ / производ ($X < ради > Y$);
 - в) процес – метод: ($X < путем > Y$).

Неки од појмовних односа у области менаџмента транспарентни су кроз схему формирања термилошких јединица. Уколико, на пример, два термина и / или термилошке синтагме садрже исти главни елемент (енг. *head word*), дати термини се недвосмислено и интуитивно налазе у логичком или меронимијском хијерархијском појмовном односу, нпр: *менаџмент – пројектни менаџмент, ресурси – људски ресурси*. Другим речима, начини комбиновања лексичких јединица у термилошку јединицу осликавају појмовну структуру, односно структуру знања у некој области, па се овакви појмовни односи и називају транспарентним (Wright, Budin 1997:26).

У циљу идентификовања појмовних односа који нису транспарентни, ослонили смо се на схеме појмовних односа (енг. *conceptual relation patterns*, Condaminés 2002:1-2) које се у контексту испољавају путем лингвистичких схема (енг. *linguistic patterns*, Condaminés 2001:5). Лингвистичке схеме уочавају се на

лексичко-семантичком нивоу и указују како на парадигматске, тако и о синтагматске односе између појмова. Лингвистичке схеме заправо су одређене језичке структуре које се чешће појављају у датом језичком контексту и указују на различите односе, и то: логичке (нпр. *је, као што је...*), партитивне (нпр. *састоји се од, садржи, обухвата, је / представља део, има, са...*), опште асоцијативне односе (нпр. *у вези са, повезано са...*), однос процес – метод (нпр. *путем, помоћу*), операција / процес – циљ / производ (*ради, са циљем, доводи до, производи, узрокује...*).⁹¹

Ради илустрације, издвојићемо неколико примера из обрађене литературе у којима одређене лингвистичке структуре указују на схеме појмовних односа у области менаџмента:

а) **Управљачки процес** у предузећу *састоји се од* следећих процеса: **планирање, организовање, руковођење и контрола** (партитивни однос: планирање, организовање, руковођење и контрола СУ ДЕО управљачког процеса / управљања) (Јовановић, П. 2009:28);

б) У овом случају се, *ради смањења ризика и последица (...)* **ризичних догађаја (...)**, врши претходно **планирање противмера (...)**, *како би се* могуће **штете** које они доносе свеле на објективно могућ минимум (асоцијативни однос **ОПЕРАЦИЈА / ПРОЦЕС – ЦИЉ / ПРОИЗВОД**: планирање противмера <РАДИ> смањење ризика, штете, последица ризичних догађаја) (Јовановић, П. 2009:516);

в) **Основни циљеви управљања реализацијом пројекта** су, најчешће, (...) **минимизација трошкова** потребних за реализацију пројекта (асоцијативни однос **ОПЕРАЦИЈА / ПРОЦЕС – ЦИЉ / ПРОИЗВОД**: управљање реализацијом пројекта <РАДИ> минимизације трошкова) (Јовановић 2009:201);

г) **Делегирање** – процес преношења овлашћења на ниже нивое, *који је повезан са* формирањем **тима, комуницирањем и мотивацијом** (општи асоцијативни однос: делегирање < > тим, комуницирање, мотивација) (Јовановић 2009:369);

д) Четврти подпроцес процеса управљања је **вођење**, *код нас често називано* **руковођење** (...) (општи асоцијативни однос: вођење < > руковођење) (Јовановић 2009:31);

ђ) **Делфи метода представља** најпознатију и највише коришћену **методу експертних оцена** (логички однос: Делфи метода <ЈЕ ТИП> методе експертних оцена). (Јовановић 2009:210);

е) **Менаџер**, такође, *има и улогу лидера* који усмерава кадрове, (...) (логички однос: менаџер <ЈЕ ТИП> лидера) (Јовановић 2009:240).

Важно је напоменути да горепредстављена прелиминарна појмовна структура, врсте и примери појмовних односа ни на који начин нису потпуни, завршени и не представљају сву комплексност научне и стручне области менаџмента, већ је њихова основа сврха у овом раду помоћ приликом дефинисања граница домена менаџмента, основних појмова и појмовних односа који у овом њему постоје, као и помоћ приликом одабира релевантног корпуса за екстракцију терминологије менаџмента и даљег термилошког рада.

⁹¹ Важно је напоменути да за потребе овог рада није извршена систематична анализа лингвистичких структура које упућују на схеме појмовних односа (ове анализе спровode се у оквиру истраживања која припадају рачунаркој лингвистици и обради природних језика, врло често као корак у изради термилошких база знања, види нпр. Condamines 2001), већ је циљ био да се интуитивно стекне слика о врстама и примерима појмовних односа у области менаџмента.

9. КОРПУСНО ИСТРАЖИВАЊЕ



9.1. ПОЈАМ И ВРСТЕ КОРПУСА

Корпус се у лингвистици може дефинисати на више различитих начина. У ранијој литератури, под корпусом се подразумевала било која колекција текстова који су одабрани и поређани пратећи експлицитне лингвистичке критеријуме како би били коришћени као узорци језика (Pearson 1998:42), односно колекција текстова за који се претпоставља да репрезентује дати језик, дијалекат или други подсистем неког језика, а који се користи у циљу лингвистичке анализе.

У новије време, а са развојем рачунарске лингвистике и алата и система за процесуирање природних језика, мења се и дефиниција корпуса. Данас се под корпусом подразумевају „машински читљиве колекције текстова“ (McENERY, Wilson 2001:177), односно „колекције делова језичког текста у електронском облику, која је одабрана на основу екстерних критеријума да представи, колико је то могуће, језик или језички варијетет као извор података за језичка истраживања“ (Sinclair 2005). Најпотпунију дефиницију корпуса дају Мекенери, Ксао и Тоно (McENERY, Xiao & Tono 2006:13), тврдећи да се ради о 1) машински читљивим, 2) аутентичним текстовима (укључујући и транскрипте писаног говора) које су 3) узорковане тако да буду 4) репрезентативне за одређени језик или језички варијетет.

Постоје различите поделе и врсте језичких корпуса, а сам одабир врсте корпуса зависи од његове намене, односно врсте лингвистичке анализе коју желимо да спроведемо.

Највећи број јавно доступних електронских корпуса припада корпусима општег језика (енг. *general language corpora*), колекцијама писаног и/или говорног језика који представљају (или би требало да представе) језик као целину. Међу највећим корпусима општег енглеског језика су *the British national corpus (BNC)*⁹² и *Корпус савременог америчког енглеског језика – Corpus of Contemporary American English (COCA)*⁹³. За српски језик најпознатији је *Корпус савременог српског језика СрпКор 2013*, настао на Математичком факултету Универзитета у Београду под руководством проф. др Душка Витаса. Овај корпус

⁹² <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

⁹³ <http://corpus.byu.edu/coca/>

садржи око 122 милиона речи и доступан је електронски уз одобрење аутора. Релативно нови корпус општег српског језика јесте *SrWac*, односно *Српски мрежни корпус*, настао у оквиру пројекта *ReLDI* (енг. *Regional Linguistic Data Initiative*), са импозантних 555 милиона речи, састављен од текстова преузетих са интернет домена .rs.

За потребе овог рада, и терминолошких истраживања уопште, од већег значаја су такозвани специјализовани корпуси или корпуси језика за посебне намене (енг. *specialized corpora / corpora for specific purposes*). Под овим корпусима подразумевамо електронски доступне колекције текстова које представљају одређену специјализовану област комуникације, односно које су репрезентативне за одређени језик за посебне намене. Често су специјализовани корпуси састављени од текстова који припадају једном жанру (енг. *genre-specific*), односно репрезентативни су само за једну одређену научну и стручну област, дисциплину или домен (енг. *domain-specific или discipline-specific*). Корпуси за посебне намене могу се издвојити из корпуса општег језика (као њихов подкорпус) и посебно анализирати (Connor, Upton 2004:15). За разлику од корпуса општег језика, не постоји већи број јавно доступних корпуса за посебне намене. Можемо издвојити *Wolverhampton Business English corpus*, корпус енглеског језика репрезентативан за област пословања, који садржи преко 10 милиона речи и текстове са 23 веб странице које су посвећене овој тематици. Овај корпус је сада јавно доступан путем мета размене⁹⁴.

Врсте корпуса који су од посебног значаја за терминолошка, контрастивна и компаративна истраживања језика јесу двојезични или вишејезични корпуси језика за посебне намене. Ови корпуси могу бити паралелизовани или упоредни.

Под паралелним, паралелизованим или преводним корпусом (енг. *parallel corpus / aligned corpus*) подразумева се двојезични или вишејезични корпус који садржи парове текстова на два или више језика (Tognini-Bonelli 2001:6, Teubert 1996:245 у Pearson 1998:47). Ради се, дакле, о паровима преводно еквивалентних текста, при чему се текстови написани на једном језику сматрају изворним текстовима, а њихови преводи на други језик (или већи број језика) су циљни текстови (Peters et al.1996:69 у Pearson 1998:47). Имајући у виду да припрема и процесуирање паралелизованих и преводних текстова захтевају додатни напор и време, број и доступност оваквих колекција је мала, али су они веома користан ресурс терминолошке студије и студије превођења, а представљају и полазну основу за развој алата и система за машинско превођење.

За разлику од паралелизованих, упоредни корпуси (енг. *comparable corpora*) су „корпуси два или више језика који имају исти или сличан састав“ (Teubert 1996:245 у Pearson 1998:47), односно „колекције појединачних монологалних корпуса који користе исте или сличне процедуре узорковања и категорије за сваки од језика али садрже потпуно различите текстове на неколико језика“ (McEnergy, Wilson 2001:57).

⁹⁴ <http://metashare.elda.org/repository/browse/wolverhampton-business-english-corpus/73439812de6811e2b1e400259011f6ea7ba3c52b2b5648cfa1551c8009590db4/>

9.2. ПРИМЕНА КОРПУСА У ТЕРМИНОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

О значају корпуса за менаџмент терминологије, односно за практичне термилошке и терминографске активности, већ је било речи у оквиру поглавља о менаџменту терминологије. Додаћемо само да се у данашње време практичан термилошки рад не може замислити без постојања електронски доступних корпуса текстова за посебне намене, а посебно паралелизованих корпуса, будући да они представљају примарни језички ресурс који омогућава систематичну обраду велике количине термилошких информација, као и за аутоматску или полуаутоматску екстракцију термина (једночланих и вишечланих) и њихових еквивалената на страном језику или језицима. Лексичко знање стечено коришћењем паралелизованих корпуса, стога је неопходно за развој софтверских система и алата за аутоматску обраду природних језика (енг. *natural language processing* – *NLP*), као што су системи за машинско превођење и генерисање билингвалних електронских термилошких глосара, речника, лексикона и термилошких база података (Véronis 2013:238). У практичном термилошком раду, дакле, кључну улогу добијају стручњаци за рачунарску лингвистику и обраду природних језика⁹⁵.

Паралелизоване и електронски доступне корпуре за посебне намене на српском језику почело је да развија Друштво за језичке технологије ЈеРТех Универзитета у Београду. У оквиру *Библише*, алата за претраживање поравнатих (паралелизованих) текстова из електронских часописа на енглеском и српском језику, доступни су паралелизовани текстови из домена библиотекарства и информационог технологија, рударства и геологије, архитектуре, а у току је припрема корпуса радова из математике, електричне енергије, просторног планирања итд.⁹⁶

9.3. ПРЕДСТАВЉАЊЕ КОРПУСА

За потребе централног истраживања у овој докторској дисертацији састављен је паралелизовани (енглеско-српски) специјализовани корпус за научну и стручну област менаџмента. Овај корпус данас је доступан путем алата *Библиша* и може се слободно претраживати.

Више је разлога за одабир оваквог корпуса. Основни разлог јесте широк спектар могућности које паралелизовани корпурси за посебне намене имају у термилошким истраживањима (о којима је било речи на почетку овог поглавља). Други разлог тиче се чињенице да пре израде овог корпуса није постојао ни један електронски доступан и обележен корпус из области менаџмента и сродних дисциплина (какве су економија, маркетинг, организација и друге). На одабир енглеског и српског језика утицали су (поред доступности) и

⁹⁵ На развоју језичких алата и ресурса за термилошку обраду ради *Друштво за језичке ресурсе и терминологије* (<http://jerteh.rs/>), о коме је такође било речи у петом поглављу.

⁹⁶ Извор – предавање проф. др Ранке Станковић, Рударско-геолошки факултет, 24.03.2016., презентација доступна на http://jerteh.rs/wp-content/uploads/2016/03/Jerteh_ETS_Ranka_24mart2016.pdf).

чињеница да је енглески језик неприкосновени давалац терминологије у овој области и потенцијални разлог за појаву термилошке (синонимијске и друге) варијације у српском језику, а затим и због могућности да нам овакав паралелизовани термилошки рад пружи информације о појмовном непоклапању, термилошкој, лексичкој и текстуалној нееквиваленцији између два језика, као и појмовним и термилошким празнинама које српски, као пасивни прималац терминологије, има у односу на енглески језик. Затим, анализа специјализованог корпуса као основна методологија овог истраживања изабрана је како би се, посматрајући термине у комуникативном контексту добиле детаљније информације о лингвистичким и когнитивним својствима термина до којих није увек могуће доћи анализом термина ван контекста, као и оних које нису доступне у постојећим терминографским ресурсима из области менаџмента на српском и/или енглеском језику.

У наставку поглавља биће више речи о поступку компилације и обележавања корпуса за научну и стручну област менаџмента.

9.3.1. Садржај корпуса

Паралелизовани корпус за посебне намене састављен у циљу термилошког истраживања у овој докторској дисертацији састоји се од текстова који припадају жанру научног рада и који су публиковани у међународном научном и стручном часопису *Менаџмент: Часопис за теорију и праксу менаџмента* (енг. *Management: Journal for theory and practice of management*)⁹⁷. Ради се, дакле, о корпусу који је специфичан како за домен, односно научну и стручну област менаџмента (енг. *domain-specific corpus*), тако и о корпусу који је специфичан за жанр научног рада (енг. *genre-specific corpus*).

У целини, наш паралелизовани корпус састоји се од 17 бројева овог часописа објављених у периоду између 2008. и 2012. године, са укупно 181 научним радом, око 30.000 реченица, и око 500.000 речи по језику.

Детаљнији приказ садржаја корпуса представљен је у табели 1.

Међународни научни и стручни часопис *Менаџмент: Часопис за теорију и праксу менаџмента* квартално издаје Факултет организационих наука Универзитета у Београду као водећа академска институција за ову област у Србији. Циљ часописа је, по информацијама са веб странице⁹⁸, да „омогући размену релевантних информација и комуникацију између научника, истраживача, менаџера и појединаца из различитих пословних области, који долазе да универзитета, института, компанија и јавних услужних предузећа“. Часопис *Менаџмент* представља „отворен простор за дискусију и размену нових погледа, искустава и идеја које се тичу проблема и тенденција у развоју менаџмента у националном и интернационалном окружењу, са циљем да се подрже економски и друштвени развој“. У време када су издати бројеви који су обухваћени нашим корпусом, часопис *Менаџмент* се налазио у категорији М51.

⁹⁷ У мају 2017. године, часопис је променио назив са *Management: Journal for Theory and Practice of Management* на *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*.

⁹⁸ http://www.management.fon.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=3&lang=en, адреси приступљено 13. априла 2016.)

Табела 1: Садржај корпуса

Издање (број/година)	Број радова (по језику)	Број реченица (српски језик)	Број токена (српски језик)
47-48/2008	12	2.187	44.959
49-50/2008	14	2.097	47.324
51/2009	9	1.503	34.552
52/2009	9	1.575	35.595
53/2009	10	1.194	24.953
54/2010	10	1.817	34.777
55/2010	10	1.750	38.158
56/2010	10	1.648	37.375
57/2010	10	1.502	36.997
58/2011	10	1.475	35.859
59/2011	10	1.501	37.880
60/2011	11	1.426	34.489
61/2011	14	2.301	59.024
62/2012	12	2.297	54.373
63/2012	10	1.815	40.878
64/2012	10	1.655	37.730
65/2012	10	1.583	33.758
Σ	181	29.326	668.681

Часопис Менаџмент у периоду од 1996. (када је основан) до 2008. (закључно са бројем 46) излази само на српском језику. У периоду од 2008. и 2013. године сваки број са идентичним садржајем се штампа и на енглеском и на српском језику, док се од 2013. године, почев од броја 66, штампа искључиво на енглеском језику. Чињеница да су паралелни текстови доступни само за период између 2008. и 2012. године ограничила је и величину нашег корпуса на 17 бројева: од броја 47–48 до броја 65.

9.3.2. Критеријуми за одабир текстова и формирање корпуса

Приликом одабира текстова које смо уврстили у наш паралелизовани корпус, руководили смо се општим критеријумима *репрезентативности*, *хомогености* и *адекватности* (Pearson 1998:51). Да би корпус био *репрезентативан* за тематику којом се бавимо, потребно је да покрива највећи могући број појмова одабране научне области, као и да буде довољно велики да би на репрезентативан начин представљао дискурс дате научне и стручне области. Да би корпус био *хомоген*, потребно је да приступ тематици и ниво специјалности у корпусу буду уједначени, односно да регистарски, стилски и жанровски не постоје велике варијације између одабраних текстова.

Полазећи од горенаведених критеријума репрезентативности и хомогености, као и *критеријумима адекватности корпуса* које је дефинисала Пирсон (Pearson 1998:51), формирали смо сопствени сет критеријума који су довели до одабира садржаја корпуса, односно до одабира најрепрезентативнијих и најадекватнијих текстова за посебне намене ради постизања најбољих резултата термилошке и језичке анализе.

У наставку поглавља позабавићемо се детаљнијим представљањем ових критеријума.

9.3.2.1. Параметри екстерних критеријума

Величина корпуса. Аутори који се баве корпусном лингвистиком не слажу се у потпуности око тога колика је оптимална величина. Док неки аутори (Roe 1977:21, Fang 1991:74 у Pearson 1998: 56) тврде да је оптимална величина оваквог корпуса око милион речи (под условом да текстови припадају ограниченој и релативно јасно дефинисаној стручној и научној области), други (нпр. Gladhill 1996:110 у Pearson 1998:56) тврде да је мањи корпус прихватљив у случају да је корпус високо специфичан за једну одређену дискурсну заједницу, жанр или тему. Поједини аутори тврде да не постоји идеална величина специјализованог корпуса (Flowerdew у Connor, Upton 2004:18), односно да у одабраном корпусу треба да буде довољно понављања неке лингвистичке структуре да би се доказала постављена хипотеза. У сваком случају, величина корпуса може бити и последица прагматичких органичења, пре свега доступности материјала и питања ауторских права.

Горе представљени корпус одабран за потребе истраживања у овој докторској дисертацији садржи преко пола милиона речи по језику, због чега сматрамо да је његова величина довољна да би резултати добијени корпусном анализом били релевантни. Поновићемо такође да је величина корпуса свакако ограничена доступношћу паралелних енглеско-српских тестова за област менаџмента.

Временски период. Имајући у виду да се ради о синхронијској анализи и да наш корпус за посебне намене треба да буде што модернији како би био репрезентативан и адекватан, одабрани текстови у корпусу штампани су између 2008. до 2012. године. Временски период који смо обухватили корпусом у извесној мери је наметнут доступношћу научних и стручних радова у преводу са српског на енглески језик.

Доступност текста у електронском облику. Гледано са практичне стране, доступност текстова за корпус у електронском формату значајно олакшава посао припреме корпуса за даљу анализу коришћењем за то намењених софтверских алата. Другим речима, осим што је до њих теже доћи, штампане текстове је потребно скенирати и прилагодити електронској обради, што захтева доста уложеног времена. У случају нашег корпуса, сви текстови укључени у корпус јавно су доступни на веб страници часописа *Менаџмент у .pdf* формату. Овај формат није погодан за анализу помоћу софтверских алата за анализу корпуса, па је било потребно извршити додатно процесуирање, о чему ће више бити речи у наредном одељку.

Штампани текст у целини. Статус штампаног текста уз друге критеријуме доприноси поузданости материјала као потенцијалног извора информација (Pearson 1998:60). Сматрамо да је за корпусну анализу чији је циљ екстракција и опис термина неходно укључивање целокупних штампаних тестова, а не само њихових сажетака или делова, имајући у виду чињеницу да је терминологија подједнако заступљена у свим деловима текста, као и да целокупни текстови дају више информација неопходних за дефинисање термина. Осим тога, анализа делова текста може довести до превида мање фреквентних, а важних термина у области менаџмента.

Ауторство. Текстови одабрани за наш паралелизовани корпус су како дело појединачних признатих и препознатих аутора и стручњака за научну и стручну област менаџмента (како теоретичара тако и представника привреде), тако и композитни текстови састављени од стране два или више аутора. Текстови различитих аутора, али и композитни текстови, по нашем мишљењу, доприносе репрезентативности корпуса и дају бољу слику о варијацији унутар терминологије менаџмента у српском језику.

Социolingвистичке варијабле (пол, старост, ниво образовања, друштвени контекст, друштвени односи итд.) нису узимани у обзир приком одабира корпуса састављеног за потребе ове докторске дисертације, али би могли бити од значаја приликом даљих истраживања социolingвистичке условљености термилошке варијације у терминологији менаџмента на српском језику.

9.2.2.2. Параметри интерних критеријума

Иако су приликом одабира нашег корпуса кључну улогу имали горенаведени екстерни критеријуми, у обзир су узета и два интерна критеријума који, по мишљењу ауторке Пирсон (1998:53), тек у новије време добијају на значају.

Жанр и стил. Са функционално-стилистичке тачке гледишта, наш паралелизовани корпус језика за посебне намене у потпуности једном текстуалном жанру језика струке, тачније жанру истраживачког научног рада. Иако је код општих корпуса препоручљива разноврсност жанрова, у термилошким истраживањима сасвим су прихватљиви и веома често коришћени корпуси засновани на једном жанру (енг. *genre-specific corpora*).

Жанр истраживачког научног рада припада научно-техничком функционалном стилу (прецизније, строго научном или информативном подстилу), што значи да га карактерише једнообразност (одсуство разговорне и дијалекатске лексике), термилошка густина, смањена синонимија, доминантно сложене реченице, као и логичност, повезаност, целовитост и прецизност текста. Поред термина, лексички фонд који је садржан у овом жанру одликује и значајно присуство субтехничких, семитехничких и академских речи.

Жанр истраживачког рада одабран је пре свега због његове информативности, која иде под руку са лексичком⁹⁹ и термилошком¹⁰⁰

⁹⁹ Мера лексичке густине (енг. *lexical density*) корпуса односи се на проценат лексичких речи у корпусу у односу на укупан број речи. Што је лексичка густина корпуса већа, то је корпус

густином текста.

Техничност и чињеничност. Према нивоу техничког – стручног знања аутора текстова и циљне публике (критеријум који уводи Pearson 1998:61), одабрани текстови су технички (усмерени од стручњака ка стручњацима), због жанра коме припадају, високо информативни.

Комуникативни контекст и циљ. Текстови одабрани за наш корпус користе се у академско – образовном и привредном контексту и имају информативни циљ. Комуникативни контекст (окружење) и циљ комуникације одговарају нивоу техничности, односно типу комуникативних околности (комуникација између стручњака).

Тема. Тематика текстова за корпус оцењивана је на основу интерних доказа присутних у тексту, пре свега на основу кључних речи и лексичке структуре текста, што је веома широк приступ којим се долази до опште индикације теме (Pearson 1998:21). Примену овог критеријума, међутим, пратило је низ проблема, пре свега различити начини класификовања теме, више тема у оквиру једног текста и слично.

9.3.3. Компилација и процесуирање корпуса

Процес припреме корпуса за анализу путем одговарајућих софтверских алата састојао се од неколико фаза.

9.3.3.1. Екстракција текста

Након одабира текстова које смо уврстили у наш паралелизовани корпус специјализован за област менаџмента и жанр научног рада, сви текстови су појединачно преузети у *.pdf* формату са веб странице часописа *Менаџмент*. Будући да је *.txt* формат стандардан за софтвере који су намењени за обраду и анализу корпуса, све електронске текстове смо конвертовали у овај формат користећи програм *Abby PDF Transformer*, ради лакшег сналажења, обележили смо их одговарајућим бројевима и ознакама (нпр. фајл под називом *Mng52_01-sr* односи се на фајл који садржи први чланак из броја 52 на српском језику). Проблем на који смо повремено наилазили приликом припреме корпуса јесте да *.txt* format не препознаје неке од карактера који се појављују у корпусу, пре свега дијаклитичке ознаке у српским текстовима (сви текстови на српском језику писани су латиничним писмом). Како би се умањиле грешке настале услед овога, поједине фајлове је било потребно прво конвертовати у *.doc*, а затим у *.txt* формат.

Након конвертовања текстова, у програму *NotePad++* одстрањени су сви елементи који нису релевантни за лингвистичку анализу, као што су табеле,

информативнији. Поједини софтверски алати нуде могућност аутоматског израчунавања лексичке густине неког текста / корпуса.

¹⁰⁰ Мера *термилошке густине* (енг. *terminological density*) односи се на заступљеност стручне и научне терминологије у неком корпусу. Будући да термини нису само једночлане, већ и вишечлане лексеме, израчунавање термилошке густине је сложен процес.

графикони, формуле, литература, референце, садржај, хедери и футери и слично.

Овако припремљени текстови погодни су за лингвистичку анализу необележених (или „сирових“) корпуса (енг. *raw corpora*) на једном језику коришћењем јавно доступних и често бесплатних програма за анализу корпуса какви су, на пример, *WordSmith* или *AntConc*. Како би се анализирали паралелни корпуси, међутим, потребно је извршити поравнање текста на нивоу пасуса, реченице или речи, а како би се извршила адекватна анализа високо флективног језика какав је српски, неопходна је и морфосинтаксичка анотација овог дела корпуса. Ова два корака описана су у одељцима који следе.

9.3.3.2. Поравнање текстова

Након припреме појединачних текстова, уследило је поравнање парова изворних (на српском) и циљних текстова (на енглеском језику) на нивоу пасуса (нпр. *Mng52_01-sr* и *Mng52_01-en*). Овај процес обављен је у програму *NotePad++* отварањем два прозора (једног са текстом на српском језику и другог са његовим преводом на енглески језик), поређењем њихових садржаја и поравнањем, које значи да се пасуси српског оригинала и пасуси енглеског превода морају налазити у истом реду. Приликом овог процеса, наишли смо на многобројне проблеме, као што су непреведени, неадекватно преведени, изостављени или измештени пасуси. Ове проблеме решавали смо или проналаском делова пасуса који недостају у оригиналним *.pdf* документима, или простим одстрањивањем пасуса или делова пасуса за које не постоји паралела у другом језику. Основни разлог за овако захтеван и дуготрајан поступак јесте смањење тзв. буке (енг. *noise*) током корпусне анализе која следи.

9.3.3.3. Креирање ХТМ документа

Трећи корак у припреми паралелизованог корпуса у потпуности су извршили чланови Друштва за језичке ресурсе и технологије (JePTex) у Београду. Ради се о процесу креирања ХТМ документа у програму *Unicode. XTM* или *eXtensible Markup Language* је језик за маркирање текста који дефинише правила за кодирање документата у формату који могу да читају и људи и рачунари. Текстови у ХТМ формату, поред основног текста садрже и додатне интерпретативне лингвистичке податке, као што су информације о структури текста, мета-информације о ауторима и верзијама текста, као и лингвистичку анотацију текста: токенизацију, морфолошку анализу, лематизацију, тагирање врста речи (енг. *part-of-speech tagging* или *PoS tagging*), плитко парсирање (енг. *shallow parsing*), препознавање именованих ентитета (енг. *named entity recognition* – *NER*) и препознавање граница реченица.

За разлику од енглеског језика у коме лематизација није неопходан поступак, у српском језику ова врста анотације значајно олакшава процес претраживања имајући у виду чињеницу да је српски високо флективан језик, па је и број облика једне речи већи него у енглеском. Осим тога, сам процес обележавања (енг. *markup*) текста (односно процес креирања XML документата) веома је важно за рад са паралелизованим корпусима, јер у великој мери олакшава процес упаривања текста на два или више језика.

9.3.3.4. Креирање ТМХ документа

Наредни корак у припреми корпуса јесте креирање ТМХ (енг. *Translation Memory eXchange*) документа. Ради се XML спецификацији за размену података из преводилачких меморија и користи се често у алатима намењеним за превођење уз коришћење компјутера (енг. *computer-aided translation – CAT*). ТМХ документи створени су у програму *ACIDE*, који представља интегрисану средину за припрему паралелизованих корпуса, а развило га је Друштво за језичке ресурсе и технологије у Београду. *ACIDE* нуди графички интерфејс за поравнање и визуализацију поравнатих текстова, док се за само поравнање користе програмски пакети *XAlign* и *Concordancier* развијени у лабораторији LORIA у Француској.

Најзад, овако припремљени текстови аплоудовани су у алат за претраживање поравнатих текстова Библиша и били су спремни за даљу анализу, слика 7.

9.4. АНАЛИЗА ТЕРМИНА

Основни циљеви анализе паралелизованог корпуса радова из области менаџмента били су састављање листе најрелевантнијих једночланих и вишечланих термина (комбиновањем статистичког и морфосинтаксичког приступа) из ове области на српском језику, анализа њихових лингвистичких својстава, као и анализа примера термилошке варијације уочених у корпусу.


Под *најрелевантнијим* терминима подразумевали смо не само најфреквентније једночлане и вишечлане термине, већ и оне који су издвојени по критеријуму *кључности* (енг. *keyness*), па чак и поједине термине ниске фреквентности које смо сматрали важнима за нашу анализу.

Како бисмо постигли постављене циљеве, анализу корпуса поделили смо у неколико корака који ће бити објашњени у наредним одељцима. У процесу анализе корпуса коришћени су програмски алати *AntConc* и *Библиша*.

9.4.1. Најфреквентнији термини

9.4.1.1. Најфреквентнији једночлани термини

Наш први корак у анализи корпуса била је компилација листе најфреквентнијих термина у српском делу паралелизованог корпуса. Овај корак извршен је аплодовањем српског дела корпуса (необележена верзија) у програм *AntConc*, као и посматрањем фреквенцијске листе речи и ручним претраживањем потенцијалних једночланих кандидата за термине. Иницијална листа речи по фреквенцији садржавала је укупно 634.615 различитих речи (токена). Из ове листе ручно су издвојене најфреквентније именице – термини из српског дела нашег корпуса. Из практичних разлога, број одабраних најфреквентнијих термина ограничили смо на 50.



[\[Log In \]](#) [\[Register \]](#)

BIBLIŠA: ALIGNED COLLECTION SEARCH TOOL

[Home](#) [Metadata browse](#) [Metadata search](#) [Mongo search](#) [Manage data](#) [Help](#) [Tutorial](#) [About](#)

SEARCH DOCUMENT

Type words: Language:

	Number of concordances (en): 548	Broj konkordansi (sr): 548
<p>Milčević et al., 2009, vol. XIV:53, ID: 7.2009.53.1 metadata</p>	<p>5. Value based management</p>	<p>5. Menadžment baziran na vrednosti</p>
<p>metadata</p>	<p>Governance management</p>	<p>Upravljanje i menadžment</p>
<p>Jakić et al., 2011, vol. XVI:60, ID: 7.2011.60.6 metadata</p>	<p>The most common collocations with the term in this sense are: a. Noun+ noun: - Human resource management (menadžment ljudskih resursa), - Development management (menadžment razvoja), - Innovation management (Menadžment inovacija) b. Adjective + noun - Entrepreneurial management (preduzetnicki menadžment), - Strategic technology management (strateški tehnološki menadžment), - Intercultural Management (interkulturni menadžment).</p>	<p>Najčešće kolokacije sa terminom u ovom smislu su: a. Imenica + imenica: - Menadžment ljudskih resursa, - Menadžment razvoja, - Menadžment inovacija b. Prived + imenica: - Preduzetnicki menadžment, - Strateški tehnološki menadžment, - Interkulturni menadžment.</p>
<p>Ivanković et al., 2010, vol. XV:55, ID: 7.2010.55.5 metadata</p>	<p>1 Faculty of Manufacture and Management, Trebinje</p>	<p>1 Fakultet za proizvodnju i menadžment u Trebinju</p>
<p>Alrawi K., 2010, vol. XV:55, ID: 7.2010.55.3 metadata</p>	<p>The first challenge for the strategic management stems from the multiplicity and diversity of constituents whose demands and pressure compete for the manager's attention.</p>	<p>Prvi izazov za strateški menadžment proizilazi iz brojnosti i raznovrsnosti vlasti na čije zahteve i pritiske menadžer ne može a da ne obrati veliku pažnju.</p>
<p>Marković et al., 2012, No. 64, ID: 7.2012.64.5 metadata</p>	<p>His research interests include management, project management, strategic management, investment management and entrepreneurship.</p>	<p>Njegov istraživački interes obuhvata menadžment, projektni menadžment, strategijski menadžment, upravljanje investicijama i preduzetništvo.</p>
<p>Savoiu et al., 2008, vol. XIII:49/50, ID: 7.2008.49-50.1 metadata</p>	<p>n77 Along these lines, one can distinguish: management systems of a technics-focused type,[7] characteristic of the last century, but still used today in economies under political dictatorship, and also - in a specific form - in the army, management systems almost exclusively based on human relationships, management systems centred on the analytic and holistic approach, specific to the developed economies, i.e. to the analytical organizations in North America, and the integrative organizations in Japan, etc.</p>	<p>n77 Takvim pristupom mogu se uočiti tehnički fokusirani menadžment sistemi,[7] koji su karakteristika prošlog veka, ali se i danas koriste u ekonomijama koje su pod političkim diktatom, i takođe u specifičnom obliku u vojsci, zatim menadžment sistemi koji se gotovo isključivo baziraju na međuljudskim odnosima i menadžment sistemi koji se usmeravaju na analitički i holistički pristup, karakteristični za razvijene ekonomije, to jest za analitičke organizacije Severne Amerike, integrativne organizacije u Japanu i slično.</p>
<p>Jakić et al., 2011, vol. XVI:60, ID: 7.2011.60.6 metadata</p>	<p>The most common collocations with the term in this sense are project management (upravljanje projektom, menadžment projektom), risk management (upravljanje rizikom), and human resources management (upravljanje ljudskim resursima, menadžment ljudskih resursa).</p>	<p>Najčešće kolokacija sa ovim terminom u ovom smislu su projektni menadžment (upravljanje projektom, menadžment projektom), menadžment rizikom (upravljanje rizikom) i menadžment ljudskih resursa (upravljanje ljudskim resursima).</p>
<p>Jovanović et al., 2012, No. 64, ID: 7.2012.64.8 metadata</p>	<p>She was elected for a lecturer in Pm College in management and project management in 2012.</p>	<p>Za predavaca Visoke škole za projektni menadžment izabrana je 2012. godine za oblast Menadžment i Projektni menadžment.</p>
<p>Petrović et al., 2012, No. 65, ID: 7.2012.65.4 metadata</p>	<p>6. Introduction of the concepts of academic educational debating in environmental management course - case study</p>	<p>6. Uvođenje koncepta akademskog edukativnog debatovanja na predmetu Ekološki Menadžment - studija slučaja</p>
<p>Jakić et al., 2011, vol. XVI:60, ID: 7.2011.60.6 metadata</p>	<p>Before we approached making further analysis of the corpus of the defined terms, we set the following frequency rates: - Frequency rate 1 (Master's and specialist's degree use of the term management (process - team): times and percentage); - term Frequency rate 2 (Magister's thesis - use of the term management (process - team): times and percentage); - Frequency rate 3 (Doctoral thesis - use of the term management (process - team): times and percentage);</p>	<p>Pre nego što se pristupilo daljoj analizi korpusa definisanih termina, utvrđene su sledeće stope ucestalosti: - Stopa ucestalosti 1 (master i specijalistički stepen korišćenje termina menadžment (proces - tim), broj i procenat); - Stopa ucestalosti 2 (magistarske teze - korišćenje termina menadžment (proces - tim), broj i procenat); - Stopa ucestalosti 3 (doktorske teze - korišćenje termina menadžment (proces - tim), broj i procenat).</p>
<p>Mihic et al., 2012, vol. XVII:62, ID: 7.2012.62.7 metadata</p>	<p>Marko Mihic is an assistant professor at the Faculty of Organizational Sciences, Management Department.</p>	<p>Marko Mihic radi kao docent na Katedri za menadžment i specijalizovane menadžment discipline Fakulteta organizacionih nauka.</p>
<p>Barjaktarović et al., 2011, vol. XVI:59, ID:</p>	<p>In general, the data that the bank will publish should be consistent with the manner in which the bank management evaluates and manages its risk.</p>	<p>U principu, podaci koje ce banka da obelodani trebalo bi da budu konzistentni sa nacinom na koji menadžment banke procenjuje i upravlja svojim rizikom.</p>

Слика 7: Интерфејс Библише – софтверског алата
за претраживање паралелизованих текстова

Табела 2: Најфреквентнији једночлани термини

Р. бр.	Једночлани термин (лема)	Апсолутна фреквентност
1.	Пројекат	2.026
2.	Организација	1.835
3.	Процес	1.745
4.	Управљање	1.606
5.	Компанија	1.387
6.	Производ	1.255
7.	Систем	1.089
8.	Информација	967
9.	Пословање	966
10.	Предузеће	930
11.	Стратегија	925
12.	Ресурс	815
13.	Капитал	654
14.	Фирма	649
15.	Средство	612
16.	Менаџмент	550
17.	Контрола	545
18.	Структура	538
19.	Квалитет	486
20.	Производња	445
21.	Менаџер	407
22.	Маркетинг	403
23.	Економија	381
24.	Стандард	367
25.	Планирање	358
26.	Индикатор	346
27.	Потрошач	341
28.	Продаја	277
29.	Одлучивање	271
30.	Управа	268
31.	Перформанса	264
32.	Тржиште	259
33.	Конкуренција	254
34.	Привреда	236
35.	Конкурентност	229
36.	Инвеститор	227
37.	Приход	225
38.	Трговина	199
39.	Инвестиција	196
40.	Имплементација	184
41.	Учинак	148
42.	Профит	147
43.	Бренд	143
44.	Бизнис	140
45.	Транзиција	135
46.	Обука	134
47.	Продуктивност	131
48.	Биланс	116
49.	Рачуноводство	109
50.	Залиха	107

Прегледом табеле 2 уочавамо да највећи број термина издвојених по критеријуму фреквентности припадају групи општих или субтехничких термина, односно термина који су заједнички за већи број стручних области и нису уско-стручни искључиво за област менаџмента. Термини као што су *пројекат, организација, производ, пословање, стратегија, ресурс, капитал, економија, потрошач, тржиште, трговина, конкуренција, привреда, транзиција, биланс, залиха* итд., заједнички су за сродне области менаџмента, организације, економије, и других¹⁰¹. Међу најфреквентнијим терминима има и терминологизованих речи из општег језика (нпр. *компанија, предузеће, фирма, бизнис*), као и речи општег језика које у области менаџмента добијају специфично значење (нпр. *одлучивање, контрола, квалитет, стандард*). Мањи број издвојених термина припадају академском дискурсу уопште, без обзира на уско-стручну област којом се бавимо (нпр. *процес, систем, структура*). Термилошким описом обухватили смо не само уско-стручну већ и мултидисциплинарну терминологију односно субтехничку и академску лексику из нашег корпуса, имајући у виду да је менаџмент мултидисциплинаран, да постоје проблеми одређивања граница ове области у односу на сродне дисциплине и да би термилошки опис био значајно осиромашен уколико бисмо се ограничили само на уско-стручне термине.

Са етимолошке тачке гледишта, готово половина претходно наведених термина (24 од 50) латинског је порекла (*пројекат, организација, процес, компанија, систем, информација, ресурс, капитал, фирма, менаџмент, менаџер, контрола, структура, квалитет, маркетинг, планирање, индикатор, конкурентност, инвеститор, инвестиција, имплементација, профит, транзиција, продуктивност, биланс*), док је нешто мање (15 термина) домаћег порекла (*управљање, пословање, предузеће, средство, потрошач, продаја, одлучивање, управа, тржиште, приход, трговина, учинак, обука, рачуноводство, залиха*).

За по два термина са листе установили смо да су грчког (*стратегуја, економија*), односно француског порекла (*стандард, перформанса*), док је једна прото-германског порекла (*бренд*). Интересантан податак јесте да се на листи 50 најфреквентнијих термина налази само један термин новијег датума кога можемо сматрати англицизмом (*бизнис*).

По морфосинтаксичком критеријуму, највећи број најфреквентнијих једночланих термина у нашем корпусу су изведени термини (нпр. *организација, управљање, информација, пословање, предузеће, производња, стратегија, менаџер, планирање, потрошач, одлучивање, трговина, инвеститор*), док је простих термина нешто мање (нпр. *процес, ресурс, систем, контрола, квалитет, капитал, фирма, приход, бренд, бизнис*), а ту је и једна сложеница (*рачуноводство*).

9.4.1.2. Најфреквентнији вишечлани термини

Имајући у виду да термини нису искључиво једночлане лексичке јединице, приликом одабира термина за даљу лингвистичку анализу укључили смо и морфосинтаксички приступ, који је од значаја за откривање вишечланих термина. Морфосинтаксички приступ односи се на посматрање морфосинтаксичких, односно бинарних и колокативних образаца у формирању

¹⁰¹ Како бисмо установили да ли издвојени термини припадају искључиво области менаџмента или су мултидисциплинарног карактера (тј. представљају опште термине), ослонили смо се на термилошке дефиниције из речника и лексикона наведених у библиографији овог рада.

термина. Применом морфосинтаксичког приступа не само да се откривају различити вишечлани термини, већ се могу открити и варијанте истих вишечланих термина, и то на основу односа између главног елемента и модификатора у термилошкој синтагми (енг. *head-modifier relations*).

Приликом издвајања вишечланих термина, елиминисане су оне вишечлане синтагме које немају генеричку референцу, односно оне које упућују на појединачне појмове или објекте, као што су, на пример, термини *Факултет организационих наука, Институт за стандардизацију Србије, Народно позориште, Народна банка* и слично.

Табела 3 приказује најфреквентнијих 50 двочланих и вишечланих термилошких јединица у српском делу корпуса за област менаџмента. Прегледом горенаведене листе уочавамо да су најфреквентније термилошке синтагме, за разлику од једночланих термилошких јединица, у већој мери уско-стручне за област менаџмента (нпр. *управни одбор, електронско пословање, управљачко рачуноводство, управљање ризиком, пројектни менаџмент, менаџмент људских ресурса*), али да је, због природе менаџмента као дисциплине, и даље највећи број кандидата за термине мултидисциплинарног карактера (нпр. *пројектно финансирање, информациона технологија, финансијски извештај, енергетска ефикасност, јавно-приватно партнерство*) итд.

Табела 3 такође указује на чињеницу да су најфреквентније вишечлане термилошке јединице у нашем корпусу двочлане именичке синтагме, и то најчешће оне у којима зависни члан или чланови у функцији атрибута стоје испред главне речи (нпр. *фискална политика, емисиони кредит, информациони систем, управни одбор, јавно-приватно партнерство*). У нешто мањем броју случајева, зависни члан је именица или ужа именичка синтагма у атрибутивној функцији иза главне речи синтагме, са предлогом (*хартуја од вредности*) или без предлога (*управљање ризиком, тржиште капитала, доношење одлука, ланац снабдевања, менаџмент људских ресурса* итд.).

9.4.2. Кључни термини

Поједини аутори (Daille 1994 у Pearson 1998:123, на пример) тврде да фреквентност појављивања неког термина у корпусу није увек пропорционална релевантности термина за дату научну и стручну област. Као што смо већ видели, простим мерењем фреквентности појављивања, посебно једночланих термина, дошли смо до листе на којој је највише општих термина заједничких за више стручних области, а најмање уско-стручних термина за саму област менаџмента. Управо зато смо решили да термилошке јединице из нашег паралелног корпуса измеримо по критеријуму кључности (енг. *keyness*). Ради се о мери којом се издвајају речи које се у датом корпусу појављују значајно фреквентније у односу на фреквентност њиховог појављивања у референтном корпусу. За мерење кључности неопходно је, дакле, укључивање референтног корпуса, а то је у нашем случају био *Корпус Савременог српског језика СрпКор 2013*, са око 22 милиона речи. Софтвер за анализу корпуса *AntConc* пружа могућност аутоматског израчунавања кључности помоћу две мере: *Chi Squared* и *Log-Likelihood*.

Листа кључних термина у нашем корпусу дата је у табели 4.

Табела 3: Најфреквентнији вишечлани термини

Р. бр.	Синтагма (лема)	Апсолутна фреквентност
1.	људски ресурси	258
2.	информациони систем	190
3.	управни одбор	181
4.	електронско пословање	162
5.	пројектно финансирање	136
6.	пројектни менаџмент	128
7.	конкурентска предност	127
8.	управљачко рачуноводство	122
9.	пројектни менаџер	100
10.	финансијски извештај	98
11.	реализација пројекта	97
12.	управљање ризиком	97
13.	информациона технологија	95
14.	каматна стопа	95
15.	енергетска ефикасност	93
16.	процес управљања	92
17.	јавно-приватно партнерство	90
18.	економска криза	86
19.	радна снага	83
20.	банкарски сектор	77
21.	финансијско средство	77
22.	организациона структура	77
23.	финансијско тржиште	75
24.	инвестициони фонд	72
25.	база података	69
26.	тржиште капитала	69
27.	доношење одлука	67
28.	економска политика	67
29.	менаџмент људских ресурса	63
30.	еколошко образовање	62
31.	рачуноводствени информациони систем	61
32.	ланац снабдевања	59
33.	привредни субјект	59
34.	финансијска институција	55
35.	квалитет услуга	55
36.	реализација пројекта	55
37.	трансфер знања	55
38.	емисиони кредити	52
39.	организациони развој	50
40.	информационо-комуникациона технологија	49
41.	економски раст	47
42.	хартија од вредности	47
43.	организационо учење	47
44.	портфолио пројеката	47
45.	економски развој	46
46.	финансијска превара	46
47.	фискална политика	46
48.	приступни канал	46
49.	квалитет услуге	45
50.	вредност компаније	45

Табела 4: Одабир кандидата за термине по критеријуму кључности

Р. бр.	Лема	keyness
1.	Управљање	63,609
2.	Менаџер	42,475
3.	Ресурс	58,41
4.	Менаџмент	115,894
5.	Иновација	56,9
6.	Методологија	59,253
7.	Перформанса	81,194
8.	Електронско пословање	39,572
9.	Конкурентност	67,896
10.	Интеракција	50,771
11.	Рачуноводство	115,656
12.	Активна	42,757
13.	Индикатор	121,398
14.	Јавне набавке	53,675
15.	Бренд	107,933
16.	Компетентност	39,31
17.	ISO	50,6
18.	Корисност	49,382
19.	Портфолио	84,509
20.	Профитабилност	81,684
21.	Људски ресурси	180,657
22.	Сертификација	69,345
23.	Позиционирање	44,088
24.	Подсистем	79,44
25.	Дизајнирање	39,982
26.	Алгоритам	51,368
27.	Евалуација	65,029
28.	МП	47,969
29.	ИС	151,526
30.	МСП	119,679
31.	Микс	65,649
32.	Новчани ток	39,634
33.	Е-трговина	53,103
34.	Преференције	62,063
35.	ЦРМ	62,575
36.	Генерисање	38,945
37.	Иновативност	45,996
38.	Одрживост	238,41
39.	Ефективност	130,603
40.	Оптимизација	66,337
41.	Алокација	52,199
42.	Перформанса	349,704
43.	Варијабла	250,03
44.	DMS	46,934
45.	Управљање знањем	42,617
46.	Студија случаја	51,867
47.	Инпут	174,618
48.	Кластер	61,973
49.	Скуп података	54,15
50.	CSR	149,778

Прегледом горенаведене листе и њеним поређењем са листама једночланих и вишечланих термина одабраних по критеријуму фреквентности, уочавамо да не постоји увек директна корелација између кључности и фреквентности. Иако се велики број истих термина налази како на листама најфреквентнијих, тако и на листи најкључнијих (нпр. *менаџмент*, *управљање*, *ресурс*, *конкурентност*, *људски ресурси*, *перформанса*, *бренд*), листа најкључнијих термина садржи нешто већи број уско-стручних термина за област менаџмента (нпр. *портфолио*, *сертификација*, *оптимизација*, *управљање знањем*, *студија случаја*, *инпут*, *кластер*, *одрживост*).

Оно што је уочљиво у овој листи јесте да је број англицизама међу 50 кључних термина значајно већи од броја англицизама на листама најфреквентнијих једночланих (табела 2) и вишечланих термина (табела 3) у корпусу. Међу терминолошким англицизмима из листе кључних термина издвајамо *инпут*, *кластер* и *микс*.

На листи кључних термина за наш корпус нашло се и седам акронима, и то:

- а) *ISO* (од енг. *International Organization for Standardization*),
- б) *МП* (од *малопродаја*),
- в) *ИС* (од *информациони систем*),
- г) *МСП* (од *мала и средња предузећа*),
- д) *CRM* (од енг. *Customer Relationship Management*),
- ђ) *DMS* (од енг. *Document Meta Data*),
- е) *CSR* (од енг. *Corporate Social Responsibility*).

Уколико из анализе изоставимо први акроним, *ISO*, јер се ради о међународно прихваћеном акрониму назива једне институције, а не о појму термину који има генеричку референцу, примећујемо да је половина преосталих терминолошких акронима изведена из термина српског, а половина од термина енглеског језика.

Наиме, акронимима *МП*, *ИС* и *МСП* у енглеском језику одговарају акромими *RF* (од енг. *Retail Facility*), *IS* (од енг. *Information System*) и *SME* (од енг. *Small and Medium Enterprise*), што смо утврдили прегледом примера из нашег паралелизованог корпуса.

Са друге стране, налазе се акроними који су директно преузети из енглеског језика: *CRM*, *DMS* и *CSR*. Прегледом примера из корпуса установили смо два интересантна податка:

Прво, наведени енглески акроними користе се у српском делу корпуса иако се термини који им одговарају у корпусу користе у преводу на српски језик, нпр:

- а) срп. *CRM* (*Управљање односима са потрошачима/купцима*) = енг. *CRM* (*Customer Relationship Management*),
- б) срп. *DMS* (*мета подаци докумената*) = енг. *DMS* (*document meta data*),
- в) срп. *CSR* (*друштвено-одговорно пословање*) = енг. *CSR* (*Corporate Social Responsibility*).

Друго, енглески акроними у српском делу паралелизованог корпуса у именичким синтагмама прихватају ред речи карактеристичан за енглески језик, па наилазимо на велики број примера попут: *DMS база* (уместо, нпр., *база DMS-a*),

CRM сегмент (уместо, нпр., *сегмент CRM-а*), *CSR активности* (уместо, нпр., *активности CSR-а*) и слично.

9.4.2. Термини ниске фреквентности

У претходним одељцима бавили смо се терминима из области менаџмента одабраних на основу фреквентности или кључности њиховог појављивања у нашем корпусу. Акцентовањем најфреквентнијих или најкључнијих термина у менаџменту, међутим, изостављамо један од важних термилошких проблема у менаџменту на српском језику, и то проблем превођења термина који имају метафоричко значење. Како бисмо се детаљније позабавили метафорички моделованим терминима који припадају области менаџмента, листи термина за анализу додали смо и термине ниже фреквентности.

9.4.2.1. Трансфер метафоричне терминологије из енглеског језика

Полазећи од чињенице да је метафоричко моделовање термина најчешћи механизам за формирање нових термина (неонима) у енглеском језику (Veisbergs 2001:95 у Пјинска 2013:442), као и тврдњу да творци термина на српском језику нерадо задржавају метафоричност при превођењу са енглеског на српски језик (Силашки 1012:103), желели смо да откријемо примере еквивалената енглеских метафоричких термина из домена менаџмента у српском делу нашег корпуса, као и то на које начине се они преносе у српски језик.

Силашки, цитирајући Фернадеса (Samaniego Fernandez 2002:206 у Силашки 2012:109), наводи факторе који утичу на могућност преношења метафоричког значења из једног језика у други, од којих ћемо навести само оне које сматрамо најрелевантнијима, као што су културолошке преференције, степен компатибилности појмовних и формалних структура два језика, степен анизоморфизма¹⁰² између изворних и циљних домена¹⁰³ у обе културе, као и разумљивост метафора. Другим речима, што су два језика и две културе блискије, то је могућност преношења метафоричних термина из једног у други језик већа.

Прегледом листа најфреквентнијих и најкључнијих термина у домену менаџмента на српском језику које су дате у претходним одељцима, готово да и не можемо открити термине са транспарентним метафоричким значењем, док је број оних термина који имају метафоричко порекло, али су у потпуности лексикализовани и не доживљавају се као метафоре нешто већи (нпр. *економски раст*, *радна снага*). Како бисмо стекли прави увид у то како се енглески метафорички термини преносе у српски језик, међутим, потребно је посматрати и термине ниже фреквентности.

Имајући у виду да посматрањем листа термина састављених на основу корпуса није могуће добити задовољавајуће резултате, пошли смо од листе метафоричких термина на енглеском језику састављене на основу Оксфордског

¹⁰² Одсуство тачне кореспонденције између речи два језика.

¹⁰³ По теорији појмовне метафоре, чији су зачетници Лејкоф и Џонсон (Lakoff, Johnson, 1980), метафоричност у језику се састоји из структурног пресликавања са конкретнијег ИЗВОРНОГ ДОМЕНА на апстрактнији ЦИЉНИ ДОМЕН, као у примеру НОВАЦ (циљни домен) је ТЕЧНОСТ (изворни домен), а коме, на пример, припада термин *текући рачун*.

енглеско-енглеског Речника пословања и менаџмента из 2006. године (енг. *Oxford Dictionary of Business and Management*), као и на основу енглеских (метафоричких) еквивалентних термилошких одредница из *Лексикона менаџмента* аутора Петра Јовановића из 2009. године. Детаљним прегледом сваке термилошке јединице из ова два извора, пратећи методу за идентификовање метафора¹⁰⁴ (енг. *Metaphor Identification Procedure*, Pragglejaz Group, 2007), састављена је листа од 342 енглеска метафоричка термина (доступна у Прилогу овог рада). Приликом издвајања метафоричких термина, вођено је рачуна о томе да се издвојени термин заиста користи у домену менаџмента, тако што је детаљно ишчитана термилошка дефиниција датог термина.

Листа састављена на основу прегледа наведених ресурса послужила нам је као основа за претрагу корпуса. Сваку од термилошких јединица са листе унели смо у поље за претрагу у оквиру алата *Библиша* како бисмо открили да ли се издвојени метафорички термини налазе у енглеском делу нашег корпуса. Интересантно је и да смо приликом претраге корпуса по кључној речи дошли и до извесних примера метафоричких термина на енглеском језику које изворно нисмо нашли у речницима, а налазе се у корпусу, па смо и ове примере придодали нашој листи. Након претраге по кључним речима, у корпусу је пронађено 90 енглеских метафоричких термина који су дати у табели која следи.

У наредном кораку, посматрали смо еквиваленте пронађених енглеских метафоричких термина у српском језику. Српски термини који су еквивалентни енглеским метафоричким терминима (њихови преводи) из домена менаџмента јасно се могу издвојити у три групе:

1. термилошки англицизми,
2. преведени термини са задржаним метафоричним значењем,
3. преведени термини без задржаног метафоричног значења.

Термилошки англицизми. На основу података добијених из корпуса, веома чест начин за трансфер метафоричких термина из енглеског у српски језик јесте директно позајмљивање, са или без ортографске или морфосинтаксичке адаптације, као у примерима датим у табели 6.

Примери дати у претходној табели указују на чињеницу да се код преузимања метафоричких термина врло често истовремено употребљавају ортографски и морфолошки адаптиране, делимично адаптиране и неадаптиране варијанте термина (нпр. *даунсајзинг down-sajzing; brainstorming, брејнсторминг, бреинсторминг; аутсорсовање, аутсорсинг*), као и да се неадаптиране (а некада и адаптиране) варијанте ове групе термина у корпусу често стављају под знаке навода (нпр. „*goodwill*“, „*bootstrapping*“, „*краудсорсинг*“), што може указивати на то да се дати термини и даље доживљавају као страни. Осим тога, код оваквог интерлингвалног термилошког трансфера термина, метафоричко порекло изворног термина се не осећа у српском језику.

Термини са задржаним метафоричним значењем. У корпусу је пронађен значајан број енглеских термина код којих је изворно метафорично значење задржано, односно који су у српском језику такође метафорични и припадају истом изворном домену као еквивалентан метафорични термин у енглеском језику. Примери оваквих термина дати су у табели 7.

¹⁰⁴ Ова метода састоји се од поређења основног значења неке речи / термина са значењем које је присутно у контексту да би се установило да ли је контекстуално значење термина метафорично или не. Pragglejaz Group 2007:1-39)

Табела 5: Метафорички термини на енглеском језику

Р. бр.	Термин	Р. бр.	Термин
1.	<i>balanced scorecard system</i>	46.	<i>fuzzy aggregation tree model</i>
2.	<i>bar graph</i>	47.	<i>fuzzy boundary</i>
3.	<i>benchmarking</i>	48.	<i>fuzzy logic</i>
4.	<i>black market</i>	49.	<i>fuzzy model</i>
5.	<i>blue chip</i>	50.	<i>fuzzy set</i>
6.	<i>blue collar job</i>	51.	<i>goodwill</i>
7.	<i>blue ocean strategy</i>	52.	<i>grey economy</i>
8.	<i>bootstrapping</i>	53.	<i>hedge arrangements</i>
9.	<i>bottleneck</i>	54.	<i>hedge funds</i>
10.	<i>bottom-up approach</i>	55.	<i>idle run</i>
11.	<i>brainstorming</i>	56.	<i>idle capital investments</i>
12.	<i>brainwriting</i>	57.	<i>idle labour costs</i>
13.	<i>bricks and clicks</i>	58.	<i>income flow analysis</i>
14.	<i>burnout</i>	59.	<i>interest rate cap and collar</i>
15.	<i>cash flow management</i>	60.	<i>interest rate swaps</i>
16.	<i>cash inflow</i>	61.	<i>key personnel</i>
17.	<i>cash outflow</i>	62.	<i>life cycle</i>
18.	<i>cause-effect chain</i>	63.	<i>line manager</i>
19.	<i>chain of command</i>	64.	<i>liquid assets</i>
20.	<i>chairman</i>	65.	<i>manpower</i>
21.	<i>critical path method</i>	66.	<i>market driver</i>
22.	<i>crowdsourcing approach</i>	67.	<i>marketing channel</i>
23.	<i>crowdsourcing</i>	68.	<i>money flow</i>
24.	<i>current assets</i>	69.	<i>non-liquid assets</i>
25.	<i>current expense</i>	70.	<i>operating cycle</i>
26.	<i>current liabilities</i>	71.	<i>outsourcing</i>
27.	<i>current revenue</i>	72.	<i>overhead expenses</i>
28.	<i>data mining</i>	73.	<i>parent bank</i>
29.	<i>data pool</i>	74.	<i>peak profit</i>
30.	<i>daughter firm</i>	75.	<i>pool of knowledge</i>
31.	<i>daughter“ bank</i>	76.	<i>pool of unemployed</i>
32.	<i>dead capital</i>	77.	<i>pool of applications</i>
33.	<i>demand elasticity</i>	78.	<i>price elasticity</i>
34.	<i>depression of resources</i>	79.	<i>product push strategy</i>
35.	<i>distribution channel</i>	80.	<i>pull strategy</i>
36.	<i>downsizing</i>	81.	<i>pull technology</i>
37.	<i>driver</i>	82.	<i>push technology</i>
38.	<i>dry emission of bonds</i>	83.	<i>share proces balloon</i>
39.	<i>ekonomic boom</i>	84.	<i>Soft Systems Methodology</i>
40.	<i>feedback</i>	85.	<i>spin-off“</i>
41.	<i>fishbone-maps technique</i>	86.	<i>sunk costs</i>
42.	<i>fit and gap analysis</i>	87.	<i>supply chain</i>
43.	<i>floating interest rates</i>	88.	<i>team building</i>
44.	<i>fringe benefit</i>	89.	<i>value chain</i>
45.	<i>frozen account</i>	90.	<i>word-of-mouth advertizing</i>

Табела 6: Енглески метафорични термини и српски еквиваленти настали директним позајмљивањем

Р. бр.	Енглески језик	Српски језик
1.	<i>benchmarking</i>	бенчмаркинг, <i>benchmarking</i>
2.	<i>blue chip</i>	„ <i>blue chip</i> “
3.	<i>bootstrapping</i>	„bootstrapping“
4.	<i>brainstorming</i>	<i>brainstorming</i> , брејнсторминг, бреинсторминг)
5.	<i>bricks and clicks</i>	„ <i>bricks i clicks</i> “
6.	<i>crowdsourcing</i>	„краудсорсинг“
7.	<i>downsizing</i>	<i>down-сајзинг</i> , „даунсајзинг“ даунсајзинг
8.	<i>fuzzy boundary</i>	фази граница
9.	<i>fuzzy logic</i>	<i>fuzzy</i> логика
10.	<i>fuzzy model</i>	<i>fuzzy</i> модел
11.	<i>goodwill</i>	„ <i>goodwill</i> “
12.	<i>hedge arrangements</i>	хеџинг аранжмани
13.	<i>hedge funds</i>	хеџ фондови
14.	<i>fit and gap analysis</i>	фит и геп анализа
15.	<i>outsourcing</i>	аутсорсовање, аутсорсинг
16.	<i>product push strategy</i>	<i>push</i> стратегија производа
17.	<i>pull strategy</i>	<i>pull</i> стратегија
18.	„ <i>spin-off</i> “	„ <i>spin-off</i> “

Табела 7: Енглески метафорични термини и српски еквиваленти настали превођењем уз задржано метафоричко значење

Р. бр.	Енглески језик	Српски језик
1.	<i>black market</i>	црна берза
2.	<i>blue chip</i>	плави зетон
3.	<i>blue ocean strategy</i>	стратегија плавог океана
4.	<i>bootstrapping</i>	метода узенгије
5.	<i>bottleneck</i>	уско грло
6.	<i>brainstorming</i>	олујна техника
7.	<i>burnout</i>	сагоревање
8.	<i>cash inflow</i>	готовински прилив
9.	<i>cash outflow</i>	готовински одлив
10.	<i>cause-effect chain</i>	ланац узрочних веза
11.	<i>chain of command</i>	ланац командовања
12.	<i>current assets</i>	текућа средства / актива
13.	<i>current expense</i>	текући трошак
14.	<i>current liabilities</i>	текућа пасива
15.	<i>current revenue</i>	текући принос
16.	<i>data mining</i>	„ископавање“ података
17.	„ <i>daughter</i> “ <i>bank</i>	банка кћерка
18.	<i>demand elasticity</i>	еластичност тражње
19.	<i>distribution channel</i>	канал дистрибуције
20.	<i>dry emission</i>	сува емисија
21.	<i>fishbone-maps technique</i>	техника рибеље кости
22.	<i>floating interest rates</i>	флукутирајућа каматна стопа

Р. бр.	Енглески језик	Српски језик
23.	<i>grey economy</i>	сива економија
24.	<i>income flow analysis</i>	анализа токова прихода
25.	<i>interest rate cap and collar</i>	капа и крагна каматне стопе
26.	<i>liquid assets</i>	текућа средства
27.	<i>manpower</i>	људска радна снага
28.	<i>money flow</i>	новчани ток
29.	<i>pool of knowledge</i>	фонд знања
30.	<i>price elasticity</i>	еластичност цена
31.	<i>share proces balloon</i>	балон ценовних акција
32.	<i>supply chain</i>	ланац снабдевања
33.	<i>value chain</i>	ланац вредности

У корпусу смо приметили свега два случаја у којима енглески и српски метафорички еквивалент припадају различитим изворним доменима: нпр. слепи путник (енг. *free rider*) и празан ход (енг. *idle run*). Ради се о два метафоричка израза која су културолошки условљена, па директни преводи са енглеског на српски језик („слободан јахач“, „лења трка“) не би за резултат имали разумљиве термине.

Важно је приметити, такође, да највећи број метафоричких термина на српском језику датих у претходној табели припадају категорији лексикализованих конвенционалних метафора, односно оних код којих се изворно метафорично значење готово и не осећа.

Преведени термини без задржаног метафоричног значења. Значајан број енглеских метафоричних термина из копруса у српски језик преносе се као неметафорични, нпр:

Табела 8: Енглески метафорични термини и српски еквиваленти настали превођењем без задржаног метафоричког значења

Р. бр.	Енглески језик	Српски језик
1.	<i>blue collar job</i>	производно занимање
2.	<i>brainwriting</i>	техника исписивања идеја
3.	<i>crowdsourcing approach</i>	сараднички приступ
4.	<i>crowdsourcing</i>	групна расподела рада
5.	<i>data mining</i>	претраживање / претрага података
6.	<i>daughter firm</i>	зависно предузеће
7.	<i>dead capital</i>	неангажовани капитал
8.	<i>downsizing</i>	смањење запослености
9.	<i>feedback</i>	повратна информација
10.	<i>fit and gap analysis</i>	анализа ситуације и могућности
11.	<i>frozen account</i>	блокиран рачун
12.	<i>idle capital investments</i>	неискоришћена капитална улагања
13.	<i>parent bank</i>	матична банка
14.	<i>pool of applications</i>	база пријава
15.	<i>sunk costs</i>	прошли трошкови
16.	<i>word-of-mouth advertizing</i>	усмено оглашавање

На основу претходно изнетог, можемо извести неколико закључака.

Прво, у корпусу је примећен значајан број метафоричних термина на српском језику. Прегледом листе оваквих термина, међутим, уочили смо да највећи број ових термина припада терминима који нису новијег датума, који су у потпуности лексикализовани и чије се метафоричко порекло не осећа.

Друго, као што је метафора важан извор нових термина за менаџмент на енглеском језику, тако је трансфер метафоричне терминологије важан извор англицизама у менаџменту на српском језику, што потврђује и број пронађених примера у корпусу.

Треће, делимично се слажемо са мишљењем ауторке Силашки (2012:103-120) да „творци термина у српском језику нерадо задржавају метафоричност при превођењу“, односно да „још увек дају предност формалности“ на тај начин указујући на то да су „метафоре (...) још увек маргинализоване, сматрају се недовољно „научним“, сувише сликовитим и неконвенционалним да би функционисале као научни термини“. Примери преведених термина без задржаног метафоричког значења који су дати у табели 7 потврђују ову тезу.

Четврто, анализа корпуса је указала да је трансфер метафоричких термина са енглеског на српски језик и веома чест узрок појаве термилошке варијације. О овој појави биће више речи у наставку поглавља.

9.5. АНАЛИЗА ТЕРМИНОЛОШКЕ ВАРИЈАЦИЈЕ

Полазећи од листа кандидата за термине издвојених у претходним одељцима, наш следећи циљ био је да, путем даље корпусне анализе, дођемо до што већег броја примера термилошке варијације и да издвојене примере групишемо у различите типове термилошке варијације. Полазећи од подела термилошке варијације које дају Фрејкса (Freixa 2006:52 у Faber 2009b:69) и Силашки (2012:59-77), а које су представљене у теоријском делу овог рада, дошли смо до сопствене класификације термилошке варијације које ћемо се држати у наредним одељцима. Говорићемо о следећим подврстама термилошке варијације у нашем корпусу:

1. Лексичко-семантичка варијација;
2. Морфо-синтаксичка варијација; и
3. Ортографска варијација.

Имајући у виду чињеницу да се нови појмови у менаџменту концептуализују и именују у енглеском језику, а затим се у процесу секундарног формирања термина преносе у српски језик (што подразумева и велику зависност од енглеског језика), ради анализе посматрали смо и енглески и српски део паралелизованог корпуса. Наш циљ је био да посматрањем енглеских еквивалената српских термина дођемо до примера наведених врста варијације у терминологији менаџмента на српском језику.

Уз помоћ алата за претраживање паралелизованих текстова на енглеском и српском језику Библиша, поматрали смо конкордансе издвојених кандидата за термине на српском језику у односу на њихов превод на српски језик. Закључке и примере термилошке варијације до којих смо дошли на овај начин представимо у наредним одељцима.

9.5.1. Лексичко-семантичка варијација

Под лексичко-семантичком варијацијом подразумеваћемо првенствено појаву лексичко-семантичке синонимије у терминологији менаџмента на српском језику условљене утицајем и контактом са енглеским језиком. Другим речима, говорићемо о интерлингвалној варијацији (Freixa 2006:52 у Faber 2009б:69).

Прегледом корпуса уочен је значајан број примера интерлингвалне лексичко-семантичке варијације, односно термилошких синонима насталих услед контаката са енглеским језиком. Преглед одабраних термилошких синонима издвојених из корпуса дат је у табели 9.

Примери из табеле указују на чињеницу да је појава термилошке синонимије условљене контактима са енглеским језиком најоучљивија међу терминима новијег датума и терминима који имају метафоричко порекло у енглеском језику (нпр. *бенчмаркинг/ поређење*, „*bootstrapping*“ (ортографски неадаптирано) / *метода узенгије*, *даунсајзинг / метода узенгије*, *брејнсторминг / олујна метода*, *аутсорсинг / унајмљивање стручњака споља*, *краудсорсинг / групна расподела рада*), односно оним термилошким јединицама које нису у потпуности лексикализоване.

Оно што изненађује, међутим, јесте да појава термилошке синонимије постоји и међу неким од најкључнијих термина области менаџмента. У наставку поглавља позабавићемо се паром синонима који представљају кључне термине области менаџмента на српском језику: терминима *менаџмент* и *управљање*.

9.5.1.1. Менаџмент и управљање

Кључна реч научне и стручне области менаџмента, сам термин *менаџмент*, користи се да означи или процес или групу људи.

Менаџмент		
Значење	Пример	Извор
процес	Скорија истраживања у менаџменту указују да је неопходно комбиновати те технике у нове методе, и чак методе у нове системе <i>менаџмента</i> и лидерства, с циљем да се задржи растућа ефикасност <i>менаџмента</i> .	Savoiu et al., 2008, vol. XIII:49/50, ID: 7.2008.49-50.1
група људи	<i>Менаџмент</i> фирме треба да анализира критичне факторе и кад их сагледа мора да се ослања на оне с којима намерава да побољша своју конкурентску позицију.	Тошовић Стевановић А., 2010, vol. XV:55, ID: 7.2010.55.9
научна дисциплина	Пројектни <i>менаџмент</i> се, као дисциплина, налази у сталном и брзом развоју, повезује се са другим <i>менаџмент</i> дисциплинама и јављају се нови правци.	Тољага–Николић и др., 2011, vol. XVI:59, ID: 7.2011.59.5

Табела 9: Примери лексичко-семантичке термилошке варијације
у српском језику са еквивалентима на енглеском језику

Р. бр.	Термин на енглеском језику	Еквиваленти термина на српском језику
1.	<i>balanced scorecard</i>	избалансирана матрица
		избалансирани сцорекард
		<i>balanced scorecard</i>
2.	<i>benchmarking</i>	бенчмаркинг
		поређење
3.	<i>business</i>	пословање / пословни
		бизнис
4.	<i>bootstrapping</i>	<i>bootstrapping</i>
		метода узенгије
5.	<i>brainstorming</i>	олујна техника
		<i>brainstorming</i>
6.	<i>company</i>	компанија
		предузеће
		фирма
7.	<i>cost-benefit analysis</i>	кост-бенефит анализа
		анализа трошкова и користи
8.	<i>data mining</i>	рударење података
		<i>data mining</i>
		откривање законитости у подацима
		„ископавање“ података
9.	<i>downsizing</i>	преструктурисање
		смањење запослености/ кадрова/ људи
		даунсајзинг
10.	<i>indicator</i>	индикатор
		показатељ
11.	<i>outsourcing</i>	спољно извођење
		аутсорсинг
		унајмљивање стручњака споља
12.	<i>manager</i>	менаџер
		руководилац
13.	<i>crowdsourcing</i>	краудсорсинг
		групна расподела рада
14.	<i>economy</i>	економија
		привреда
15.	<i>management</i>	управљање
		менаџмент
16.	<i>performance</i>	перформанса
		учинак
17.	<i>stakeholder</i>	стејкхолдер
		заинтересована страна

Менаџмент се може јавити самостално или као део вишечланих термилошких јединица. У овом другом случају, термин менаџмент може бити главни или зависни члан део именичке синтагме, као у примерима који су дати у табели 10.

Табела 10: Термилошке синтагме са термином *менаџмент*

атрибут + менаџмент	менаџмент + атрибут	менаџмент у атрибутивној функцији
пројектни менаџмент	менаџмент људских ресурса	менаџмент систем
стратешки менаџмент	менаџмент квалитета	менаџмент дисциплина
операциони менаџмент	менаџмент трошкова	менаџмент метода
топ менаџмент	менаџмент развоја	менаџмент консалтинг
еколошки менаџмент	менаџмент логистике	менаџмент перформанса
предузетнички менаџмент	менаџмент знања	менаџмент метода
финансијски менаџмент	менаџмент портфолија	
средњи менаџмент	менаџмент иновација	
виши менаџмент	менаџмент организационих промена	
стејкхолдер менаџмент	менаџмент пословних процеса	
линијски менаџмент	менаџмент базиран на вредности	

Употреба српског термина менаџмент као еквивалента енглеском термину *management*, међутим, није доследна. Посматрањем конкорданси енглеског термина *management* у делу корпуса на енглеском језику и њихових превода на српски језик дошли смо до резултата приказаних у табели 11.

Табела 11: Синонимност и полисемичност термина *менаџмент*

Термин на енглеском језику	превод на српски језик	број реченица
<i>management</i> (процес и дисциплина)	руковођење	13
	управљање	3.616
	менаџмент	3.511
<i>management</i> (тим / група људи)	руководство	41
	управа	27
	менаџмент	52

Имајући у виду веома сличну фреквенцију појављивања термилошких алтернатива *менаџмент* и *управљање* (који означавају менаџмент као процес) са једне, и *руководство* и *менаџмент* (који означавају менаџмент као тим или групу људи) са друге стране, сматрамо да ове парове можемо сматрати термилошким синонимима, односно алтернативним терминима на основу

обрађеног корпуса.

Синонимна употреба термина *менаџмент* и *управљање* као последицу има низ синонимно коришћених термилошких синтагми, од којих су оне најфреквентније преузете из корпуса и приказане у табели 12.

Табела 12: Синонимност термилошких синтагми са термином *менаџмент*

Р. бр.	Менаџмент	Управљање
1.	финансијски менаџмент	финансијско управљање, управљање финансијама
2.	менаџмент информација	управљање информацијама
3.	менаџмент квалитета	управљање квалитетом
4.	менаџмент портфолија пројеката	управљање портфолиом пројеката, управљање пројектним портфолиом
5.	менаџмент трошкова	управљање трошковима
6.	менаџмент знања	управљање знањем
7.	пројектни менаџмент	управљање пројектом (пројектима)
8.	стратешки менаџмент	стратешко управљање

Алтернативна и синонимна употреба термина *менаџмент* и *управљање* проблематична је по многим ауторима из више разлога. Наиме, судећи по дефиницији термина *менаџмент* дате у стандарду 9000:2015, у поглављу 3.3.3., *менаџмент* се односи на координисане активности за усмеравање организације и *управљање* њом. Другим речима, *управљање* је само *део менаџмента*, односно једна од његових функција; *управљање* представља само једну од *функција менаџмента*. Упркос теоријској дистинкцији између термина *менаџмент* и *управљање* и њима одговарајућих појмова, примери из корпуса указују на чињеницу да се оба термина користе синонимно и алтернативно да укажу на исти појам.

9.5.2. Морфосинтаксичка варијација

У оквиру поглавља које се тиче морфосинтаксичке варијације у терминологији менаџмента на српском језику говорићемо о врсти синонимије која се тиче граматичке структуре самих термина. Ради се, наиме, о паровима термилошких синонима који имају потпуно идентично значење, а разликују се искључиво по свом граматичком облику, па су стога, по ауторки Силашки (2012:12), најближи апсолутним синонимима.

Грамматички термилошки синоними, како ћемо их звати у наставку одељка, јесу заправо термилошке синтагме које се међусобно разликују у једном од следећих карактеристика:

1. разлика у реду речи зависних и независних елемената синтагме,
2. разлика у падежним облицима зависних елемената синтагме чији је независни елемент термин менаџмент,
3. синоними који су резултат личних преференција корисника термина.

9.5.2.1. Ред речи

У првом случају, ради се о паровима синонимних термилошких синтагми у којима једна од синтагми прати ред речи карактеристичан за енглески, а не за српски језик, као у примерима који следе – табела 13.

Табела 13: Примери морфосинтаксичке термилошке варијације у српском језику условљене пресликавањем реда речи из енглеског језика

Р. бр.	Ред речи карактеристичан за енглески језик	Ред речи карактеристичан за српски језик
1.	бизнис окружење	пословно окружење
2.	бизнис пројекат	пословни пројекат
3.	Делфи метода	метода Делфи
4.	Keizen приступ	приступ Каизен
5.	менаџмент дисциплина	дисциплина менаџмента
6.	менаџмент метода	метода менаџмента
7.	менаџмент систем	систем менаџмента
8.	портфолио стратегија	стратегија портфеља

У колони са леве стране, зависни чланови именичких синтагми употребљени су у номинативу и као премодификација главном елементу синтагме, што није уобичајено за српски језик. Колони са десне стране указује на еквивалентне термине из корпуса у којима се зависни члан налази у генитиву и у постпозицији у односу на главни елемент синтагме (осим у примерима *метода Делфи* и *приступ Кајзен*, у коме *Делфи* и *Кајзен* представљају назив методе, односно приступа).

Осим наведених примера, у корпусу су уочени и примери попут *бизнис окружење* / *пословно окружење*, односно *бизнис пројекат* / *пословни пројекат*, односно они који су истовремено и граматички и етимолошки синоними.

9.5.2.2. Падеж

Код именичких синтагми које као главну реч имају именицу *менаџмент* примећена је интересантна граматичка варијација. Наиме, док стандард 9000:2015 наводи примере у којима зависни чланови синтагме стоје у инструменталу (нпр. *менаџмент квалитетом*), у корпусу нисмо наишли на овакве примере, већ искључиво на оне у којима се иза речи *менаџмент* јављају искључиво именице у генитиву (*менаџмент квалитета*). Ова појава отвара питања у којој мери је термилогија дата у релевантним стандардима прихваћена у реалном пословном свету и да се термилогија прописана стандардом заиста може сматрати стандардном и стандардизованом.

9.5.2.3. Личне склоности корисника терминологије

Прегледом корпуса примећен је извешан број примера парова термилошких синонима које не можемо сврстати ни у једну од претходно наведених категорија термилошке варијације, те смо склони да их припишемо личним склоностима преводаца и других корисника терминологије¹⁰⁵. Ради се првенствено о одабиру једног од два придевска модификатора у термилошким синтагмама: *стратегијски* или *стратешки* (нпр. менаџмент), *континуиран* или *континуалан* (нпр. процес), *системски* или *систематски* (нпр. приступ), *концепцијски* или *концептуални* (нпр. оквир). Примери из корпуса нису указали да се ради и термилошким паровима са различитим значењем.

9.5.3. Ортографска варијација

Ортографска варијација тиче се степена адаптираности преузетих страних термина (англицизама) у српски језик. Највећи број термина чије ортографске варијанте смо приметили у корпусу припадају групи мање фреквентних термина са метафоричким пореклом, што потврђује и табела 14.

Табела 14: Примери ортографске термилошке варијације у српском језику
(са еквивалентима на енглеском језику)

Р. бр.	Енглески термин	Српски термин (ортографске варијанте)
1.	<i>balanced scorecard</i>	<i>balanced scorecard</i> , избалансирани <i>scorecard</i>
2.	<i>benchmarking</i>	бенчмаркинг, <i>benchmarking</i>
3.	<i>bootstrapping</i>	„ <i>bootstrapping</i> “
4.	<i>brainstorming</i>	<i>brainstorming</i> , брејнсторминг
5.	<i>bricks and clicks</i>	„ <i>bricksiclicks</i> “
6.	<i>crowdsourcing</i>	„ <i>kraudsorsing</i> “
7.	<i>data mining</i>	<i>data mining</i>
8.	<i>downsizing</i>	<i>down-sajzing</i> , „даунсајзинг“ даунсајзинг
9.	<i>fuzzy logic</i>	<i>fuzzy</i> логика
10.	<i>offshoring</i>	<i>offshoring</i>
11.	<i>outsourcing</i>	<i>outsourcing</i> , аутсорсинг, аутсорсовање
12.	<i>stakeholder</i>	<i>stakeholder</i> , стеикхолдер, стејкхолдер

Табела 14 указује на три групе термина, и то:

1. термине који су ортографски неадаптирани, односно они који у потпуности и у свим примерима из корпуса прате ортографска правила енглеског језика, нпр. *bootstrapping*, *bricksiclicks*, *data mining*, *offshoring*;

¹⁰⁵ Треба напоменути да је одабир било ког термилошког синонима из претходно обрађених категорија такође ствар личног одабира, али у овом одељку нећемо о њима поново говорити.

2. термине који су делимично адаптирани, односно који садрже и адаптиране и неадаптиране елементе, нпр. *fuzzy логика*;

3. термине са различитим ортографским варијантама које се јављају у корпусу, од потпуно неадаптираних варијанти термина (нпр. *balanced scorecard*, *benchmarking*, *brainstorming*, *outsourcing*, *stakeholder*), преко делимично адатираних (нпр. *izbalansirani scorecard*, *down-sajzing*) до потпуно адаптираних ортографских варијанти страних термина (нпр. *брејнсторминг*, *краудсорсинг*, *даунсајзинг*, *стејкхолдер*, *аутсорсинг* / *аутсорсовање*¹⁰⁶).

Важно је скренути пажњу на прилично стихијску и насумичну употребу наводника са страним терминима са различитим степенима ортографске адаптације. Иако на први поглед може изгледати да се наводници користе уз термине који су ортографски неадаптирани, и представљају потврду да се они и даље доживљавају као страни, примери из корпуса потврђују да су наводници присутни и уз делимично или потпуно адаптиране англицизме (нпр. „*daunsajzing*“, „*bricksiclicks*“), и да се у том смислу употреба наводника може сматрати личним избором аутора текста или преводиоца.

9.6. Закључак корпусног истраживања

Истраживање терминологије менаџмента засновано на анализи специјализованог паралелног корпуса радова из области менаџмента (жанр: научни рад) на енглеском и српском језику (преко 600.000 токена по језику) заузима централно место у овој докторској дисертацији. Самој анализи корпуса претходило је образложење значаја и улоге коју корпуси имају у термилошком и терминографском раду, а затим и представљање самог корпуса који је састављен за потребе израде ове тезе. Приликом представљања корпуса, детаљно су приказани његов садржан и критеријуми којима смо се руководили током селекције текстова, а описан је и процес компилације и процесуирања текстова и припрема формата погодног за електронску обраду и анализу.

Анализа овако припремљеног корпуса извршена је уз помоћ софтверских алата *AntConc* и *БиблИша* и била је подељена на две фазе.

У првој фази из корпуса издвојено је четири групе термина: 1) најфреквентнији једночлани термини, 2) најфреквентнији вишечлани термини, 3) кључни термини у корпусу, 4) термини ниже фреквентности који имају метафоричко порекло у енглеском језику. Циљ ове фазе корпусне анализе био је да се представе основне лингвистичке (формалне, функционалне и семантичке) карактеристике издвојених термина.

Анализом термилошких јединица издвојених по критеријуму фреквентности појављивања у српском делу нашег паралелизованог корпуса, примећено је да најфреквентнији једночлани термини нису уско-стручни искључиво за област менаџмента, већ припадају групи општих или суптехничких термина који су карактеристични за већи број области (нпр. *пројекат*, *организација*, *стратегија*, *конкуренција*, *привреда* и слично), као и да највећи број њих води порекло из латинског језика. Имајући у виду изражену

¹⁰⁶ Овај пример указује не само на ортографску, него и на морфосинтаксичку адаптацију, будући да је термин добио суфикс карактеристичан за српски језик.

мултидисциплинарност менаџмента као научне и стручне области, резултате прелиминарног истраживања, али и субјективни језички осећај самог истраживача, опис терминологије научне и стручне области менаџмента значајно би осиромашило уколико би се из даље анализе изоставили општи термини, односно уколико бисмо анализирали искључиво уско-стручну терминологију.

Највећи број најфреквенцијских вишечланих термина уочених у корпусу су двочлане термилошке синтагме које су у већој мери уско-стручне за област менаџмента него најфреквентнији једночлани термини. Трећа група термина, кључни термини у корпусу, јесу они термини они који су издвојени на основу тога што се значајно фреквентније појављују у нашем корпусу у односу на референтни корпус српског језика (*Корпус Савременог српског језика СрпКор 2013*). Кључни термини указују на чињеницу да су неки од најрелевантнијих (иако не и најфреквентнијих) термина у области менаџмента на српском језику заправо англицизми и акроними изведени из термилошких синтагми на енглеском језику.

До четврте групе термина, термина ниже фреквенности који имају метафоричко порекло у енглеском језику, дошли смо укључивањем енглеског дела нашег паралелизованог корпуса и претраживањем еквивалената енглеских метафоричких термина путем алата *Библиша*. Прегледом листе еквивалената, уочене су две тенденције: 1) да се енглески метафорички термини пренесе у српски језик као неадаптирани, делимично адаптирани или потпуно адаптирани англицизми, или 2) да се ови термини преводе и задржавају или не задржавају транспарентно метафоричко значење. Поред две наведене, уочена је и тенденција да термини новијег датума све мање задржавају метафоричко значење, а све више се у српски језик пренесе као директне позајмљенице. Ова појава неминовно доводи до изражене термилошке варијације, посебно на нивоу ортографије.

У другој фази анализе корпуса издвојени су примери термилошке варијације који су подељени у неколико категорија: 1) лексичко-семантичка варијација, 2) морфо-синтаксичка варијација, и 3) ортографска варијација. Примери лексичко-семантичке варијације, односно синонимије, уочени су како међу једночланим и вишечланим терминима ниске фреквенности (односно терминима новијег датума који нису у потпуности лексикализовани), тако и међу неким од кључних термина саме области менаџмента, као што је и сам термин *менаџмент*.

У корпусу је уочено и неколико врста морфо-синтаксичке варијације, односно примера граматичких термилошких синонима са потпуно истим значењем, али различитим граматичким обликом, и то: 1) парови термилошких синтагми који се разликују у реду речи зависних и независних елемената синтагме, 2) парови термилошких синтагми који се разликују по падежним облицима зависних елемената синтагме, и 3) парова термилошких синонима који су резултат личних преференција корисника термина. Примери ортографске варијације уочени у корпусу тичу се степена адатираности термилошких англицизама и најуочљивији су у групи мање фреквентних термина са метафоричким пореклом у енглеском језику.

Неки од најинтересантнијих резултата и закључака корпусног истраживања потврдили су постављене хипотезе. Наиме, корпусно истраживање стања терминологије у области менаџмента на српском језику указало је на чињеницу да проблем термилошке неуређености није карактеристичан само за нискофреквентне термине новијег датума који нису у потпуности

лексикализовани, већ се може уочити и и код неких од најфреквентнијих и најкључнијих термина ове области. Друго, код нискофреквентних термина, термилошка варијација уочљива је на сва три наведена језичка нивоа: ортографском, морфосинтаксичком и лексичко-семантичком нивоу, али се у већој мери тиче степена морфолошке и ортографске адаптираности у српском језику, а нешто мање се тиче синонимије између (неаптираног или делимично адаптираног) термилошког англицизма, са једне, и домаћег термина, са друге стране. Код високофреквентних термина и термина који су кључни за област менаџмента, проблем термилошке неуређености углавном није ортографске природе, али је евидентан на лексичко-семантичком нивоу (изражен у виду полисемије или етимолошке синонимије).

Резултати корпусног истраживања такође недвосмислено потврђују хипотезу да је основни узрок термилошке варијације и термилошких празнина у научно-стручној области менаџмента доминантан утицај енглеског језика, односно стихијски и неконтролисани трансфер англофоне терминологије у српски језик.

На основу резултата овог истраживања, можемо закључити да паралелизовани специјализовани корпус заиста представља значајан ресурс за термилошки и терминографски рад, посебно у контексту термилошке и језичке политике и планирања, јер недвосмислено и експлицитно може указати на термилошке проблеме који захтевају хитну и систематску интервенцију термилошких и језичких планера.

Свесни смо чињенице, међутим, да сâм корпус који је састављен за потребе овог истраживања има извесна ограничења. Наиме, одабир и величина корпуса за анализу био је ограничен доступношћу текстова из жанра научног рада у оригиналу на српском и преводу на енглески језик. Ово ограничење би могло да се превазиђе укључивањем паралелизованих радова новијег датума из истог или различитих жанрова (на пример, апстраката докторских дисертација, будући да су они лако доступни на два језика), јер савременији текстови свакако могу указати на новију стручну терминологију и још више примера термилошке варијације.

Путем корпусног истраживања представљеног у овом поглављу дошли смо до слике терминологије и термилошке варијације у стварној језичкој употреби, односно у социокомуникативном контексту. Како бисмо ову слику употпунили, међутим, сматрамо да је потребно открити и ставове који корисници стручне терминологије, односно припадници стручне делатне заједнице, имају према стању термилошке изграђености и варијације у области менаџмента, као и о институцијама и странама које сnose одговорност како за дато термилошко стање, тако и за термилошку политику, планирање и менаџмент терминологије у српском језику уопште. Испитивање стања и ставова у вези са стањем терминологије менаџмента спровели смо путем експерименталног истраживања које ће бити представљено у наредном поглављу.

10. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНО ИСТРАЖИВАЊЕ



10.1. ИНСТРУМЕНТ ИСТРАЖИВАЊА: УПИТНИК

Након упознавања са научном и стручном облашћу менаџмента и стицања основних сазнања о њеним појмовима, појмовним односима и структури, као и након анализе најрелевантнијих термина из ове области, спроведено је експериментално истраживање путем упитника у вези са стањем терминологије менаџмента на српском језику. Коначној верзији упитника претходио је пилот упитник који је имао нешто другачију форму. Након анализе резултата пилот упитника кога је попунила мања група испитаника из циљне групе, исправљени су неки недостаци и спроведено је истраживање које ћемо представити у наредним одељцима.

Упитник о стању стручне терминологије у области менаџмента спроведен је на Факултету организационих наука Универзитета у Београду. Место за дистрибуцију упитника изабрано је с обзиром на чињеницу да је овај факултет једна од водећих високошколских установа на којима се изучава менаџмент као научна дисциплина. Наш циљ је био да добијемо мишљење следећих група испитаника:

– *Циљне групе:* студената основних и мастер студија Катедре за менаџмент Факултета организационих наука, односно будућих стручњака за менаџмент. Испитаници из циљне групе нису ангажовани у извођењу наставе на ФОН-у; и

– *Контролне групе:* наставног особља са Катедре за менаџмент Факултета организационих наука, односно садашњих стручњака за менаџмент.

Обе групе испитаника добиле су исти упитник. Упитник је израђен путем онлајн софтвера за израду упитника под називом *Survey Monkey* (<https://www.surveymonkey.com>) и контролној групи испитаника је дистрибуиран електронским путем. Испитаници из циљне групе упитник су испуњавали на папиру.

Упитник се састојао од укупно 15 питања затвореног и отвореног типа која су била подељена на следеће делове:

- **Део А:** *Општи подаци о испитаницима* (име и презиме, пол, године старости, занимање и самопроцена нивоа знања енглеског језика) – четири питања;
- **Део Б:** *Подаци о терминима из области менаџмента на српском језику* – четири питања;
- **Део В:** *Ставови у вези са терминологијом из области менаџмента* – седам питања.

Циљ спровођења упитника као прелиминарног истраживања у овој докторској дисертацији био је откривање ставова, мишљења и преференција испитаника у вези са следећим питањима:

- стањем терминологије и менаџмента терминологије у области менаџмента на српском језику;
- највећим проблемима у вези са терминологијом менаџмента на српском језику;
- најефикаснијим начинима за превазилажење тих проблема;
- приоритетима у раду на менаџменту терминологије;
- англицизацијом терминологије менаџмента и дискурса менаџмента уопште;
- термилошкој варијацији, пре свега оној условљеном употребом англицизама;
- термилошким празнинама у области менаџмента.

Након добијања резултата упитника, спроведене су квалитативна и квантитативна анализа. У наставку овог поглавља биће изложени само најрелевантнији резултати и закључци првог истраживања, док су детаљни статистички и други подаци, као и сам Упитник, доступни у Прилогу овог рада.

10.2. РЕЗУЛТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Резултате експерименталног истраживања спроведеног путем упитника представимо по деловима од којих се сам упитник састојао: анализа општих података о испитаницима (део А), анализа стања терминологије менаџмента (део Б) и анализа ставова у вези са стањем терминологије менаџмента (део В).

10.2.1. Део А: Општи подаци о испитаницима

У истраживању је учествовало укупно 170 испитаника, од чега је 120 испитаника припадало циљној, а 50 испитаника контролној групи.

10.2.1.1. Питање А1

Питање А1 односило се на личне податке о испитаницима – име и презиме и пол.

Највећи број учесника у испитивању (преко 70%) одабрало је да остане анонимно (табела 15):

Табела 15: Име и презиме испитаника

Име и презиме	Контролна група		Циљна група		Обе групе испитаника	
	број	%	број	%	број	%
Дато	17	34,00	29	24,17	46	27,06
Није дато	33	66,00	91	75,83	124	72,94
Укупно	50	100,00	120	100,00	170	100,00

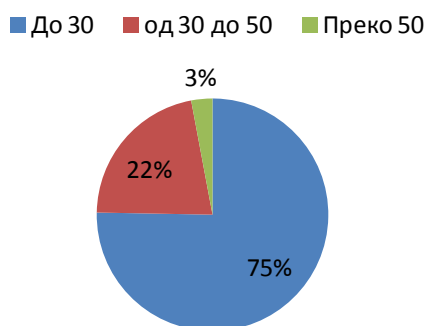
Највећи број испитаника биле су особе женског пола (75,74 % испитаника).

Табела 16: Пол испитаника

Име и презиме	Контролна група		Циљна група		Обе групе испитаника	
	број	%	број	%	број	%
Мушки	15	30,61	26	21,67	41	24,26
Женски	34	69,39	94	78,33	128	75,74
Укупно	49	100,00	120	100,00	169	100,00

10.2.1.2. Питање А2

По старосној структури, од укупног броја испитаника (и из циљне и из контролне групе) највише је било млађих од 30 година (75%), а најмање старијих од 50 година (3%), као што је приказано на графикону 1.



Графикон 1: Године старости – сви испитаници

Треба напоменути, међутим, да је су се старосне структуре сваке групе испитаника значајно разликовале (табела 17). Тако је, на пример, скоро 97% испитаника из циљне групе било млађе од 30 година, док је у контролној групи највећи број испитаника био средњих година – 66% (33 испитаника).

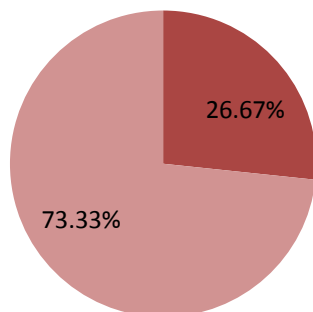
Табела 17: Године старости (контролна и циљна група)

Име и презиме	Контролна група		Циљна група		Обе групе испитаника	
	број	%	број	%	број	%
До 30	12	24,00	116	96,67	128	75,29
Од 30 до 50	33	66,00	4	3,33	37	21,76
Преко 50	5	10,00	0	0,00	5	2,94
укупно	50	100,00	120	100,00	170	100,00

10.2.1.3. Питање А3

Питање број А3 односило се на наставничко звање / занимање испитаника (за испитанике из контролне групе), односно на ниво студија који испитаници из циљне групе похађају. Од 120 испитаника из *циљне групе* – студената ФОН-а и будућих чланова професионалне делатне заједнице, 32 испитаника су студенти мастер студија, а 88 су студенти основних студија (друга и четврта година), као што је приказано у графикону 2, односно у табели 18.

■ Студент постдипломских студија ■ Студент основних студија

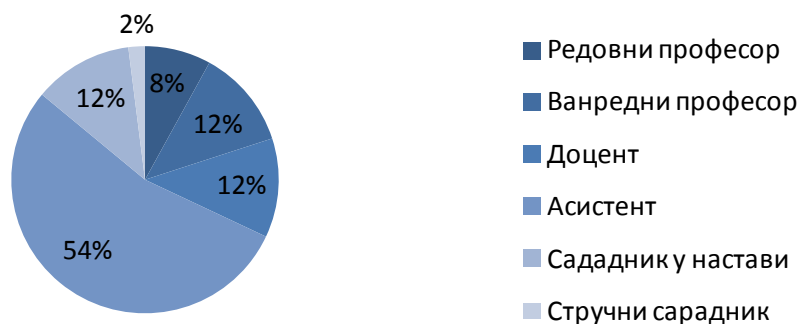


Графикон 2: Ниво студија испитаника (циљна група)

Табела 18: Ниво студија (циљна група)

Циљна група		
Ниво студија	Број испитаника	%
Студент постдипломских студија	32	26,67
Студент основних студија	88	73,33
Укупно	120	100,00

Од 50 испитаника из *контролне групе* – чланова академске делатне заједнице за ову област, односно наставног особља ФОН-а, четири су редовни професори, шест су ванредни професори, шест су доценти, 27 асистенти, један стручни сарадник и шест сарадници у настави на Катедри за менаџмент ФОН-а (графикон 3 и табела 19):



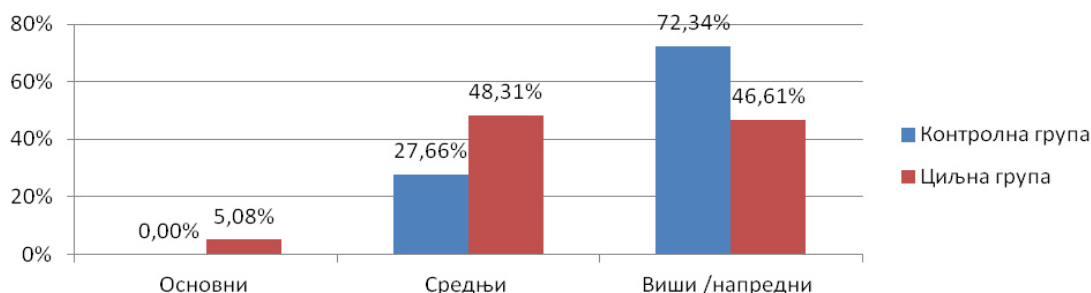
Графикон 3: Наставна звања испитаника (контролна група)

Табела 19: Наставничка звања (циљна група)

Контролна група		
Звање / занимање	Број испитаника	%
Редовни професор	4	8,00
Ванредни професор	6	12,00
Доцент	6	12,00
Асистент	27	54,00
Сададник у настави	6	12,00
Стручни сарадник	1	2,00
Укупно	50	100,00

10.2.1.4. Питање А4

Упитани да оцене своје знање енглеског језика, највећи број испитаника из контролне групе је одговорио да има високо/напредно знање (72,34%, односно 34 испитаника), док је у циљној групи највећи број испитаника (48,31%, односно 57 испитаника) своје знање оценио као средње. Ни један испитаник из контролне групе и само 6 испитаника из циљне групе своје знање енглеског језика оцењује као основно (графикон 4, табела 20).



Графикон 4: Самопроцена нивоа знања енглеског језика (контролна и циљна група)

Табела 20: Самопроцена нивоа знања енглеског језика (контролна и циљна група)

Ниво знања енглеског језика	Контролна група		Циљна група		Обе групе испитаника	
	број	%	број	%	број	%
Основни	0	0,00	6	5,08	6	3,64
Средњи	13	27,66	57	48,31	70	42,42
Виши /напредни	34	72,34	55	46,61	89	53,94
Укупно	47	100,00	118	100,00	165	100,00

10.2.2. Део Б: Термилошка варијација у области менаџмента

У другом делу истраживања позабавили смо се проблемима термилошке варијације и термилошких празнина у менаџменту на српском језику. Испитаницима из обе групе постављено је 4 питања која су се тичала апсолутне термилошке синонимије, преференције у употреби термилошких синонима, односно домаћих термина и њихових еквивалената позајмљених из других језика, као прихватљивости или неприхватљивости одређених језичких израза у дискурсу менаџмента. Примери одабрани за овај део истраживања примећени су и издвојени током прелиминарног ишчитавања стручне литературе ради скицирања појмовне структуре менаџмента, као и током анализе корпуса. Одговори које су нам испитаници дали на постављена питања пружили су нам веома корисне квантитативне и квалитативне податке.

10.2.2.1. Питање Б1

У првом питању, од испитаника смо тражили да унесу апсолутне синониме (односно речи или изразе са потпуно истим значењем) за следеће термине: (1) *менаџмент*, (2) *ефективност*, (3) *вођење*, (4) *кадрови*, (5) *стејкхолдер*, (6) *кост-бенефит анализа*, (7) *фидбек*, (8) *перформанса*, (9) *стручност*, (10) *пословање*. Ради се о терминима и субтехничкој лексици која је високо фреквентна и утемељена у дискурсу менаџмента, па би, на основу те чињенице могли да претпоставимо да ће број понуђених апсолутних синонима које испитаници наведу бити релативно мали.

Квалитативни и квантитативни подаци које смо добили како у контролној тако и у циљној групи испитаника показали су значајно већу варијацију него што смо очекивали. Сви добијени одговори приказани су у табели 21.

Табела 21: Апсолутни синоними понуђених термина – сви одговори

Термин	Синоним	Број одговора	
		контролна група	циљна група
Менаџмент:	управљање	22	81
	руковођење	3	8
	руководство	2	4
	управни органи	1	0
	пословно управљање	1	0
	вођење	0	4
	деловање	0	2
	управа	0	0
	пословање	0	1
	економија	0	1
	организовање	0	1
	организација	0	1
	планирање	0	1
Ефективност:	делотворност	3	8
	радити праве ствари	2	19
	успешност	2	10
	учинковитост	1	10
	права ствар	1	0
	дејственост	1	0
	способност одабира правих циљева	1	0
	исправност	0	4
	тачност	0	2
	минимални трошкови	0	2
	продаја	0	1
	оптималност	0	1
	ефикасност	0	1
	постизање резултата на прави начин	0	1
	корисност	0	1
	брзина	0	1
	исправност	0	1
	ефекат рада	0	1
	утицајност	0	1
	тржишна процена	0	1
рационалност	0	1	
континуитет	0	0	
Вођење:	лидерство	10	33
	управљање	4	32
	руковођење	3	9
	функција менаџмента	1	0
	усмеравање	0	4
	координација	0	3

Термин	Синоним	Број одговора	
		контролна група	циљна група
	покретање	0	1
	наређивање	0	1
	кадровање	0	1
	менаџмент	0	1
	менаџовање	0	1
Кадрови:	људски ресурси	17	30
	запослени	6	54
	људи	1	4
	радници	2	7
	експерти	1	0
	људство	1	1
	радна снага	0	5
	стручњаци	0	1
	особље	0	5
	ресурси	0	1
Стејкхолдер:	заинтересована страна	8	30
	заинтересована група	1	6
	интересна страна	6	19
	интересна група	6	4
	циљна група	0	3
	циљна јавност	0	2
	акционар	0	2
	деоничар	0	3
	власник пакета акција	0	1
	добављач	0	1
	интересант	0	1
	држач профита	0	2
	пословни партнер	0	1
	људи од утицаја	0	1
	комитент	1	0
	сувласник	1	0
	добављач	1	0
	учесник	1	0
Кост-бенефит анализа:	анализа трошкова и користи	10	18
	анализа трошкова	2	10
	анализа користи и трошкова	1	0
	анализа трошкова и предности	1	1
	анализа трошкова и корисности	3	1
	анализа трошкова и добити	2	2
	анализа трошкови – користи	0	6
	трошковна анализа	0	8
	анализа корисности	0	1
	трошкови – корист анализа	0	1
	пословна анализа	0	1
	анализа оправданости улагања	0	1
	анализа губитака	0	1
	анализа предности и мана	0	1
анализа исплативности	0	1	
Перформанса:	учинак	10	9
	карактеристика	1	29

Термин	Синоним	Број одговора	
		контролна група	циљна група
	индикатор	1	1
	особина	1	4
	резултат	2	3
	успешност	1	2
	остварење	1	0
	постигнуће	1	0
	мера успешности	1	0
	изведба	1	0
	радна способност	1	0
	успех	1	0
	извођење	0	8
	наступ	0	3
	одлика	0	2
	резултат	0	3
	предност	0	2
	вредност	0	2
	корист	0	1
	могућност	0	1
	мерљива карактеристика	0	1
	показатељ	0	5
Пословање:	бизнис	9	45
	предузетништво	1	0
	обављање одређених циљева продуктивности	1	0
	рад	0	4
	делатност	0	3
	радна активност	0	2
	вођење	0	1
	вођење бизниса	0	1
	вођење предузећа	0	1
	вођење активности	0	1
	привређивање	0	1
Фидбек:	повратна информација	21	76
	повратна спрега	3	1
	повратна реакција	1	0
	повратна веза	2	15
	повратно дејство	1	0
	одговор	2	8
	повратна порука	0	1
	повратни коментар	0	1
	мишљење	0	1
подршка	0	3	
Стручност:	експертиза	5	12
	компетентност	6	22
	квалификација	1	0
	образованост	1	0
	квалификованост	1	2
	знање	0	11
	експертност	0	2
способност	0	5	

Термин	Синоним	Број одговора	
		контролна група	циљна група
	компетенција	0	3
	професионалност	0	3
	специјалност	0	2
	специјализованост	0	1
	оспособљеност	0	2
	умеће	0	3
	образовање	0	3
	усавршеност	0	1

Из практичних разлога одлучили смо да разматрамо само оне понуђене синониме који су се у одговорима појавили три и више пута у бар једној од две групе испитаника (табела 22).

Табела 22: Апсолутни синоними понуђених термина са већом фреквентношћу

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Менаџмент:	управљање	22	81
	руковођење	3	8
	руководство	2	4
	вођење	0	4
Ефективност:	делотворност	3	8
	радити праве ствари	2	19
	успешност	2	10
	учинковитост	1	10
	исправност	0	4
Вођење:	лидерство	10	33
	управљање	4	32
	руковођење	3	9
	усмеравање	0	4
	координација	0	3
Кадрови:	људски ресурси	17	30
	запослени	6	54
	људи	1	4
	радници	2	7
	радна снага	0	5
	особље	0	5
Стејкхолдер:	заинтересована страна	8	30
	заинтересована група	1	6
	интересна страна	6	19
	интересна група	6	4
	циљна група	0	3
	деоничар	0	3
Кост-бенефит анализа	анализа трошкова и користи	10	18
	анализа трошкова	2	10
	анализа трошкова и корисности	3	1
	анализа трошкови – користи	0	6
	трошковна анализа	0	8
Перформанса:	учинак	10	9
	карактеристика	1	29

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
	особина	1	4
	резултат	2	3
	извођење	0	8
	наступ	0	3
Пословање:	бизнис	9	45
	рад	0	4
	делатност	0	3
Фидбек:	повратна информација	21	76
	повратна спрега	3	1
	повратна веза	2	15
	одговор	2	8
	подршка	0	3
Стручност:	експертиза	5	12
	компетентност	6	22
	знање	0	11
	способност	0	5
	компетенција	0	3
	професионалност	0	3
	умеће	0	3
	образовање	0	3

Уколико упоредимо одговоре које смо добили од циљне и контролне групе, можемо закључити да одговори контролне групе показују мању варијацију него одговори циљне групе. Другим речима, циљна група наводи много већи број речи и израза које сматра апсолутним синонимима са понуђене термине, али је фреквенција појављивања већег броја понуђених синонима веома мала: велики број њих се појављује само једном или два пута. За разлику од њих, испитаници из контролне групе наводи мањи број синонима, али је фреквенција њиховог појављивања већа. Овакав резултат може указивати пре свега на чињеницу да је веће појмовно знање код контролне него код циљне групе заправо предуслов за разумевање значења термина и мању варијабилност у употреби термина и њихових синонима. Другим речима, можемо закључити да постоји директна корелација између комплексности појмовног знања у овој области и терминолошке прецизности.

Уколико погледамо појединачне термине и њихове синониме које су испитаници понудили, можемо издвојити неколико интересантних примера:

а) *Менаџмент* и *вођење*. Код синонима које испитаници дају за ова два термина постоје извесна преклапања.

Као што се из табеле 23 може видети, за оба ова термина као синоними понуђени су термини *руковођење* и *управљање* (од стране како контролних тако и циљних испитаника), што указује да чак и код употребе ових најтемељнијих термина постоји извесна несигурност. Мањи број циљних испитаника *менаџмент* и *вођење* види као синониме.

б) *Стејкхолдер*. Обе групе испитаника су подељене између тога да ли је синоним за овај термин *заинтересована страна/група* или *интересна страна/група*, иако се ради се о изразима који, по неким ауторима (Јакић 2014) немају исто значење, па *заинтересована страна* одговара енглеском изразу *interested party*, а *интересна страна* изразу *stakeholder*.

в) *Перформанса*. Полисемична и терминологизована лексема *перформанса* контролне испитанике најчешће асоцира на *учинак*, а циљне на *карактеристику*. Интересантно је да циљни испитаници за овај термин у значајном броју асоцирају са значењем речи *перформанса* из општег језика, па као синониме наводе речи *наступ* или *извођење*.

г) *Ефективност*. Упитник је показао да испитаници овај термин поиустовећују и са лексемама *делотворност* (енг. *effectiveness*) и *учинковитост*, који више одговара енглеском термину *efficiency*.

Табела 23: Одабрани синоними термина *менаџмент* и *вођење* (одговори испитаника)

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Менаџмент:	управљање	22	81
	руковођење	3	8
	вођење	0	4
Вођење:	управљање	4	32
	руковођење	3	9

Табела 24: Одабрани синоними термина *стејкхолдер* (одговори испитаника)

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Стејкхолдер:	заинтересована страна	8	30
	заинтересована група	1	6
	интересна страна	6	19
	интересна група	6	4

Табела 25: Одабрани синоними термина *перформанса* (одговори испитаника)

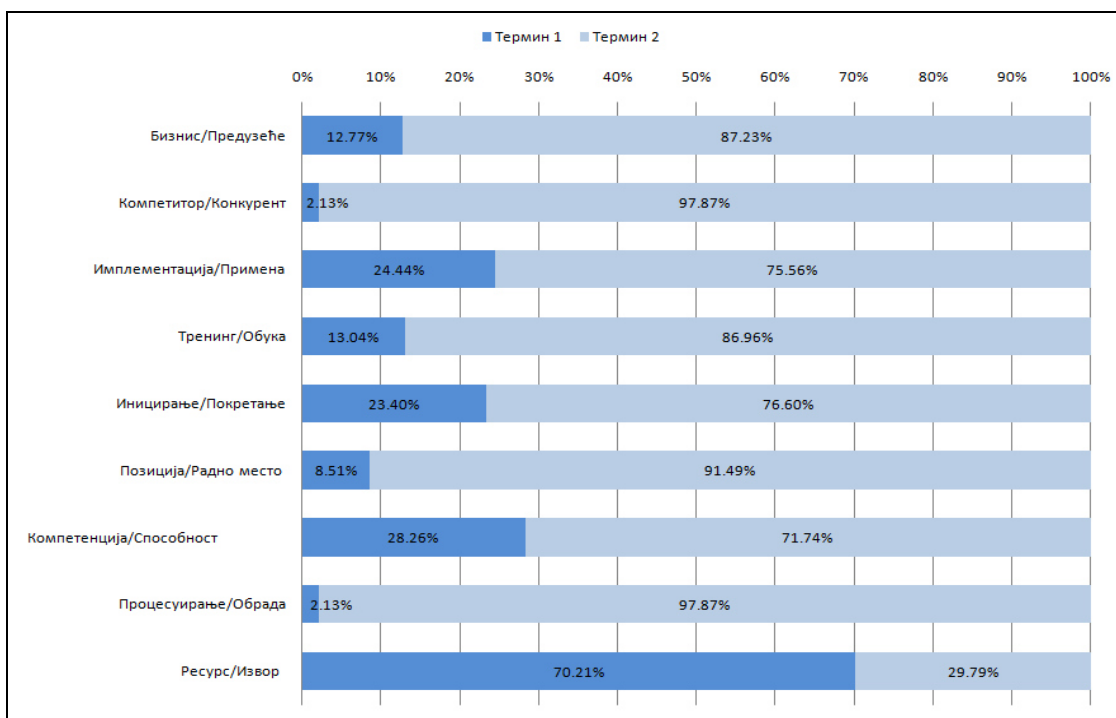
Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Перформанса:	учинак	10	9
	карактеристика	1	29
	извођење	0	8
	наступ	0	3

Табела 26: Одабрани синоними термина *ефективност* (одговори испитаника)

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Ефективност:	делотворност	3	8
	учинковитост	1	10

10.2.2.2. Питање Б2

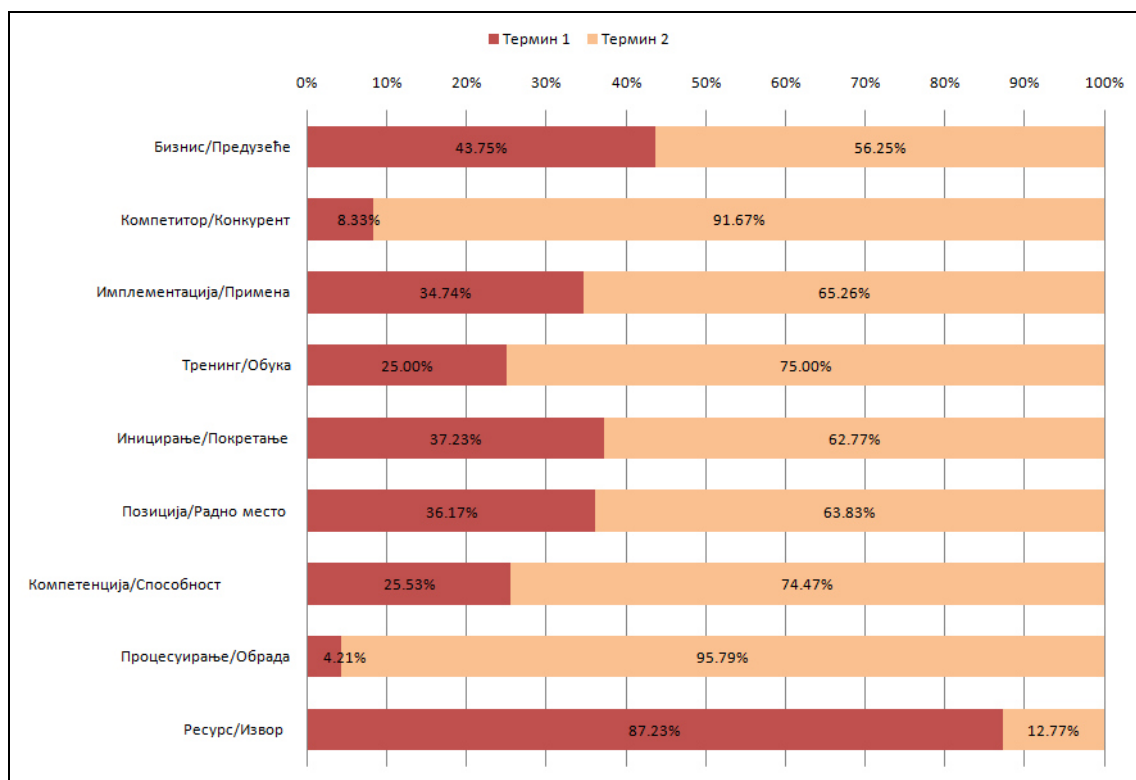
У другом питању испитаницима је понуђено 10 насумично одабраних парова синонима, од којих је један увек страна реч (англицизам), а други домаћа или одомаћена реч. Задатак за испитанике био је да одговоре ком од понуђених синонима из пара дају приоритет. Добијени одговори представљени су у графикону 5 и табели 27 (за контролну групу) и графикону 6 и табели 28 (за циљну групу). Поређење одговора две групе испитаника дато је у табели 29.



Графикон 5: Ком термину дајете предност – одговори испитаника (контролна група)

Табела 27: Ком термину дајете предност – одговори испитаника (контролна група)

Контролна група						
Термин 1	број одговора	%	Термин 2	број одговора	%	укупно одговора
Бизнис	6	12,77	Предузеће	41	87,23	47
Компетитор	1	2,13	Конкурент	46	97,87	47
Имплементација	11	24,44	Примена	34	75,56	45
Тренинг	6	13,04	Обука	40	86,96	46
Иницирање	11	23,40	Покретање	36	76,60	47
Позиција	4	8,51	Радно место	43	91,49	47
Компетенција	13	28,26	Способност	33	71,74	46
Процесуирање	1	2,13	Обрада	46	97,87	47
Ресурс	33	70,21	Извор	14	29,79	47



Графикон 6: Ком термину дајете предност – одговори испитаника (циљна група)

Табела 28: Ком термину дајете предност – одговори испитаника (циљна група)

Циљна група						
Термин 1	број одговора	%	Термин 2	број одговора	%	укупно одговора
Бизнис	42	43,75	Предузеће	54	56,25	96
Компетитор	8	8,33	Конкурент	88	91,67	96
Имплементација	33	34,74	Примена	62	65,26	95
Тренинг	24	25,00	Обука	72	75,00	96
Иницирање	35	37,23	Покретање	59	62,77	94
Позиција	34	36,17	Радно место	60	63,83	94
Компетенција	24	25,53	Способност	70	74,47	94
Процесуирање	4	4,21	Обрада	91	95,79	95
Ресурс	82	87,23	Извор	12	12,77	94

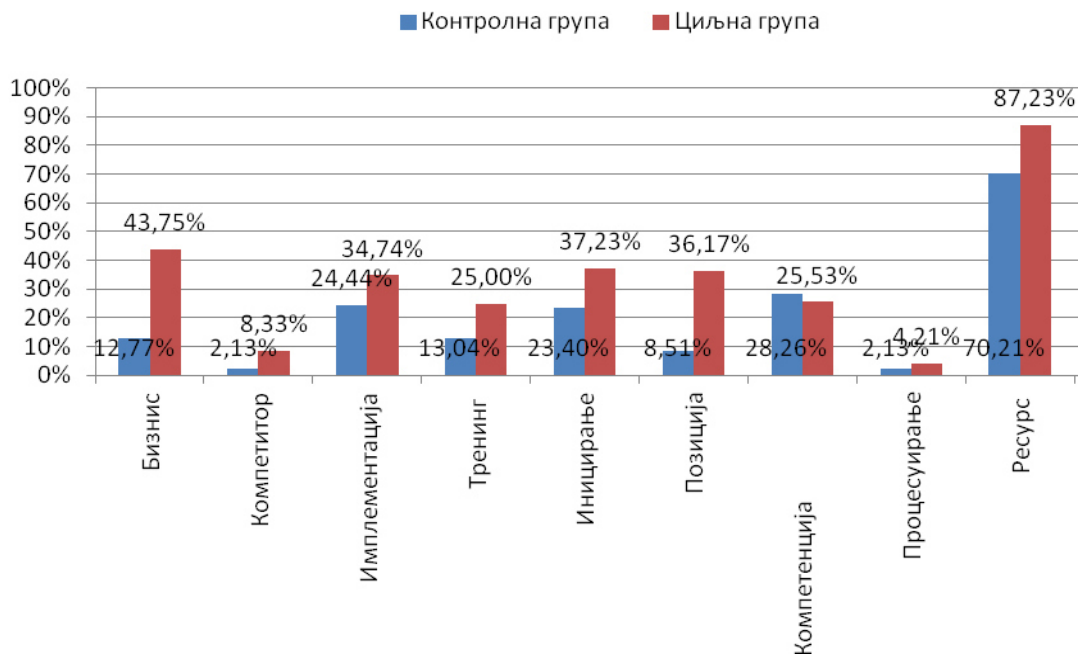
Табела 29: Ком термину дајете предност –
поређење одговора испитаника из контролне и циљне групе

Термин	Контролна група			Циљна група		
	број одговора	%	укупно	број одговора	%	укупно
Бизнис	6	12,77	47	42	43,75	96
Компетитор	1	2,13	47	8	8,33	96
Имплементација	11	24,44	45	33	34,74	95
Тренинг	6	13,04	46	24	25,00	96
Иницирање	11	23,40	47	35	37,23	94
Позиција	4	8,51	47	34	36,17	94
Компетенција	13	28,26	46	24	25,53	94
Процесуирање	1	2,13	47	4	4,21	95
Ресурс	33	70,21	47	82	87,23	94

Добијени резултати одговарали су очекивањима: у 9 од 10 понуђених парова, испитаници из обе групе су приоритет дали домаћој (одомаћеној) речи. Једини пример у коме су испитаници дали предност англицизму је термин *ресурс* у односу на термин *извор*.¹⁰⁷

Уколико погледамо само склоност ка употреби страног термина из сваког пара понуђених термина и упоредимо одговоре (графикон 7) можемо закључити испитаници из циљне групе процентуално више користе 9 од 10 понуђених страних термина (осим термина *компетенција*). Другим речима, проценат испитаника који су се определили за позајмљенице знатно је већи у циљној него у контролној групи. Најупечатљивији примери су термини *позиција* (као синоним за *радно место*), коју тврди да користи само 8,51 % циљне, а чак 36,17% контролне групе, и *бизнис* (као синоним за *предузеће*), за који се опредељује само 12,77% контролне наспрам 43,75% циљне групе.

¹⁰⁷ Разлог за овакав избор можемо тражити и у претпоставци да ова два термина заправо нису семантички идентични, односно да нису апсолутни синоними, као и у чињеници да реч *извор* није терминологизована.



Графикон 7: Употреба терминолошких позајмљеница – одговори испитаника
(контролна и циљна група)

С обзиром да је скоро 97% испитаника из циљне групе млађе од 30 година, овакви резултати указују на јасну тенденцију све учесталије употребе позајмљеница као замене за домаће или одомаћене термине, која ће потенцијално све више расти у будућности.

10.2.2.3. Питање Б3

У следећем питању од испитаника је тражено да оцене прихватљивост шест вишечланих терминолошких јединица које смо уочили током прелиминарног и корпусног истраживања. Одабрани термини нису изабрани насумично, већ се ради о

(а) три енглеско-српска лажна пара: критични инцидент (енг. *critical incident*)¹⁰⁸, рацио анализа, хумани фактор;

(б) три примера пресликаног реда речи из енглеског у српски језик: профит центар, менаџмент дисциплина, Делфи метода.

Основни разлог за постављање оваквог питања јесте да проверимо да ли мишљења испитаника потврђују да англицизација дискурса менаџмента превазилази ниво појединачних лексема и да се учестало јавља и на нивоу синтагме и колокације, као и у којој мери такве појаве сматрају семантички прихватљивим.

¹⁰⁸ *Critical incident* је термин који се односи на технику ситуационе анализе у којој се посматра понашање запосленог. (извор: *businessdictionary.com*).

У наставку је образложен избор сваког примера појединачно:

1. *Хумани фактор* (енг. *human factor*). Употреба придева *хумани* уместо *људски* последица је непрецизног или (боље рећи) нетачног превода енглеског лажног пара *human* (срп. *људски*) или замене са значењем придева *humane* (срп. *хуман*).

2. *Критични инцидент* (енг. *critical incident*). Ова пример интересантан је из два разлога. Прво, енглеска именица *incident* и српски *инцидент* семантички су сличне, те у том смислу можда не би требало да их означимо као лажне парове. Српска реч *инцидент*, међутим, увек има негативне импликације и подразумева догађај у коме се догодио неки сукоб, за разлику од енглеског парњака. Из тог разлога сматрамо да у српској колокацији употреба придева *критичан* није потребна, јер је инцидент већ сам по себи критичан. Са друге стране, на српском језику *критичан* није исто што и *одлучујући*, што је једно од значења енглеског *critical*.

3. *Профит центар* (енг. *profit center*). У овом примеру, именица *профит* је употребљена атрибутивно испред главне именице у синтагми, уместо иза ње у облику генитива (*центар профита*) или као придев (*профитни центар*).

4. *Рацио анализа* (енг. *ratio analysis*). Именица *ratio*, која је у енглески језик ушла из латинског, у српском језику има свој превод, и односи се на *однос*, *размеру*; *кофицијент*; *пропорцију*, *процент* или *фактор* (Марија Ланда, *Привредно-пословни речник*, 2004:347), па је у том смислу неприхватљиво и непотребно употребљавати ову позајмљеницу (*рацио*) у српском језику. Додатну конфузију може да изазове устаљена употреба именице *рацио* у српском језику у значењу *разум*.

5. *Менаџмент дисциплина* (енг. *management discipline*). Да ред речи није био пресликан из енглеског, овај термин би гласио *менаџерска дисциплина* (придев+именица) или *дисциплина менаџмента* (именица у номинативу+ именица у генитиву).

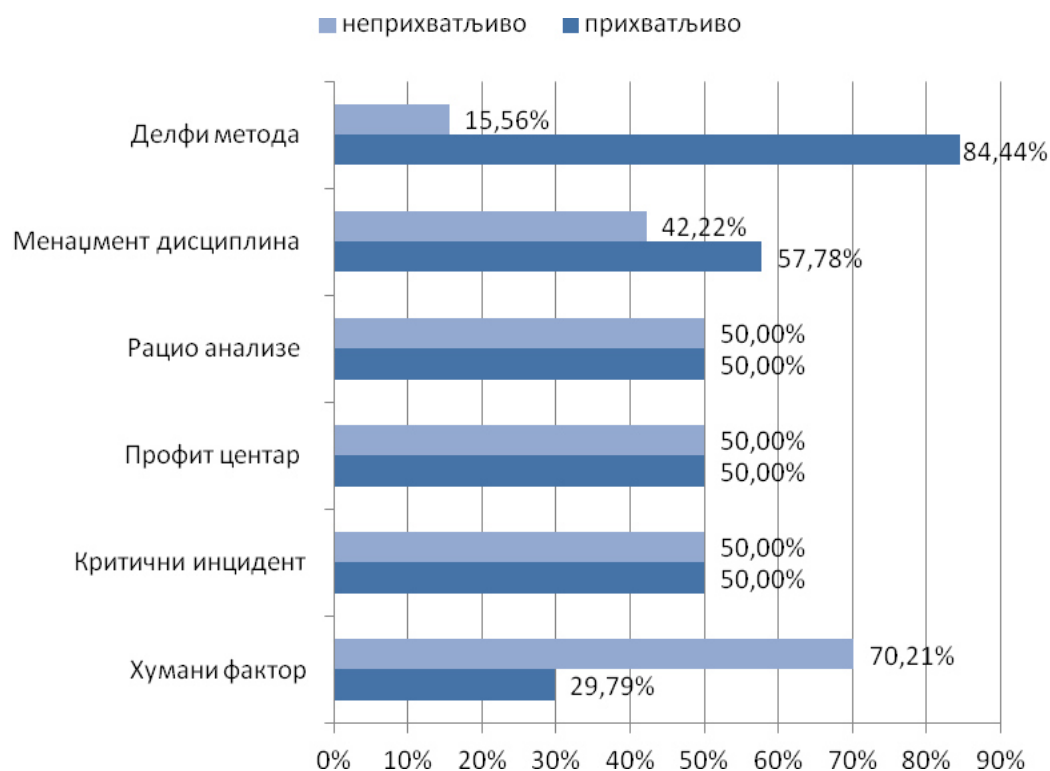
6. *Делфи метода* (енг. *Delphi method*)¹⁰⁹. У српском језику уобичајено је да назив методе стоји иза лексеме *метод*, па би прихватљивији термин био, на пример, *метода Делфи* или *метод Делфи*¹¹⁰.

Одговори које смо добили на питање Б4 представили смо путем графикана 8 и табеле 30 (за контролну групу) и графикана 9 и табеле 31 (за циљну групу).

Уколико погледамо резултате које је дала контролна група, испитаници су веома равномерно подељени по питању прихатљивости три од понуђених шест примера (*критични инцидент*, *профит центар*, *рацио анализа*), јер их у истом или приближно истом проценту оцењују као прихватљиве и неприхватљиве. Што се тиче преосталих примера, за највећи већи број испитаника прихватљиво је да кажу *Делфи метода*, а у нешто мањој мери је прихватљиво рећи *менаџмент дисциплина*, док је израз *хумани фактор* за већину контролних испитаника неприхватљив.

¹⁰⁹ *Delphi method* је метода предвиђања у менаџменту која подразумева појединачну анализу неке теме од стране више стручњака, из максималну сарадњу како би се дошло до концензуса (извор: *businessdictionary.com*).

¹¹⁰ Правописни речник српског језика (Шипка 2010) наводи обе лексеме, и *метод* и *метода*, као исправне и истог значења.

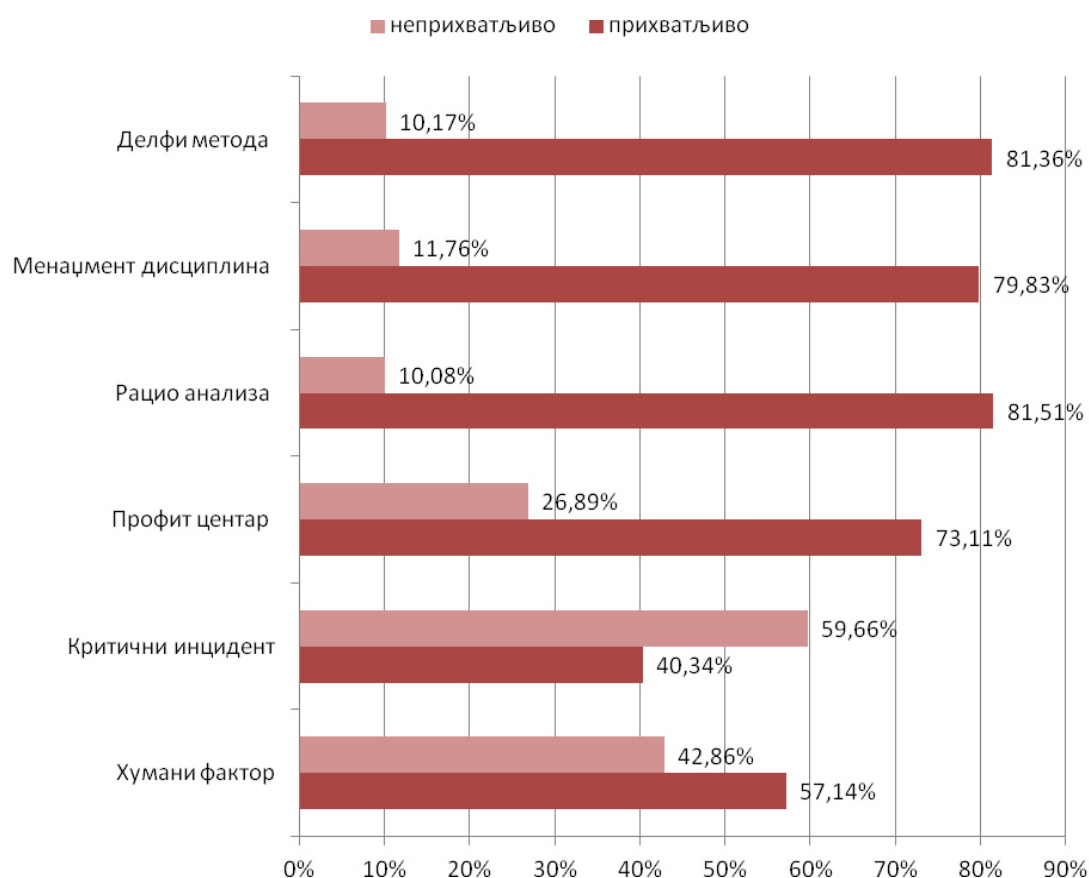


Графикон 8: Прихватљивост понуђених термина (контролна група)

Табела 30: Прихватљивост понуђених термина (контролна група)

Контролна група					
Термин	прихватљиво		неприхватљиво		укупно одговора
Хумани фактор	14	29,79	33	70,21	47
Критични инцидент	23	50,00	23	50,00	46
Профит центар	23	50,00	23	50,00	46
Рацио анализе	23	50,00	23	50,00	46
Менаџмент дисциплина	26	57,78	19	42,22	45
Делфи метода	38	84,44	7	15,56	45

Циљни испитаници у мањој мери показују подељеност око тога да ли су наведене терминолошке јединице прихватљиве. Највећа подељеност у мишљењу важи за изразе *хумани фактор* и *критични инцидент*, код којих је однос испитаника који их сматрају прихватљивим и оних који их сматрају неприхватљивим скоро 50:50. Термини *менаџмент дисциплина*, *рацио анализе* и *Делфи метода* за највећи проценат циљних испитаника су неприхватљиви.



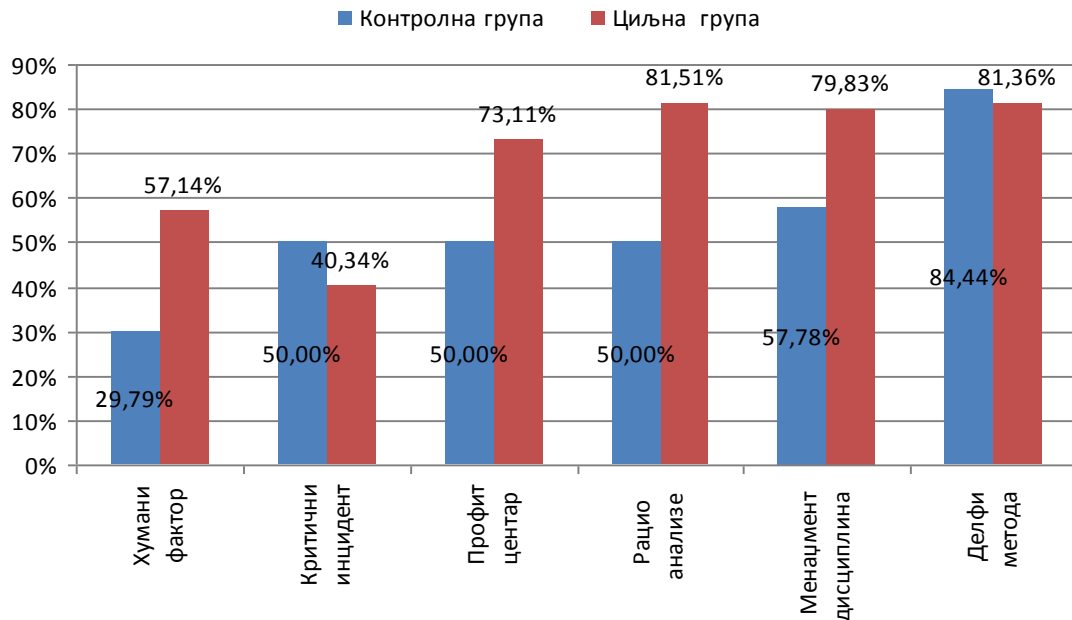
Графикон 9: Прихватљивост понуђених термина (циљна група)

Табела 31: Прихватљивост понуђених термина (циљна група)

Циљна група					
Термин	прихватљиво		неприхватљиво		укупно одговора
Хумани фактор	68	57,14	51	42,86	119
Критични инцидент	48	40,34	94	78,99	119
Профит центар	87	73,11	32	26,89	119
Рацио анализа	97	81,51	12	10,08	119
Менаџмент дисциплина	95	79,83	14	11,76	119
Делфи метода	96	81,36	12	10,17	118

Уколико упоредимо податке које смо добили од контролних и циљних испитаника (графикон 10, табела 32), можемо закључити да генерално постоји велика несигурност у исправност понуђених израза. Испитаници из контролне групе, међутим, у мањој мери су критични у односу према понуђеним изразима и склонији су да их прихвате као исправне. Изразитије разлике у мишљењу између циљних и контролних испитаника, на пример, виде се у односу на израз *менаџмент дисциплина*, кога скоро 80% циљних испитаника сматра исправним, у

односу на мање од 60% контролних испитаника, као и у односу на израз *хумани фактор*, кога исправним доживљава више циљних (скоро 60%) него контролних испитаника (скоро 30%).



Графикон 10: Прихватљивост понуђених израза – поређење одговора (контролна и циљна група)

Табела 32: Прихватљивост понуђених израза – поређење одговора (контролна и циљна група)

Израз	Контролна група			Циљна група		
	број одговора	%	укупно	број одговора	%	укупно одговора
Хумани фактор	14	29,79	47	68	57,14	119
Критични инцидент	23	50,00	46	48	40,34	119
Профит центар	23	50,00	46	87	73,11	119
Рацио анализе	23	50,00	46	97	81,51	119
Менаџмент дисциплина	26	57,78	45	95	79,83	119
Делфи метода	38	84,44	45	96	81,36	118

10.2.2.4. Питање Б4

У четвртном питању од циљних и контролних испитаника се тражило да, уколико су термине из претходног питања означили као неприхватљиве, понуде прихватљивије алтернативе. Сви одговори испитаника из циљне и контролне групе дати су у табели 33:

Табела 33: Прихватљиве алтернативе понуђеним терминима – сви одговори

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Хумани фактор:	људски фактор	21	29
	људски чинилац	1	0
	људски ресурси	0	1
	људски утицај	0	1
	учешће људи	0	1
Критични инцидент:	помоћни фактор	0	1
	критични догађај	5	10
	инцидент	4	8
	опасни инцидент	1	0
	важан инцидент,	1	0
	инцидент са ризиком	1	0
	критична незгода	1	0
	критична ситуација	0	4
	инцидент високог ризика	0	1
	инцидент великих последица	0	1
	најважнији инцидент	0	1
Профит центар:	профитни центар	9	1
	центар приходавања	1	0
	центар профита	1	1
	центар за контролу профита	1	0
	центар за профит	1	0
	центар стварања добити	0	1
	финансијски центар	0	1
	место стварања профита	0	1
	извор профита	0	1
	место профитабилности	0	1
	профитни одсек	0	1
	центар зарада	0	1
	центар добити	0	1
	финансије	0	0
Рацио анализа:	коэффициент анализе,	1	0
	анализа размере	1	0
	анализа сразмере	1	0
	анализе количника	2	0
	анализа коэффициентената,	1	0
	рацио коэффициент,	1	0
	суштина анализе,	1	0
	анализе количника	2	0
	анализа коэффициентената,	1	0
	рацио коэффициент,	1	0
	суштина анализе,	1	0
	анализа рација,	1	0
	анализа односа,	1	2
	анализа количника,	1	0
	анализа оптималности	0	1
анализа ризика	0	1	
анализа пропорције,	1	0	

Термин	Синоним	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
	анализа односа две или више променљивих,	1	0
Менаџмент дисциплина:	управљачка дисциплина	1	1
	менаџмент	1	1
	дисциплина менаџмента	5	0
	област управљања	1	0
	менаџмент грана	0	1
	менаџмент правила	0	1
	дисциплина управљања	0	1
Делфи метода:	метода Делфи	2	0
	Делфи метод	1	0
	метода предвиђања	1	0

С обзиром на велики број различитих одговора, определили смо се да се позабавимо само алтернативама које су се појавиле бар два пута у бар једној од две групе испитаника (табела 34).

Табела 34: Прихватљиве алтернативе понуђеним терминима – најфреквентнији одговори

Термин	Одговор испитаника	Број одговора	
		Контролна група	Циљна група
Хумани фактор:	људски фактор	21	29
Критични инцидент:	критични догађај	5	10
	инцидент	4	8
	критична ситуација	0	4
Профит центар:	профитни центар	9	1
Рацио анализа:	анализе количника	2	0
	анализа односа	1	2
Менаџмент дисциплина:	дисциплина менаџмента	5	0
Делфи метода:	метода Делфи	2	0

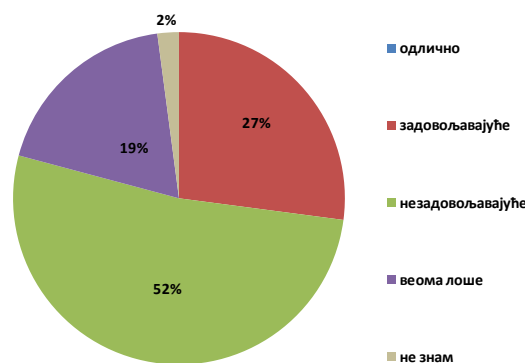
На основу добијених одговора можемо закључити следеће:

Изразе *менаџмент дисциплина*, *Делфи метода* и *профит центар* само мали број испитаника из контролне групе понудио је алтернативе које су у складу са морфосинтаксом српског језика, док у циљној групи, осим једне алтернативе за *профит центар*, није било више понуђених алтернатива, што нам потврђује да циљни испитаници мање доживљавају ред речи пресликан из енглеског језика као страни. Испитаници из обе групе који су означили израз *хумани фактор* као неприхватљив у великој мери су препознали погрешну употребу придева, и као алтернативу понудили *људски фактор*. Слична је ситуација и са изразом *критични инцидент*, у коме је такође изванредан број испитаника из обе групе увидео разлику у значењу између енглеске речи *incident* и одомаћене *инцидент* и понудио прихватљива решења.

10.2.3. Ставови о стању терминологије и менаџмента терминологије у области менаџмента на српском језику

10.2.3.1. Питање В1

У одговору на прво питање трећег дела истраживања испитаници су изнели своје мишљење о стању терминологије менаџмента на српском језику.



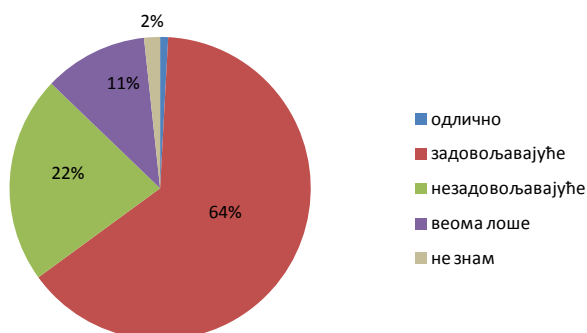
Графикон 11: Стање терминологије менаџмента (контролна група)

Табела 35: Стање терминологије менаџмента (контролна група)

Контролна група		
Оцена	Број одговора	%
одлично	0	0,00
задовољавајуће	13	27,08
незадовољавајуће	25	52,08
веома лоше	9	18,75
не знам	1	2,08
укупно	48	100,00

Као што графикон 11 и табела 35 показују, од укупно 48 испитаника из контролне групе који су одговорили на ово питање, највећи број је стање терминологије у овој области оценио као незадовољавајући (52,08%, односно 25 испитаника), а скоро 19% као веома лоше. Интересантно је да ни један испитаник није оценио стање терминологије одличном оценом, док само један испитаник није имао мишљење о вези са овим питањем.

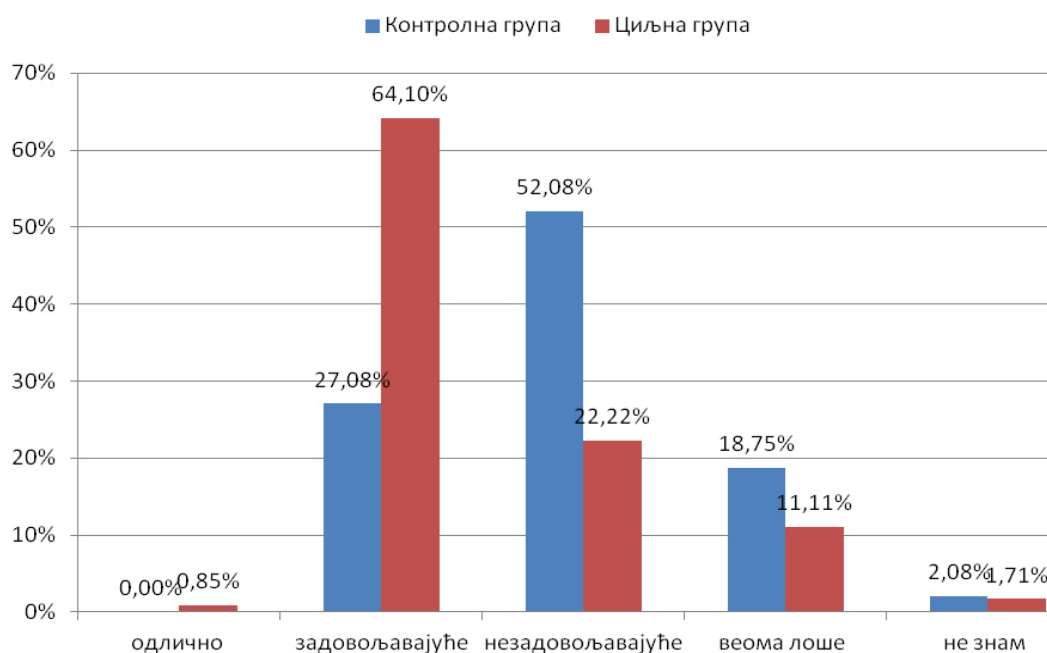
Одговори које смо на ово питање добили од испитанка из циљне групе у значајној мери се разликују у односу на контролну групу. Наиме, од 117 испитаника који су одговорили на ово питање, чак 64,1%, односно 75 испитаника, задовољно је стањем терминологије, а 22,2% није задовољно, а 11,1% сматра да је веома лоше.



Графикон 12: Стање терминологије менаџмента (циљна група)

Табела 36: Стање терминологије менаџмента (циљна група)

Циљна група		
Оцена	Број одговора	%
одлично	1	0,85
задовољавајуће	75	64,10
незадовољавајуће	26	22,22
веома лоше	13	11,11
не знам	2	1,71
укупно	117	100,00



Графикон 13: Стање терминологије менаџмента – поређење одговора (контролна и циљна група)

Иако тврде да су у највећем броју задовољни стањем терминологије менаѢмента, треба приметити да су испитаници из циљне групе у претходном делу истраживања (Део Б) својим одговорима потврдили постојање велике варијације у употреби терминологије и несигурности у појмовно значење термина из области менаѢмента.

10.2.3.2. Питање В2

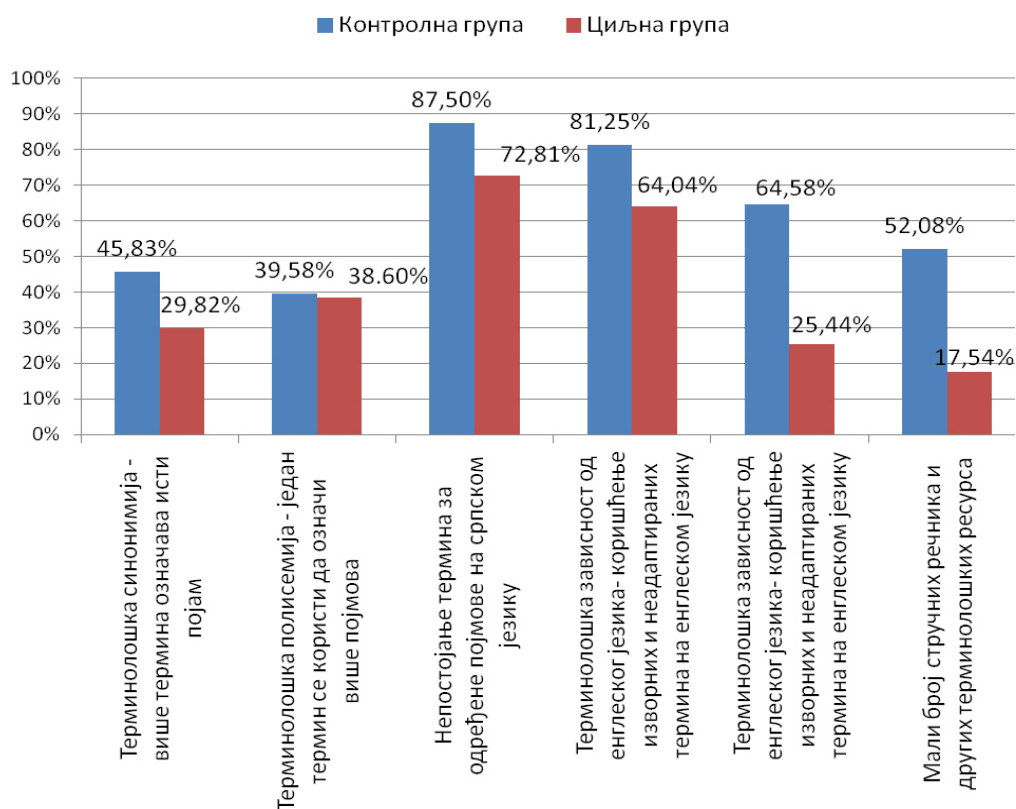
Упитани да обележе термилошке проблеме са којима се сусрећу у свакодневном професионалном животу (постојала је могућност обележавања више одговора), испитаници су одговорили на следећи начин (табела 37 за контролну и табела 38 за циљну групу).

Табела 37: Термилошки проблеми са којима се сусрећете (контролна група)

Контролна група			
Проблем	број одговора	%	укупно одговора
Термилошка полисемија – један термин се користи да означи више појмова	19	39,58	48
Непостојање термина за одређене појмове на српском језику	42	87,50	48
Термилошка зависност од енглеског језика – коришћење изворних и неадаптираних термина на енглеском језику	39	81,25	48
Нестандардизована терминологија	31	64,58	48
Мали број стручних речника и других термилошких ресурса	25	52,08	48

Табела 38: Термилошки проблеми са којима се сусрећете (циљна група)

Циљна група			
Проблем	број одговора	%	укупно одговора
Термилошка синонимија – више термина означава исти појам	34	29,82	114
Термилошка полисемија – један термин се користи да означи више појмова	44	38,60	114
Непостојање термина за одређене појмове на српском језику	83	72,81	114
Термилошка зависност од енглеског језика – коришћење изворних и неадаптираних термина на енглеском језику	73	64,04	114
Нестандардизована терминологија	29	25,44	114
Мали број стручних речника и других термилошких ресурса	20	17,54	114



Графикон 14: Са којим термилошким проблемима се највише сусрећете – поређење одговора (контролна и циљна група)

Као што се може видети из графикона 14, термилошки проблем са којим су се испитаници из обе групе најчешће сусретали јесу непостојање термина за одређене појмове на српском језику – термилошке празнина (87,5% контролне, односно 72,8% циљне групе) и термилошка зависност од енглеског језика (81, 25% контролне и 64,04% циљне групе). Преосталим проблемима циљна и контролна група не придају једнаку важност. Док је, на пример, за контролну групу следећи проблем по важности нестандардизована терминологија, за циљну групу је то термилошка полисемија. Најмању важност за циљну групу има недовољан број стручних речника и лексикона, док је за контролну групу термилошка полисемија најмање значајан проблем.

10.2.3.3. Питање В3

Наредно питање односило се на начине на које испитаници решавају термилошке проблеме са којима се сусрећу. Испитаницима је било понуђено 8 одговора и могућност да обележе више од једног одговора, као и да допишу сопствени одговор. У табелама 39 и 40 представљени су одговори испитаника из обе групе.

Ако упоредимо одговоре које смо добили од циљне и контролне групе (графикон 15), можемо закључити следеће: испитаници из контролне групе најчешће се окрећу својим колегама – другим стручњацима за менаџмент уколико

најћу на неки термилошки проблем, док је то студентима (циљној групи) тек претпоследња опција за коју се опредељују. Испитаници из контролне групе најчешће посежу за електронским алатима за машинско превођење (попут *Крстарице*, *Google Translate*-а и слично) како би разрешили неку термилошку недоумицу, док ову опцију контролна група доста ређе користи. Испитаници из две групе доста се разликују и по томе да ли сматрају да им стручњаци за језик могу помоћи у разрешењу термилошких недоумица: значајан број испитаника из контролне групе (38,3%) и веома мали број испитаника из циљне групе (4,55%) сматра да би им они помогли. И једна и друга група у сличном проценту посеже за коришћењем оригиналног термина на енглеском језику, слободним преводом термина са енглеског или другог страног језика или се ослања на интуицију о томе да ли је неки термин адекватан или не.

Табела 39: Како решавате термилошке проблеме (контролна група)

Контролна група			
Решење	број одговора	%	укупно одговора
Разговарам са стручњацима из области менаџмента	30	63,83	47
Разговарам са стручњацима за језик	18	38,30	47
Тражим одговоре у термилошким ресурсима из дате области	22	46,81	47
Користим електронске анализе за превођење (нпр. <i>Крстарицу</i> , <i>Google Translate</i> и слично)	15	31,91	47
Користим електронске термилошке базе на интернету	24	51,06	47
Користим оригинални енглески / страни термин	16	34,04	47
Слободно преводим са енглеском или другог страног језика	10	21,28	47
Пратим интуицију – по личном осећају одлучујем да ли је неки термин адекватан или не	12	25,53	47

Табела 40: Како решавате термилошке проблеме (циљна група)

Циљна група			
Решење	број одговора	%	укупно одговора
Разговарам са стручњацима из области менаџмента	19	17,27	110
Разговарам са стручњацима за језик	5	4,55	110
Тражим одговоре у термилошким ресурсима из дате области	31	28,18	110
Користим електронске анализе за превођење (нпр. <i>Крстарицу</i> , <i>Google Translate</i> и слично)	71	64,55	110
Користим електронске термилошке базе на интернету	39	35,45	110
Користим оригинални енглески / страни термин	36	32,73	110
Слободно преводим са енглеском или другог страног језика	21	19,09	110
Пратим интуицију – по личном осећају одлучујем да ли је неки термин адекватан или не	28	25,45	110



Графикон 15: Како решавате термилошке проблеме – поређење одговора (контролна и циљна група)

Интересантан је податак да обе групе стављају коришћење електронских термилошких база на Интернету на високо друго место по корисности за разрешење термилошких проблема, тврдећи да их користи чак 51,06% контролне и 35,45% циљне групе.

Питање В4 пружало је и могућност дописивања одговора који евентуално није понуђен. Испитаници из циљне групе нису ништа дописали, док су контролни испитаници имали следеће коментаре:

- користим често употребљevano реч у српском језику, а енглески оригинал наводим у загради (испитаник број 9);
- најважније је разумевање суштине која се односи на термин; важно је користити преводе енглеских речи на друге језике (испитаник број 20);
- шира научна и стручна литература на енглеском језику у датој области (испитаник број 24);
- ако ништа од наведеног не даје жељени резултат, онда уводим и слободан превод и интуицију, уз напомену о изворном облику термина (испитаник број 29).

10.2.3.4. Питање В4

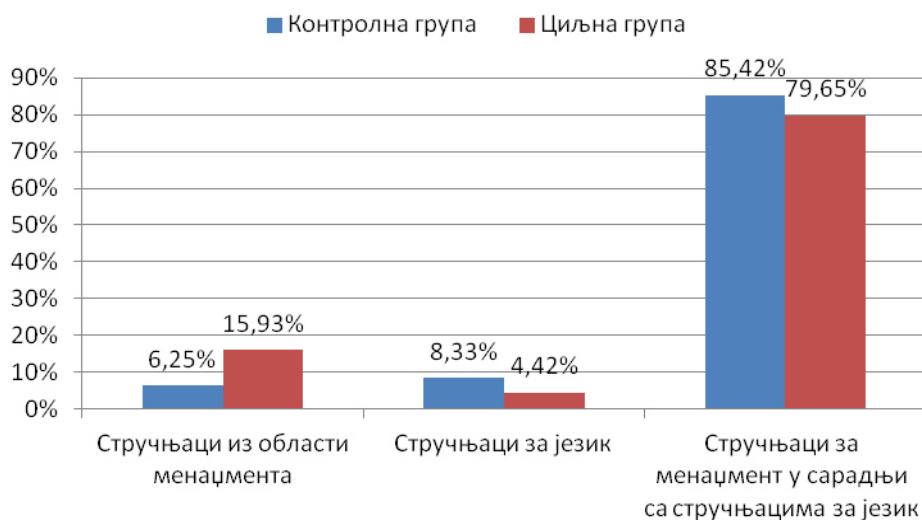
У овом питању од испитаника је тражено да се изјасне о томе ко, по њиховом мишљењу, треба да доноси одлуке о менаџменту термилогије у области менаџмента. Одговори су представљени у у табели 41 (за контролну групу), табели 42 (за циљну групу) и на графикону 16 (поређење одговора).

Табела 41: Ко треба да доноси одлуке о менаџменту терминологије (контролна група)

Контролна група			
Одговор	број одговора	%	укупно одговора
Стручњаци из области менаџмента	3	6,25	48
Стручњаци за језик	4	8,33	48
Стручњаци за менаџмент у сарадњи са стручњацима за језик	41	85,42	48

Табела 42: Ко треба да доноси одлуке о менаџменту терминологије (циљна група)

Циљна група			
Одговор	број одговора	%	укупно одговора
Стручњаци из области менаџмента	18	15,93	113
Стручњаци за језик	5	4,42	113
Стручњаци за менаџмент у сарадњи са стручњацима за језик	90	79,65	113



Графикон 16: Ко треба да доноси одлуке о менаџменту терминологије – поређење одговора (контролна и циљна група)

Анкета је показала да се чак 85,42% испитаника из контролне и 79,65% испитаника из циљне групе слаже око тога да је за успешан менаџмент терминологије потребна сарадња између стручњака за менаџмент и стручњака за језик. Интересантно је да се у циљној групи знатно већи број испитаника него у контролној сматра да је ово искључиво посао стручњака из области менаџмента (15,93% циљне у односу на 6,25% контролне групе). Обе групе се слажу око тога да менаџмент терминологије није искључиво посао стручњака за језик.

10.2.3.5. Питање В5

Упитани да рангирају приоритете у раду на менаџменту терминологије од 1 (највећи приоритет) до 5 (најмањи приоритет), добили смо одговоре који су приказани у табели 43 (за контролну групу), табели 44 (за циљну групу) и на графикону 17 (поређење одговора).

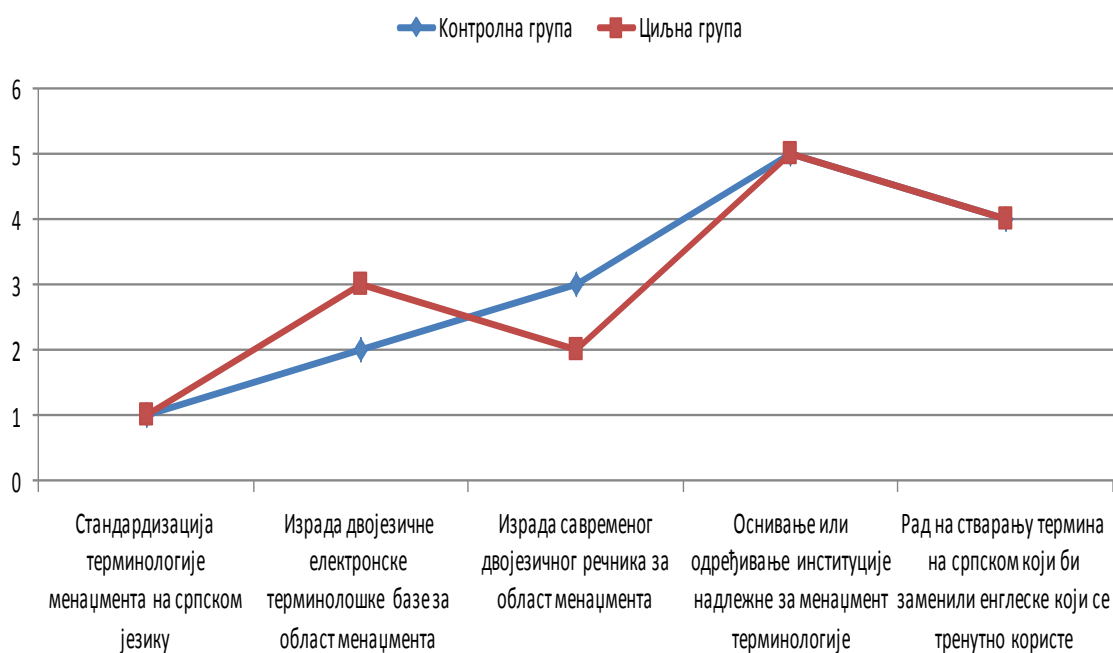
Табела 43: Приоритети у менаџменту терминологије у области менаџмента (контролна група)

Контролна група													
Приоритети	1		2		3		4		5		N/A		укупно
Стандардизација терминологије менаџмента на српском језику	23	48,94	14	29,79	3	6,38	6	12,77	0	0,00	1	2,13	47
Израда двојезичне електронске термилошке базе за област менаџмента	6	12,77	16	34,04	12	25,53	11	23,40	2	4,26	0	0,00	47
Израда савременог двојезичног речника за област менаџмента	4	8,51	9	19,15	16	34,04	9	19,15	9	19,15	0	0,00	47
Оснивање или одређивање институције надлежне за менаџмент терминологије	7	14,89	2	4,26	7	14,89	7	14,89	23	48,94	1	2,13	47
Рад на стварању термина на српском који би заменили енглеске који се тренутно користе	7	14,89	6	12,77	9	19,15	13	27,66	11	23,40	1	2,13	47

Табела 44: Приоритети у менаџменту терминологије у области менаџмента (циљна група)

Циљна група													
Приоритети	1		2		3		4		5		N/A		укупно
Стандардизација терминологије менаџмента на српском језику	38	37,25	18	17,65	24	23,53	16	15,69	4	3,92	2	1,96	102
Израда двојезичне електронске термилошке базе за област менаџмента	25	24,51	23	22,55	27	26,47	17	16,67	5	4,90	4	3,92	102
Израда савременог двојезичног речника за област менаџмента	23	22,55	29	28,43	25	24,51	16	15,69	6	5,88	3	2,94	102

Циљна група													
Приоритети	1		2		3		4		5		N/A		укупно
Оснивање или одређивање институције надлежне за менаџмент терминологије	14	13,73	21	20,59	16	15,69	26	25,49	10	9,80	15	14,71	102
Рад на стварању термина на српском који би заменили енглеске који се тренутно користе	21	20,59	12	11,76	13	12,75	28	27,45	11	10,78	16	15,69	102



Графикон 17: Приоритети у менаџменту терминологије у области менаџмента – поређење одговора (контролна и циљна група)

Као што графикон 17 приказује, и једна и друга група је на сличан начин обележила приоритете. И циљни и контролни испитаници сматрају да се прво треба позабавити стандардизацијом терминологије менаџмента (48,94% из контролне и 37,25 % испитаника из циљне групе ово сматра најургентнијим послом). Након стандардизације, по приоритету су изједначене израда двојезичног (енглеско-српског) термилошког речника или електронске термилошке базе за област менаџмента. На четвртном и петом месту по приоритетима су оснивање или одређивање институције која би била искључиво надлежна за менаџмент терминологије, као и рад на стварању термина на српском језику који би заменили неадаптиране енглеске термине.

10.2.3.6. Питање В6

Претпоследње питање у анкети односило се на мишљење испитаника о томе која институција треба да уређује и управља терминологијом менаџмента на српском језику. Одговори које смо добили приказани су у табели 45 (за контролну групу), табели 46 (за циљну групу) и на графикону 18 (поређење одговора).

Табела 45: Институција која треба да се бави менаџментом терминологије у области менаџмента на српском језику (контролна група)

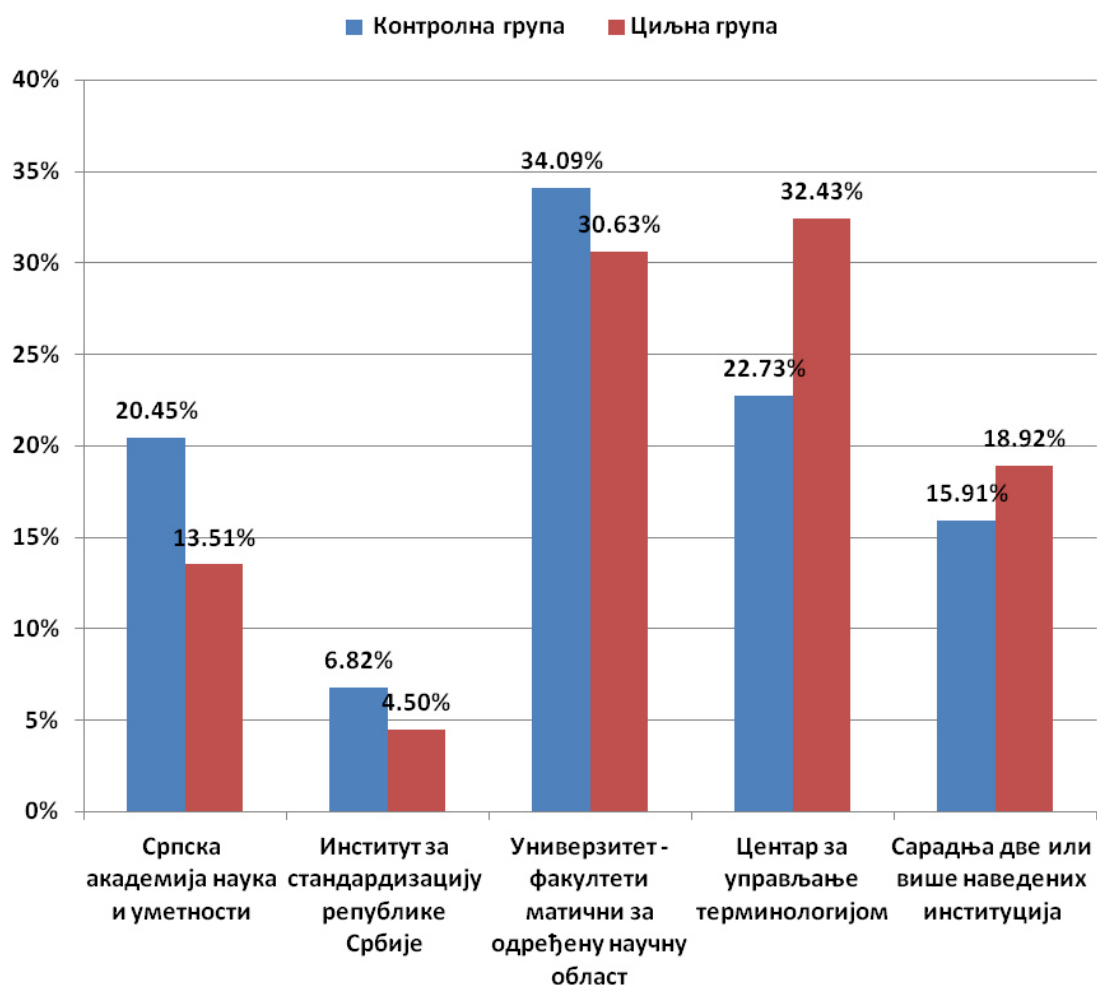
Контролна група			
Институција	број одговора	%	укупно одговора
Српска академија наука и уметности (1)	9	20,45	44
Институт за стандардизацију републике Србије (2)	3	6,82	44
Универзитет – факултети матични за одређену научну област (3)	15	34,09	44
Центар за управљање терминологијом (4)	10	22,73	44
Сарадња свих наведених институција	2	4,55	44
сарадња 3. и 4.	2	4,55	44
сарадња 1 и 4	1	2,27	44
сарадња 1 и 2	1	2,27	44
сарадња 2 и 4	0	0,00	44
сарадња 1 и 3	1	2,27	44
сарадња 1, 2 и 3	0	0,00	44

Табела 46: Институција која треба да се бави менаџментом терминологије у области менаџмента на српском језику (циљна група)

Циљна група			
Институција	број одговора	%	укупно одговора
Српска академија наука и уметности (1)	15	13,51	111
Институт за стандардизацију републике Србије (2)	5	4,50	111
Универзитет – факултети матични за одређену научну област (3)	34	30,63	111
Центар за управљање терминологијом (4)	36	32,43	111
Сарадња свих наведених институција	6	5,41	111
сарадња 3. и 4.	5	4,50	111
сарадња 1 и 4	3	2,70	111
сарадња 1 и 2	3	2,70	111
сарадња 2 и 4	1	0,90	111
сарадња 1 и 3	2	1,80	111
сарадња 1, 2 и 3	1	0,90	111

Контролни испитаници највише поверења за бригу о доменској терминологији указују универзитетима, односно факултетима који су матични за одређени домен (научну и стручну област) – 34,09%, а у нешто мањем броју се опредељују за Центар за менаџмент терминологије (22,73%). Контролни испитаници у скоро једнакој мери мисле да је то посао матичних факултета (30,36%), односно надлежног Центра (32,43%). Најмање испитаника мисли да

менаџмент терминологије треба да буде искључиво задатак Института за стандардизацију Републике Србије (6,82% контролних, тј. 4,5% циљних испитаника). Овај податак изненађује, имајући у виду чињеницу да је стандардизацији терминологије у области менаџмента дат највиши приоритет у одговорима на питање В9. Не треба занемарити и значајан проценат испитаника који се опредељује за сарадњу више институција у раду на менаџменту терминологије (скоро 16% контролних и скоро 19% циљних испитаника), и то најчешће сарадњу свих наведених институција (4,55% контролних, тј. 5,41% циљних испитаника) или сарадњу Центра за менаџмент терминологије и матичних факултета.



Графикон 18: Институција која треба да се бави менаџментом терминологије у области менаџмента на српском језику – поређење одговора (контролна и циљна група)

10.2.3.7. Питање В7

У последњем питању у анкети, испитаницима је остављено простора да дају своје коментаре или укажу на значајна питања која нису покривена у датој

анкети. Испитаници из циљне групе нису оставили ни један коментар, док су испитаници из контролне групе дали неколико интересантних предлога које наводимо дословно:

- Акредитација и стандарди у овој области (испитаник број 24);
- Да ли се терминологија управља или изнедрава? (испитаник број 29);
- Да ли је процес „настанка“ терминологије доминантно линеаран (па би било могуће управљати) или комплексан (оно о чему говори теорија комплексности)? (испитаник број 29);
- Која су кључна чворишта у којима би деловање оваквих институција могла бити заиста од значаја (а не само издавање декрета)? (испитаник број 29);
- шири оквир и актери у друштву који би могли у већој мери да допринесу;
- структура тимова који би били компетентни за рад на овим питањима;
- Не (треба) претеривати са заменом термина из енглеског језика. (испитаник број 30).

Коментари које су нам контролни испитаници понудили указали су нам на чињеницу да међу њима постоји интересовање за менаџмент терминологије, али и свест о томе да је ово комплексна тема која захтева интересовање шире јавности, компетентних тимова људи и институција које не треба да се баве само прескрипцијом правила за употребу терминологије, већ и реалном употребом термина у пракси. Осим тога, испитаници су изразили и мишљење да је делотворније бавити се терминима у процесу њиховог настанка, него управљати већ постојећом терминологијом у чијој англицизацији се у великој мери претерује.

10.3. ЗАКЉУЧЦИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОГ ИСТРАЖИВАЊА

На основу претходно изложених резултата нашег истраживања (који су доступни и у детаљнијем облику кроз статистичку анализу у Прилогу овог рада), дошли смо до већег броја закључака које ћемо изложити у наставку текста, и то посебно закључке који произилазе из сваког дела истраживања (прецизније, из Дела Б и Дела В), а затим и опште закључке.

10.3.1. Закључци истраживања – Део Б

1. Испитаници из контролне групе показују већу доследност и мање варијација у употреби терминологије менаџмента него испитаници из циљне групе. Овакав податак може указивати на то да постоји директна корелација између комплексности појмовног знања у овој области и термилошке прецизности. Другим речима, што је веће појмовно знање и испитаника о области менаџмента, то је доследнија употреба термина и мања термилошка варијација.

2. Када су суочени са избором између домаћег или одомаћеног термина и његовог страног еквивалента (најчешће англицизма), испитаници из обе групе у

великом проценту тврде да бирају домаћу реч. Поређењем две групе, међутим, можемо уочити да је проценат оних који се ипак опредељују за страни термин доста већи у циљној него у контролној групи. Имајући у виду да је скоро 97% испитаника из циљне групе млађе од 30 година, овај податак може нам указивати на растућу тенденцију ка замени домаћих или одомаћених термина страним у будућности и све мање критичан став према овој појави.

3. Тенденција англизације у области менаџмента превазилази ниво једночланог термина и у све већем обиму присутна је и на нивоу вишечланих термилошких израза. На овај закључак наводи нас податак да су испитаници из циљне групе у доста већем проценту него контролни испитаници склони да без критике прихвате термилошке изразе који су настали или дословним преводом (реч за реч) или „пресликавањем“ реда речи из израза на енглеском језику, уз занемаривање падежних и флективних наставака.

10.3.2. Закључци истраживања – Део В

Резултати трећег дела нашег истраживања навели су нас је на следеће закључке:

1. Испитаници из контролне групе много мање су задовољни стањем термилогије менаџмента него испитаници из циљне групе. Обе групе испитаника највећим проблемима сматрају термилошке празнине (непостојање српског термина којим би се обележио неки новонастали или новоусвојени појам) и англизацију менаџерске термилогије. Са друге стране, за разлику од контролних испитаника, циљни испитаници најмањим проблемима сматрају нестандардизовану термилогију и недостатак термилошких ресурса у виду речника и лексикона.

2. Испитаници из две групе разликују се и по начину на који решавају термилошке проблеме са којима се сусрећу. За разлику од контролних испитаника, који тврде да се најчешће консултују са колегама или користе електронски доступне термилошке базе, контролни испитаници тврде да најчешће прибегавају најмање поузданом решењу: електронским алатима за превођење, попут *Google Translate*-а.

3. Обе групе испитаника сматрају да одлуке у вези са менаџментом термилогије у области менаџмента треба да доносе стручњаци за дату научну област у сарадњи са стручњацима за језик. Овакав резултат није у складу са податком да се веома мали број циљних испитаника (и нешто већи број испитаника из контролне групе) обраћа језичким стручњацима када имају неки термилошки проблем, као ни са податком да у највећем броју мисле да је менаџмент термилогије посао факултета на којима се изучава научна и стручна област чију термилогију треба уредити.

4. Обе групе испитаника се слажу око тога да највећи приоритет у раду на менаџменту термилогије има њена стандардизација (иако циљни испитаници не наводе нестандардизовану термилогију као важан проблем са којим се сусрећу). Ово је такође противуречно са податком да испитаници међу понуђеним институцијама Институт за стандардизацију Републике Србије сматрају најмање компетентном за менаџмент термилогије.

10.3.3. Општи закључци експерименталног истраживања

Најважнији утисак који смо стекли из овог истраживања, његових резултата и закључака тиче се често контрадикторних одговора које даје контролна група. Иако испитаници из ове групе демонстрирају највише варијације у употреби термина, најмање су свесни постојања термилошких проблема, највише су склони некритичном преузимању иностраних термина и англицизацији дискурса менаџмента уопште и, иако тврде да је решавање термилошких проблема неопходно решавати са језичким стручњацима, најмање се њима обраћају за помоћ. Овако контрадикторни одговори имплицирају да је неопходно уложити напор у подизање свести о значају бриге о стручној терминологији и образовање младих у пољу стручне терминологије.

За овако нешто није довољно само и прво стандардизовати терминологију (у томе се не слажемо са нашим испитаницима). Да би дошло до стандардизације терминологије, потребно је прво обавити низ корака како би се дошло до потпуне слике комплексности термилошке ситуације у области менаџмента. Упитник који је спроведен са циљем откривања ставова о терминологији менаџмента само је један од корака, поред корпусног истраживања.

11. ЗАКЉУЧАК



11.1. Закључна разматрања

У овој докторској дисертацији бавили смо се анализом научне и стручне терминологије у области менаџмента на српском језику, са основним циљем да опишемо и представимо њене лингвистичке, прагматичке и социокогнитивне карактеристике, односно да документујемо тренутно стање терминологије ове области. Поред основног, овај рад имао је и неколико додатних циљева. Један од тих циљева јесте потенцијални допринос развоју модела за термилошки опис који би се применио и у другим научним и стручним областима на српском језику и који би, како у менаџменту, тако и у другим областима, допринео систематизацији термилошких информација и на тај начин представио значајну помоћ како приликом менаџмента терминологије, тако и у процесу термилошке стандардизације и у осталим фазама примене термилошке језичке политике и планирања у српском језику.

Како бисмо остварили амбициозне циљеве које смо поставили, детаљно смо анализирали релевантну теоријску литературу, поставили смо четири хипотезе, а затим извршили и једно прелиминарно и два циљна истраживања.

У првих пет поглавља представљене су теоријске основе овог рада. Након уводног поглавља у коме су укратко представљени истраживачка област, предмет истраживања, основни циљеви и садржај докторске дисертације, у другом поглављу позабавили смо се основним појмовним одређењима и представили појмове терминологије (као теорије и праксе), језика за посебне намене и специјализованог дискурса, термина (термилошке јединице), појма, термилошког трансфера и термилошке варијације. Централном појму ове области, појму *термина*, посвећено је највише пажње, будући да се ради о комплексној и мултидимензионалној јединици од суштинског значаја за активности које чине истраживачки део ове дисертације. Теоријски део ове докторске дисертације обухвата и преглед развоја термилошке теорије и праксе у историјском огледалу (поглавље 3), представљање појмова језичке и термилошке језичке политике и менаџмента терминологије (поглавље 4), као и приказ досадашњих практичних и истраживачких активности на терминологији, менаџменту терминологије и термилошкој језичкој политици у Републици Србији (поглавље 5).

Кроз преглед теоријских основа овог рада, скренули смо пажњу на неколико важних чињеница које се тичу терминологије, термилошке политике и планирања и менаџмента терминологије на српском језику, посебно у односу на друге земље и језике. Прво, у српском језику, као и у језицима других земаља у развоју или неразвијених земаља, постоје изражени проблеми термилошке неуређености, варијације и угрожене функционалности специјализованог дискурса, посебно у оним научно-стручним областима које се брзо развијају. Ови проблеми последица су чињенице да су мање развијене земље пасивни примаоци научно-технолошког развоја и одговарајуће терминологије из развијених (често англофоних) земаља, а да механизми изградње и хармонизације стручне терминологије на домаћем језику недовољно јаки и систематични. Друго, из активности институција које су начелно задужене за спровођење термилошке језичке политике и планирања јасно је да термилошки рад није на врху приоритета. Треће, активности менаџмента терминологије који треба да представљају подршку спровођењу термилошке и језичке политике и планирања малобројне су, некоординисане и ограничене на мали број стручних области и термилографских производа. Четврто, образовања и обука из области терминологије, менаџмента терминологије и термилошког планирања готово да и нема. И пето, појам и активности термилошке политике и планирања у српском језику углавном се свде на једну од фаза ТПП-а – термилошку стандардизацију, што потврђује и заступљеност теме термилошке стандардизације у релевантној литератури на српском језику.

Почев од шестог поглавља, овај рад се окреће ка терминологији менаџмента на српском језику. Након кратког приказа основних појмовних одређења ове мултидисциплинарне научне и стручне области, као и прегледа заступљености терминологије менаџмента у стандардима и лексикографским и термилографским производима на српском језику, наведено је више разлога за одабир ове области као централне истраживачке теме. Основна мотивација за одабир терминологије баш ове области јесте управо њена неуређеност и неизграђеност, као и угрожена функционалност специјализованог дискурса у овој области настале као последице брзог научно-технолошког трансфера и трансфера знања, као и немогућности српског језика и институција које су задужене за спровођење језичке политике и планирања да свесно и систематично реагују како би се изборили са наглим и неконтролисаним термилошким променама. Како бисмо потврдили хипотезе постављене након детаљног упознавања са релевантном литературом, одлучили смо да спроведемо три истраживачке активности.

Прво истраживање назвали смо прелиминарним, будући да је оно послужило као предуслов и основа за спровођење преостала два истраживања. Имајући у виду да је аутор овог рада приступио терминологији менаџмента као лингвиста без теоријског предзнања из области менаџмента, сматрали смо да је неопходан почетни корак у термилошкој анализи заправо прелиминарно ишчитавање основне уџбеничке литературе и стицање основног знања о појмовима, појмовним односима и појмовним карактеристикама у овој области, као и скицирање основне појмовне структуре менаџмента како би се одредиле његове границе и подобласти. Прелиминарно истраживање појмовне структуре менаџмента послужило нам је као припремна радња како за преостале две истраживачке активности, односно за одабир корпуса и за структурирање упитника.

Анализи паралелизованог (енглеско-српског) корпуса научних и стручних радова који припадају жанру менаџмента, а које је представљено у деветом поглављу, претходио је временски захтеван процес компилације и процесуирања корпуса након кога је корпус постао електронски доступан путем алата за претраживање паралелизованих текстова *Библџа*. Истраживање засновано на корпусу укупне величине око 1.200.000 токена (око 600.000 токена по језику) имало је два основна циља:

(1) анализу основних лингвистичких (формалних, функционалних и семантичких) карактеристика како најфреквентнијих и најкључнијих термина научне и стручне области менаџмента на српском језику, тако и одабраних стручних термина ниже фреквентности који су еквиваленти енглеских метафоричких термина,

(2) проналажење примера и врста термилошке варијације у терминологији менаџмента на српском језику и њихова анализа.

Након анализе специјализованог паралелизованог корпуса који нам је дао слику терминологије и термилошке варијације у стварној језичкој употреби, односно у социокомуникативном контексту, друго емпиријско истраживање у овом раду спроведено путем социолингвистичког упитника за циљ је имало да открије ставове корисника стручне терминологије менаџмента, односно припадника садашње (контролна група) и будуће стручне делатне заједнице (циљна група), према стању изграђености и варијације у овој стручној и научној терминологији, као и мишљење о странама и институцијама које су одговорне како за термилошко стање, тако и за термилошку политику, планирање и менаџмент терминологије у српском језику.

Спроведене истраживачке активности у потпуности су доказале постављене хипотезе.

Прво, и корпусно и експериментално истраживање су, на различите начине, потврдиле хипотезу да проблеми термилошке неуређености нису присутни само код термина ниске фреквентности новијег датума и који нису у потпуности лексикализовани, већ и код неких од најфреквентнијих и најкључнијих термина ове области. Термилошки проблеми који се јављају код нискофреквентних термина, посебно код оних термина који у енглеском језику имају метафоричко порекло, тичу се првенствено непотпуне морфолошке или ортографске адаптираности, као и (у мањој мери) постојању синонимије између (неадаптираног или делимично адаптираног) термилошког англицизма, са једне, и домаћег термина, са друге стране. Другим речима, код нискофреквентних термина, термилошка варијација уочљива је на сва три наведена нивоа: ортографском, морфосинтактичком и лексичко-семантичком нивоу. Код високофреквентних термина и термина који су кључни за област менаџмента, проблем термилошке неуређености није ортографске природе, али је евидентан на лексичко-семантичком нивоу (изражен у виду полисемије или етимолошке синонимије).

Друго, и подаци добијени анализом корпуса и одговори испитаника – чланова стручне делатне заједнице у експерименталном истраживању потврдиле су хипотезу да је основни узрок термилошке варијације и термилошких празнина у научно-стручној области менаџмента доминантан утицај енглеског језика, односно стихијски и неконтролисани трансфер англофоне терминологије у српски језик.

Треће, резултати анкете спроведене над члановима садашњим (контролна група) и будућим члановима стручне делатне заједнице за област менаџмента (циљна група) потврдили су хипотезу да је свест о значају термилошког планирања и менаџмента терминологије изражена, али и да влада мишљење да не постоји довољно чврст институционални оквир нити довољан број координисаних практичних активности у овим пољима.

Четврто, паралелизовани специјализовани корпус састављен за потребе истраживања у овој докторској дисертацији заиста се показао као значајан ресурс за термилошки и терминографски рад у контексту термилошке и језичке политике и планирања јер недвосмислено и експлицитно указује на подручја у којима је потребна систематска интервенција термилошких и језичких планера.

Осим потврђених хипотеза, истраживачки рад спроведен у овој докторској дисертацији, посебно путем експерименталног истраживања, указао је на још неколико интересантних података. Наиме, поређење одговора које су дали припадници контролне (наставни кадар, чланови стручне делатне заједнице за област менаџмента) и циљне групе (студенти, будући чланови ове стручне делатне заједнице) указао је на то да постоји директна корелација између комплексности појмовног знања у овој области и термилошке прецизности. Другим речима, што је веће појмовно знање и испитаника о области менаџмента, то је доследнија употреба термина и мања термилошка варијација. Друго, свест о постојању термилошких проблема израженија је код контролних испитаника односно оних који имају веће појмовно знање) него код припадника циљне групе испитаника. Треће, израженија склоност млађих испитаника (из циљне групе) ка употреби англицизама у односу на испитанике из контролне групе може указивати на растућу тенденцију замене домаћих термина страним. Свакако најважнији утисак стечен из експерименталног истраживања јесу контрадикторни одговори у вези са стањем терминологије менаџмента које су дали испитаници из циљне групе. Овакви одговори имплицирају да је неопходно уложити напор у подизање свести о значају бриге о стручној терминологији и образовање младих у пољу стручне терминологије.

11.2. ОГРАНИЧЕЊА

Приликом израде ове докторске дисертације наилазили смо на неколико ограничења, првенствено приликом одабира и анализе корпуса.

Прво, одабир и величина корпуса за анализу био је ограничен доступношћу стручних радова у оригиналу на српском и преводу на енглески језик. Детаљнија и савременија корпусна анализа била би могућа уз већи број радова новијег датума (наш корпус обухвата радове објављене између 2008. и 2012. године). Очекујемо да бисмо укључивањем оваквих радова дошли до већег броја нових термина, а тиме и више примера термилошке варијације.

Имајући у виду изражену мултидисциплинарност менаџмента као научне и стручне области, наилазили смо на потешкоће које се тичу доношења одлуке да ли неки термин припада менаџменту или не. Коначан одабир термина за анализу у том смислу доношен је на основу субјективног језичког осећаја истраживача, ослањајући се на прелиминарно истраживање и скицу основне појмовне структуре, као и уз консултације са припадницима стручне делатне заједнице. Одабир термина за анализу (и корпусну и у оквиру упитника) није

ограничен само на уско-стручне термине, већ укључује и опште термине, јер би, по мишљењу истраживача, изостављање друге групе термина значајно осиромашило термилошки опис за област менаџмента.

11.3. ПЕРСПЕКТИВЕ

Током и након израде ове докторске дисертације уочено је и неколико потенцијалних могућности примене како резултата представљених истраживања, тако и надоградње и примене корпуса састављеног за потребе овог рада.

Паралелизовани корпус састављен за потребе истраживања у овој докторској дисертацији електронски је доступан и као такав може се користити за даља истраживања стручне терминологије и дискурса менаџмента и сродних дисциплина, како од стране аутора овог рада, тако и других заинтересованих појединаца из редова истраживача, преводилаца, језичких и термилошких планера и других. Осим тога, потенцијал овог корпуса огледа се у чињеници да се он може даље надограђивати савременијим текстовима и на тај начин указивати на новије и савремене термилошке и језичке феномене. Још једна потенцијална корист оваквог корпуса јесте да се из њега, уз помоћ стручњака за рачунарску лингвистику и обраду природних језика, може генерисати двојезична термилошка база или електронски речник. Овакав практичан термилографски производ био би од великог значаја за све кориснике терминологије, како за стручне преводиоце, тако и за језичке и термилошке планере и менаџере терминологије, али и чланове стручне делатне заједнице.

11.4. НАУЧНИ ДОПРИНОС

Научни допринос ове докторске дисертације садржан је како у њеном емпиријском, тако и у њеном теоријском делу.

Теоријски научни допринос овог рада огледа се у детаљном и систематском критичком осврту на историју терминологије као науке и савремене приступе у термилошком раду, на интерпретацију места које терминологија и термилошки рад имају у оквиру језичке политике и планирања, посебно у Републици Србији, као и на тумачење улоге коју парадигма менаџмента терминологије има или треба да има у термилошком планирању.

Научни допринос емпиријског дела овог докторског рада садржан је у систематском опису тренутног стања терминологије у научној и стручној области менаџмента, као и детаљној анализи ставова које чланови стручне делатне заједнице имају према том стању. Указујући на примере и врсте термилошке варијације који су уочени како приликом корпусне анализе, тако и приликом експерименталног истраживања, овај термилошки опис може представљати значајан допринос раду термилошких и језичких планера у фазама термилошког планирања које се тичу нормативног термилошког рада, односно даље систематизације, селекције и стандардизације стручне терминологије ове области.

Још један потенцијални допринос ове докторске дисертације огледа се и у дефинисању фаза, односно редоследа активности у поступку термилошког описа. Другим речима, редослед активности на опису терминологије менаџмента

дат у овом раду могао би да допринесе развоју модела за описни термилошки рад и у другим научним и стручним областима на српском језику. Овакав модел термилошког описа могао би да има три корака који одговарају трима истраживачким активностима које су представљене у овом раду, и то:

1. Појмовна анализа: упознавање са одабраном научном и стручном облашћу, њеним основним појмовима, појмовним карактеристикама и односима ради одређивања подобласти, граница и скицирања основне појмовне структуре дате области;

2. Корпусна анализа: компилација корпуса из праћење одговарајућих критеријума, анализа лингвистичких и прагматичких карактеристика термилошких јединица одабраних по критеријуму кључности или фреквентности, анализа уочених примера термилошке варијације; и

3. Анализа ставова чланова професионалне делатне заједнице ради утврђивања термилошких проблема са којима се они суочавају, приоритета у термилошком раду и решавања питања одговорности (институционалне или личне) за термилошко стање.

И најзад, научни допринос овог рада огледа се и у стварању електронски доступне компилације паралелизованих текстова која представља основу како за даља термилошка истраживања, тако и за потенцијалну израду термилошког производа за научну и стручну област менаџмента.

БИБЛИОГРАФИЈА



1. Ahmad, K., Rogers, M. (1992). Terminology management: a corpus-based approach. Рад презентован на конференцији *Translating and the Computer*, 10-11. новембра 1992. ASLIB (Association for Information Management), Лондон
2. Ahmad, K. (1996). A terminology dynamic and the growth of knowledge: a case study in nuclear physics and in the philosophy of science. In *TKE* (Vol. 96, pp. 1-11).
3. Antia, B.E. (2000). *Terminology and language planning: an alternative framework of practice and discourse*. John Benjamins Co. Philadelphia: USA
4. Auger, P. (1986). Dynamics in hierarchically organized systems: a general model applied to ecology, biology and economics. *Systems Research and Behavioral Science*, 3(1), 41-50.
5. Barsalou, L. W. (2008). Situating concepts. *Cambridge handbook of situated cognition*, ed. P. Robbins & M. Aydede, 236-63.
6. Bautista-Zambrana, M.R. (2015). Methodologies to build ontologies for terminological purposes. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 173: 264 – 269.
7. Biber, D. Representativeness in Corpus Design (1993). in *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 8, No. 4.
8. Biber, D., Conrad, S., Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge University Press: Cambridge, UK
9. Biber, D., & Conrad, S. (2009). *Register, genre, and style*. Cambridge University Press.
10. Bhreathnach, U. (2011). *A Best-Practice Model for Term Planning*. PhD thesis. Dublin City University, Faculty of Humanities and Social Sciences.
11. Borucinsky, M., Tominac Coslovich, S. (2005). Формално и функционално у језику: системска функционална граматика у односу на остале функционалне граматике и когнитивнолингвистичке приступе, *FLUMINENSIA*, год. 27 (2015), бр. 2, стр. 11-29
12. Bourigault, D., Jacquemin, C., & L’Homme, M. C. (1998). Computerm 98. In *First Workshop on Computational Terminology. Proceedings* (p. 104).
13. Bowker L., Pearson, J. (2003). *Working with Specialized Language: A practical guide to using corpora*. Routledge: London, New York
14. Брач, Ј., Лончар, М. (2012). Terminology Planning for the Croatian National Terminology Database STRUNA, in *Proceedings of the 10th Terminology and Knowledge Engineering Conference (TKE 2012)*, Aguado de la Cea et al., Мадрид, 19-22 јуна 2012, стр. 258 – 269.
15. Брборић, Б. *С језика на језик*. Интернет издање. <http://www.rastko.rs/filologija/bbrboric-jezik/>. (веб страни приступљено 27. септембра 2015.)
16. Bucher, A. L. (2007). Terminology work: The Swedish way. *Terminologija*, 14:37-48

17. Бугарски, Р. (1983). Sociolinguistic Issues in Standardizing Linguistic Terminology. *Language in Society*. 12/ I, 65 – 70.
18. Бугарски, Р. (1996). О вредновању термина, У: Винавер, Н. et al.: *Стандардизација терминологије*, Београд: САНУ, стр. 25 – 27,
19. Бугарски, Р. (2005). *Језик и култура*. Књижара Круг.
20. Бугарски, Р. (2007). *Лингвистика у примени*. Београд: Чигоја штампа.
21. Cabre Castellví, M. T. (1998). Do we need an autonomous theory of terms?. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized communication*, 5(1), 4-19.
22. Cabre, M. T. (1999). *Terminology. Theory, Methods and Applications*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
23. Cabre Castellvi, M. T. (2003). Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology* 9:2, pp. 163 – 199.
24. Christensen, L. W. (2002). Danish Verbs as Knowledge Probes in Corpus-based Terminology Work. *LSP & Professional Communication*, Volume 2, Number 2
25. Condamines, A., & Rebeyrolle, J. (2001). Searching for and identifying conceptual relationships via a corpus-based approach to a Terminological Knowledge Base (СТКВ). *Bourigault, D., C. Jacquemin and M.-C. L'Homme (eds.). Recent Advances in Computational Terminology*, pp. 127-148.
26. Condamines, A. (2002). Corpus Analysis and Conceptual Relation Patterns. *Terminology*, 2002, 8 (1), pp.141-162. <hal-00606246>
27. Condamines, A. (2010). Variations in Terminology. Application to the management of risk related to language use in the workplace. *Terminology*, 16 (1), pp.30-50
28. Connor, U., & Upton, T. A. (Eds.). (2004). *Discourse in the professions: Perspectives from corpus linguistics* (Vol. 16). John Benjamins Publishing.
29. Цвејић, М. (2004). *Пословни речник*. Просвета:Београд
30. Dahlberg, I. (1976). Dewey's decimalism and the value of adequate concept notations for science organization and communication. In *General Classification Systems in a Changing World. Proc. FID Classif. Symp. held in Commemoration of the Dewey Centenary*. Brussels, pp. 87-96.
31. Димковић Телебаковић Г. (2013). Енглеске сложене лексеме и њихови српски еквиваленти у области друмског саобраћаја. У *Foreign Language in Transport and Traffic Engineering Profession and Science – Страни језик у саобраћајној струци и науци*, Гордана Димковић Телебаковић, Београд, Унивезитет у Београду, Саобраћајни факултет, стр. 49-70.
32. Димковић. Телебаковић Г. (2014). The Dynamics Of English Terminological Compound Lexemes And Their Serbian Equivalents. *Romanian Journal of English Studies* 11/1. De Gruyter Open, pp. 9-20.
33. Ђордан, А. (2016). *Језичка политика и терминологија у професионалним доменима језичке употребе у стандардном шпанском и српском језику*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
34. Erjavec, T., Ignat, C., Pouliquen, B., & Steinberger, R. (2005). Massive multilingual corpus compilation: Acquis Communautaire and totale. *Archives of Control Science*, 15(4), pp. 529.
35. Faber P., Sánchez, M. T. (2001). Codifying conceptual information in descriptive terminology management. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 46, n° 1, pp. 192-204.
36. Faber Benítez P., Linares, C. M. & Expósito, M. V. (2006). Framing Terminology: A Process-Oriented Approach. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 50, n° 4.
37. Faber Benítez, P. (2009a). The cognitive shift in terminology and specialized translation. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, (1), pp. 108-134.
38. Faber Benítez, P. (2009b) The Pragmatics of Specialized Communication. *Entreculturas*, 1:61-84.

39. Faber, P. B., & Mairal-Usón, R. (1999). *Constructing a lexicon of English verbs* (Vol. 23). Walter de Gruyter.
40. Faber, P., León, P., & Prieto, J. A. (2009). Semantic relations, dynamicity, and terminological knowledge bases. *Current Issues in Language Studies*, 1(1), 1-23.
41. Faber P. (2012). *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin: De Gruyter Moulton
42. Felber, H. (1984). *Terminology Manual*. International Information Centre for Terminology, Vienna: Austria.
43. Felber, H. (1985). The General Theory of Terminology. A Theoretical Basis for Information. *Cahiers de la documenta/Bladen Voor de documentatie*, 37, pp. 85-91.
44. Felber, H., & Budin, G. (1989). *Terminologie in theorie und praxis*. Gunter Narr Verlag.
45. Филиповић, Ј., Филиповић, Ј. (1997). General Trends in Standardization of Scientific Terminology in Serbian: A Critical Analysis of the State of Affairs. *International conference on terminology* Donostia – San Sebastian, Spain, стр. 285-291
46. Филиповић, Ј., Филиповић, Ј. (1998). Улога стандардизације терминологије у тржишној привреди. *Менаџмент тоталним квалитетом, вол. 26, бр. 1*, стр. 47-50.
47. Филиповић, Ј. (2001). Language policy and planning in standard language cultures – an alternative approach. *Примењена лингвистика – у част Ранку Бугарском*, стр. 121–136.
48. Филиповић, Ј. (2002). Улога менаџмента терминологије у креирању језичке политике и процесу језичког планирања: Како ухватити прикључак са светом?. *Примењена лингвистика 3*, 73-79.
49. Филиповић, Ј. (2007). Идеологија језика и стандардизација – историја и будућност српског стандардног варијетета. *Примењена лингвистика*, (8), стр. 22-32.
50. Филиповић, Ј. (2009). *Моћ речи: Огледи из критичке социолингвистике*. Београд: Задужбина Андрејевић.
51. Филиповић, Ј. (2012). Language policy and planning from the complexity perspective. У: Јулијана Вучо & Јелена Филиповић *Philological Research Today. Language and Society*. Филолошки факултет: Београд, стр. 285-320.
52. Филиповић, Ј., & Вучо, Ј. (2012). Language policy and planning in Serbia: language management and language leadership. *Анали Филолошког факултета*, 24, pp. 9-32.
53. Филиповић, Ј. (2015). *Transdisciplinary Approach to Language Study*. Palgrave Macmillan.
54. Fillmore, C. J. (2006). Frame semantics. *Cognitive linguistics: Basic readings*, 34, pp. 373-400.
55. Fishman, J. A. (2006). Language Policy and Language Shift. In Thomas Ricento (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method* (pp. 311-329). Malden, MA, USA, Blackwell Publishing.
56. Francis, W. N. (1992). Language corpora BC. *Svartvik (1992)*, pp. 17-32.
57. Freixa, J. (2006). Causes of denominative variation in terminology: A typology proposal. *Terminology*, 12 (1), pp. 51-77.
58. Gornostay, T. (2010). Terminology management in real use. У *Proceedings of the 5th International Conference Applied Linguistics in Science and Education*. pp. 25-26.
59. Gotti, M. (2008). *Investigating specialized discourse*. Peter Lang.
60. Grishman, R. (1994). *Computational Linguistics: An introduction*. Cambridge University Press: Cambridge
61. Heid, U. (1999). Extracting terminologically relevant collocations from German technical texts. *5th International Congress on Terminology and Knowledge Engineering TKE 99*.
62. Хлебец, Б. (1997). Српско-енглески речник лажних парова. Београд:Требник.

63. Hoel, J. (ed.) (2013). Terminology – responsibility and awareness. Proceedings of the Sixth International Terminology Summit, od 11. do 12. oktobra 2012.godine u Oslu, Norveška.
64. Huang, Y. (2014). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
65. Humbley, J. (2003). *Metaphor and secondary term formation*. Cahier du CIEL 2000-2003, pp. 197 – 210.
66. Пјинска, Л., Платонова, М., Смирнова, Т. (2013). Metaphoric terms: Elusive magic of meaning transformation. *Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes: Languages For Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World*, 8-10 July 2013, Vienna, Austria (<http://lsp2013.univie.ac.at/proceedings>)
67. ISO 704:2000 Terminology work – Principles and methods
68. ISO 704:2009 Terminology work – Principles and methods
69. ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms
70. ISO 1087-1:2000 Terminology – Vocabulary – Part 1: General Concepts
71. ISO 1087-2:2000 Terminology work – Vocabulary – Part 2: Computer applications
72. ISO 2788:1986 Documentation – Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri
73. ISO 12620:2009 Terminology and other language and content resources – Specification of data categories and management of a Data Category Registry for language resources
74. ISO 15188:2001 Project management for terminology standardization.
75. ISO/TR 22134:2007 Practical guidelines for socioterminology
76. ISO 25964-1:2011 Information and documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies – Part 1: Thesauri for information retrieval
77. ISO 29383:2010 Terminology policies – Development and implementation
78. Ивић, М. (2001). *Правци у лингвистици 1, 2*. Београд: Библиотека XX век
79. Ивић, П. (2001b). Language Planning in Serbia Today. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 7-17.
80. Јакић, Г. (2014). *Терминологија организационих наука*. Факултет организационих наука, Универзитет у Београду: Београд
81. Јашко, О. Петровић, М. (2009). *Лексикон појмова за припрему пријемног испита за мастер студије*. Универзитет у Београду, Факултет организационих наука: Београд.
82. Јовановић, П. (2003). *Лексикон менаџмента*. Универзитет у Београду, Факултет организационих наука: Београд.
83. Јовановић, П. (2009). *Савремени менаџмент*. Висока школа за пројектни менаџмент: Београд.
84. Kerremans, K., Temmerman, R., & Zhao, G. (2005). Terminology and knowledge engineering in fraud detection. In *Proceedings of the International conference on Terminology and Knowledge Engineering, Copenhagen, 16th–19th August 2005*.
85. Ковачевић, Љ. (2000). Српска библиотекарска терминологија у међународном пројекту -Вишејезични речник библиотекарске терминологије. *Гласник Народне библиотеке Србије*. том 2, стр. 49 – 65.
86. Ковачевић, Љ, Ињац-Малбаша, В., Бегенишић, Д. (2014). *Речник библиотекарства и информационих технологија*. Народна библиотека Србије: Београд
87. Kumar, E. (2011). *Natural language processing*. IK International PVT Ltd.
88. Lakoff, G, Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago and London: University of Chicago Press.
89. Ланда, М. (2006). *Привредно-пословни речник*. Привредни преглед: Београд
90. Picht, H., & Laurén, C. (1993). *Vergleich der terminologischen Schulen*. na.
91. L'Homme, M. C. (1998). Le statut du verbe en langue de spécialité et sa description lexicographique. *Cahiers de lexicologie*, 61-84.

92. L'Homme, M.-C., and Bernier-Colborne, G. (2012). Terms as labels for concepts, terms as lexical units: A comparative analysis in ontologies and specialized dictionaries. *Applied Ontology*, 7 (4), pp. 387–400.
93. Lyding, V., Chiochetti, E., Sérasset, G., & Brunet-Manquat, F. (2006). The LexALP information system: Term bank and corpus for multilingual legal terminology consolidated. In *Proceedings of the workshop on multilingual language resources and interoperability* (pp. 25-31). Association for Computational Linguistics.
94. Macken, L., Lefever, E., & Hoste, V. (2013). TExSIS: Bilingual terminology extraction from parallel corpora using chunk-based alignment. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 19(1), pp. 1-30.
95. McEnery, T., Xiao, R., & Tono, Y. (2006). *Corpus-based language studies: An advanced resource book*. Taylor & Francis.
96. McEnery, A. M., & Wilson, A. (2001). *Corpus linguistics: an introduction*. Edinburgh University Press.
97. Meyer, C. F. (2004). *English Corpus Linguistics – an Introduction*. Cambridge University Press: Cambridge, UK
98. Meyer, I., Skuce, D., Bowker, L., & Eck, K. (1992). Towards a New Generation of Terminological Resources: An Experiment in Building a Terminological Knowledge Base. In *Proceedings of the 14th International Conference on Computational Linguistics (CO-LING'92)* (pp. 956–960). Nantes, France.
99. Meyer, I. (2005). *Knowledge management for terminology-intensive applications: needs and tools, Lexical Semantics and Knowledge Representation, Lecture Notes in Computer Science*, Vol. 627, pp. 21-37.
100. Мићић, С. (2003). Особености језика за научне и стручне намене. *Стоматолошки гласник Србије*, 50, 97-101.
101. Мићић, С. (2011). *Медицински речник (енглеско-српски, српско-енглески)*. Завод за уџбенике: Београд
102. Милић, М.М. (2003). *Речник спортских термина (енглеско-српски)*. Змај д.о.о.: Нови Сад
103. Милић, М.М., Сокић, Р. (1998). Речи страног порекла у спортској терминологији у српском језику. *Facta universitatis – series: Physical Education*, 1/5, стр. 33-38.
104. Милић, М. (2013). The influence of English on Serbian sports terminology. *ESP Today–Journal of English for specific purposes at tertiary level*, 1(1), 65-79.
105. Nilsson, H. (2003). Terminology work – the Swedish way. *Terminologija*, No.14
106. O'Halloran, K. L. (2011). *Multimodal Discourse Analysis*. In K. Hyland and B. Paltridge (eds) *Companion to Discourse*. London and New York: Continuum.
107. *Oxford Dictionary of Business and Management* (2006). Oxford University Press
108. Packeiser, K. (2009). *The General Theory of Terminology: A Literature Review and a Critical Discussion*.
109. Pearson, J. (1998). *Terms in Context*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
110. Picht, H. (1987). Terms and their LSP Environment / LSP Phraseology. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 32, n° 2, p. 149-155.
111. Picht, H. (2006) *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. Peter Lang AG, Bern: Switzerland
112. Picht, H. (2011). The science of terminology: History and evolution. *Terminologija*, 18, 6-26.
113. Picht, H., & Draskau, J. (1985). *Terminology: an introduction* (Vol. 2). University of Surrey, Department of Linguistic and International Studies.
114. Пипер, П. (1998). О великим и малим језицима у светлу лингвистичке екологије. *Филолошки преглед*, 25(1), 67-86.
115. Praggeljaz, Group (2007). MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and symbol*, 22(1), 1-39.

116. Прћић, Т. (1996). Адаптација и стандардизација компјутерске терминологије из енглеског језика код нас. У: Шћепановић Б. *Стандардизација терминологије*, Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 203-205.
117. Прћић, Т. (2000). О синдрому миленијумске бубе и језику англосрпском. *Јужнословенски филолог*. ЛВИ (2000), стр. 867-873.
118. Прћић, Т., Нејгебауер, Г. (2001). *Ду уу спеак англосрпски? Речник новијих англицизама*. Змај: Нови Сад
119. Прћић, Т. (2004). Контактна језичка култура И настава језика у светлу нове функције енглеског као одомаћеног страног језика. *Педагошка стварност*: Нови Сад, Л, 7-8.
120. Прћић, Т. (2005). *Енглески у српском*. Змај: Нови Сад.
121. Pustejovsky, J. (1995). Linguistic constraints on type coercion. *Computational lexical semantics*, 71-97.
122. Радовановић, М. (1996). Терминологија, терминографија, терминоградња. У: Винавер, Н. *Стандардизација терминологије*, Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 9 – 16.
123. Ricento, T. (Ed.). (2000). *Ideology, politics and language policies: Focus on English* (Vol. 6). John Benjamins Publishing. ILI Ricento, T. (2000). Historical and theoretical perspectives in language policy and planning. *Journal of sociolinguistics*, 4(2), pp. 196-213.
124. Ricento, T. ed. (2006). *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA, Blackwell Publishing.
125. Rogers, M. (2004). Multidimensionality in concepts systems: A bilingual textual perspective. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 10(2), 215-240.
126. Sageder, D. (2010). Terminology today: a science, an art or a practice?: some aspects on terminology and its development. *Brno studies in English*, 36(1), pp. 123-134.
127. Sager, Juan Carlos & R. L. Johnson. 1980. Standardization of Terminology in a Model of Communication". *International Journal of the Sociology of Language* 23. 81–104.
128. Sager, J. C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
129. Sager, J. C. (2000). Essays on definition: terminology and lexicography research and practice. *The Netherlands: John Benjamins Publishing Company*.
130. Schreiber, G., Akkermans, H., Anjewierden, A., De Hoog, R., Shadbolt, N.R., Van de Velde, W., Wielinga, B.J. (2000). *Knowledge Engineering and Management: The Common KADS Methodology*. MIT Press Cambridge: MA, USA.
131. Seising, R. (2009). *Fuzzy sets and systems and philosophy of science. Views on Fuzzy Sets and Systems from Different Perspectives*, 1-35.
132. Силашки, Н. (2000). Terminological synonymy – an oxymoron that has become a rule? *Језик струке – теорија и пракса. Зборник радова*. стр. 651–662.
133. Силашки, Н. (2009а) Ка стандардизацији терминологије у области маркетинга и менаџмента. *Економске теме*. XLVII. стр. 111–125.
134. Силашки, Н. (2009б) Терминологија економске науке у српском и хрватском језику – компаративна анализа англицизама. *Facta universitatis – series: Linguistics and Literature*, 2009, vol. 7, бр. 1, стр. 75-86
135. Силашки (2012) Српски језик у транзицији – о англицизмима у економском регистру. Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду: Београд
136. Симеуновић-Грчић, Л. (2014). *Методологија терминолошког описа у служби стручног превођења – стабилност и варијабилност као два темељна феномена у називословљу*. Докторска дисертација. Свеучилиште у Задру, Хрватска.
137. Sinclair, J. (2005). Corpus and text-basic principles. *Developing linguistic corpora: A guide to good practice*, 1-16.
138. Спајић, Светлана (2016). Надежда Силашки: Српски језик у транзицији – о англицизмима у економском регистру (приказ монографије), *Лингвистичке актуелности* 28 /2016, str. 55-57

139. Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
140. Spolsky, B. (2009). *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press.
141. Spolsky, B. (ed.). (2012). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge University Press.
142. Станковић, Р., Обрадовић, И., & Китановић, О. (2010). GIS application improvement with multilingual lexical and terminological resources. In *Proceedings of the 7th International Conference on Language Resources and Evaluation, LREC* (pp. 2283-2287).
143. Станковић, Р., Тривић, Б., Китановић, О., Благојевић, Б., & Николић, В. (2011). The Development of the Geolisssterm Terminological Dictionary. *INFOtheca-Journal of Informatics & Librarianship*, 12(1).
144. Stoner, J.A.F., Freeman, R. Gilbert, D.R. Jn. (2002). *Менаџмент*. Prentice Hall Inc.
145. Tartier, A. (2003). A Method for Observing Terminological Evolution. У: Angelova G., K. Bontcheva, R. Mitkov and N.Nikolov (eds.). *Proceedings of Recent Advances in Natural Language Processing (RANLP 03)*. Бугарска: Боровец, стр. 467-471.
146. Тасић, М. (2010). Утицај енглеског језика на стручну машинску терминологију. *Комуникација и култура online*: Година I, број 1.
147. Temmerman, R. (1997). Terminology Beyond Standardisation. *Language and Categorisation in the Life Sciences*.
148. Temmerman, R. (2000). *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive approach*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
149. Temmerman, R. (2001). Sociocognitive terminology theory. *Terminología y Cognición. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra*, 75-92.
150. Temmerman, R., and Kerremans, K. (2003). Termontography: Ontology Building and the Sociocognitive Approach to Terminology Description. In E. Hajicová, A. Kotešovcová and J. Mírovský (Eds.), *Proceedings of CIL17* (pp. 1-10). Prag: Matfyzpress, MFF UK.
151. Kerremans, K., Temmerman, R., & Zhao, G. (2005). Terminology and knowledge engineering in fraud detection. In *Proceedings of the International conference on Terminology and Knowledge Engineering. Copenhagen, 16th–19th August 2005*.
152. Tergan, S. O. (2004). Concept maps for managing individual knowledge. In *first international conference on concept mapping: Pamplona, Spain. Retrieved April* (Vol. 27, p. 2012).
153. Teubert, W. (1996). Comparable or parallel corpora?. *International journal of lexicography*, 9(3), 238-264.
154. Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus linguistics at work* (Vol. 6). John Benjamins Publishing.
155. UNESCO (2005). *Guidelines for terminology policies: formulating and implementing terminology policies in language communities*. United Nations: Paris
156. *Устав Републике Србије* (2006). Службени гласник: Београд.
157. Van Valin Jr, R. D. (2004). Semantic macroroles in role and reference grammar. *Semantische rollen*, стр. 62-82.
158. Véronis, J. (Ed.). (2013). *Parallel Text Processing: Alignment and use of translation corpora* (Vol. 13). Springer Science & Business Media.
159. Винавер, Н. (1996). О терминологији: између праксе и теорије. У: Винавер, Н.: *Стандардизација терминологије*, Београд, САНУ, стр. 21-24. 115.
160. Vintar, Š. (2003). Extracting terms and terminological collocations from the ELAN Slovene–English parallel corpus. *SLLT*, Vol. 12, Dec 2003, pages 48-58, Department of Foreign Languages, Faculty of Science: Mahidol University.
161. Williams, C. (2013). *Principles of Management*. South-Western: Mason, USA
162. Wright, S. E., G. Budin (1997). *Handbook of Terminology Management -Volume 1: Basic Aspects of Terminology Management*. Philadelphia, USA: John Benjamins Publishing Company

163. Wright, Sue Ellen & Budin, Gerhard. (2001). *Handbook of terminology management – Volume 2: Application-oriented terminology management*. John Benjamins Publishing Company
164. Wüster, E. (1955). *Bibliography of Monolingual Scientific and Technical Glossaries/ Bibliographie de vocabulaires scientifiques et techniques monolingues*. Paris: Unesco
165. Wüster, E. (1968). *The Machine Tool: An Interlingual Dictionary of Basic Concepts*. London: Technical Press.
166. Закључак бр. 10 Одбора за стандардизацију српског језика: О превођењу маркетиншке терминологије (1999). *Језик данас*. Година 3, број 10. Нови Сад

Интернет извори

- <http://termcoord.eu/about-us/what-we-do/>
<http://bihterm.anyterm.info/index.php?jezik=engl>
<http://eaftaet.net/en/mission/>
<http://ecolexicon.ugr.es/en/index.htm>
<http://flax.nzdl.org/greenstone3/flax?a=fp&sa=collAbout&c=BlaRC&if=>
<http://iate.europa.eu>
<http://jerteh.rs/>
<http://jerteh.rs/biblisha/>
http://jerteh.rs/wp-content/uploads/2016/03/Jerteh_ETS_Ranka_24mart2016.pdf
<http://languagemanagement.ff.cuni.cz/en/LMT>
<http://metashare.elda.org/repository/browse/wolverhampton-business-english-corpus/73439812de6811e2b1e400259011f6ea7ba3c52b2b5648cfa1551c8009590db4/>
<http://nazivlje.hr/>
<http://prevodjenje.seio.gov.rs/evronim/index.php?jezik=engl>
<http://prevodjenje.seio.gov.rs/evroteka/index.php?jezik=engl>
<http://rbi.nb.rs/srlat/dict.html>
<http://rbi.nb.rs/srlat/home.html>
<http://rbi.nb.rs/srlat/multilang>
<http://struna.ihjj.hr>
<http://termau.cymru/?lang=en>
<http://termcoord.eu/about-us/what-we-do/>
<http://term-in.net/rs/>
<http://termweb.unesco.org/>
<http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng>
<http://www.businessdictionary.com/>
<http://www.cvt.ugent.be/genterm.htm>
<http://www.eiprevod.gov.me/index.php?jezik=engl>
<http://www.electropedia.org/Electropedia>
<http://www.evroterm.gov.si/index.php?jezik=angl>
<http://www.imf.org/external/np/term/eng/index.htm>
<http://www.infoterm.info/>
[http://www.investopedia.com/terms/t/total-quality-management-tqm.asp\).](http://www.investopedia.com/terms/t/total-quality-management-tqm.asp)
<http://www.isj-sanu.rs>
<http://www.isj-sanu.rs/rubrike/odbor/75/2015/03/10/odbor-za-standardizaciju-srpskog-jezika.html>
<http://www.isj-sanu.rs/serija-monografije.html#top&page=1>
<http://www.itu.int>
<http://www.jezik.org/>
<http://www.lexicool.com/online-dictionary.asp?FSP=C04&FKW=nato>

<http://www.prevodi.rs/>
<http://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/terminology-management/terminology-resource-hub/>
<http://www.termcat.cat/en>
http://www.termnet.org/english/events/tss_2017/index.php
http://www.termnet.org/english/products_service/ecqa_ctm/about_ecqa_ctm-basic.php
<https://ec.europa.eu/jrc/en/language-technologies/jrc-acquis#Download the JRC-Acquis corpus>
<https://wto.sdlproducts.com/multiterm>
https://www.rastko.rs/filologija/odbor/program_c.html
<https://www.upf.edu/en/web/iulaterm/sobre-iulaterm>
<https://www.upf.edu/en/web/terminologiaonline/edicion-espanola/taller-i-metodologia-del-trabajo-en-terminologia>
<https://termbase.uhr.no>
www.isj-sanu.rs/rubrike/uploaded/Slovenska%20terminologija%20danas.pdf

ПРИЛОЗИ



ПРИЛОГ 1.
ЛИСТА МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМИНА
ИЗ ДОМЕНА МЕНАџМЕНТА НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

1	angel	115	floating exchange rate	229	organizational life cycle
2	asset stripping	116	floating policy	230	outsourcing
3	asset-liability gap	117	floating rate	231	outsourcing
4	baby boom	118	floor trader	232	over-absorbed costs
5	backflush accounting	119	flow chart	233	overheads
6	backlog	120	flowchart	234	overshooting
7	back-up credit	121	freelancer	235	palmtop computer
8	bad debt	122	fringe benefits	236	parent company
9	balanced scorecard	123	fringe benefits	237	pattern method
10	balloon and bullet loan	124	front-end load	238	peak time
11	balloon loan	125	frozen assets	239	pegging
12	balloon mortgage	126	fuzzy logic	240	peppercorn rent
13	bar chart	127	fuzzy set	241	plastic money
14	bar diagram	128	gap	242	price war
15	barbell	129	gap analysis	243	process flow
16	Barbell-shaped portfolio	130	gap management	244	process-push products
17	barriers to trade	131	garbage-can model	245	project life cycle
18	batch processing	132	gatekeeper	246	puffery
19	bath-tub curve	133	gearing	247	pull strategy
20	bear	134	glass ceiling	248	push money
21	bear hug	135	godfather offer	249	push strategy
22	bear market	136	gold card	250	quality circle
23	benchmarking	137	gold clause	251	quick assets
24	big bang	138	golden parachute	252	rally
25	black box	139	golden share	253	ramping
26	black cheque	140	Goldilocks economy	254	raw material
27	black market	141	goodwill	255	revolving credit
28	black night	142	green currencies	256	ripe technology
29	blackleg	143	green product	257	rising bottoms
30	blind testing	144	greenfield development	258	rolling budget
31	blind trust	145	greenmail	259	rightsizing
32	blue chip	146	greenshoe	260	running cost
33	blue collar worker	147	grey knight	261	sales ledger
34	blueprinting	148	grey market	262	scorekeeping
35	blue-sky law	149	grey wave	263	scrap value
36	bond washing	150	grey-hair investment	264	screen trading
37	book-keeping	151	greymail	265	seed capital
38	boom	152	guerilla marketing	266	shark repellent
39	bootstrap	153	handbill	267	shark watcher
40	bootstrapping	154	hands-off manager	268	sister company
41	bottleneck	155	hands-on manager	269	slack time

42	bottom fishing	156	hard currency	270	sleeping partner
43	braindrain	157	hard sell	271	slush fund
44	brainstorming metoda	158	head hunter	272	smart card
45	bricks-and clicks	159	headhunter	273	smart money
46	broad money	160	headhunting	274	soft computing
47	broadband	161	headquarters	275	soft loan
48	bug	162	hedge	276	soft sell
49	bull	163	hedge fund	277	spin-off
50	bull note	164	hedging	278	spot goods
51	bulldog bond	165	hidden tax	279	spot market
52	burnout	166	home page	280	spreadsheet
53	business cycle	167	hot list	281	stagflation
54	business sftware package	168	hot money	282	star
55	call bird	169	hotdesking	283	strap
56	cannibalization	170	human resources	284	strapline
57	career anchor	171	idle capacity	285	strategy-pull model
58	career ladder	172	idle time	286	strip
59	cash cow	173	interest rate collar	287	sunk capital
60	cash drain	174	interest rate floor	288	sunk costs
61	cash inflow	175	job enlargement	289	supply chain
62	cash outflow	176	job enrichment	290	tangible assets
63	chain store	177	jobbing	291	tap issue
64	chairman	178	just in time	292	taper relief
65	cheap money	179	kamikaze pricing	293	tax shelter
66	churning	180	kerb market	294	teambuilding
67	clawback	181	key person	295	technology-push model
68	clean price	182	kickback	296	thin market
69	clearance	183	killer bee	297	third-line forcing
70	cold call	184	know-how	298	threshold agreement
71	cookie	185	laddered portfolio	299	threshold effect
72	cost driver	186	lame duck	300	tied loan
73	cost pool	187	lapping	301	tiger market
74	cost-push inflation	188	laptop computer	302	top-down approach
75	currency	189	launching	303	turnaround management
76	current account	190	lean production	304	turnkey system
77	current assets	191	leapfrogging	305	turnover
78	current costs	192	learning curve	306	turnover
79	current liabilities	193	learning organization	307	umbrella fund
80	dangling debit	194	ledger	308	unbundling
81	data mining	195	leverage	309	value chain
82	daughter company	196	line management	310	value driver
83	dead freight	197	line manager	311	wash sale
84	dead-cat bounce	198	liquid assets	312	whipsawing
85	debug	199	liquidity	313	white goods
86	deep gain security	200	lump sum	314	white knight
87	deep line strategy	201	machine-down time	315	white-collar worker
88	deep market	202	machine-idle time	316	window dressing
89	delayering	203	mad dog	317	word-of-mouth advertising
90	demand pull	204	mail shot	318	workforce
91	depression	205	managerial grid	319	working assets

92	desk research	206	man-hour	320	yellow zone
93	distribution channel	207	manpower	321	human capital
94	Dividend stipping	208	marketing campaign	322	black-coated worker
95	dog	209	marketing channel	323	workflow
96	downsizing	210	market-pull model	324	labour turnover
97	dragon bond	211	market-pull products	325	jobhunting
98	dragon market	212	meltdown	326	downshifting
99	drop ship	213	middle management	327	incentive ceiling
100	drop-dead fee	214	money laundering	328	coalface
101	dry test	215	naked call writing	329	due dilligence
102	dummy name	216	narrow money	330	hostile takeover
103	dumping	217	net working assets	331	job rotation
104	dustbin checker	218	network organization	332	matrix organization
105	Dutch disease	219	networking	333	business process offshoring
106	easy money	220	neural network	334	critical path
107	elasticity of supply	221	offshore	335	market share
108	evergreen fund	222	off-the-peg research	336	strike price
109	expert system shell	223	off-the-shelf company	337	top line
110	fallen angel	224	omnibus research	338	vesting of stock
111	feedback	225	one-to/one marketing	339	work breakdown structure
112	fiscal drag	226	on-line	340	lean sigma
113	fishbone chart	227	open-door policy	341	data mining
114	floating debt	228	organizational climate	342	crowdsourcing

**Прилог 2:
УПИТНИК
О СТАЊУ СТРУЧНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ
У ОБЛАСТИ МЕНАЏМЕНТА**

АНКЕТНИ ЛИСТ

Поштовани,
Молимо Вас да посветите мало свог времена попуњавању овог упитника.
Прикупљене информације су заштићене и биће коришћене *искључиво* за потребе израде ове докторске тезе.

Анкету спроводи: Универзитет у Београду, Факултет организационих наука
Анкета се врши за потребе израде докторске тезе: „Терминологија менаџмента – у прилог развоју термилошке и језичке политике и планирања“, аутора Јелене Анђелковић

Упитник рађен у складу са стандардима СРПС ИСО/ИЕЦ, Упутство 2:2007,
СРПС ИСО 9004:2007

Датум: мај 2014. година

А) ОПШТИ ПОДАЦИ

А1) Лични подаци (ако желите да их дате):

Име и презиме	Пол (м/ж)

А2) Године старости

Р. бр.	Године старости	(√)
1.	До 30	
2.	Од 30 до 50	
3.	Преко 50	

А3) Наставничко звање/занимање:

Р. бр.	Назив радног места	(√)
1.	Редовни професор	
2.	Ванредни професор	
3.	Доцент	
4.	Асистент	
5.	Сарадник у настави	
6.	Стручни сарадник	
7.	Студент постдипломских студија	
8.	Студент основних студија	
9.	Остало (наведите):	

А4) Ниво знања енглеског језика:

Р. бр.	Ниво знања енглеског језика	(√)
а	основни	
б	средњи	
в	виши / напредни	

Б) ПОДАЦИ О ТЕРМИНИМА ИЗ ОБЛАСТИ МЕНАЏМЕНТА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Б1) Унесите апсолутне синонине (речи / термине са потпуно истим значењем) за наведене термине уколико они постоје:

Р. бр.	Термин:	Синоним:
1.	Менаџмент	
2.	Ефективност	
3.	Вођење	
4.	Кадрови	
5.	Стејкхолдер	
6.	Кост-бенефит анализа	
7.	Фидбек	
8.	Перформанса	
9.	Стручност	
10.	Пословање	

Б2) Ком термину дајете предност?

Р. бр.	Термин 1	√	или	Термин 2	√
1.	Бизнис			Предузеће	
2.	Компетитор			Конкурент	
3.	Имплементација			Примена	
4.	Тренинг			Обука	
5.	Иницирање			Покретање	
6.	Позиција			Радно место	
7.	Компетенција			Способност	
8.	Процесуирање			Обрада	
9.	Ресурс			Извор	

Б3) Оцените да ли су следећи изрази и конструкције прихватљиви у српском језику.

Р. бр.	Израз:	Прихватљиво (√)	Неприхватљиво (√)
1.	Хумани фактор		
2.	Китични инцидент		
3.	Профит центар		
4.	Рацио анализа		
5.	Менаџмент дисциплина		
6.	Делфи метода		

Б4) Уколико сте неке од израза из претходног питања означили као неприхватљиве, молим Вас да понудите прихватљивије изразе уместо понуђених.

Р. бр.	Израз:	
1.	Хумани фактор	
2.	Китични инцидент	
3.	Профит центар	
4.	Рацио анализа	
5.	Менаџмент дисциплина	
6.	Делфи метода	

В) СТАВОВИ У ВЕЗИ СА ТЕРМИНОЛОГИЈОМ У ОБЛАСТИ МЕНАЏМЕНТА

В1) Како оцењујете стање терминологије на српском језику у области менаџмента?

- а) Одлично
- б) Задовољавајуће
- в) Незадовољавајуће
- г) Веома лоше
- д) Немам став

В2) Молим Вас да обележите проблеме са којима се највише сусрећете у терминологији менаџмента:

Р. бр.	Термилошки проблем	√
1.	Термилошка синонимија – више термина означава исти појам	
2.	Термилошка полисемија – један термин се користи да означи више појмова	
3.	Непостојање термина на српском језику	
4.	Термилошка зависност од енглеског језика – коришћење изворних и неадаптираних термина на енглеском језику	
5.	Нестандардизована терминологија	
6.	Мали број термилошких речника и осталих термилошких ресурса	
7.	Остало:	

В3) На који начин решавате термилошке недоумице са којима се сусрећете?

Р. бр.	Термилошке недоумице решавам тако што...	√
1.	Разговарам са стручњацима из области менаџмента	
2.	Разговарам са стручњацима за језик	
3.	Тражим одговоре у термилошким ресурсима из дате области	
4.	Користим електронске алате за превођење (нпр. <i>Google translate</i> , <i>Крстарица</i> итд.)	
5.	Користим вишејезичне термилошке базе на интернету	
6.	Користим оригинални страни термин	
7.	Слободно преводим са енглеског или другог страног језика	
8.	Пратим интуицију – по личном осећају одлучујем о томе да ли је неки термин адекватан или не	
9.	Остало:	

В4) Одлуке о управљању терминологијом из области менаџмента треба да доносе:

Р. бр.	Појединци	√
1.	Стручњаци из области менаџмента	
2.	Стручњаци за језик	
3.	Стручњаци из области менаџмента у сарадњи са стручњацима за језик	
4.	Остали:	

В5) Бројевима од 1 до 5 оцените највеће приоритете у управљању терминологијом менаџмента (1 највећи приоритет, 4 најмањи приоритет):

Р. бр.	Приоритети у управљању терминологијом менаџмента	Оцена (од 1 до 4)
1.	Оснивање или одређивање институција надлежних за управљање терминологијом	
2.	Стандардизација терминологије менаџмента на српском језику	
3.	Израда двојезичне (енглеско-српске) термилошке базе у електронском облику за област менаџмента	
4.	Израда двојезичног (енглеско-српске) термилошког речника за област менаџмента	
5.	Остало:	

В6) Која институција у Србији, по Вашем мишљењу, треба да управља и уређује терминологију менаџмента на српском језику?

Р. бр.	Орган или организација	√
1.	Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик	
2.	Институт за стандардизацију Србије	
3.	Факултети	
4.	Центар за управљање терминологијом	
5.	Остали (Наведите назив):	

В7) Молимо Вас да наведете значајна питања која, по Вашем мишљењу, нису покривена у овој анкети.

Хвала Вам на издвојеном времену и труду!

Место и датум анкете: _____

Анкету водио: _____

ПРЕГЛЕД СЛИКА

Р. бр.	Назив	Страна
1.	Пример хијерархијске појмовне структуре (преузето у прилагођеном облику из Faber et al. 2012:149)	33
2.	Пример графичког приказа појмовне структуре у облику појмовне мапе: Термилошка база знања <i>Ecolexicon</i>	34
3.	Интерфејс термилошке базе података: <i>Rikstermbanken</i>	67
4.	Интерфејс термилошке базе знања: <i>Ecolexicon</i>	69
5.	Графички приказ оквира за скицирање појмовне структуре менаџмента	104
6.	Упрошћен приказ основне појмовне структуре менаџмента	105
7.	Интерфејс Библише – софтверског алата за претраживање паралелизованих текстова	118

ПРЕГЛЕД ГРАФИКОНА

Р. бр.	Назив	Страна
1.	Наставна звања испитаника (контролна група)	142
2.	Ниво студија испитаника (циљна група)	143
3.	Наставна звања испитаника (контролна група)	144
4.	Самопроцена нивоа знања енглеског језика (контролна и циљна група)	145
5.	Ком термину дајете предност – одговори испитаника (контролна група)	152
6.	Ком термину дајете предност – одговори испитаника (циљна група)	153
7.	Употреба термилошких позајмљеница – одговори испитаника (контролна и циљна група)	155
8.	Прихватљивост понуђених термина (контролна група)	157
9.	Прихватљивост понуђених термина (циљна група)	158
10.	Прихватљивост понуђених израза – поређење одговора (контролна и циљна група)	159
11.	Стање термилогије менаџмента (контролна група)	162
12.	Стање термилогије менаџмента (циљна група)	163
13.	Стање термилогије менаџмента – поређење одговора (контролна и циљна група)	163
14.	Са којим термилошким проблемима се највише сусрећете – поређење одговора (контролна и циљна група)	165
15.	Како решавате термилошке проблеме – поређење одговора (контролна и циљна група)	167
16.	Ко треба да доноси одлуке о менаџменту термилогије – поређење одговора (контролна и циљна група)	168
17.	Приоритети у менаџменту термилогије у области менаџмента – поређење одговора (контролна и циљна група)	170
18.	Институција која треба да се бави менаџментом термилогије у области менаџмента на српском језику – поређење одговора (контролна и циљна група)	172

ПРЕГЛЕД ТАБЕЛА

Р. бр.	Назив	Страна
1.	Садржај корпуса	112
2.	Најфреквентнији једночлани термини	119
3.	Најфреквентнији вишечлани термини	122
4.	Одабир кандидата за термине по критеријуму кључности	123
5.	Метафорички термини на енглеском језику	127
6.	Енглески метафорични термини и српски еквиваленти настали директним позајмљивањем	128
7.	Енглески метафорични термини и српски еквиваленти настали превођењем уз задржано метафоричко значење	128
8.	Енглески метафорични термини и српски еквиваленти настали превођењем без задржаног метафоричког значења	129
9.	Примери лексичко-семантичке терминолошке варијације у српском језику са еквивалентима на енглеском језику	132
10.	Терминолошке синтагме са термином <i>менаџмент</i>	133
11.	Синонимност и полисемичност термина <i>менаџмент</i>	133
12.	Синонимност терминолошких синтагми са термином <i>менаџмент</i>	134
13.	Примери морфосинтаксичке терминолошке варијације у српском језику условљене пресликавањем реда речи из енглеског језика	135
14.	Примери ортографске терминолошке варијације у српском језику (са еквивалентима на енглеском језику)	136
15.	Име и презиме испитаника	142
16.	Пол испитаника	142
17.	Године старости (контролна и циљна група)	143
18.	Ниво студија (циљна група)	143
19.	Наставничка звања (циљна група)	144
20.	Самопроцена нивоа знања енглеског језика (контролна и циљна група)	145
21.	Апсолутни синоними понуђених термина – сви одговори	146
22.	Апсолутни синоними понуђених термина са већом фреквентношћу	149
23.	Одабрани синоними термина <i>менаџмент</i> и <i>вођење</i> (одговори испитаника)	151
24.	Одабрани синоними термина <i>стејкхолдер</i> (одговори испитаника)	151
25.	Одабрани синоними термина <i>перформанса</i> (одговори испитаника)	151
26.	Одабрани синоними термина <i>ефективност</i> (одговори испитаника)	152
27.	Ком термину дајете предност – одговори испитаника (контролна група)	153
28.	Ком термину дајете предност – одговори испитаника (циљна група)	154
29.	Ком термину дајете предност – поређење одговора испитаника из контролне и циљне групе	154
30.	Прихватљивост понуђених термина (контролна група)	157
31.	Прихватљивост понуђених термина (циљна група)	158
32.	Прихватљивост понуђених израза – поређење одговора (контролна и циљна група)	159
33.	Прихватљиве алтернативе понуђеним терминима – сви одговори	160

Р. бр.	Назив	Страна
34.	Прихватљиве алтернативе понуђеним терминима – најфреквентнији одговори	161
35.	Стање терминологије менаџмента (контролна група)	162
36.	Стање терминологије менаџмента (циљна група)	163
37.	Термилошки проблеми са којима се сусрећете (контролна група)	164
38.	Термилошки проблеми са којима се сусрећете (циљна група)	164
39.	Како решавате термилошке проблеме (контролна група)	166
40.	Како решавате термилошке проблеме (циљна група)	166
41.	Ко треба да доноси одлуке о менаџменту терминологије (контролна група)	168
42.	Ко треба да доноси одлуке о менаџменту терминологије (циљна група)	168
43.	Приоритети у менаџменту терминологије у области менаџмента (контролна група)	169
44.	Приоритети у менаџменту терминологије у области менаџмента (циљна група)	189
45.	Институција која треба да се бави менаџментом терминологије у области менаџмента на српском језику (контролна група)	171
46.	Институција која треба да се бави менаџментом терминологије у области менаџмента на српском језику (циљна група)	171

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Јелена (Стеван) Анђелковић (рођ. Плећаш) рођена је 1979. године у Земуну, Република Србија. Студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду уписала је школске 1998/99. године, а дипломирала је 2003. године на студијској групи за енглески језик и књижевност са оствареном просечном оценом 8,55 (осам и 55/100) и стекла стручни назив професора енглеског језика и књижевности. Дипломске студије – мастер (студијски програм: Енглески језик и књижевност) уписала је школске 2007./08. године на истом факултету и успешно их завршила у јануару 2009. године са просечном оценом 9,67 (девет и 67/100) одбравивши мастер рад под називом „Варијетети енглеског језика”, чиме је стекла стручни назив дипломирани филолог енглеског језика и књижевности – мастер. На Филолошком факултету Универзитета у Београду 2009. године започела је докторске академске студије (студијски модул: језик). У периоду између 2002. и 2008. године радила је као професор енглеског језика у више школа страних језика, а од децембра 2008. запослена је на Факултету организационих наука Универзитета у Београду, прво као сарадник у настави, а затим и као асистент за за ужу стручну и научну област Страни језици – Енглески језик. Учествовала је на већем броју домаћих и међународних конференција, објавила више научних и стручних радова, и коаутор је једног универзитетског уџбеника за енглески језик струке. Члан је Европске термилошке асоцијације (ЕАФТ) и Секције универзитетских наставника страног језика струке при Друштву за стране језике и књижевности Србије (ДКЈКС).

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Име и презиме аутора: Јелена С. Анђелковић
Број индекса: 08148D

И з ј а в љ у ј е м

да је докторска дисертација под насловом:

ТЕРМИНОЛОГИЈА МЕНАџМЕНТА –
у прилог развоју термилошке и језичке политике и планирања

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду, 10. 11. 2017.

Потпис аутора

Јелена Анђелковић

**ИЗЈАВА
О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ
ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА**

Име и презиме аутора: Јелена С. Анђелковић

Број индекса: 08148D

Докторске студије: модул Језик

Наслов рад: Терминологија менаџмента – у прилог развоју терминологије и језичке политике и планирања

Ментор: Проф. др Јелена Филиповић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 10. 11. 2017.

Јелена Анђелковић

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом: **Терминологија менаџмента – у прилог развоју термилошке и језичке политике и планирања**, која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

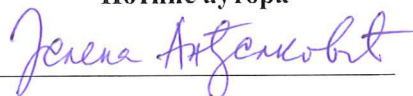
Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делим под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делим под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци. Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве.)

Потпис аутора

У Београду, 10.11.2017.



1. **Ауторство.** Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делим под истим условима.** Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делим под истим условима.** Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.